ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “PEDAGOGICAL SCIENCES”

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

4 (71) 2023

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD LANGUAGES

4 (71) 2023
ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ”
сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2023

ISSN 2412-2149 (Print), ISSN 2710-3269 (Online)

pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

ISSN 2412-2149 (Print), ISSN 2710-3269 (Online)

©Научный журнал "Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана", серия "Педагогические науки" Акционерного общества "КазУМОиМЯ имени Абылай хана" зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15195-Ж от 10.04.2015 г.

pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

ISSN 2412-2149 (Print), ISSN 2710-3269 (Online)

pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім
ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
Раздел 1
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
Part 1
A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

---

2 Бөлім.
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2.
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ
Part 2.
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

3 Бөлім.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА
Раздел 3.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА
Part 3.
ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

1 Бөлім
ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
Раздел 1
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
Part 1
A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

УДК 373.51
МРНТИ 14.25.09
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.001

ЭКСПЕРТНЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О РАЗВИТИИ CLIL ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

*Жетписбаева Б.А.[1], Чижевская Ю. Т.[2], Сырымбетова Л.С.[3]
*[1]д.п.н., профессор, Карагандинский Университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан
e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru
[2]докторант, Карагандинский Университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан
e-mail: Chizhevskaya_1993@mail.ru
[3]к.п.н., профессор, Карагандинский Университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан
e-mail: profsls@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена проблеме развития CLIL обучения в Казахстане. В контексте этого анализируется мнение CLIL педагогов, которые реализуют государственную программу интегрированного обучения предмету и английскому языку в школах. Анализ строится на основе результатов анкетного опроса 330 школьных учителей химии, физики, биологии, английского языка из Центрального Казахстана. Предложенная им анкета направлена на оценку перспективности CLIL и её мотивирующем потенциале, на выявление представлений о дидактических принципах интегрированного обучения, ожиданиях учителей и их стремлениях развивать данную практику в школе. В связи с этим характеризуется совокупное экспертное мнение, включающее позитивное представление о развитии CLIL обучения в казахстанских школах и

позволяющее обозначить ряд объективных проблем, преимущественно дидактического характера. Согласно анализу анкетных данных в современных образовательных реалиях большинство опрошенных педагогов склоняются к принципу поддержания разумного баланса между content-driven и language-driven learning, когда при реализации интегрированного обучения фокус смещается с Я2 на предметное содержание дисциплины, постигаемое за счет семантических структур Я2. Таким образом, учитель английского языка в казахстанской модели CLIL обучения играет роль «языкового посредника» и фасилитатора, вовлекая всех учащихся в процесс обучения, улучшая групповое взаимодействие и помогая школьникам справиться с психологическими и когнитивными трудностями в использовании английского языка в качестве рабочего языка урока, что, в свою очередь, способствует достижению целей интегрированного обучения и продвижению CLIL в школьной среде.

Ключевые слова: CLIL обучение, школьное образование, экспертное мнение, анкетный опрос, дидактические принципы, глобальные компетенции, английский язык, развитие иноязычного образования

Введение и основные положения

Современная система среднего образования Казахстана продолжает нарабатывать практический опыт реализации CLIL технологий обучения в школах. Выполняя государственные задачи, отечественные школы открывают новые программы интегрированного обучения предмету и английскому языку.

Начавшийся в 2018 году эксперимент по внедрению англоязычного преподавания химии, физики, биологии и информатики требует постоянного наблюдения и коррекции. Прежде всего, это связано с измерением академического настроения CLIL педагогов, формирующих профессиональную среду интегрированного обучения и являющихся экспертами в вопросах развития CLIL в казахстанских школах.

В профессиональном сообществе существует ведомственное понимание целесообразности данного эксперимента и его значения для развития Казахстана в глобальном мире. В этом контексте декларируется высокая востребованность казахстанской молодёжи, владеющей компетенциями профессионального общения на английском языке, особенно в сфере образования и науки. На фоне этого школьным учителям-предметникам предлагается освоить курсы академического английского языка, а вузам начать подготовку англоязычных педагогов. За последние четыре года эта работа приобрела республиканский масштаб и ознаменовалась вполне конкретными результатами. Их теоретическое осмысление воплотилось в научных исследованиях, которые свидетельствуют о необходимости изучать экспертное мнение о

развитии CLIL обучения в школах Казахстана [1-3]. Сегодня мы имеем репрезентативный состав педагогов, способных дать такую оценку.

Материалы и методы

В контексте сказанного была разработана специальная анкета, включающая вопросы, связанные с оценкой перспективности CLIL и её мотивирующем потенциале, представлениями о дидактических принципах интегрированного обучения, ожиданиями учителей и их стремлением развивать данную практику в школе. Этим обусловлена цель настоящей статьи – провести анализ экспертного мнения педагогов о текущем развитии CLIL обучения в школах Казахстана.

Для реализации заявленной цели были применены эмпирический метод в форме анкетного Google-опроса, теоретические методы в форме анализа и синтеза, а также статистические методы.

В опросе приняло участие 330 учителей Центрального Казахстана, участвующих в реализации школьных программ CLIL обучения. В их числе учителя химии, биологии, физики и английского языка. Средний педагогический стаж респондентов составил 10-15 лет, опыт внедрения CLIL – 1-4 года.

Результаты

Совокупное мнение репрезентативного состава CLIL педагогов включает ряд следующих представлений о развитии предметно-языкового интегрированного обучения в школах Казахстана:

1) в Казахстане сложилось профессиональное CLIL сообщество со своей культурой обмена опытом, творческой коллаборацией, системой представлений о преимуществах этой технологии обучения;

2) поступательное развитие CLIL обучения в Казахстане обеспечивается за счёт государственной воли и на фоне высокой заинтересованности руководителей школ, творческих решений педагогов и нарастающей мотивации школьников;

3) особая роль в продвижении CLIL технологий в школах Республики принадлежит учителю английского языка, который выполняет функции модератора и языкового консультанта в совместной работе с предметниками;

4) сложившиеся представления о дидактике CLIL обучения связаны с приоритетностью лексики и содержания как гарантов мотивации школьников к изучению предмета и языка;

5) в процессе CLIL обучения многие школьники испытывают психологические и когнитивные трудности использования английского языка в качестве рабочего языка урока.

6) на настоящем этапе реализации CLIL обучения происходит осознание общественных ожиданий, пассионарных возможностей и объективных проблем, связанных с дефицитом методических ресурсов,

школьных учебников, ориентированных на развитие у школьников функциональной грамотности в целом и глобальных компетенций, в частности.

Обсуждение

Все опрошенные педагоги связывают свою историю обращения к CLIL технологиям с государственной кампанией по развитию иноязычного образования в Казахстане. Дальнейшее участие в ней разделило CLIL-педагогов на две основные группы: на тех, кто продолжает исполнять волю руководства школы (45%) и тех, у кого новая технология вызывает профессиональный интерес (55%). Вместе с тем ответы показывают, что все респонденты, независимо от характера мотивации, признают перспективность CLIL обучения в казахстанской системе среднего образования. Более того, половина респондентов первой группы уточняет, что их дальнейшая работа с CLIL будет зависеть от полученных результатов. Данный момент свидетельствует о высокой вероятности того, что этой частью опрошенных движет не только директивный запрос руководства, но и пассионарность. Всё это является необходимым условием поступательного развития CLIL образования в Республике.

В этом же контексте следует рассматривать мнение опрошенных педагогов о заинтересованности в CLIL других участников образовательного процесса. Как показывают ответы, в 70% случаях руководство школ проявляет серьезные организационные усилия для открытия CLIL программ. Это соответствует ожиданиям 77% учащихся, которые, обучаясь по CLIL, связывают свой жизненный успех с преимуществами, получаемыми от владения академическим английским языком. В родительской среде степень высоких ожиданий от CLIL несколько ниже: только 56% родителей воспринимает это как конкурентное преимущество (Рис.1).

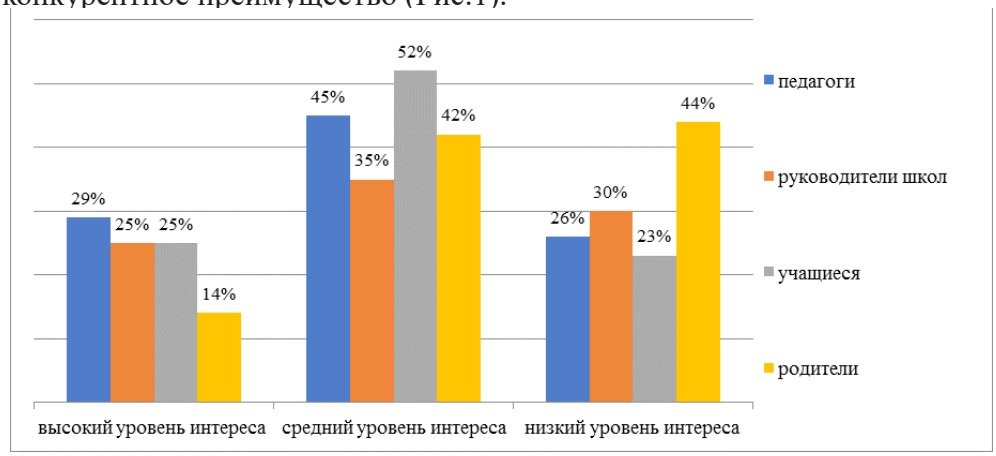

Рисунок 1 – Уровень интереса к CLIL обучению

Важным является стремление большинства педагогов повышать

свою квалификацию и обсуждать вопросы CLIL обучения в педагогическом сообществе. Полученные ответы свидетельствуют о том, что в Казахстане сложилась экспертная среда и диалоговые площадки, а компетенции в сфере CLIL стали целью программ неформального образования. Так, по словам 67% респондентов, в школах существуют коллаборативные группы, в которые входят предметники, учителя английского языка, эксперты из университетов региона. Обмен опытом и взаимное консультирование проходит, как правило, в рамках семинаров и конференций. Большую популярность получают форматы «work school», вебинары и совместные разработки уроков по естественнонаучным предметам. Кроме того, ответы 69% педагогов подтверждают наличие в школах академической свободы в инициировании программ CLIL обучения, в том числе в формате факультативных занятий. Этот показатель коррелирует с ответами 67% учителей, утверждающих, что их опыт становится предметом обсуждения на методических советах школы и активно поддерживается коллективом.

По оценке 58% опрошенных, в школах сложилось понимание функций учителя английского языка, который консультирует предметника при выборе лексического материала и методических ресурсов, помогает перевести необходимые источники, сформировать задания, направленные на развитие языковых видов речевой деятельности. Кроме того, за учителем английского языка постепенно закрепилась функция эксперта коммуникативной культуры. Судя по ответам, учитель английского стал регулярным участником CLIL уроков, в ходе которых зачастую отрабатывается произношение и навыки свободного общения.

Проведенный опрос позволил сформировать экспертное представление о дидактических принципах CLIL обучения. Во-первых, у всех опрошенных педагогов есть чёткое понимание того, что английский язык в условиях CLIL не является целью изучения, а используется, как инструмент коммуникации. Во-вторых, большинство предметников подтверждает свою приверженность определённым правилам отбора языкового материала для CLIL уроков. Базовым среди них является приоритетность лексики и содержания над грамматикой. В этой связи все респонденты согласились с утверждением о том, что такой подход повышает мотивацию школьников в изучении английского языка, а также обеспечивает развитие их профессиональных компетенций. Другое обязательное правило связано с тем, чтобы англоязычный материал подбирался на уровне сложности чуть ниже актуального уровня знаний школьников, изучающих предмет на родном языке. Важно соблюсти принцип доступности предлагаемых текстов и заданий, которые должны соответствовать возрасту школьников и уровню их владения английским языком. В этом аспекте все респонденты выразили стремление избежать случаев, когда недостаточный английский затрудняет демонстрацию

школьником своих объективных знаний предмета.

Большое место в обучении занимает работа с англоязычной терминологией и опорными словами по учебной теме. Судя по ответам, каждый респондент прибегал к помощи трехъязычных терминологических словарей, активно издававшихся в Республике в рамках реализации государственной задачи по развитию иноязычного образования.

Говоря о роли учителя английского языка, важно отметить особенность казахстанского контекста, который складывается из ответов CLIL педагогов. По сути, учителя английского языка стали школьными модераторами идеи CLIL обучения. Объединяя вокруг себя предметников, они зачастую обеспечивают методический консалитинг CLIL технологии. Как правило, это связано с их профессиональной принадлежностью к английскому языку и способностью работать с англоязычными источниками. Очевидно, что доминирующая роль учителя английского языка в процессе продвижения CLIL сохранится до тех пор, пока не удастся преодолеть известный дефицит языковых компетенций у школьных предметников.

Как показал опрос, все респонденты знакомы с авторскими методиками и специальными ресурсами, используемыми для подготовки к занятиям. Среди часто встречающихся имен британские профессоры Дэвид Марш и До Койла, российские исследователи К.С.Григорьева и И.А.Кривова. Из ресурсов часто выделяют платформу Британского совета onestopenglist.teachinglist.org.uk, интернет издательство «Express Publishing», а также кембриджские учебники.

В то же время опрошенные педагоги высказывают серьезные критические замечания в адрес казахстанских школьных учебников. Значительное большинство респондентов (62%) считает, что представленный в них учебный материал не способствует развитию функциональной грамотности школьников, а потому требует серьезного улучшения.

В обобщенном представлении педагогов функциональная грамотность проявляется в умении читать, понимать академическую информацию и коммуницировать на английском языке. На этом фоне у школьников должны сформироваться глобальные компетенции, под которыми принято понимать «сочетание знаний, умений, взглядов, отношений и ценностей, успешно применяемых при личном или виртуальном взаимодействии с людьми, которые принадлежат к другой культурной среде, и при участии отдельных лиц в решении глобальных проблем» [4, с. 3]. В контексте этого предлагается пересмотреть систему заданий, связанных с навыками чтения несплошных текстов, развитием критического мышления, пониманием терминологии, решением кейсов. Дефицит заданий подобного рода компенсируется, как правило, за счёт собственных разработок или зарубежных англоязычных учебников.

Кроме того, это обусловило выбор методов обучения, среди которых популярными являются метод проектирования, перевернутого обучения, групповой работы. При этом 78% педагогов утверждает, что их ученики демонстрируют хороший уровень функциональной грамотности (Рис. 2).

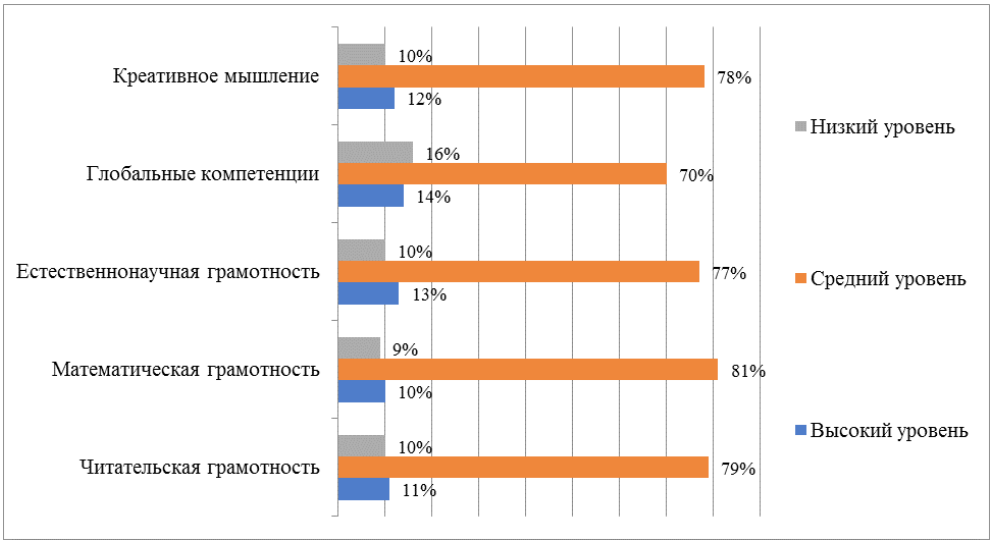

Рисунок 2 – Оценка уровня развития функциональной грамотности учащихся

Примечательно, что в ходе опроса многие педагоги (64%) выразили желание принять личное участие в разработке официальных школьных учебников, ориентированных на CLIL. Это также свидетельствует о наличии в профессиональном казахстанском сообществе необходимого потенциала для развития школьного CLIL образования.

В ходе опроса большинство педагогов смогли квалифицировать трудности, связанные с использованием английского языка в процессе CLIL обучения.

Первая трудность связана с низкой мотивацией школьников. По мнению 74% педагогов, многие школьники (около 80%) на начальном этапе обучения не имеют полной уверенности в том, что сложности, с которыми они столкнуться, изучая предмет на неродном языке, будут оправданы в дальнейшем. На укрепление подобной мотивации уходит, как правило, один учебный год. По мере того, как школьник успешно осваивает англоязычные учебные ресурсы и получает из них актуальную информацию, его уверенность заметно возрастает. Это в свою очередь формирует у школьников сознательный подход к CLIL обучению.

Вторая трудность связана с проблемой доминирования речевых структур родного языка в процессе общения на английском (порядка 60% школьников). На это указало 66% опрошенных педагогов. Как следует из

научной литературы, данная проблема является типичной для школьного образования и решается в процессе регулярной коммуникации [5].

Третья трудность, как и предыдущая, считается распространённой среди школьников [6], которые зачастую испытывают психологический барьер при общении на иностранном языке (порядка 50% школьников). Эту проблему наблюдают 61% педагогов. По их мнению, состояние дискомфорта усиливается, когда школьник сталкивается с академической лексикой и терминологией, которые значительно сложнее общеупотребительного языка.

Снижению указанных трудностей, по мнению опрошенных, способствует регулярное общение на CLIL уроках, работа с англоязычными ресурсами, а также нарастающая мотивация школьников. В качестве адаптивных мер педагоги называют периодическое участие учителя английского языка на уроках с трудной академической лексикой по предмету, а также политику лояльности к речевым ошибкам, которые не влияют на оценку. Другими словами, в системе представлений экспертов названные проблемы решаются по мере развития коммуникативной практики в режиме реального сотрудничества и наглядности результатов обучения.

Заключение

Полученные результаты исследования свидетельствуют о формировании позитивных нарративов развития CLIL технологий в казахстанской системе среднего образования, которое успешно реформируется в условиях глобализации.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Zhetpisbayeva B., Dyakov D. Shunkeyeva S., Tusupova A., Syzdykov M. CLIL integration issuesand distance learning technologies. Journal of Siberian Federal University. //Humanities and Social Science. – 2021. – № 14 (9). – pp. 1322-1331.

[2] Alzhanova, Ainash and Chaklikova, Assel. "Multilingual Education" //International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies. -2022. - Vol. 17. - No. 1. – pp. 1548-1107

[3] Karabassova L., San Isidro X. Towards translanguaging in CLIL: A study on teachers' perceptions and practices in Kazakhstan //International Journal of Multilingualism. – 2020. – С. 1-20.

[4] Отчет по результатам международного исследования PISA-2018 «Функциональная грамотность: глобальные компетенции». - М.,2020. - С. 3.

[5] Kuzembayeva G. et al. Content and Language Integrated Learning Practices in Kazakhstan Secondary Schools During COVID-19 Pandemic // Contemporary Educational Technology. – 2022. – Т. 14. – №. 2. – С. 362.

[6] Riasati M. J., Allahyar N., Tan K. E. Technology in language education: Benefits and barriers //Journal of education and practice. – 2012. – Т. 3. – №. 5. – С. 25-30.

REFERENCES

[1] Zhetpisbayeva B., Dyakov D. Shunkeyeva S., Tusupova A., Syzdykov M. CLIL integration issuesand distance learning technologies. Journal of Siberian Federal University. //Humanities and Social Science. – 2021. – № 14 (9). – pp. 1322-1331.

[2] Alzhanova, Ainash and Chaklikova, Assel. "Multilingual Education" //International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies. -2022. - Vol. 17. - No. 1. – pp. 1548-1107

[3] Karabassova L., San Isidro X. Towards translanguaging in CLIL: A study on teachers' perceptions and practices in Kazakhstan //International Journal of Multilingualism. – 2020. – С. 1-20.

[4] Otchet po rezul'tatam mezhdunarodnogo issledovaniya PISA-2018 «Funktsional'naya gramotnost': global'nye kompetentsii» (Report on the results of the PISA 2018 international study 'Functional Literacy: Global Competencies), 2020. – p. 3. [in Rus]

[5] Kuzembayeva G. et al. Content and Language Integrated Learning Practices in Kazakhstan Secondary Schools During COVID-19 Pandemic // Contemporary Educational Technology. – 2022. – Т. 14. – №. 2. – С. 362.

[6] Riasati M. J., Allahyar N., Tan K. E. Technology in language education: Benefits and barriers //Journal of education and practice. – 2012. – Т. 3. – №. 5. – С. 25-30.

ҚАЗАҚСТАНДА CLIL БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУ ТУРАЛЫ САРАПТАМАЛЫҚ ИДЕЯЛАР

*Жетписбаева Б. А. [1], Чижевская Ю. Т.[2], Сырымбетова Л.С.[3]
*[1]п.ғ.д., профессор, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru
[2]докторант, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
e-mail: Chizhevskaya_1993@mail.ru
[3]к.п.н., профессор, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
e-mail: profsls@mail.ru

Аңдатпа. Мақала Қазақстанда CLIL білім беруді дамыту мәселесіне арналған. Осы тұрғыда мектептерде пән мен ағылшын тілін кіріктіріп оқытудың мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асырып жатқан CLIL

мұғалімдерінің пікірі сараланады. Талдау Орталық Қазақстандағы 330 мектептің химия, физика, биология және ағылшын тілі мұғалімдеріне сауалнама жүргізу нәтижелеріне негізделген. Ол ұсынған сауалнама CLIL болашағын және оның ынталандырушы әлеуетін бағалауға, кіріктірілген оқытудың дидактикалық принциптері туралы идеяларды, мұғалімдердің түпкі нәтижені күту мен олардың мектепте осы тәжірибені дамытуға ұмтылысын анықтауға бағытталған. Осыған байланысты қазақстандық мектептерде CLIL білім берудің дамуына оң көзқарасты қамтитын және негізінен дидактикалық сипаттағы бірқатар объективті проблемаларды анықтауға мүмкіндік беретін жинақталған сараптамалық қорытынды сипатталады. Заманауи білім беру шынайылығындағы жеке деректерді талдауға сәйкес, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің көпшілігі мазмұнға негізделген және тілдік оқытудың арасындағы ақылға қонымды тепе-теңдікті сақтауға бейім, және интеграцияланған оқытуды жүзеге асыру кезінде назар екінші тілден пәндік мазмұнға ауысады. Пәннің мазмұны екінші тілден семантикалық құрылымдары арқылы түсіндіріледі. Осылайша, қазақстандық CLIL оқыту үлгісіндегі ағылшын тілі мұғалімі барлық студенттерді оқу процесіне тарта отырып, топтық өзара әрекеттесуді жақсарта отырып, студенттерге сабақта ағылшын тілін қолданудағы психологиялық және когнитивтік қиындықтарды жеңуге көмектесетін «тіл делдалы» және фасилитатор рөлін атқарады. Бұл интеграцияланған оқыту мақсаттарына және мектеп ортасында CLIL-ді ілгерілетуге ықпал етеді.

Тірек сөздер: CLIL оқыту, мектептегі білім, сарапшылық қорытынды, сауалнама сауалнамасы, дидактикалық принциптер, жаһандық құзыреттіліктер, ағылшын тілі, шет тіліндегі білім беруді дамыту

EXPERT PERCEPTIONS OF THE DEVELOPMENT OF CLIL EDUCATION IN KAZAKHSTAN

*Zhetpisbayeva B.A.[1], Chizhevskaya Yu.T.[2], Syrymbetova, L.S.[3]
*[1]d.p.s., professor, Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru
[2]doctoral student, Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: Chizhevskaya_1993@mail.ru
[3]c.p.s., Professor, Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: profsls@mail.ru.

Abstract. The article deals with the problem of CLIL learning development in Kazakhstan. In this context, the opinion of CLIL teachers who implement the state programme of integrated teaching of subject matter and

English language at schools is analyzed. The analysis is based on the results of a questionnaire survey of 330 school teachers of chemistry, physics, biology and English language from Central Kazakhstan. The questionnaire proposed by the authors aims to assess the perspective of CLIL and its motivating potential, to identify the perceptions of didactic principles of integrated teaching, teachers' expectations and their aspirations to develop this practice in schools. In this regard, the aggregate expert opinion is characterized, which includes a positive perception of CLIL learning development in Kazakhstani schools and allows identifying a number of objective problems, mainly of didactic nature. According to the analysis of questionnaire data in the modern educational realities most of the interviewed teachers are inclined towards the principle of maintaining a reasonable balance between content-driven and language-driven learning, when the focus is shifted from L2 to the subject content of the discipline, comprehended through semantic L2 structures when implementing integrated learning. Thus, the English teacher in the Kazakh model of CLIL learning plays the role of "language mediator" and facilitator, involving all learners in the learning process, improving group interaction and helping students cope with psychological and cognitive difficulties in using English as the working language of the lesson, which, in turn, contributes to the goals of integrated learning and promotion of CLIL in the school environment.

Key words: CLIL learning, school education, expert opinion, questionnaire survey, didactic principles, global competencies, English, development of foreign language education

Статья поступила 30.09.2023

UDC 378.1
IRSTI 14.25.05
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.002

PRACTICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

*Zhang Cheng[1]
*[1]PhD, Wuchang University of Technology, Hubei, China
e-mail: zhang__2006@qq.com

Abstract. The article is devoted to the theoretical study of the essence of the formation of foreign language communicative competence. The article presents the main stages of the formation of the concept of «aspects of foreign language communicative competence» in the modern education system of Kazakhstan and examines the main approaches to the interpretation

of this phenomenon in domestic linguodidactics. The article also defines the essence of the formation of a foreign language communicative competence and formulates the main result that this process is aimed at in the context of modern vocational education. At each historical stage, in accordance with the requirements that have arisen in society, a new character is given to the essence of Education passed on to future generations, and new positions are considered. Result-oriented education is the formation of competence of the individual.

Competence is knowledge that is transmitted from the depths. "Competence is not only professional knowledge, but also the ability to develop the creative potential of a person with a general culture," said T. G. Brage. In order to form the competence of future specialists, future specialists themselves must achieve one competence. Today, the requirement for a teacher is also strong.

A foreign language is necessary for a teacher to exchange teaching experience and scientific achievements with other members of the global professional community, for publications in leading foreign scientific publishing houses and participation in international conferences, for use in their activities a wide range of historical sources published in foreign languages.

Key words: development, aspect, foreign language, competence, future specialist, university, language personality, professionalism

Basic provisions

The skill of the profession of future specialists is determined. There are many differences in the areas of education that exist today compared to previous education. In today's field of education, with extensive use of information and communication tools, technical means, audio-visual means, future specialists have a lot of opportunities not only to read from books, hear by ear, but also to see it in practice. Therefore, the teacher has the right to achieve the highest result due to his skills and curiosity [1].

In this regard, one of the main goals of vocational education is formulated as the training of a qualified employee, competent, fluent in his profession and oriented in related fields of activity, ready for continuous professional growth, social and professional mobility.

Different approaches to the interpretation of the concepts of "foreign language competence", "foreign language competence", "foreign language communicative competence" also indicate disagreements, both in the definition of concepts and their structures (I. L. Bim, M. N. Vyatyutnev, N. I. Gez, P. Doyer, I. A. Zimnaya, M. Canal, E. I. Passov, D. Raven, S. Savignon, D. Haymes, etc.).

The problems of introducing new learning technologies in the process of forming a specialist model, the use of modular technologies in training, conceptual ideas of a personality-oriented approach in education based on the provisions on the development and formation of a personality as a "subject

of cognition", its self-knowledge and self-education were decisive for our research.

Despite the presence of various approaches to the problem of the formation of professionally significant competencies, the format of the foreign language competence of the future specialist requires a more complete consideration.

Introduction

Modern education is designed to provide training for a competent specialist with the qualities, knowledge and skills that determine his competitiveness in the labor market and motivation for professional improvement throughout his life. Main part. The idea of a competency – based approach is the answer to the question "What kind of knowledge is needed by society, what kind of knowledge an individual needs, and what society needs he can compensate for." The formation of the competence of future specialists is one of the most pressing problems in the field of education today. A competent approach, improving the quality of education can be considered as one of the ways out of the crisis caused by the confrontation between the traditional approach and the solution by increasing the content of Education. This approach gives a central place to the result of Education. Its quality is important not because of the abundance of knowledge gained, but because of the ability to apply that knowledge. The main role of future specialists is to identify priority areas of a comprehensively studied, differentiated educational model based on the personal development of the individual, and, as a result, to implement the strategic goals of the country's educational policy based on world civilization. In this regard, the transition to a new system of result-oriented general secondary education requires a new approach to professional development of teachers in the education management system, and teachers to develop basic professional competencies. Today, one of the main directions of humanization of the educational sphere is the structuring of a planned short – term plan for the purpose of systematic training, the improvement of active forms and methods of training. Formation of a national model of education in the lesson process, displacing the old content. If we pay attention to the experience of countries with highly developed learning technologies in the world, the ultimate goal is to form a child as an individual, that is, put in the first place the development of the individual through education, and not the knowledge, skills and abilities of the child. To this end, in today's pedagogical science, new teaching technologies: consolidation of didactic skills, humane and personal programs, developmental learning, problem, through reference signals, level-based learning, self-Search development, scientific proof of computer, modular learning technologies, work with the child. In order to achieve the quality of higher education in all schools, along with the pedagogical skills of teachers, the effective organization of its management, the conduct of methodological work with the right direction, it is correctly established, because now the age

of quantity is over and the era of quality is born. In the school team, which puts the quality category in the first place in the comprehensive education of the younger generation, the school "Advanced Practice", the school "Zhas Maman", the "creative team" and subject associations work together to discuss, study and determine solutions to these problems. The actual problem that everyone faces is"creating a competitive personality and achieving a productive quality of education using advanced pedagogical experience." In the process of personality formation, the quality of education is given special importance by the school staff. The team, aiming at quality education, seeks to predict and model the capabilities of specialists in advance. After all, they perfectly understand that in order for future specialists to be capable in the educational market, they must comply with the requirements of the internal order. In this regard, in order to ensure widespread access to quality education, the "methodological center" conducts methodological work in several directions. In the " methodological center "there is a plan for the work of the" methodological Center", the pedagogical Association "Ulagat", "assistance to a young specialist"," our innovative teachers", training seminars, forums and scientific and practical conferences, methodological assistance is provided through scientific and methodological support books, materials of the scientific and methodological press. In addition, the school is equipped with audio and video tapes, discs, electronic textbooks necessary for classes on various topics, focusing on the results in achieving the educational goal of the lesson, with special emphasis on the ability of specialists and subject teachers to work with additional educational resources, platforms, electronic textbooks, interactive whiteboards. The teacher of any subject, armed with the necessary materials from the "methodological Center", organizes methodological work to go beyond traditional disciplines and conduct educational work at a high level, focused on the needs of specialists, their specifics, personality.

At the same time, in the traditional training of specialists, the object of scientific study, the subject of discussion and methodological discussions has recently become the question of determining professionally necessary competencies, about the possibilities and ways of their formation [2].

In the field of higher professional education, as a result of modernization processes, "competence" and "competence" have become key concepts. This indicates that the social order for a specialist is radically changing, who must present not so much knowledge, skills and abilities, but rather be ready to apply them, be ready to make independent decisions, show initiative, etc.

Currently, due to the development of international relations, the expansion of spheres in public life, politics, economics, culture, and production, an increasing number of representatives of various professional communities are involved in the real process of communication. The analysis of research has shown that knowledge and proficiency in a foreign language is becoming one of the important requirements for specialists in the conditions of the modern

labor market, and is one of the components of professional competence.

The relevance of the study is determined by the significance of further generalization of theoretical provisions and methodological experience in the formation of the competencies of future specialists, which can be the basis of high-quality educational innovations in vocational education. Important in the activities of specialists are not only the actual special knowledge, skills and abilities, but also the development of general cultural and general professional competencies, in the structure of which the formation of foreign language competence is especially significant in the conditions of increasing professional mobility.

Materials and methods

Theoretical methods: analysis of psychological and pedagogical literature and documentation on the research problem, synthesis, modeling, specification, comparison, generalization, method of analogies.

Empirical methods: questionnaire, observation, pedagogical experiment. Methods of mathematical processing of statistical data of experimental training.

The first stage (2020) – the search stage – included the analysis of domestic and foreign scientific literature on the problem under study, the definition of the categorical apparatus, the formulation of goals, objectives, hypotheses, drawing up a plan of experimental work; theoretical justification of the model and pedagogical conditions for the formation of foreign language competence of students.

The second stage (2021) — experimental — included experimental (ascertaining, forming and control experiments) work. The ascertaining experiment was devoted to identifying the initial level of the formation of foreign-language competence of future specialists; within the framework of the formative experiment, the pedagogical model of the formation of foreign-language competence of future specialists was tested in the educational process of the university, pedagogical conditions were experimentally tested and clarified; control – assumed the final diagnosis of the formation of foreign language competence of future specialists.

The third stage (2022) — generalizing – included an assessment of the effectiveness of experimental work on the formation of foreign-language competence of future specialists; scientific and methodological recommendations were put into practice; the results of the study were analyzed, systematized and generalized.

Examining the structure of foreign language competence from the point of view of modern approaches, it is necessary to consider the question of the levels of its development. So, T.A. Kostyukova, A.L. Morozova offer more adequate, practice-oriented levels of development of foreign language competence:

1) the cognitive level involves mastering a set of professional (goals, objectives, principles of professional activity, knowledge of ways of

professional self-education through a foreign language, etc.) and linguistic knowledge acquired during the study of a foreign language;

2) the operational level includes the ability of the future specialist to implement professional communication in a foreign language in the professional field (effectively organize, join, maintain, manage and complete foreign language communication, taking into account the personal characteristics and capabilities of the communication partner) in the course of practical application of the acquired knowledge on the subject;

3) the personal and professional level is manifested in the presence of such professional and personal qualities as communication skills, tolerance, the ability to overcome the psychological barrier in foreign language communication [3].

Results

So, the analysis of research shows that foreign language competence is considered by researchers as a complex, multicomponent education, while scientists focus on the professional orientation of foreign language competence of future specialists in the process of language training. Foreign language competence is defined by the authors in different ways: as "knowledge, skills and abilities", as "abilities", as "integrative personal and professional education". The structural and content models of foreign language competence, despite the presence of common structural components, also have differences, there is a significant variability in the component composition of foreign language competence identified by the authors, which is due to the complexity and diversity of the process of foreign language communication.

The proposed model of foreign language competence is based on the position of the importance of its professional orientation, the allocation of individual subcompetencies as its components. We understand foreign language competence among students as an integrative personal and professional education, which determines the ability and readiness of a student to creatively solve practice-oriented and information-communicative tasks in the field of professional activity and professionally oriented communication with native speakers of a foreign language in a foreign language environment [4].

The theoretical significance of the research lies in the expansion of scientific and pedagogical ideas about the content, role, and features of the process of formation of communicative foreign-language competence among students of pedagogical universities, which is manifested in the following:

the concepts of "professional competence", "communicative foreign-language competence of future specialists of a pedagogical university", "formation", "formation of communicative foreign-language competence in future specialists of pedagogical universities", which contributes to expansion of the conceptual and terminological apparatus of modern higher school pedagogy;

the components of communicative foreign language competence are identified: linguistic, speech, socio-cultural, compensatory, which allows us to trace the process of personal transformation and determines the strategy of building a pedagogical model;

interrelated methodological approaches (systemic, communicative-activity, competence-based) have been implemented, which contributes to the enrichment of the methodological base of higher professional education, taking into account the specifics of the formation of the competence under study;

the pedagogical conditions for the effective functioning of the model of formation of communicative foreign language competence in future specialists of pedagogical universities are substantiated: the use of authentic educational material; dominance in the course of training active and interactive teaching methods; professionally motivated orientation of future specialists in the process of learning a foreign language language [5].

The practical significance of the study lies in the fact that:

a model of formation has been developed and implemented communicative foreign language competence of future pedagogical specialists universities, as well as its organizational and methodological apparatus (a set of tasks);

the pedagogical conditions of effective functioning of the model of formation of communicative foreign language competence of future specialists of pedagogical universities have been verified;

the criteria (language, speech, socio-cultural, compensatory) and levels (low, medium, high) of the formation of communicative foreign language competence in future specialists of pedagogical universities are defined and characterized;

a criterion-diagnostic method has been developed and applied tools for assessing the level of formation of communicative foreign language competence of future specialists of pedagogical universities [6].

Discussion

Thus, we came to the conclusion that it is necessary to create a more effective model for the formation of communicative foreign language competence among future specialists of pedagogical universities and to determine the conditions for the implementation of this model in the process of organizing the educational process.

Determining the level of students' proficiency in a foreign language before the start of experimental work, we relied on the fact that during their studies in secondary school and in the first year in the higher educational institution develops and forms a communicative foreign language competence corresponding to the conversational level of foreign language proficiency. In this regard, at the beginning of this stage of experimental work, it was necessary to determine the level of formation of communicative foreign language competence.

For this purpose, input testing was conducted (Appendix B), consisting of the following tasks: a task to activate preliminary knowledge, a task for listening, a task for text perception, a task for vocabulary knowledge, a task for knowledge of lexical and grammatical structures. The percentage of correct answers of students was used as an indicator of measurements:

low level (0-50% of correct answers);

average level (51-74% of correct answers);

high level (75-100% correct answers).

The results of the entrance testing showed that 33.33% of EG students and 35.71% of KG students successfully completed less than 50% of the tasks, which amounted to 5 and 5 people, respectively. Average level they showed 53.33% (8 people) in EG and 50% (7 people) in KG. A high level, that is, more than 75% of correct answers, was shown by 13.34% (2 people) in EG and 14.29% (2 people) in KG. Level measurement results 69 the formation of communicative foreign language competence in EG and KG before the experiment is presented in the table.

Let's compare the results obtained by the input testing of KG and EG, by calculating the sample average. Let's characterize the test results of each group by one number – a sample average value, where the sample is given by its variational series:

the measured value xi: x1, x2 ... xk; the frequency mi: m1, m2 ... mk. Then a sample average value will be called such a value that it can be determined by the following formula (1) (according to Sidorenko E. V.):

x=$x1m1$+$x2m2$+⋯+$xkmkm1$+$m2$+⋯mk, (1) where n is the sample size, i.e. n=m1+m2+ ... +mk = Σ $mi\ ki$ =1; m is the frequency.

Using the proposed formula, we find sample averages for Control and experimental groups:

for EG:

x=1×5+2×8+3×2

5+8+2=27

15= 1.8

for KG: x=1×5+2×7+3×25+7+2=2514≈ 1,78

It is known that the greater the variance value, the greater the difference between the values of the measured quantity from each other. Since in our case the variance is approaching zero, it can be concluded that the results of the EG differ little from the results of the KG, therefore, at the beginning of the experimental work, the level of formation of communicative foreign language competence among the students of the EG and KG was almost the same [7].

Comparative characteristics of the results of the final testing shows the following: in EG, the number of students with a low level the formation of communicative foreign language competence has decreased 86 by 40%, the number of students with an average level increased by 26.7%, and the high level of formation of the studied competence by the end of experimental work was demonstrated by 13.3% of students [8].

The learning process in the KG was carried out according to the traditional program outside of the complex of pedagogical conditions identified by us, so the level of the communicative foreign language competence has not changed significantly.

Conclusion

The study of the current state and trends in the development of the higher education system of future specialists of pedagogical universities, the analysis of normative documents and scientific literature, as well as the results of the ascertaining stage of experimental work proved the need for the formation of future specialists of pedagogical universities of communicative foreign language competence – a significant personal neoplasm that ensures the effectiveness of their future professional activity [9].

Increasing requirements to the level and quality of professional training of future specialists of pedagogical universities, as well as insufficient elaboration of the problem of formation of communicative foreign -language competence of future specialists of pedagogical universities also influenced the significance of our research. To solve this problem, we have developed and tested a model of formation this competence, as well as a set of pedagogical conditions for its effective functioning was determined.

REFERENCES

[1] Abulkhanova, K. A. The problem of individuality in psychology Psychology of individuality: new models and concepts //Collective monograph edited by E. B. Starovoitenko, V. D. Shadrikova. – M.: MPSI, 2009. – p. 14.

[2] Abulkhanova, K. A. Social thinking of personality / Modern psychology: the state and prospects of research. Part 3. Social representations and thinking of personality. – M.: Publishing house “Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences”, 2002. – p. 88

[3] Alabugina, Yu. V. Universal dictionary of the Russian language /O. A. Mikhailova, M.E. Ruth, JI. A. Subbotina. – Moscow: ACT MOSCOW; Yekaterinburg: U-Factoriya, 2008. – 1424 p.

[4] Amitrova, M. V. The influence of professionalization on the formation of personal qualities of future technology engineers in the process of learning a foreign language at a university //Higher education today. – 2011. – No. 1. – p. 77.

[5] Ananyev, B. G. Psychological structure of personality and its formation in the process of individual human development //Personality psychology: domestic psychology. – 2019. №7.

6] Andreev, A. L. Knowledge or competence? //Higher education in Russia. – 2017. – No. 2. – p. 3.

[7] Arkhipova, G. S. Formation of foreign-language competence of a future medical specialist: abstract. Dis. ... Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.08. – Chita, 2016. – 18 p.

[8] Atabekova, A. A. Foreign language communicative competence as a means of social adaptation of a future specialist at a university: results of experimental training //Higher education today. – 2019. – No. 8. – pp. 63-67.

[9] Bagdasaryan, N. G. Once again about the competence levels of graduates of engineering programs, or the concept of culture in the competencies of engineers //Higher education in Russia. – 2019. – No. 6. – p. 23.

[10] Baidenko, V. I. Bologna transformations: problems and contradictions (Article four) //Higher education in Russia. – 2018. – No. 11. – p. 26.

[11] Baidenko, V. I. Identification of the composition of competencies of university graduates as a necessary stage of designing a new generation of state higher education institutions. Methodical manual. – M., 2020. – 54 p.

[12] Baidenko, V. I. The state educational standard of higher professional education of a new generation as a complex norm of the quality of higher education: a general concept and model. – M.: Research Center for Quality problems of training specialists, 2019. – 43 p.

[13] Bidenko, V. I. Bologna reforms: some lessons of Europe / Higher education today. – 2004. – No. 2. – p. 14.

[14] Baskaev, R. M. On trends of changes in education and the transition to a competence-based approach /Innovations in education. – 2019. – No. 1. – p.10.

[15] Belyaev, V. The Bologna process – an attempt at competition / Higher education in Russia. – 2016. – No. 4. – p. 33.

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ШЕТ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

*Чжан Ченг[1]
*[1]PhD, Учан технологиялық университеті, Хубэй, Қытай
e-mail: zhang__2006@qq.com

Аңдатпа. Мақала шет тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру мәнінің практикалық аспектілеріне арналған. Мақалада Қазақстанның қазіргі білім беру жүйесіндегі "шет тілдік коммуникативтік құзыреттілік аспектілері" ұғымын қалыптастырудың негізгі кезеңдері ұсынылған және отандық лингводидактикадағы осы құбылысты түсіндірудің негізгі тәсілдері қарастырылған. Мақалада сонымен қатар шет тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың мәні анықталады және осы процестің қазіргі кәсіби білім беру контекстінде бағытталған негізгі нәтижесі тұжырымдалады. Әрбір тарихи кезеңде қоғамда туындаған талаптарға сәйкес болашақ ұрпаққа берілетін білім берудің мәніне жаңа сипат беріледі, жаңа ұстанымдар қарастырылады.

Нәтижеге бағытталған білім-бұл жеке тұлғаның құзыреттілігін қалыптастыру.

Құзыреттілік–бұл тереңнен берілетін білім. “Құзыреттілік – бұл тек кәсіби білім ғана емес, сонымен бірге жалпы мәдениеті бар адамның шығармашылығын дамыту мүмкіндігі”, - деді Т. Г. Брахе. Болашақ мамандардың құзыреттілігін қалыптастыру үшін болашақ мамандардың өздері бір құзыреттілікті игеруі керек. Бүгінгі таңда мұғалімге қойылатын талаптар да жоғары.

Шет тілі мұғалімге әлемдік кәсіби қоғамдастықтың басқа мүшелерімен педагогикалық тәжірибе мен ғылыми жетістіктермен алмасу, жетекші шетелдік ғылыми баспаларда жариялау және халықаралық конференцияларға қатысу, өз қызметінде шет тілдерінде жарияланған Тарихи дереккөздердің кең спектрін пайдалану үшін қажет.

Тірек сөздер: даму, аспект, шет тілі, құзыреттілік, болашақ маман, ЖОО, тілдік тұлға, кәсібилік

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

*Чжан Чэн[1]
*[1]PhD, Учанский технологический университет, Хубэй, Китай
e-mail: zhang__2006@qq.com

Аннотация. Статья посвящена практическим аспектам сущности формирования иноязычной коммуникативной компетенции. В статье представлены основные этапы формирования понятия «аспекты иноязычной коммуникативной компетенции» в современной системе образования Казахстана и рассматриваются основные подходы к интерпретации данного феномена в отечественной лингводидактике. В статье также определяется сущность формирования иноязычной коммуникативной компетенции и формулируется основной результат, на который направлен этот процесс в контексте современного профессионального образования. На каждом историческом этапе, в соответствии с требованиями, возникшими в обществе, сущности образования, передаваемого будущим поколениям, придается новый характер, рассматриваются новые позиции. Образование, ориентированное на результат, - это формирование компетентности личности.

Компетентность – это знание, которое передается из глубин. «Компетентность – это не только профессиональные знания, но и способность развивать творческий потенциал человека с общей культурой», - сказал Т. Г. Браге. Для того чтобы сформировать компетентность будущих специалистов, сами будущие специалисты должны овладеть одной компетенцией. Сегодня требования к преподавателю также высоки.

Иностранный язык необходим преподавателю для обмена педагогическим опытом и научными достижениями с другими членами мирового профессионального сообщества, для публикаций в ведущих зарубежных научных издательствах и участия в международных конференциях, для использования в своей деятельности широкого спектра исторических источников, опубликованных на иностранных языках.

Ключевые слова: развитие, аспект, иностранный язык, компетенция, будущий специалист, вуз, языковая личность, профессионализм

Статья поступила 28.10.2023

ӘОЖ 378(574)
ҒТАХР 14.35.07
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.003

ҚАЗАҚСТАН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ БЕЙРЕСМИ БІЛІМ БЕРУ: ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТ

*Сарсембаева А.А.[1], Сурова Д.С.[2], Хасенова Л.Н.[3], Токтаргалиева К.М.[4]
*[1]п.ғ.к., доцент, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан
e-mail: araily@mail.ru
[2]ф.ғ.к, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан
e-mail: dasha_surova@mail.ru
[3]п.ғ.магистрі, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан
e-mail: kln1221@mail.ru
[4]п.ғ.магистрі, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен, Қазақстан
e-mail: toktargaliyeva@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақаланың мақсаты – Қазақстанның жоғары оқу орындарында бейресми білім беруді енгізудің өзекті мәселелерін және оны «студент – университет – сыртқы орта» жүйесінде дамыту жолдарын ашу. Мақаланың ғылыми-практикалық маңыздылығы академиялық орта өкілдерінің бейресми білім беруге, тұлғаны дамыту принциптерін жүзеге асыратын білім ретінде, танымал кәсіби құзыреттіліктерді өзектілендіруге және қоғам қажеттіліктеріне тиімді бейімделуге баса назар аударуында. Қазіргі білім берудің өзекті мәселелерінің бірі маманды болашақ кәсіби қызметке дайындауда үдеріске бағытталған тәсілдер мен контекстік жағдайларға негізделген білім беру ортасын құру

мәселесі болып табылады. Бұл міндеттер бейресми білім беруде алынған құзыреттерді танудың ұлттық жүйелерін салыстырмалы талдауды қажет етті, бұл бейресми білім берудің мәнін және оның негізгі міндеттерін түсінудің әртүрлі тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді. Жұмыста мемлекеттік деңгейде әзірленген іргелі құжаттарға шолу жасалып, Қазақстан университеттеріндегі бейресми білім берудің нормативтік-құқықтық базасы ұсынылған. Авторлар Қазақстанда үздіксіз білім беруді дамытудың алғы шарттарын және бейресми білім берудің дамуына кедергі келтіретін факторларды атап көрсетеді. Мақаланың ғылыми маңыздылығы мен практикалық құндылығы осы мәселені шешудің мүмкін жолдарын көрсетуде болып табылады: үздіксіз білім беруді табысты жүзеге асыру үшін құжаттар тізімі ұсынылады; бейресми білім беру нысанында алынған оқыту нәтижелерін жоғары сапалы растауға қойылатын талаптар айқындалады; осы бағытта Қазақстандағы жоғары оқу орындарына кейбір практикалық ұсыныстар берілген.

Тірек сөздер: Үздіксіз білім беру тұжырымдамасы, өмір бойы оқыту, бейресми білім, оқыту нәтижелері, құзыреттілік, бейресми білім беруді валидациялау, оқыту нәтижелерін қайта есептеу, білім беру бағдарламасы

Негізгі ережелер

Бейресми білім беру мәселесі Қазақстан университеттерінің педагогикалық ғылымы мен тәжірибесінде өте өзекті болып табылады. Мұндай білім берудің әлеуеті ЖОО-да білім алудың әртүрлі формаларында студенттердің әмбебап және кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға мүмкіндіктер береді.

Жұмыс келесі ережелер мен анықтамаларға негізделген:

1) Бейресми білім беру – жаңа формация кадрларын даярлауға ықпал ететін, өмір бойы құзіреттілікті жетілдіруді ынталандыратын тетік.

2) Білім беру стандарттары мен нарық талаптары арасындағы алшақтықты жою үшін академиялық бағдарлама аясында бейресми білім беруді құрал ретінде пайдаланудың тиімділігі.

3) Бейресми білім беру төмендегі салалардағы мүмкіндіктерді іске асыру тәсілі болып табылады:

- қосымша құзыреттерді қалыптастыру;
- тұлғаға бағытталған даму;
- білім, білік, дағдыны меңгерудің өзіндік бағыттарын құру.

Кіріспе

Қазіргі заман мамандардан белгілі бір құзыреттерді және дағдыларды үнемі дамытуды талап етеді. Табысты болып, белгілі бір жетістікке жету үшін жағдайға бейімделу, қоғамның сұранысына сәйкесінше жауап беру қажет. Бұл мәселе мемлекеттік деңгейде мойындалып, еңбек ресурстарының сапа мәселелері талқылануда. Бейресми білім беру

өмір бойы құзіреттілікті арттыруды ынталандыратын, жаңа кадрларды дайындауға ықпал ететін тетіктердің бірі ретінде қарастырылады.

Академиялық қауымда оқу бағдарламалары мен білім беру курстарын сала мен нарық қажеттіліктеріне бейімдеудің тиімді жолдарын енгізу қажеттілігі туындады. Және дәл осы бейресми оқыту, білім беру стандарттары мен нарық талаптары арасындағы алшақтықты жою үшін академиялық бағдарлама аясында пайдаланылатын құрал болуы мүмкін.

Бейресми білім беру әртүрлі формада болуы мүмкін және жеке тұлғаны дамыту саласындағы қосымша құзыреттер бағдарламаларын, семинарларды, форумдарды, бастамаларды қалыптастыруда көрінуі мүмкін. Мұндай білім беру қарым-қатынас, оқу, өзін-өзі тану арқылы білім мен дағдыны меңгеру, тұлғалық қасиеттерді дамыту үшін өзіндік бағыт құруға мүмкіндік береді. Білім берудің бұл түрі дәстүрлі ресми білімге қарағанда икемді және өзінің мақсатты тобына бағытталған болуы мүмкін [1, б. 39].

Процесті бағдарланған тәсілдерге негізделген білім беру ортасы әртүрлі мәнмәтіндік жағдайларда қолданылатын тәжірибені қалыптастырады, студенттердің өзін-өзі тұлға ретінде тануына ықпал етеді, Қазақстанның инновациялық дамуына серпін бере алатын мамандарды қалыптастырады.

Бұл зерттеудің мақсаты – бейресми білім берудің мәнін қарастыру және Қазақстан университеттерінде және халықаралық кеңістікте осы білім беру формасын жүзеге асырудың әртүрлі нысандарын салыстыру.

Біздің жұмысымыздың өзектілігі мен практикалық құндылығы университеттің «студент – университет – сыртқы орта» сияқты құрамдас бөліктердің үштұтастығы түрінде бейресми білім беруді жүзеге асыруға қалай үлес қоса алатынын көрсетуде жатыр.

Жұмыс «Студент – университет – сыртқы білім беру ортасы» бейресми білім беру моделін құру атты ҚР БҒМ АП19677724 2023-2025 жылдарына арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру шеңберінде жүзеге асырылды.

Материалдар мен әдістер

Мақалада келтірілген теориялық және практикалық материалды құрастыру ақпаратпен жұмыс істеудің салыстыру, талдау, синтез (жалпы ғылыми) және сұрақ қою сияқты әдістеріне негізделген. Бұл әдістердің үйлесімі осы жұмыста қарастырылған жағдайды талдаудың мақсаты мен барысына сәйкес келеді.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерден алынған мәліметтерді теориялық талдау және жалпылау зерттеу бағытын орынды таңдауға мүмкіндік берді. Ғылыми-білім беру құжаттамаларын, соның ішінде халықаралық

құжаттарды зерделеу Қазақстанның жоғары оқу орындарына бейресми білім беруді одан әрі енгізу мақсатында қалыптасқан педагогикалық тәжірибені салыстыруға және жалпылауға мүмкіндік берді [2, б. 1-3; 3, б. 60-64].

Бейресми білім берудің мәнін зерделеу және оны Қазақстанның және басқа елдердің ұйымдарында жүзеге асырудың әртүрлі нысандарын салыстыру үшін ғылыми-нормативтік әдебиеттер мен академиялық тәжірибенің мәліметтерін теориялық талдау және жалпылау әдістері пайдаланылды [4, б.5; 5, б.13-20; 6].

Білім беру қызметтерін тұтынушылардың сұраныстарын бақылау кезінде зерттеу тобы сауалнамалар мен сауалнамалар арқылы ақпарат жинау, нәтижелерді қорытындылау және бағалау әдістеріне назар аударады.

Қазіргі ғылыми дискурста бейресми білім берудің мақсаттары мен міндеттерін егжей-тегжейлі сипаттайтын еңбектердің жеткілікті саны ұсынылған. Бірқатар еңбектерде бейресми білім берудің дамуына әсер ететін факторлар туралы айтылады, мысалы, корпоративтік оқыту мәдениеті, оқуға қолайлы орта арқылы оқуға ішкі мотивацияны ояту және құзыреттілікке қолдау көрсету [1; 2; 3; 4].

Басқа еңбектерде бейресми білім берудің ресурстық әлеуетіне қатысты сараптамалық бағалаулар мен пікірлерді талдауға [1], «әлеуметтік-мәдени тәжірибені дамытуға ықпал ететін білім беру қызметінің әртүрлі түрлерінің сипаттамаларына» назар аударылады. тұлға және өмір бойы білім берудің (бейресми және бейресми білім беру) мәнін құрайды» [7].

Сондай-ақ шетелдік ғылыми кеңістікте біз бейресми білім беруді енгізу мәселелеріне назар аударылатын бірқатар жұмыстарды кездестіреміз: студенттер мен оқу үдерісіне басқа қатысушылардың хабардар болмауы, білім беру желісінің аймақтарда және ауылдық жерлерге таратылмауы мұндай білім беруді нашар функционалды етеді; білім алушылардың үміттері мен қажеттіліктерін қанағаттандыратын жақсы жобаланған бағдарламалар мен курстардың жоқтығы, жоғары технологиялық білім беру проблемалары да бейресми білім беру идеяларының таралуына кедергі келтіреді [8, б. 1-5; 9, б. 1077-1080]. Бірқатар мақалаларда тұжырымдалған тағы бір мәселе университеттің академиялық ортасының ресми және бейресми құрамдас бөліктерінің жалпы өзара тәуелділігі туралы нақты түсінудің болмауына қатысты: әдістеме, ұйымдардың білім беру процесіне бейресми білім беруді еңгізудің техникасы мен енгізу тәсілдері, курстарды қайта кредиттеу тетіктері және т.б. [10; 11, б. 370-375].

Қазақ ақпарат саласында бейресми білім беру мәселесі де қызу талқылануда. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі

№ 471 қаулысымен бекітілген үздіксіз білім беру тұжырымдамасында «бейресми білім беруге ресми білім беру бағдарламаларының құрамына кірмейтін ұйымдасқан білім беру түрлері жатады. Атап айтқанда, біліктілікті арттыру бағдарламалары, кәсіби қайта даярлау, кәсіптік оқыту, курстар, дәрістер, семинарлар мен тренингтер, оның ішінде онлайн. Бейресми білім берудің нәтижелерін тануды білім беру ұйымдары оқытудың жеке траекториясын қалыптастыру мүмкіндігі ретінде жүзеге асырады» [12].

Бірқатар университеттер мұндай білім берудің қағидалары мен идеяларын өздерінің білім беру қызметінде қазірдің өзінде енгізуде. Бейресми білім берудің заңнамалық базасы дайындалды, білім беру бағдарламасының бөлігі ретінде танылған ашық онлайн курстардың атаулары берілді, бейресми білім берудің нәтижелерін тану тетіктері әзірленді, «Қазақстандағы бейресми білім берудің дамуына кедергі келтіретін факторлар» сипатталған [13].

Дегенмен, біз бейресми білім беруді, қосымша курстар немесе тренингтер шеңберінде жаңа білім мен дағдыларды алу мүмкіндігі ретінде түсінуде кейбір біржақтылықты байқаймыз, сондай-ақ университеттердің қызметіне бейресми білім беруді енгізу бойынша нақты практикалық ұсыныстарды қамтитын жұмыстардың жеткіліксіздігін көреміз.

Нәтижелер

Қазіргі әлем - бұл барлық салалар үнемі күрделене түсетін және өзгеретін әлем. Бұл – мамандардан белгілі бір құзыреттіліктерді, дағдыларды, дағдыларды үнемі дамытуды талап ететін дүние. Табысты болу үшін жағдайға бейімделу, қоғамның сұранысына адекватты жауап беру қажет. Бұл мәселе мемлекеттік деңгейде мойындалған. Осылайша, қазіргі таңда Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінде еңбек ресурстарының сапасы туралы мәселе талқылануда. Бейресми білім беру өмір бойы құзіреттілікті жетілдіруді ынталандыратын, жаңа формация кадрларын даярлауға ықпал ететін тетіктердің бірі ретінде қарастырылады.

Бейресми білім беру қазіргі әлемде қажетті дағдылар мен құзыреттерді арттыруға және нығайтуға бағытталған тұлғалық-әлеуметтік білім беру бағдарламасы ретінде түсініледі. Мұндай білім беру қарым-қатынас, оқу, өзін-өзі тану арқылы білім мен дағдыны меңгеру, тұлғалық қасиеттерді дамыту үшін өзіндік траекторияны құрастыруға мүмкіндік береді.

О.А. Новосёлов, бейресми білім ұтқырлығымен, икемділігімен, ұйымдастыру формалары мен бағдарламаларын пайдалану еркіндігімен сипатталады деп есептейді. Бұл тиімді және ұйымдастыруы оңайырақ. Осының барлығы бейресми білім беруді өмір бойы білім беру контекстінде құрал ретінде қарастырудың себептерін түсіндіреді. Бейресми білім беру

деп зерттеуші «мектептердің, колледждердің, университеттердің және институционалдық білім беру жүйесіне кіретін басқа да мекемелердің қызметімен сәйкес келмеуі мүмкін ұйымдасқан және жүйелі қызметтің кез келген түрін» түсінеді.

Бейресми білім беру бірқатар ережелерге негізделген, олар мыналарды қамтиды: әрекетте оқыту, өзара әрекеттестікте оқыту, оқуға үйрету. Іс-әрекетте оқыту тәжірибелік іс-әрекет барысында іскерліктер мен дағдыларды меңгеруді көздейді. Өзара әрекеттестікте оқыту топтық жұмысқа бағытталған, мұнда оқушылар ұжымдық шешім қабылдауға, топ мүшелерінің көзқарасын құрметтеуге және бірге қалаған нәтижеге жетуге үйренеді. Оқу қабілеті білім беру мақсатында қажетті ақпаратты іздеу және оны талдау дағдыларын алуды қамтиды [7].

Бейресми білім беру институттандырылған, мақсатты және жоспарлы, ол ресми білім берудің қосымшасы және/немесе баламасы болып табылады.

Еуропа Кеңесі құқық стандарттары, адам құқықтары, мәдени өзара іс-қимыл және Кеңеске мүше елдердің демократиялық дамуы саласында жұмыс істейтін ұйым бола отырып, бейресми білім берудің келесі негізгі белгілерін анықтайды: еріктілік; қолжетімділік; педагогикалық мақсаттарға бағдарлану; бірін-бірі толықтыру (ресми білім беруді қоса алғанда, үздіксіз білім берудің құрамдастарын толықтырады; белсенді жұмыстың басымдылығы, әлеуметтік құзыреттілік; тәжірибеге сүйену; студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұмтылу [14, б. 143-144].

Бейресми білім берудің қазіргі заманғы көзқарасы оның негізгі міндеттерін анықтауға мүмкіндік береді, атап айтқанда:

- қалыптасқан «қорытынды білім» тұжырымдамасынан «өмір бойы үздіксіз білім беру» тұжырымдамасына көшу;
- ересектерге танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында білім беру қызметтерін көрсету
- ересектерге арналған қосымша білім берудің жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламаларын іске асыру;
- азаматтардың бұрын алған кәсіптік білімдерін мен дағдыларын сақтау, кеңейту, тереңдету және жетілдіру үшін біліктілігін арттыру;
- білім берудің ыңғайлы, икемді, дербестендірілген бағыттарын қалыптастыру.

Жалпы бейресми білім беруді түсінуге және бейресми білім беру барысында алынған құзыреттіліктерді тануға әртүрлі көзқарастар бар (1-кесте).

Кесте 1 - Бейресми білімде алынған құзыреттерді танудың ұлттық жүйелері

Мемлекет	Бейресми білім беруге ересектердің қатысу деңгейі бойынша елдер тобы	Танылған құзыреттердің түрі	Құзыреттерді тану механизмдері
Еуропа			
Франция	Дамыған жүйесі бар	Кәсіби «Тәжірибені тану» (Validation des acquis de l'expérience, VAE)	Ашық білім беру ресурстары
Финляндия	Көшбасшылар	Кәсіби Жалпы мәдени Волонтерлік жұмыс нәтижесінде алынған	Еркін өнер және ғылым моделі Құзыреттілікке негізделген біліктілік жүйесі (Competence Based Qualifications, CBQs) Кәсіби білім беру және оқыту (VET) Ұлттық мастер-класстар қауымдастығы (Valtakunnallinen työpajayhdistys)
Испания	С развитой системой	Кәсіби	Acredita бағдарламасы Кәсіподақтардың, сауда палаталарының және кәсіпкерлік ұйымдардың құзыреттерді тануы
Люксембург	-	Жастардың волонтерлік жұмыс нәтижесінде алған Кәсіби	Мемлекеттік органдар
Ирландия	Дамыған жүйесі бар	Кәсіби Әлеуметтік-мәдени Волонтерлік жұмыс немесе өмір тәжірибесі (соның ішінде бос уақытты өткізу) нәтижесінде алынған бастауыш білім	«Білім беру бұлты»
Азия және Таяу Шығыс			
Түркия	Төмен дәрежелі қатыстығы бар	Кәсіби Студенттердің оқу барысында алыған бейресми	Университеттер Ұлттық аккредиттеуді ұйымдастыруда лицензиясы бар органдардың кәсіби біліктілікті тану ұлттық жүйесі
Корея Республикасы	Дамыған жүйесі бар	Өз бетімен білім алу нәтижесінде алынған	Өз бетімен білім алу арқылы академиялық дәрежелер алу жүйесі (The System of Academic Degrees Acquisition through Self-Education, Dok-Hack-Sa) Академиялық кредит жүйесі (Academic Credit Bank System)

Индия	Төмен дәрежелі қатыстығы бар	Кәсіби Студенттердің оқу барысында алыған бейресми	Еңбек және жұмыспен қамту министрлігіне қарасты өндірістік білім беру институттары Дағдылар мен біліктіліктерді тану ұлттық негіздемелік бағдарламасы
Австралия және Океания			
Австралия	Көшбасшылар	Кәсіби	Австралиялық негіздемелік біліктілік бағдарламасы (Australian Qualifications Framework)
Солтүстік Америка			
АҚШ	Көшбасшылар	Кәсіби	МООК валидациясын іске асыратын кәсіпкерлік ұйымдардың инфрақұрылымы, университеттер мен колледждер
Канада	Көшбасшылар	Кәсіби	Практикалық іс-шаралар нәтижесінде алынған Мемлекеттік органдар Қоғамдық ұйымдар (Алдыңғы білімді бағалау бойынша Канада қауымдастығы)

Бейресми білім берудің мәнін, оның мақсаттары мен міндеттерін сипаттауға сүйене отырып, университеттегі бейресми білім берудің мақсаты білім беру қызметтерін орта қажеттіліктеріне сәйкес етіп құру болып табылады деп болжауға болады яғни тыңдаушының біліктілігін арттыру және жаңа білім мен технологияларды игеру, жастарға, ересектерге және қарт адамдарға жеке және кәсіби құзыреттіліктерді игеруге мүмкіндіктер беру.

Қазіргі уақытта ғылыми әдебиеттерде Қазақстанда бейресми білім беруді дамытудың келесі алғышарттары көрсетілген:

1) ішкі көші-қон: ел тұрғындары шалғай ауылдар мен шағын қалалардан ірі қалаларға барады. Жаңа немесе қосымша мамандықтар мен кәсіптерді меңгеру, заманауи технологияларды оқып, жаңа кәсіби дағдыларды меңгеру қажеттілігі туындайды;

2) елдің жаңа экономикасының шығармашыл, бәсекеге қабілетті кадрларды қажет етуі;

3) еңбек нарығын жаңа білікті (немесе қайта даярланған) жұмысшылармен қамтамасыз ету қажеттілігі;

4) азаматтардың өз өмірінің кез келген кезеңінде білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұмтылуы;

5) ерекше қажеттіліктері бар адамдардың кәсіптік оқытуға шектеулі мүмкіндіктері;

6) қосымша білім алуға қолжетімділіктің шектеулі болуына байланысты ауыл тұрғынының еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетсіздігі;

7) жастардың бірнеше жоғары білім алуға бейімділігі

8) азаматтардың қызметтің жаңа түрлерінің (риэлторлар, мерчендайзерлер, сатушылардың көмекшілері және т.б.) пайда болуымен байланысты жеке курстардың барлық түрлерінде бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ұмтылысы;

9) ересектердің (қарттардың) сұранысқа, белсенділік пен бәсекеге қабілеттілікке мұқтаждығы және осыған байланысты кез келген жастағы адамдардың, соның ішінде ересектердің де қосымша білім алуға ұмтылысы.

ЖОО студенттерінің бейресми білім берудің әртүрлі нысандарына деген үлкен қызығушылығы қосымша құзыреттіліктерді меңгеру қажеттілігімен байланысты көрінеді, өйткені көп функционалдылық пен көп бағытты мүдделер маманның бәсекелестік артықшылығы екені анық мойындалған. Д.Серікбаев атындағы ШҚТУ студенттердің бейресми білім алудағы қажеттіліктерін анықтау мақсатында сауалнама жүргізілді. Респонденттердің 68,4%-ы бейресми білім берудің не екенін білмейді, ал студенттердің 42,1%-ы университеттен тыс түрлі курстар мен тренингтерден өтіп үлгерген. «Білім беру бағдарламаңыздың пәндерінен басқа қандай курстарды немесе тренингтерді өткіңіз келеді?» деген сұраққа келесі жауаптар алынды: шет тілі (70,8%), креативті ойлау (40%), экономикалық сауаттылық (37,7%), цифрлық сауаттылық (21,5%). Студенттер бірнеше курстар мен бағдарламаларды таңдай алады, сонымен қатар өз нұсқаларын ұсына алады. Студенттер үшін бейресми білім берудің сөзсіз артықшылықтары – жаңа білім алу мүмкіндігі, олардың білім беру бағдарламасына тікелей қатысы жоқ қосымша құзыреттер (64,7%), ЖОО-ны мерзімінен бұрын бітіру мүмкіндігі (16,5%), университетте (IELTS, TOEFL, Қазтест) сертификаттық тілдік емтихандарды қайта есептеу мүмкіндігі (15,8%). Сауалнамаға қатысқан студенттердің 72,2%-ы университетте өтпеген курстар немесе тренингтер нәтижелерін есепке алуды қалайды. Студенттердің бейресми білім беру мүмкіндіктерінен толық хабардар еместігін байқаймыз, бұл ақпараттың жеткіліксіз таратылуын көрсетеді. Сонымен қатар студенттер әртүрлі білім көздерін пайдалануға дайын, құзыреттіліктерді меңгерудің жаңа тәсілдеріне ашық.

ШҚТУ білімнің қолжетімділігін қолдау үшін онлайн технологияларды белсенді түрде енгізуде, мұғалімдер отыз үш онлайн курс құрды, оның он сегізі халықаралық стандарттарға сәйкес келетін ашық онлайн курстар. (http://open.ektu.kz/).

Университетте «Д.Серікбаев атындағы ШҚТУ» КЕАҚ-да бейресми білім беру нәтижелерін тану тәртібі туралы Ереже 129-І-2022 «ШҚТУ» КЕАҚ П әзірленді және бекітілді [13].

Осы Ережені әзірлеудің негізгі нормативтік құжаттары болып Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2018 жылғы

4 қазандағы № 537 (өзгертумен) бұйрығымен бекітілген Бейресми білім беретін ұйымдарды тану және бейресми білім беретін танылған ұйымдардың тізбесін қалыптастыру қағидалары болып табылды [15], Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 28 қыркүйектегі 2018 жылғы № 508 бұйрығымен бекітілген бейресми білім беретін танылған ұйымдардың тізбесіне енгізілген ұйымдар көрсететін бейресми білім беру арқылы ересектердің алған оқу нәтижелерін тану қағидалары.

2020-2022 жылдар аралығында қабылданған нормативтік құжаттарда Қазақстанның кейбір жоғары оқу орындарында бейресми білім берудің оқыту нәтижелерін тану тәртібін қарастыру (2-кесте).

Кесте 2 - Қазақстан университеттерінде бейресми білім берудің (ББ беру) оқыту нәтижелерін мойындау тәртібінің салыстырмалы талдауы

ЖОО Ресми құжат	Бейресми білім беруді ұйымдастыру формалары	Оқыту нәтижелерін тану	Білім беру компоненті	ББ беру арқылы алынған оқу нәтижелерінің көлемі	ББ беру арқылы алынған оқу нәтижелерін валидациялау тәртібі
Д.Серикбаев атындағы ШҚТУ «Д.Серікбаев атындағы ШҚТУ» КЕАҚ-да бейресми білім беру нәтижелерін тану тәртібі туралы ереже П КЕАҚ «ШҚТУ» 129-І-2022 (2022г.)	-біліктілікті жоғарылату курстары -онлайн курстар - МООС - корпоративтік білім беру - тренингтер - семинарлар - шеберлік сыныптары - конференциялар -халықаралық тіл емтиханы (жаңартылған сертификаттың болуы)	мамандықтың оқу жоспарында /ББ бағдарламасына енгізілген білім беру компоненті ретінде	міндетті компонент/ университет компоненті / таңдау компоненті пәні	Белгілі ББ бағдарламасы үшін жалпы сағаттардың 20% нен (48 кредит) аспайды	Кезеңдер: 1. өтініш беру 2. ББ беру кезінде алынған оқу нәтижелерінің пәнін, көлемін және тізбесін анықтайтын құжаттың (сертификаттар, куәліктер, анықтамалар және т.б.) болуы. 3. пәндік комиссия құру (ББ беру кезінде алынған оқу нәтижелерін тану немесе мойындамау туралы талдау және шешім қабылдау – хаттама түрінде) 4. хаттаманы мектептердің/ факультеттердің сапасын қамтамасыз ету комиссиясына беру
					5. қабылданған шешім туралы студентті хабардар ету Ескерту: ББ беру өткізілген ұйымның аккредиттеу туралы куәлігінің міндетті болуы

Нархоз университеті «Нархоз университеті» КЕАҚ ресми және бейресми білім берудің нәтижелерін тану тәртібі туралы ереже (2020 ж.)	- тренингтер - курстар - семинарлар - дөңгелек үстелдер	мамандықтың ББ бағдарлама сына / оқу жоспарына енгізілген білім берудің құрамдас бөлігі ретінде	міндетті компонент/ ЖОО компоненті / таңдау компоненті пәні	Белгілі ББ бағдарламасы үшін жалпы сағаттардың 10% нен (24 кредит) аспайды	Кезеңдер: 1. өтініш беру 2. бейресми білім алу кезінде алынған оқу нәтижелерінің пәнін, көлемін және тізбесін анықтайтын құжаттың (сертификаттар, куәліктер, анықтамалар және т.б.) болуы. 3. пәндік комиссия құру (талдау және ББ беру кезінде алынған оқу нәтижелерін тану немесе мойындамау туралы шешім қабылдау – хаттама түрінде) 4. хаттаманы тіркеуші кеңсеге беру 5. қабылданған шешім туралы студентті хабардар ету
Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің бейресми білім беру туралы ережесі 47-21 (2021г.)	- ББ берудің қосымша білім беру бағдарламалары бойынша оқыту (БАИ негізінде) - МООС Ескерту: ББ беру бағдарламасын дәріскер\оқытушы әзірлейді	Оқу жоспарынан тыс қосымша ББ бағдарламасы ретінде пән курсы; кәсіби оқу бағдарламасына қажетті алғышарт пән ретінде; GPA арттыру үшін жеке пәнді қайта оқу ретінде	міндетті компонент/ ЖОО компоненті / таңдау компоненті пәні	20 кредиттен артық емес (студенттің ББ бағдарламасына сәйкес жүктемесін ескере отырып бос уақытындағы көлемде	Пәннің атауын, академиялық сағат санын көрсете отырып, бейресми білім шеңберінде пәндерді оқуға сертификат және бұйрық негізінде
Х.Досмұхамедов атындағы АУ Х.Досмұхамедов атындағы А.У-нің бейресми білім беру туралы ережесі (2020 ж.)	- БА курстары - онлайн курстар - бейіндік магистратураны бітірген магистрлерге арналған педагогикалық бейін бағдарламалары бойынша оқыту курстары - тағылымдама - қайта даярлау - корпоративтік оқыту	жеке пән ретінде; БА (біліктілілті арттыру) курсы ретінде оқыту бағдарламасы ретінде	- ББ бағдарлама пәні - Біліктілікті арттыру қайта даярлау ББ бағдарламасы - колледжге және университетке түсу дайындық курстары	5 академиялық кредиттен кем емес (студенттің өзіндік жұмысын ескере отырып, кемінде 150 сағат)	Білімді қорытынды бағалау: 1) Курс барысында дайындалған портфолио 2) Өткізілген абақтар негізінде дайындалған жобаларды (презентация түрінде) қорғау 3) Біліктілік емтиханын тапсыру: тестілеу, ауызша/ жазбаша нысан, курстық жұмыс

	- тренингтер - семинарлар - шеберлік сы-ныптары - конференция лар - оқушыларға арналған академиялық мектептер Ескерту: ББ беру бағдарламасын дәріскер\ оқытушы әзірлейді		-магистранттарға арналған педагогикалық бейіндегі бағдарламалар - тағылымдама дан өту бағдарламалары - корпоративтік оқыту кәсіби бағдарламалары		
Т.Қ.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА Т.Қ.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА ресми және бейресми білім берудің оқу нәтижелерін тану. (2020 ж.)	-біліктілілті арт-тыру курстары - бейресми білім берудің басқа түрлері	жеке пән ретінде; БА (біліктілілті арттыру) курсы ретінде оқыту бағдарламасы ретінде	- MAJOR және MINOR шеңберінде қосымша модульдерді еске-ре отырып, МББ мамандықтарының пәні - сертификатпен/ куәлікпен расталған біліктілікті артты-ру курсы	3 кредиттік пән/ оқу курсы –72 сағат. (қысқа мерзімді); 4 кредитттік пәндер -108 сағат. (орта мерзімді); 5 және одан да көп кредитті құрайтын пәндер – 108 сағаттан жоғары (ұзақ мерзімді)	Кезеңдер: 1. Факультетте мамандандырылған комиссия құрылады (факультет де-каны, кафедра меңгерушісі, ББ бағдарламасының меңгерушісі, ББ бағдарламасының аға лаборанты) 2. өтініш беру 3. құжаттың болуы (бейресми оқыту арқылы алынған оқу нәтижелерін тану туралы өтініш; жеке куәліктің көшірмесі; оқу нәтижелерін рас-тайтын құжат (сер-тификат және т.б.) Профиль комисси-ясы: 4. Бейресми білім беру шеңберінде игерілген оқу нәтижелерін ECTS-ке аудару 5. Бейресми білім беру кезінде алынған оқу
					нәтижелерін тану немесе мойын-дамау туралы талдау жүргізеді және шешім қабылдайды - пәнді қайта қабылдау тізімдемесін қоса отырып, хаттама түрінде 6. тізімдемені тіркеуші кеңсесіне береді

Қазақстанның жоғары оқу орындарында бейресми білім берудің оқыту нәтижелерін тану тәртібін талдау нәтижесінде және осы бағытта басқа елдердің тәжірибесін ескере отырып, үздіксіз білім берудің келесі практикалық аспектілерін енгізу қажеттілігі анықталды:

1) бейресми білім беру форматында алынған оқыту нәтижелерін валидациялау үшін бейресми және информальды білім беру нәтижелерін танудың (қайта есепке алудың) бірыңғай тетігі (жүйесі) құрылуы тиіс;

2) оқытудың нәтижелері тек ресми білімнің барлық деңгейлерімен танылуы тиіс: ТжКБ, ЖОО, жоғары оқу орнынан кейінгі білім;

3) бейресми білім беру нәтижелері бойынша оқытудың нәтижелерін тану үшін басқа құжаттармен қатар, қосымшада оқытылған пәндер саны мен кредиттер саны көрсетілген алдыңғы деңгейдегі білім туралы құжат ұсынылуы тиіс;

4) формальды білім берудің кейінгі ұйымдарында оқу кезінде оқылған пәндер және алдыңғы білім алу кезеңінде алынған қолжетімді кредиттер ескерілуге тиіс. Бұл бухгалтерлік есеп студентке оқытылған пәндерді қайталамауға, оқу мерзімі мен қаржылық шығындарды қысқартуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның басқа университеттерін қарастыратын болсақ, университеттердің студенттердің білім беру қажеттіліктерін жүзеге асыруға және жаңа тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктерді игеруге жағдай жасауға қатысуға ұмтылу үрдісін байқауға болады. Осылайша, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінде бейресми білім беруді Қосымша білім беру орталығында «Мектепке дейінгі тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігі», «Педагог-дефектолог кәсіби қызметінің негізгі бағыттарын қалыптастыру жолдары» сияқты «Әлеуметтік педагогика», «Инклюзивті білім беру» сияқты және т.б курстарда алуға болады.

2022-2023 оқу жылында ШҚТУ ББ бағдарламаларының төмендегі пәндері бойынша бейресми білім беру арқылы студенттердің алған оқу нәтижелері танылды:

- «Ғимарат құрылысының технологиясы» пәні; оқу нәтижелерін алғанын растайтын құжат – 150 академиялық сағат көлемінде кәсіптік қайта даярлау курсын бітіргені туралы сертификат;

- «Майлы бояумен сурет салу» пәні; оқу нәтижелерін алғанын растайтын құжат – 72 академиялық сағат көлемінде кәсіптік қайта даярлау курсын бітіргені туралы сертификат;

- «Сәулеттік дизайн. Сызу» пәні; оқу нәтижелерін алғанын растайтын құжат – 72 академиялық сағат көлемінде кәсіптік қайта даярлау курсын бітіргені туралы сертификат;

- «Шетел тілі (Кәсіби)» пәні; оқу нәтижелерін алғанын растайтын

құжат – жалпы баллы 6,5 (IELTS) ағылшын тілін білуді бағалаудың халықаралық (CEFR-B2) жүйесінің сертификаты;

- «Шетел тілі» пәні; оқу нәтижелерін алғанын растайтын құжат – орта білім беру ұйымында оқытудың ана тілі ретінде ағылшын тілінде оқу кезінде алған білімі туралы құжаттар және университеттің пәндік комиссиясы өткізген қорытынды бақылау (емтихан) нәтижесі;

- «Академиялық жазу» пәні; оқу нәтижелерін алғанын растайтын құжат – шетелдік ЖОО-да ағылшын тілінде оқу кезінде алған білімі туралы құжаттар және университеттің пәндік комиссиясы өткізген қорытынды бақылау (емтихан) нәтижесі.

Талқылау

Зерттеу нәтижелері Қазақстанда бейресми білім берудің дамуына кедергі келтіретін бірқатар себептердің бар екенін көрсетті:

1) үздіксіз білім беру саласындағы статистикалық деректердің жоқтығы (үзінді ақпарат бар);

2) бейресми білім беруді құқықтық және қаржылық қамтамасыз етудің әлсіздігі;

3) оқытудың нәтижелерін, яғни бейресми білім беруде алынған бар білім мен дағдыларды тану жүйесінің болмауы;

4) бейресми білім беруді қабылдау стереотиптері;

5) бейресми білім беру арқылы алынған оқыту нәтижелерін бағалаудағы ашықтық пен объективтіліктің болмауы.

Қорытынды

1. Бейресми білім берудің мәнін педагогикалық әдебиетте тану және оның білім беру алаңында жүзеге асырудың практикалық тәжірибесін зерттеу оны өмір бойы құзіреттіліктерді жетілдіруге ынталандыратын тетік ретінде; академиялық бағдарлама шеңберіндегі құрал ретінде; ұйымдастырылған және жүйелі қызмет түрі ретінде; жеке және әлеуметтік білім беру бағдарламасы ретінде айтуға мүмкіндік береді.

Бейресми білім беру ресми білім берудің толықтырушысы немесе баламасы болып табылады және де шоғырлану, ұтқырлық, икемділік, ұйымдастыру формаларын пайдалану еркіндігі және институционалдылық сияқты бірқатар сипаттамаларға ие болады.

Педагогикалық құбылыс ретінде бейресми білім берудің негізгі міндеті деп уақыт шеңберімен шектелген кезеңдік білім алу позициясынан өмір бойы білім алу мен дамуға көшуді атап айтуға болады. Академиялық салада бейресми білім беруді жүзеге асырудың практикалық тәжірибесі көрсеткендей, оның негізгі мақсаты жаңа білім

мен технологияларды меңгеруде сонымен қоса тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктерді жетілдіруде студенттің жеке білім алу қажеттіліктеріне байланысты оқу ортасын құру болып табылады.

2. Білім беру алаңында бейресми білім беруді жүзеге асыруда кездесетін негізгі мәселелердің бірі, бейресми білім беру аясында құзыреттіліктерді алу және тануда бірыңғай жүйе мен механизімдердің болмауы.

Танылған құзыреттердің түрлерін және оларды тану тетіктерінің салыстырмалы талдауы нәтижесінде, ересек тұрғындарды бейресми білім беруге тарту деңгейі жоғары елдерде кәсіптік білім беру және оқыту жүйесінде, тренингтер немесе академиялық кредиттер, сондай-ақ біліктілік шеңберінің бағдарламалары негізінде алынған кәсіптік және әлеуметтік-мәдени құзыреттер екендігіне көз жеткізуге болады.

Бұл ретте бейресми оқытуды ұйымдастырудың негізгі алаңдары ретінде ашық білім беру ресурстары, мемлекеттік органдар, ұлттық бірлестіктер, лицензияланған бизнес ұйымдары, университеттер мен колледждер болып табылады.

3. Қазақстанда бейресми білім беру жүйесінде қосымша білім алуға деген үлкен қызығушылық байқалады, бұл ел халқының ішкі көші-қонының салдары, шығармашыл, бәсекеге қабілетті кадрларға деген қажеттіліктің туындауы, сондай-ақ халықтың өз өмірінің кез келген кезеңінде білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға деген ынта деп айтуға болады.

Университеттер өмір бойы қосымша құзыреттерді алу алаңы ретінде әрекет етті, өйткені оларда тиісті ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар мен қажетті ресурстық база бар: білім беру нысанын және бейресми білім беру арқылы алынған оқу нәтижелерін тану механизмдерін реттейтін бірқатар нормативтік құжаттар әзірленді (мемлекеттік, аймақтық және университет деңгейінде).

Қазақстандағы жоғары оқу орындарында бейресми білім беруді ұйымдастыру тәжірибесін және бейресми білім берудің оқу нәтижелерін тану тәртібін қарастырған кезде, жалпы университеттер, бейресми оқыту арқылы алынған оқу нәтижелерін тану және осы нәтижелерді растау тәртібі бойынша біркелкі екені анықталды..

Білім беру формасына біліктілікті арттыру курстары, онлайн курстар, корпоративтік оқыту, тренингтер, семинарлар, мастер-класстар, халықаралық тіл емтихандары, академиялық мектептер кіреді. Бұл ретте бейресми білім университеттегі ресми міндетті білім беру жүйесіне міндетті, университеттік немесе таңдау компоненті ретінде енгізілуі мүмкін.

Бейресми оқыту нәтижелерін растау рәсімі кезең-кезеңімен, қажетті құжат болған жағдайда және пәндік комиссияның шешімі негізінде жүзеге асырылады. Пайызбен, кредитпен немесе академиялық сағатпен өлшенетін формальды емес оқыту нәтижелерінің көлемі туралы мәселе біршама нақтылауды қажет етеді. Кейбір ЖОО-да оқыту көлемі нақты білім беру бағдарламасы бойынша жалпы сағаттардың 20%-нан (48 кредит) аспауы керек, басқа ЖОО-да бұл пән 4 кредит (108 сағат) болуы мүмкін.

Қазақстанда бейресми білім беруді жүзеге асырудың осы кезеңінде бірқатар шешілмеген мәселелерді атап өткен жөн: бейресми білім беру ұйымдары, нысандары мен нәтижелері бойынша бірыңғай статистикалық негіздің жоқтығы; оқу процесін құқықтық және нормативтік қамтамасыз етілуінің әлсіздігі; елдегі барлық білім беру ұйымдары үшін бейресми оқыту нәтижелерін танудың жетілмеген жүйесі.

ӘДЕБИЕТ

[1] Бирюкова И. К. Неформальное образование: понятие и сущность //Известия ВГПУ. – 2012. – №10. – С.3.

[2] Nanda R. Issues and challenges for Non Formal Education. A case study of Indira Gandhi National open University (IGNOU). With Reference to J&K State // Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE. – 2003. – Volume: 4. – Number: 4. – P.1-7. Режим доступа: URL: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/156598. [Дата обращения: 05.03.2023].

[3] Акишева А.К., Кенжегулова А.С. Состояние и перспективы развития неформального образования в Республике Казахстан //The Scientific Heritage. – 2020. – № 45. – С. 60-64.

[4] Иванова И.В. Неформальное образование инвестиции в человеческий капитал //Вестник Томского государственного университета. – 2015. – № 390. – С.5.

[5] Affeldt F., Tolppanen S., Aksela M. and Eilks I. The potential of the non-formal educational sector for supporting chemistry learning and sustainability education for all students – a joint perspective from two cases in Finland and Germany // Chem. Educ. Res. Pract. – 2017. – № 18. – P. 13-25. Режим доступа: URL: https://inlnk.ru/yOP2ok. [Дата обращения: 05.04.2023].

[6] Как будет признаваться неформальное образование в Казахстане. - Режим доступа: URL: https://el.kz/ru/news/news/kak-budet-priznavatsya-neformalnoe-obrazovanie-v-kazakhstane/. [Дата обращения: 05.03.2023].

[7] Новосёлова О.А. Использование элементов неформального образования в деятельности учреждения дополнительного образования

детей //Наука, образование и культура. – 2017. - № 6 (21). – С. 55 – 58.

[8] Roy Terrazas and Brenda Alvarado Non-Formal Education as a Foundation for Active Learning / Active LearningPublisher: IntechOpen. – 2021. – P.1-12. - Режим доступа: URL: https://www.researchgate.net/publication/349255623_Non-Formal_Education_as_a_Foundation_for_Active_Learning. [Дата обращения: 15.03.2023].

[9] Kalenda J. Development of non-formal adult education in the Czech Republic / Procedia - Social and Behavioral Sciences. – 2015. – P. 1077–1084. Режим доступа: URL: https://inlnk.ru/20YMzN. [Дата обращения: 23.03.2023].

[10] Lischewski J., Seeber S., Wuttke E. and Rosemann T. What Influences Participation in Non-formal and Informal Modes of Continuous Vocational Education and Training? An Analysis of Individual and Institutional Influencing Factors // Front. Psychol., Sec. Educational Psychology. – 2020. Режим доступа: URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.534485/full. [Дата обращения: 17.03.2023].

[11] Souto-Otero M. Validation of non-formal and informal learning in formal education: Covert and overt /Special Issue: Validation of non-formal and informal learning: A next stage of development in Europe. – 2021. – Volume 56. – Issue 3. – P. 365-379. Режим доступа: URL: https://www.researchgate.net/publication/352932951_Validation_of_non-formal_and_informal_learning_in_formal_education_Covert_and_overt. [Дата обращения: 12.04.2023].

[12] Концепция обучения в течение всей жизни (непрерывное образование), утвержденная Постановлением Правительства РК от 08.07.2021 г. № 471. - Режим доступа: URL: https://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/P2100000471/08.07.2021 [Дата обращения: 25.02.2023].

[13] Положение о порядке признания результатов неформального образования в НАО «ВКТУ имени Д. Серикбаев» П НАО «ВКТУ» 129-I-2022 //Усть-Каменогорск.–2022.– С.16. - Режим доступа: URL: https://www.do.ektu.kz/laws/smk/P_NAO_ EKTU129-I-2022.pdf. [Дата обращения: 25.02.2023].

[14] Кичерова М.Н., Зюбан Е. В., Муслимова Е. О. Неформальное образование: международный опыт признания компетенций Вопросы образования / Educational Studies Moscow. - 2020. - № 1. - С.143-144.

[15] Правила признания организаций, представляющих неформальное образование, и формирование перечня признанных организаций, представляющих неформальное образование» № 537 от 4 октября 2018 года. - Режим доступа: URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017591. [Дата обращения: 15.03.2023].

REFERENCES

[1] Biryukova I. K. Neformal'noye obrazovaniye: ponyatiye i sushchnost' (Non-formal education: concept and essence) //Izvestiya VGPU. – 2012. – №10. – S. 3. [in Rus.]

[2] Nanda R. Issues and challenges for Non Formal Education. A case study of Indira Gandhi National open University (IGNOU). With Reference to J&K State //Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE. – 2003. – Volume: 4. – Number: 4. – P.1-7. Режим доступа: URL: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/156598. [Дата обращения: 05.03.2023].

[3] Akisheva A.K., Kenzhegulova A.S. Sostoyaniye i perspektivy razvitiya neformal'nogo obrazovaniya v Pespublike Kazakhstan (State and prospects for the development of non-formal education in the Republic of Kazakhstan) // The Scientific Heritage. – 2020. – №45. – S. 60-64. [in Rus.].

[4] Ivanova I.V. Neformal'noye obrazovaniye investitsiy v chelovecheskiy kapital (Non-formal education investment in human capital) // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2015. – № 390. - S. 5. [in Rus.].

[5] Affeldt F., Tolppanen S., Aksela M. and Eilks I. The potential of the non-formal educational sector for supporting chemistry learning and sustainability education for all students – a joint perspective from two cases in Finland and Germany // Chem. Educ. Res. Pract. – 2017. – № 18. – P. 13-25. Rezhim dostupa: URL: https://inlnk.ru/yOP2ok. [Data obrashcheniya: 05.04.2023].

[6] Kak budet priznavat'sya neformal'noye obrazovaniye v Kazakhstane (How will non-formal education be recognized in Kazakhstan?). Rezhim dostupa: URL: https://el.kz/ru/news/news/kak-budet-priznavatsya-neformalnoe-obrazovanie-v-kazakhstane/ [Data obrashcheniya: 05.03.2023]. [in Rus.].

[7] Novosolova O.A. Ispol'zovaniye elementov neformal'nogo obrazovaniya v deyatel'nosti uchrezhdeniya dopolnitel'nogo obrazovaniya detey (The use of elements of non-formal education in the activities of institutions of additional education for children) // Nauka, obrazovaniye i kul'tura. – 2017. - № 6 (21). – S. 55 – 58. [in Rus.].

[8] Roy Terrazas and Brenda Alvarado Non-Formal Education as a Foundation for Active Learning / Active LearningPublisher: IntechOpen. – 2021. – P.1-12. Rezhim dostupa: URL: https://www.researchgate.net/publication/349255623_Non-Formal_Education_as_a_Foundation_for_Active_Learning. [Data obrashcheniya: 15.03.2023].

[9] Kalenda J. Development of non-formal adult education in the Czech Republic / Procedia - Social and Behavioral Sciences. – 2015. – P. 1077–1084. Rezhim dostupa: URL: https://inlnk.ru/20YMzN. [Data obrashcheniya: 23.03.2023].

[10]Lischewski J., Seeber S., Wuttke E. and Rosemann T. What Influences Participation in Non-formal and Informal Modes of Continuous Vocational Education and Training? An Analysis of Individual and Institutional Influencing Factors // Front. Psychol., Sec. Educational Psychology. – 2020. Rezhim dostupa: URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.534485/full. [Data obrashcheniya: 17.03.2023].

[11 Souto-Otero M. Validation of non-formal and informal learning in formal education: Covert and overt /Special Issue: Validation of non-formal and informal learning: A next stage of development in Europe. – 2021. – Volume 56. – Issue 3. – P. 365-379. Rezhim dostupa: URL: https://www.researchgate.net/publication/352932951_Validation_of_non-formal_and_informal_learning_in_formal_education_Covert_and_overt. [Data obrashcheniya: 12.04.2023].

[12] Kontseptsiya obucheniya v techeniye vsey zhizni (nepreryvnoye obrazovaniye), utverzhdennaya Postanovleniyem Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 08.07.2021 g. № 471 (The concept of lifelong learning (continuing education), approved by Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated 07/08/2021 No. 471). Rezhim dostupa: URL: https://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/P2100000471/08.07.2021 [Data obrashcheniya: 25.02.2023].

[13] Polozheniye o poryadke priznaniya rezul'tatov neformal'nogo obrazovaniya v NAO «VKTU imeni D. Serikbayev» P NAO «VKTU» 129-I-2022 (Regulations on the procedure for recognizing the results of non-formal education in NJSC "VKTU named after D. Serikbaev" P NJSC "VKTU" 129-I-2022) //Ust'-Kamenogorsk. – 2022. – S.16. - Rezhim dostupa: URL: https://www.do.ektu.kz/laws/smk/P_NAO_ EKTU129-I-2022.pdf. [Data obrashcheniya: 25.02.2023] [in Rus.].

[14] Kicherova M.N., Zyuban Ye. V., Muslimova Ye. O. Neformal'noye obrazovaniye: mezhdunarodnyy opyt priznaniya kompetentsiy Voprosy obrazovaniya (Non-formal education: international experience in recognizing competencies. Issues of education) / Educational Studies Moscow. - 2020. - № 1. - S.143-144. [in Rus.].

[15] Pravila priznaniya organizatsiy, predstavlyayushchikh neformal'noye obrazovaniye, i formirovaniye perechnya priznannykh organizatsiy, predstavlyayushchikh neformal'noye obrazovaniye» № 537 ot 4 oktyabrya 2018 goda (Rules for the recognition of organizations representing non-formal education and the formation of a list of recognized organizations representing non-formal education" No. 537 of October 4, 2018). Rezhim dostupa: URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017591. [Data obrashcheniya: 03.15.2023]. [in Rus.].

НЕФОРМАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ВУЗАХ КАЗАХСТАНА: ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

*Сарсембаева А.А.[1], Сурова Д.С.[2], Хасенова Л.Н.[3], Токтаргалиева К.М.[4]
*[1]к.п.н., доцент, Восточно-Казахстанский технический университет им.Д.Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан
e-mail: araily@mail.ru
[2]к.ф.н., Восточно-Казахстанский технический университет им.Д.Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан
e-mail: dasha_surova@mail.ru
[3]магистр, Восточно-Казахстанский технический университет им.Д.Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан
e-mail: kln1221@mail.ru
[4]магистр, Восточно-Казахстанский технический университет им.Д.Серикбаева, Усть-Каменогорск, Казахстан
e-mail: toktargaliyeva@gmail.com

Аннотация. Цель данной статьи состоит в раскрытии актуальной проблемы реализации неформального образования в вузах Казахстана и путей его внедрения в системе «студент – университет – внешняя среда». Научно-практическая значимость статьи заключается в акцентировании внимания представителей академической среды на неформальном образовании как на образовании, реализующем принципы личностного развития, актуализации востребованных профессиональных компетенций и эффективной адаптации к запросам общества. Одной из острых проблем современного образования является проблема формирования образовательной среды, основанной на процессно-ориентированных подходах и контекстуальных условиях в подготовке специалиста к будущей профессиональной деятельности. Данные задачи обусловили необходимость сравнительного анализа национальных систем признания компетенций, полученных в неформальном образовании, что позволяет определить различные подходы к пониманию сущности неформального образования и его основных задач. В работе сделан обзор основополагающих документов, разработанных на государственном уровне, и представлена нормативно-правовая база неформального образования в вузах Казахстана. Авторами освещены предпосылки для развития обучения в течение всей жизни в Казахстане и факторы, сдерживающие развитие неформального образования. Научная

значимость и практическая ценность статьи состоит в представлении возможных путей решения данного вопроса: предлагается перечень документов для успешной реализации обучения в течение всей жизни; определяются требования для качественной валидации результатов обучения, полученных в форме неформального образования; даются некоторые практические рекомендации для вузов Казахстана в этом направлении.

Ключевые слова: Концепция непрерывного обучения, непрерывное образование, неформальное образование, результат обучения, компетенция, валидация неформального образования, перезачет результатов обучения, образовательная программа

NON-FORMAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF KAZAKHSTAN: PRACTICAL ASPECT

*Sarsembaeva A.A.[1], Surova D.S.[2], Khasenova L.N.[3], Toktargalieva K.M.[4]
*[1]c.p.s., associate professor, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan
e-mail: araily@mail.ru
[2]c.Phil.s, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan
e-mail: dasha_surova@mail.ru
[3]master, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan
e-mail: kln1221@mail.ru
[4] master, D. Serikbaev East Kazakhstan Technical University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan
e-mail: toktargaliyeva@gmail.com

Abstract. The purpose of this article is to reveal current problems of the implementation of non-formal education in universities of Kazakhstan and ways of its development in the "student – university – external environment" system. The scientific and practical significance of the article lies in the emphasis of representatives of the academic environment on non-formal education as education implementing the principles of personal development, the actualization of popular professional competencies and effective adaptation to the needs of society. One of the pressing problems of modern education is the problem of creating an educational environment based on

procedural approaches and contextual conditions for preparing a specialist for future professional activity. These tasks have necessitated a comparative analysis of national systems for recognizing competencies acquired in non-formal education, which makes it possible to identify different approaches to understanding the essence of non-formal education and its main objectives. The work provides an overview of the fundamental documents developed at the state level and presents the regulatory framework for non-formal education in universities in Kazakhstan. The authors highlight the prerequisites for the development of lifelong learning in Kazakhstan and the factors hindering the development of non-formal education. The scientific significance and practical value of the article lies in the presentation of possible ways to solve this issue: a list of documents is proposed for the successful implementation of lifelong learning; the requirements for high-quality validation of learning outcomes obtained in the form of non-formal education are determined; some practical recommendations are given for universities of Kazakhstan in this direction.

Key words: The concept of lifelong learning, lifelong learning, non-formal education, learning outcomes, competence, validation of non-formal education, transfer of learning outcomes, degree program

Статья поступила 23.08.2023

ӘОЖ 378(574)
ҒТАХР 14.35.07
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.004

МАГИСТРАТУРАДА ШЕТЕЛ ТІЛІ ПЕДАГОГТЕРІН ДАЯРЛАУ БОЙЫНША КӘСІБИ-САЛАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ӨЗЕКТЕНДІРУ (АВИАЦИЯЛЫҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ НЕГІЗІНДЕ)

*Бегимбаева М.Г.[1], Кульгильдинова Т.А.[2], Серикбаева У.[3], Танкыбаева М.Х.[4]
*[1]докторант, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: makosya77.88@mail.ru
[2]п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: tulebike@mail.ru
[3]PhD, қауымдастырылған профессор, Ғұмарбек Дәукеев атындағы Алматы Энергетика және Байланыс Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: serikbaeva@aues.kz
[4]фил.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: t.mereke@mail.ru

Аңдатпа. Жаһандану және әртүрлі салалардағы, соның ішінде авиациядағы халықаралық байланыстардың кеңеюі дәуірінде кәсіби қарым-қатынас құралы ретінде ағылшын тілін меңгеру деңгейіне жоғары талаптар қойылады. Мақалада ХААҰ (Халықаралық Азаматтық Авиация Ұйымы) талаптары бойынша авиациялық ағылшын тілі деңгейінің шкаласына сипаттама беріледі. Осы салада жұмыс істейтін авиаторлар IV деңгейді меңгеруі арқылы ғана жұмыс жасауға мүмкіндік алады (барлығы алты деңгей). Қазақстан Республикасында авиаторларды ХААҰ деңгейінде ШТ (шетел тілі) меңгеруге даярлау мәселесі авиаторлардың метатілін меңгерген шетел тілі педагогтарын даярлауды талап етеді. Сондықтан, бұл мақалада магистратурада шетел тілі педагогтарын ХААҰ шеңберінде авиациялық ағылшын тілін меңгерудің нақты модулі бойынша зерттеулер жүргізілді. Осы модульді іске асыру үшін ХААҰ шеңберінде "ұшқыш – диспетчер"арнасы бойынша IV деңгей зерттелді. Мақалада кәсіби қарым-қатынас жағдайларын модельдеу бойынша шетел тіліндегі жаттығулар қарастырылады. ШТ сабақтарында студенттерге ұшу

кезеңдерінің фрагменттерін қайта құру ұсынылады, сондай-ақ экипаж мүшелері мен авиадиспетчердің өзара іс-қимылын талдау пысықталады, бұл білім алушылардың кәсіби қалыптасуына ықпал етеді. Кәсіби қарым-қатынас жағдайларын модельдеу, ұшу кезеңдерінің фрагменттерін қайта құру, сондай-ақ экипаж мүшелері мен авиадиспетчердің өзара іс-қимылын талдау білім алушылардың кәсіби қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар, мәнмәтіндік оқыту технологиясы негізінде болашақ шетел тілі педагогтарының кәсіби-салалық құзыреттілігін қалыптастыру жолдары қарастырылды. Мақаланың мақсаты-мәнмәтіндік оқыту технологиясы негізінде кәсіптік-салалық құзыреттілікті қалыптастыруға байланысты негізгі ұғымдарды қарастыру және кәсіптік бағдарланған тілді оқыту процесін оңтайландыру міндетін ескере отырып, авиациялық ағылшын тілі бойынша мазмұн құрылымы мен мазмұнына лингво – дидактикалық негіздеме беру. Осы мақсатта зерттеу сараптамасына дейін сауалнамадан өткен педагогикалық білім беру бағдарламасының магистранттарымен жүргізілді. Мақалада жалпы қорытынды жасауға мүмкіндік беретін осы сауалнаманың нәтижелері келтірілген.

Тірек сөздер: құзыреттілік, шеттілдік кәсіби-салалық құзыреттілік, мәнмәтіндік оқыту, авиациялық ағылшын тілі**,** IV деңгейі, ХААҰ, болашақ мұғалім, авиаторлар

Негізгі ережелер

Қазіргі таңда халықаралық байланыстар, кәсіби алмасулардың кеңеюі, еңбек және академиялық мобильділіктің артуына байланысты кәсіби қарым-қатынас пен кәсіби тілді меңгеруге деген сұраныс пайда болды. Кәсіби шетел тілін (авиациялық ағылшын тілі) оқытудың мәнмәтінге негізделіп, яғни мәнмәтіндік оқыту арқылы жүргізу маманның болашақ кәсіби әрекетінің пәндік және әлеуметтік мазмұнын үлгілеп дайындайды. Мәнмәтіндік оқыту негізінде болашақ шетел тілі мұғалімдерінің авиация саласына дайындаудың тиімді жолы болып табылады, себебі кәсіби қарым-қатынасқа түсіп кәсіби-салалық құзыреттілігін қалыптастырудың бірден бір жолы.

Құзыреттілік - компетенттіліктің берілген мазмұны, ал компетентті болу үшін оны меңгеру керек. Компетенттілік деп жиынтықтықтардың көлемі емес, жеке тұлғаның саналы түрде осы компетенцияларды қолдана отырып меңгерген білімі, іскерліктері, құндылықтары аталады [1].

Кіріспе

Қазақстан Республикасының қазіргі таңдағы білім беру үрдісінде болып жатқан өзгерістер кәсіби білім беру сапасының жоғары

деңгейде даму үшін жаңа талаптар қойылып және жаңа білім беру технологиялары қолданыла бастады. Себебі, халықаралық байланыстар мен кәсіби алмасулардың дамуына байланысты, еңбек пен академиялық мобильділіктің артуы кәсіби қарым-қатынас пен кәсіби тілді меңгеруге сұраныстар арта бастады. Халықаралық Азаматтық Авиация Ұйымы (ХААҰ) ағылшын тілін халықаралық авиациялық тіл болып бекітті. Бұл ұйымның кәсіби тілді меңгеру талаптары күшіне енгеннен кейін барлық авиаторлар ағылшын тілінде сөйлеу және оны талаптарда көрсетілген IV жұмыс деңгейінде түсіну қабілетін көрсетуі керек [2]. Себебі эфирдегі коммуникацияның (Ұшқыш-Диспетчер) жеткіліксіздігі жағдайларының санын барынша азайту үшін авиаторлардың кәсіби тілдік құзыреттілігінің жоғары деңгейін қамтамасыз ету керек. Осы IV деңгейге жетудің тиімді технологиялардың бірі мәнмәтіндік оқыту болып табылады. Болашақ ағылшын тілі мұғаліміндеріне кәсіби-бағдарланған тілдік дайындықты өткізудің (авиациялық ағылшын тілі) бірден-бір жолы осы технология арқылы жүргізу тиімді. Мәнмәтіндік оқыту-жоғары мектепте қолдануға арналған, студенттердің кәсіби дайындығына бағытталған және кәсіби контекстті жүйелі қолдану арқылы жүзеге асырылатын, оқу процесін кәсіби қызмет элементтерімен біртіндеп енгізетін белсенді оқыту түрі [1]. Оның негізін салушы А.А Вербицкийдің айтуы бойынша мәнмәтіндік оқыту-дидактикалық форма, әдіс, тәсілдер көмегімен маманның болашақ кәсіби әрекетінің пәндік және әлеуметтік мазмұнын үлгілеуді атайды, ал оның абстрактілігі білім мен жүйені меңгеруі осы әрекеттің арқауына салынады [3].

Материалдар мен әдістер

Ұсынылған зерттеу теориялық және эмпирикалық әдістерге негізделген. Теориялық әдіс мақаланың тақырыбына қатысты әдебиеттерді сыни тұрғыдан талдау, жиналған деректерді бақылау және жақсы ұйымдастырылған ақпаратты жинаудан тұрады. Эмпирикалық зерттеу әдісінің сауалнама түрі жүргізілді, алынған нәтижелерді талдауды және теорияны іс жүзінде қолдануды қамтиды. Бұған қоса, мақала жазу кезінде жергілікті және шетелдік ғалымдардың бірқатар ғылыми еңбектерінің материалдары пайдаланылды. Мәнмәтіндік оқыту оның тиімділік белгілері бойынша А.М. Смолкин айтқандай, қол жеткізуге қиын міндеттерді шешетін оқытудың белсенді әдістеріне жатады [4]. Бұл оқыту:

• Оқыту үрдісімен білім алушылардың қатысымдық белсенділігін интенсификациялауды жүзеге асырады;

• Оқыту үрдісін студенттердің қызығушылығын арттыратын

шығармашылық сипатпен ұйымдастырады;

• Студенттердің болашақ кәсіби әрекеті мәнмәтінінде эмоционалды құнды қабылдау әрекетін және шығармашылық әрекет тәжірибесімен ұштастырады;

• Танымдық қана емес, сондай-ақ кәсіби мотив пен қызығушылықтарды қалыптастырумен ерекшелінеді;

• Кәсіби әрекет пен оның әртүрлі аспектілері туралы тұтас түсінік қалыптастырады;

• Ұжымдық ойлау мен практикалық жұмысқа үйрету, әлеуметтік біріккен әрекет пен қарым-қатынастың, өз бетінше және бірге шешім қабылдай алу, жалпы қоғамдағы әлеуметтік құндылықтарды қабылдай алу іскерліктері мен дағдыларын қалыптастырумен қамтамасыз етеді.

Шетел тілін осы технология негізінде оқыту болашақ мұғалімдерді кәсіби салаларға дайындауда, оның ішінде коммуниканттар кәсіби қарым-қатынасқа түседі және жағдаяттардың проблемалық тұрғыдан өзекті екенін анықтап, оның шешу жолдарын қарастырады. Сонымен қатар, академик Құнанбаева С.С. өзінің еңбегінде кәсіби тіл мен мәдениетаралық қатысымдық кәсіби қарым-қатынасты калыптастыру үшін мәнмәтінге негізделген пәндік мазмұнда бірізді және сатылай меңгеруді ұйымдастыруға арналған тілдік және қатысымдық материалдар келесідей бөліктерге бөлінеді [1]:

• Метатілдік қатысымдық іскерліктер мен субкомпетенцияларды дамытуға арналған ұғымдық-когнитивтік ТМБ (тақырыптық мәтіндік бірліктер) негізінде құрылған жаттығулар тобы;

• Метатілдік іскерліктер мен субкопетенцияларды дамытуға арналған ақпараттық-аккумулятивтік ТМБ мазмұнында қалыптастыратын жаттығулар түрлері;

• Метапрагмақатысымдық іскерліктер мен субкомпетенцияларды дамытуға арналған тақырыптық-мәтіндік бірліктің прагматикалық-репрезентациялаушы пәндік мазмұнның негізінде құрылған жаттығулар жүйесі.

• Метамәнмәтіндік қатысымдық іскерліктер мен субкомпетенцияларда қалыптастыратын кәсіби қатысымға түрткі болатын (кәсіби қатынасқа түрткі болатын мәтіндер, дебат, пікірталас, сұхбат, эссе, дискурс және т.б.) тапсырмалар мен жаттығулар жүйесі.

Сонымен қатар, мәнмәтінге негізделген шеттілдік білім беру бағдарламасында 3 улкен сатыны атап көрсетеді:

1) Мәнмәтінге негізделген карым-қатынасты дайындау сатысы;
2) Қарым-қатынасқа тән жағдаятты үлгілеу сатысы;
3) Кәсіби қарым-қатынас сатысы.

Жоғарыда аталған мәнмәтінге негізделген тапсырмалар тобы осы уш сатылар негізінде құрылады. Әр саты кезінде кәсіби әрекеттердің орындалуы нәтижесінде шеттілдік кәсіби-салалық құзыреттіліктің метатілдік және метақатысымдық іскерліктер мен субкомпетенциялары қалыптастырылады. Ал, Стамгалиева Н. К. еңбегінде кәсіптік шетел тілі мазмұнының пәндік аспектісін іріктеу және азайту үшін "контекстік-прагматикалық маңыздылық" қағидатын енгізу;-кәсіптік-өндірістік коммуникативтік сала шеңберінде оқу материалын "контекстік-тақырыптық ұйымдастыру" нысанын енгізу;-оқу процесін ұйымдастырудың үш кезеңдік контекстік-концентрлік дәйектілігінде, оқытудың негізгі бірлігінде контексттік-негізделетін қарым-қатынас және қатынас дағдыларын қалыптастыру керектігін айқындайды [5]. А. Б. Тыныштықбаеваның пайымдауынша кәсіби қарым-қатынасты оқыту процесі білім алушылардың бірлескен кәсіби-коммуникативтік іс-әрекетінің аналогы немесе моделі ретінде қарастырылады: - кәсіби қарым-қатынастың типтелген жағдайларының тізімі, олардың функционалдық мақсаты және олардың модельдерін құру; - кәсіби қарым-қатынас жағдайларын модельдеу үшін коммуниканттардың қарым-қатынас стратегиялары мен тактикасын қолдану [6]. Мәнмәтіндік оқыту студенттердің шығармашылығын дамытуға мүмкіндік беретін формалардың, әдістердің және технологиялардың алуан түрлілігін қамтамасыз етеді. Кез-келген тапсырмалар мәнмәтінге бағытталған, коммуникативті сипатқа ие, ал жаттығулар проблемаларды шешу дағдыларын дамытады, бұл тілдік, сөйлеу және оқу-танымдық құзыреттіліктерді қалыптастыру мен дамыту шынайы сөйлеу жағдайларына осы технологияны қолдану арқылы қол жеткізіледі.

Шеттілдік кәсіби-салалық құзыреттілікке анықтама берместен бұрын «компетенция» және «компетенттілік» деп аталатын ұғымдарды айқындап алуымыз керек. Компетенттілік адамға шешуге тиісті міндетті, рөлді, тапсырмалар кешенін жүктейтін, оқыту үрдісінде қалыптасатын «білім, іскерлік, дағдының жиынтығы», сондай-ақ білім, іскерлік, дағдыға сүйене отырып белгілі бір әрекетті жүзеге асыруға қабілет ретінде анықталады [7]. Құнанбаева С.С. пайымдауынша компетенттілікті белгілі бір әрекетті орындаудағы сәтті жасалған тәжірибе деп те айтуға болады. Отандық және шетелдік ғылыми зерттеулерді талдай отырып, шеттілдік кәсіби-салалық құзыреттілік дегеніміз – кәсіби компетенттіліктің мазмұны, яғни болашақ мұғалімнің белгілі бір кәсіби әрекетінің орындаудағы қолданылған кәсіби білімі мен тәжірибесі болып табылады.

Нәтижелер мен талқылау

Жоғарыда авиациялық ағылшын тілін меңгерудің тиімді жолдарының бірі мәнмәтіндік оқыту технологиясы екені айтылды. Дегенмен, осы гипотезаны тексеру мақсатында педагогикалық факультеттің 1 және 2 курс магистранттарының арасында сауалнама Google Forms арқылы жүргізілді. Сауалнаманың негізгі мақсаты-болашақ мұғалімдердің басқа салада жұмыс жасау қызығушылықтарын, ойларын және мәнмәтіндік оқыту технологиясы туралы жалпы білімдерін тексеру болды. Бұл сауалнама негізгі алты сұрақты қамтыды. Олар:

1. Басқа салаларды оқытуда шетел тілі (ағылшын тілі) үлкен рөл атқарады деп ойлайсыз ба?

2. Сіз авиациямен интеграцияда шетел тілінің одан әрі байланысын көресіз бе?

3. Авиациялық ағылшын тілін үйреніп, авиаторлармен жұмыс істегіңіз келе ме?

4. Сіз өзіңіздің университетіңізде авиация саласына мұғалімдер дайындағанын қалайсыз ба?

5. Мәнмәтіндік оқыту авиациялық ағылшын тілін үйренудің тиімді әдісі деп ойлайсыз ба ?

6. Мәнмәтіндік оқыту студенттердің болашақ кәсіби әрекеті туралы түсінік қалыптастырады ма?

Сауалнама нәтижесіне қарай болашақ мұғалімдердің авиациялық ағылшын тілі туралы негізгі ойлары, ол сфераға каншалықты дайын екендерін көруге болады. Болашақ мұғалімдердің 94,6% басқа салаларды оқытуда шетел тілі (ағылшын тілі) үлкен рөл атқаратынын мәлімдеді. Олардың 70,3% авиациямен интеграцияда шетел тілінің одан әрі байланысын көреді. Қатысушылардың 67,6% авиациялық ағылшын тілін үйреніп, авиаторлармен жұмыс істеуге қарсы емес. Олардың 62,2% өздерінің оқу орындарында авиация саласына мұғалімдерді дайындау идеясын қолдайды. Сонымен қатар, болашақ мұғалімдердің 80% авиациялық ағылшын тілді мәнмәтіндік оқыту технологиясы арқылы меңгеру тиімді әдіс болып табылатынын айтса, 90% магистранттардың болашақ кәсібі туралы негізгі ой мен түсінікті осы технология арқылы қалыптастыруға және шынайы жағдайлар негізінде оқытудың нәтижелі болатынын мәлімдеді.

Алынған нәтижелер мен материалдар негізінде мынандай қорытынды жасауға болады:

- Мәнмәтіндік оқыту болашақ мұғалімдерге тек қана кәсіби

теориялық білім беріп қана қоймай, қалыптасқан құзіреттермен кәсіби қатынасқа түсіп және авиация саласына дайындайтын қолайлы технология екені анықталды.

- Авиациялық радиотелефон байланысының мақсаты-ақпаратты нақты түрде бөлісу, ал стандартты фразеологизмнің міндеті-түсініксіздік мүмкіндігін азайту және байланыс тиімділігін арттыру болып табылады. Мәнмәтіндік оқыту арқылы осы ерекшеліктер міндетті түрде ескерілуі қажет [8].

- Авиаторлардың кем дегенде 4-ші деңгейге қажетті метатілдік қатысымдық іскерліктері мен дағдыларын дамытудың бірден бір қолайлы жолы болып табылады.

- Болашақ авиациялық ағылшын тілі мұғалімдерін дайындаудың бұл салада сұранысы бар екені анықталды.

Осы жоғарыда аталған қорытындыларды ескере отыра, студенттерге авиациялық ағылшын тілін үйретудің мәнмәтіндік технология негізінде құрылған жаттығуларды ұсынамыз:

Exercise 1. Match aviation terms with their definitions.

Terms: 1. Cockpit; 2. Altitude; 3. Turbulence; 4. Fuselage; 5. Taxiway.

Definitions:

A. Area where aircraft are parked, loaded or unloaded.
B. A compartment where the pilot and co-pilot sit.
C. Unstable air movement causing sudden shifts in aircraft position.
D. The height of an aircraft above a specific reference point.
E. The main body of an aircraft.

Exercise 2. Complete sentences with the appropriate aviation vocabulary.

During the flight, the [1] reported mild [2]. The captain decided to change the [3] to a lower altitude to avoid the turbulence. The [4] advised the passengers to fasten their seatbelts until the aircraft reached a stable [5].

Key words: turbulence, flight crew, cruising altitude, flight attendant, altitude

Exercise 3. Work in groups. Read the given text and answer the questions.

1. How do human factors influence pilot performance?
2. What are the challenges in aircraft maintenance and design?
3. How does effective communication impact aviation safety?

Pilots, the commanding figures in aviation, are not immune to the influence of human factors. Stress, fatigue, and even personal issues can impact their decision-making and reaction times. Training programs and rigorous protocols are designed not just to enhance technical skills but also to instill resilience and emotional intelligence, enabling pilots to navigate complex

situations effectively. Beyond the cockpit, human factors play a pivotal role in aircraft maintenance and design. How components are designed and how maintenance procedures are carried out are crucial factors in aviation safety. Engineers and technicians must consider human limitations and potential errors when designing aircraft systems and maintenance routines. In the cockpit, effective communication among crew members is paramount. Crew Resource Management techniques are implemented to optimize teamwork, situational awareness and decision-making processes.

Understanding the human factor in aviation is not just about recognizing vulnerabilities; it is about harnessing human strengths, mitigating weaknesses, and ensuring that the people involved in aviation are equipped with the knowledge and tools to make flying not only a marvel of engineering but also a pinnacle of safety.

Exercise 4.

Flight Planning Simulation

Objective: Develop students' ability to communicate essential information related to flight planning and navigation.

Scenario: Students are a part of a flight planning team preparing for a commercial flight.

Task: Using the provided flight data and interactive maps, collaboratively plan a flight route considering weather conditions, alternate routes, and fuel requirements. Each student must explain their decisions and choices.

Provided Flight Data:
Flight Number: AC567
Aircraft Type: Boeing 737
Departure Airport: JFK, NY, USA
Destination Airport: Heathrow Airport, London, UK
Scheduled Departure Time: 14:30 UTC
Scheduled Arrival Time: 03:45 UTC (next day)

Exercise 5.

Objective: Improve students' ability to understand and use aviation phraseology in air traffic control scenarios.

Scenario: Students are air traffic controllers managing a busy airspace.

Task: Use a flight simulator program to create realistic air traffic scenarios. Students take turns being the air traffic controller and pilot, practicing clear communication, giving instructions and responding to different in-flight situations. Provide feedback on correct phraseology usage and communicative effectiveness.

Exercise 6.

Aviation Industry Debate

Objective: Enhance students' ability to express and defend opinions on current issues in the aviation industry.

Scenario: Students are aviation professionals attending a conference.

Task: Research and prepare arguments on a controversial topic in the aviation industry (environmental impact, new technologies, regulations). Divide the class into teams with opposing views. Conduct a structured debate where each team presents their arguments, counters opposing points, and concludes with a summary statement. Encourage the use of formal aviation English vocabulary and expressions.

Қорытынды

Халықаралық Азаматтық Авиация Ұйымының біліктілік шкаласында авиациялық радиотелефондық байланысқа айқын баса назар аударылады және ол сөйлеу байланысын жүргізу кезінде тілді авиациялық контекстінде пайдалану және тіл үшін стратегиялық компетенцияларды қолдану қабілетін бағалауға бағытталған. Осы тілдік шкаланың талаптарына сәйкес авиаторларымызды дайындайтын бірден бір технология- мәнмәтіндік оқыту болып табылады. Болашақ шетел тілі педагогтерінің осы технология негізінде шеттілдік кәсіби-салалық құзіреттілігі қалыптасады. Мәнмәтіндік технологияны авиациялық ағылшын тілді үйрену процесіне енгізу болашақ мамандардың қызығушылықтары мен практикалық бағытын дамытады.

Осылайша, мәнмәтіндік технологияларды білім беру процесінде пайдаланудың тиімді жолдары мен тәсілдері тек осы мақалада жазылған мәліметтермен шектеліп қана қоймайды, себебі оның мүмкіндігі өте ауқымды болып келеді. Дегенмен, болашақ мұғалімдерді жаңа бағытқа, авиация саласына дайындаудың тиімді технологиясы болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Құнанбаева.С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы, Алматы, 2010.

[2] Руководство по внедрению требований ICAO к владению языком: Doc. 9835 AN/453. -2-е изд. – Канада, Монреаль: ИКАО, 2010.

[3] Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: какой подход. – М.: Высшая школа, 1991.

[4] Смолкин А.М. Методы активного обучения. - М.: Высшая школа, 1991.

[5] Стамгалиева Н.К. Методика контекстно-центрированного обучения иностранному языку в неязыковом вузе // Диссер., канд. пед. наук. - Алматы, 1999. - С. 134.

[6] Тыныштыкбаева А.Б. Методика формирования умений

профессионального общения у студентов технического вуза (английский язык). – Диссер., канд. пед. наук. – Алматы, 1999.

[7] Баграмова Н.В. Компетентностный подход в образовании с проекцией на обучение иностранному языку //Синтез традиций и новаторства в методике изучения иностранных языков: материалы межвузовской научной конференции. - Владимир: ВГПУ, 2004. - С. 14-19.

[8] Zaure Badanbekovyna. English in the sphere of professional communications. //Textbook-- Almaty, 2023.

REFERENCES

[1] Kunanbayeva S.S. Kazirgi shettildik bilim berudin teoriyasy men praktikasy (Theory and practice of modern foreign education). - Almaty, 2010. [in Kaz.]

[2] Rukovodstvo po vnedreniyu trebovanii ICAO k vladeniyu yazykom: Doc. 9835 AN/453 (Guidelines for implementing ICAO language proficiency requirements: Doc. 9835 AN/453.-2-e izdanie). – Kanada, Monreal:ICAO, 2010. [in Rus.]

[3] Verbiitskii A.A. Aktivnoe obuchenie v vysshei shkole: kakoi podhod (Active study in higher education: what is the approach). – M.: Vysshaya shkola, 1991. [in Rus.]

[4] Smolkin A. M. Medoty aktivnogo obucheniya (Methods of active learning). - M.: Vysshaya shkola, 1991. [in Rus.]

[5] Stamgalieva N.K. Metodika kontekstno-tsentrirovannogo obucheniya inostrannomu yazyku v neyazykovom vuze (The methodology of context-centered teaching of a foreign language in a non-linguistic university). – Disser., cand.ped.nauk., - Almaty, 1999.- s. 134. [in Rus.]

[6] Tynyshtykbayeva A.B. Metodika formirovaniya umenii professionalnogo obcsheniya u studentov tehnicheskogo vuza (angliiskii yazyk) (Methods of formation of professional communication skills among students of a technical university (English)). - Disser., cand.ped.nauk., - Almaty, 1999. [in Rus.]

[7] Bagramova N.B. Kompetentnostnyi podhod v obrazovanii s proertsiei na obuchenie inostrannomy yazyku (Competence-based approach in education with a projection on teaching a foreign language). – Syntez traditsii I novatorstva v metodike izucheniya inostrannyh yazykov: materialy mezhvuzovskoi nauchnoi konferentsii. – Vladimir: VGPU, 2004. – s. 14-19. [in Rus.]

[8] Zaure Badanbekovyna. English in the sphere of professional communications. //Textbook-- Almaty, 2023.

АКТУАЛИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ОТРАСЛЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В МАГИСТРАТУРЕ ПО ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА (НА ОСНОВЕ АВИАЦИОННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)

*Бегимбаева М. Г.[1], Кульгильдинова Т.А.[2], Серикбаева У.[3], Танкыбаева М.Х.[4]
*[1]докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: makosya77.88@mail.ru
[2]д.п.н., профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: tulebike@mail.ru
[3]Ph.D, ассоц.профессор, Алматинский Университет Энергетики и Связи имени Гумарбека Даукеева, Алматы, Казахстан
e-mail: serikbaeva@aues.kz
[4]к.фил.н.асс.профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: t.mereke@mail.ru

Аннотация. В эпоху глобализации и расширения международных связей в различных сферах, в том числе авиации, предъявляются высокие требования к уровню владения английским языком как средством профессионального общения. В статье дается характеристика шкалы уровня авиационного английского языка по требованиям ИКАО (Международной организации гражданской авиации). Авиаторам, работающим в этой области, необходимо освоить IV уровень, благодаря чему он имеет получает к работе (всего шесть уровней). В Республике Казахстан проблема подготовки авиаторов к владению ИЯ (иностранный язык) на уровне ИКАО требует подготовки такого преподавателя ИЯ, который бы владел метаязыком авиаторов. Поэтому данная статья содержит результаты исследования по подготовке в магистратуре таких педагогов, которые получили конкретный модуль по ИЯ, интегрирующий владение ИЯ в рамках ИКАО. Для реализации данного модуля был изучен в рамках ИКАО уровень IV, по каналу «Пилот – диспетчер». В статье рассматривается упражнения на иностранном языке по моделированию условий профессионального общения. На уроках ИЯ студентам предлагается реконструкция фрагментов этапов полета, а также отрабатывается анализ взаимодействия членов экипажа и авиадиспетчера, что способствуют профессиональному становлению обучающихся. Кроме того, на основе контекстной технологии рассмотрены пути формирования профессионально-отраслевой компетенции будущих учителей иностранного языка. Цель статьи-рассмотреть основные понятия, связанные с формированием профессионально-отраслевой

компетенции на основе контекстной технологии и дать лингво - дидактическое обоснование структуры и содержания контента по авиационному английскому языку с учетом задачи оптимизации процесса обучения. В этих целях исследование было проведено с магистрантами педагогической образовательной программы, которые до экспертизы прошли анкетирование. В статье представлены результаты данного опроса, позволяющие сделать некоторые обобщения.

Ключевые слова: компетенция, иностранная профессионально-отраслевая компетенция, контекстное обучение, авиационный английский язык, IV уровень, ИКАО, будущий учитель, авиаторы

ACTUALIZATION OF PROFESSIONAL AND INDUSTRY COMPETENCE IN THE MASTER'S DEGREE PROGRAM FOR THE TRAINING OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS (BASED ON AVIATION ENGLISH)

*Begimbayeva M. G.[1], Kulgildinova T.A.[2], Serikbayeva U.[3], Tankybaeva M.H.[4]

*[1]doctoral student, Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: makosya77.88@mail.ru

[2]d.p.s., professor, Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: tulebike@mail.ru

[3]Ph.D, associate professor, Almaty University of Power Engineering and Telecommunication named after Gumarbek Daukeev, Almaty, Kazakhstan
e-mail: serikbaeva@aues.kz

[4]c.phil.s., associate professor, Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: t.mereke@mail.ru

Abstract. In the era of globalization and the expansion of international relations in various fields, including aviation, high demands are placed on the level of proficiency in English as a means of professional communication. The article describes the scale of the level of aviation English according to the requirements of ICAO (International Civil Aviation Organization). Aviators working in this field need to master level IV, so they have access to work (six levels in total). In the Republic of Kazakhstan, the problem of training aviators to speak FL (foreign language) at the ICAO level requires the training of a FL teacher who would know the metalanguage of aviators. Therefore, this article contains a study on the preparation of such teachers in the master's program who would receive a specific module of FL integrating the knowledge of FL within the framework of ICAO. To implement this module, level IV was studied within the framework of ICAO, through the Pilot – ATC channel. The

article discusses exercises in a foreign language on modeling the conditions of professional communication. During the lessons, students are offered to reconstruct fragments of flight stages, as well as analyze the interaction of crew members and an ATC, which contributes to the professional development of students. In addition, on the basis of contextual technology, the ways of forming the professional and sectoral competence of future foreign language teachers are considered. The purpose of the article is to consider the basic concepts related to the formation of professional and industry competence based on contextual technology and to provide a theoretical justification for the structure and content of aviation English content, taking into account the task of optimizing the process of teaching a professionally oriented language. For this purpose, the study was conducted with undergraduates of the pedagogical educational program, who passed a questionnaire before the examination. The article presents the results of this survey, which allow us to make some generalizations.

Key words: competence, foreign professional-branch competence, contextual training, aviation English, level IV, ICOA, future teacher, aviators

Статья поступила 23.08.2023

УДК 377.44
МРНТИ 14.37.01
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.005

ПРОЦЕДУРЫ ПРИЗНАНИЯ НЕФОРМАЛЬНО И ИНФОРМАЛЬНО ПРИОБРЕТЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ (из опыта Германии)

*Шункеева С.А.[1], Акыбаева Г.С.[2], Муканова С.Д.[3]
*[1]PhD, ассоциированный профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганды, Казахстан
e-mail: saule_shunk@mail.ru
[2]к.э.н., профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганды, Казахстан
e-mail: akubaeva_g@mail.ru
[3]д.п.н., профессор Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганды, Казахстан
e-mail: mukanova_s@mail.ru

Аннотация. В статье представлены результаты анализа передовой практики Германии по валидации неформально и информально приобретенных компетенций профессиональным сообществом.

Целью данной статьи является изучение опыта Германии по признанию неформально и информально приобретенных компетенций для его имплементации в отечественную практику.

Процедура валидации результатов неформального и информального обучения рассматривается с позиции существующих в Германии подходов к признанию компетенций, приобретенных лицами без формального образования или профессиональной квалификации, т.е. лицами из категории «низкоквалифицированный», «полуквалифицированный» и «неквалифицированный». Для разграничения данных понятий в статье приведено обсуждение их использования и значения.

Научная и практическая значимость исследования состоит в том, что были подробно изучены, проанализированы и описаны формы и процедуры подтверждения и признания неформального и информального обучения. Всего таких форм две: признание «де-факто» и формальное признание неформально и информально приобретенных компетенций; процедур валидации неформального и информального обучения - несколько, среди них процедуры проверки, основанные на тестах, биографических данных или ориентированные на деятельность, внешний экзамен, тарифное соглашение. Кроме того, в практике Германии за последние 20 лет на различных уровнях было реализовано множество инициатив, проектов и программ по валидации неформально и информально приобретенных компетенций, повышению квалификации лиц без формального образования или профессиональной квалификации. Особого внимания, по мнению авторов, заслуживают частичные квалификации как части квалификации низкоквалифицированных специалистов.

Анализ передовой практики Германии по валидации неформально и информально приобретенных компетенций проводился на материалах нормативно-правовых документов Германии по вопросам оценки и признания профессиональных квалификаций с использованием методов анализа и синтеза, сопоставительного и описательного методов, метода сравнения.

В результате проведенного исследования авторы статьи выделяют процедуры, которые могут быть заимствованы либо адаптированы к отечественным условиям образования и рынка труда: это процедура валидации в форме внешнего экзамена, сертифицированные частичные квалификации как части квалификации низкоквалифицированных специалистов, ваучер на образование для имеющих профессиональную квалификацию или трехлетний профессиональный опыт.

Ключевые слова: валидация/ признание неформально и информально приобретенных компетенций, профессиональные

компетенции, профессиональная квалификация, формальная квалификация, сертифицированная квалификация, внешний экзамен, тарифные соглашения, профессиональный опыт, частичная квалификация, низкоквалифицированные, ваучер на образование

Введение и основные положения

В Германии, конституция которой предусматривает юридическую и административную ответственность федеральных земель за образование, нет общей правовой базы и стандартизированной системы для подтверждения неформального и информального обучения. Другими словами, в Германии отсутствуют установленные юридически обязательные процедуры валидации результатов неформального или информального обучения.

Существующая в Германии дуальная система обучения, сочетающая обучение на рабочем месте с обучением в профессионально-техническом училище, ведет к получению формальной квалификации. Поскольку эта система обучения является очень успешной, подтверждение неформального и информального обучения долгое время считалось второстепенным. Однако новые вызовы, такие как демографические изменения, растущая потребность в квалифицированных кадрах и необходимость интеграции людей с миграционным прошлым в систему обучения привели к тому, что валидация в качестве дополнительного инструмента квалификации все чаще становится предметом внимания со стороны профессионального сообщества.

Материалы и методы

Материалом исследования послужили нормативно-правовые документы Германии по вопросам оценки и признания профессиональных квалификаций и др., а также документы, в том числе, отчеты проектных инициатив по валидации неформально и информально приобретенных компетенций.

Для достижения поставленной цели исследования были использованы методы анализа и синтеза, сопоставительный и описательный методы, метод сравнения, метод контекстуального анализа и целостной интерпретации.

Результаты и обсуждение

В Германии различают следующие подходы к процедурам признания компетенций:

• *Анализ потенциала*: здесь основное внимание уделяется «поиску

показателей для еще не развитых компетенций». Фонд Бертельсманн и организации, ответственные за бесплатное социальное обеспечение, разработали карты компетенций[1] для анализа потенциала мигрантов, беженцев и лиц, ищущих убежища. Инструмент основан на проверенных терминах компетенции (социальная, личная, техническая и методическая компетенции) и охватывает широкий спектр формальных, неформальных и информальных компетенций. Некоторые из карт основаны на профиле Федерального агентства занятости (BA), что означает, что результаты также могут быть использованы в агентствах по трудоустройству и в центрах занятости.

• *Оценка компетентности*: анализирует и документирует поведение, которое люди демонстрируют при решении задач в конкретных ситуациях. Процедуры расширения прав и возможностей, которые направлены на ознакомление людей с их индивидуальным потенциалом и компетенциями и, таким образом, на укрепление их уверенности в себе и на разработку перспектив для личного развития, также являются частью оценки компетенций. Инструмент особенно подходит для людей, хорошо владеющих устным и письменным немецким языком.

• *Установление компетенций*: нацелены на определение и документирование знаний, навыков и умений посредством наблюдения за работой или оценки документов. В рамках проекта ValiKom профессиональные компетенции людей без формального образования становятся видимыми в четырехэтапном процессе (идентификация, документация, оценка и сертификация) [1].

• *Аудит компетенций*: фиксирует навыки с целью дальнейшего развития и направляемой саморефлексии. Причины для разработки и внедрения аудита компетенций направлены на выявление и документирование результатов обучения, чтобы:

- помочь человеку осмыслить свои навыки, знания и компетенции и сделать их видимыми на рынке труда;

- помочь безработным и другим социально уязвимым группам - например, взрослым с низкой квалификацией и мигрантам - найти свою профессиональную ориентацию и улучшить свои перспективы трудоустройства;

- определить индивидуальные потребности в дальнейшем обучении с учетом согласования индивидуальных навыков с потребностями рынка труда в навыках.

• *Проект «MYSKILLS - признание профессиональных компетенций»*

1 См.: https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/unsere-projekte/weiterbildung-fueralle/projektnachrichten/kompetenzkarten/) (2018-04-24).

был разработан Федеральным агентством занятости, Фондом Бертельсманн и использует технологические процедуры тестирования для сбора неформально и информально приобретенных компетенций. В общей сложности онлайн-тесты проводятся на шести языках (немецкий, английский, турецкий, русский, фарси и арабский) для 30 профессий на основе изображений и видео. Целевой группой этой процедуры являются люди без формального образования или профессиональной квалификации, признанной в Германии, и люди, которые не работали по профессии, которую они изучали более четырех лет.

В Германии и в немецкоязычных странах термины «низкоквалифицированный», «полуквалифицированный и «неквалифицированный» часто используются как синонимы для людей, у которых нет или больше не используется профессиональная квалификация. Термины «полуквалифицированный» и «неквалифицированный» имеют практически идентичное содержание: это люди, не имеющие законченного профессионального образования, а также люди с непризнанной профессиональной квалификацией. Последнее относится, прежде всего, к людям, получившим квалификацию за рубежом, а также к некоторым людям, чья профессиональная квалификация устарела [2].

Федеральный институт профессионального образования и обучения (BIBB) также включает в эту группу людей, которые имеют профессиональную квалификацию, но не практикуют эту профессию в течение длительного времени и работают в другой сфере деятельности. Это также может относиться к лицам с университетским дипломом, которые переключаются, например, из гуманитарного сектора в IT-сектор (из-за неформального и информального приобретения компетенций) и, таким образом, демонстрируют, что формальная сертификация и уровень освоенных компетенций могут сильно отличаться.

В апреле 2012 года в Германии вступил в силу Закон о признании (Закон о совершенствовании установления и признания профессиональных квалификаций, полученных за рубежом), который установил общенациональную стандартизированную систему оценки зарубежных технических и профессиональных квалификаций. До вступления закона в силу техническая и профессиональная квалификация относительно редко признавалась, и многие мигранты, хотя и получили формальную квалификацию, числились в немецкой статистике как неквалифицированные или недостаточно квалифицированные.

В рамках Закона об оценке профессиональных квалификаций (BQFG) была создана независимая система оценки иностранных квалификаций путем определения новых сертификатов, удостоверяющих

эквивалентность или частичное признание иностранных квалификаций по отношению к эквивалентной профессии в Германии.

Согласно исследованию Bertelsmann 2015 года, в Германии существует две формы подтверждения и признания неформального и информального обучения [3]:

• *Признание «де-факто»*, которое практикуется в компаниях в течение длительного времени, например, в контексте процессов развития персонала, таких как оценочные интервью, наблюдения, оценочные встречи и т.д. Кадровый и карьерный рост в компаниях в значительной степени основан на документации и оценке неформального обучения, которые, однако, не связаны с форматами сертификации и поэтому вряд ли актуальны за пределами соответствующей компании. Хотя неформально приобретенные компетенции признаются в компаниях, они играют лишь второстепенную роль при наборе персонала, в то время как сертификаты и, следовательно, формальная квалификация по-прежнему имеют центральное значение.

• *Формальное признание неформально и информально приобретенных компетенций* обычно принимает форму права на доступ к обучению или экзаменам, сокращение времени обучения или доступа к работе.

Существует несколько процедур для документирования неформально и информально приобретенных компетенций, которые ориентированы на различные целевые группы. Методологически можно провести различие между процедурами проверки, основанными на тестах, биографических данных и процедурах проверки, ориентированных на деятельность. Стандартизированные обязательные процедуры, принятые на рынке труда, такие как внешние экзамены или коллективные соглашения, следует отличать от необязательных процедур без официального признания, которые, в первую очередь, служат для ориентации пользователей, например, паспорта компетенций или процедуры проверки компетентности. Лица, не имеющие какого-либо официального документа об окончании профессионального учебного заведения и о признании приобретенных компетенций, могут подать заявку, например, на тест знаний или внешний экзамен. В этом контексте их профессиональные компетенции подтверждаются на основе демонстрации навыков на рабочем месте, экспертного обсуждения (собеседования) или тестовой (пробной) работы на предприятии.

Хотя внешний экзамен в Германии считается очень эффективным, эти экзамены не подходят для учета потребностей тех людей, которые испытывают трудности в рамках системы дуального обучения: для учащихся с неоконченным школьным образованием, мигрантов или лиц с

низкой квалификацией, поскольку существует разница между действиями и задачами, выполняемыми в рамках рабочего процесса, и описанием профиля должности. Потенциальные кандидаты часто сталкиваются с проблемой, что им необходимо пройти курсы, чтобы заполнить эти пробелы. Это требование представляет собой проблему для упомянутых целевых групп, а сам тест также представляет собой серьезное препятствие для людей, которые (больше) не привыкли обучаться.

Тем не менее, процедура предлагает кандидатам, которые хотели бы подтвердить свой опыт работы, возможность пройти процедуру экзамена. После успешного завершения процесса они получат ту же сертифицированную квалификацию, что и человек, сдавший экзамен по окончании обучения. Экзамен соответствует выпускному экзамену и основан на предположении, что большая часть необходимых знаний была приобретена в ходе неформального обучения. При этом возможна только полная аккредитация, но не аккредитация части или модулей квалификации.

В некоторых секторах (например, оптовая и международная торговля, горнодобывающая, металлургическая и электротехническая промышленность, химическая промышленность, строительство, коммунальные услуги) для учета неформальных и информальных навыков применяются тарифные соглашения, которые приравнивают профессиональный опыт к формальной профессиональной квалификации. Классификация в тарифных соглашениях учитывает не только профили компетенций, приобретенные в процессе обучения и повышения квалификации, но также и результаты неформального и информального обучения. Опыт работы приравнивается к профессиональной квалификации и учитывается при определении заработной платы.

Тарифные соглашения особенно важны для сотрудников с низким доходом и низкой формальной квалификацией, поскольку они дают возможность получить признание профессионального опыта и более высокую заработную плату.

В «Генеральном соглашении о заработной плате (ERA-TV)» металлургической и электротехнической промышленности Баден-Вюртемберга классификация в соответствии с тарифным соглашением связана не с формальной квалификацией, а с задачами работы. То, как были приобретены необходимые навыки, знания и способности, не имеет значения; вместо этого приобретают все большее значение ключевые компетенции, которые фиксируются в уровнях оценки эффективности, качества, гибкости, ответственного поведения, сотрудничества и лидерских качеств [4].

Этот подход приравнивает неформально и информально приобретенные компетенции к формальным квалификациям, особенно для более низких уровней заработной платы. Подтверждение неформально и информально приобретенных компетенций основывается на оценке знаний и навыков сотрудников работодателем. Это не процедура валидации в обычном понимании, потому что признание компетенций основано на предположении, что человек, успешно выполнивший рабочую задачу, также обладает необходимыми компетенциями. При этом документирование компетенций, которые требуются или которыми человек обладает, чтобы справиться с конкретной задачей, не является основным. Однако в случае смены работодателя это приводит к неопределенности в отношении статуса сотрудников.

Поскольку рынок труда Германии во многом определяется формальной квалификацией, люди без формального образования часто работают неквалифицированными рабочими. 6,7 миллиона занятых людей не имеют формальной профессиональной квалификации и 14,5 миллиона не проходят профессиональной подготовки [3, 33].

Более того, 61% беженцев в Германии не имеют формальной квалификации, но имеют профессиональный опыт. В настоящее время в Германии нет общенационального законодательно регулируемого варианта официального признания этого опыта работы. Однако существует множество программ и проектных инициатив, которые собирают и документируют компетенции этих целевых групп и, в некоторых случаях, подтверждают их сертификатами, признанными на рынке труда [3, 33].

С начала двухтысячных годов в Германии различными субъектами были реализованы проекты, в которых в экспериментальном режиме использовались частичные квалификации как части квалификации низкоквалифицированных специалистов, а в некоторых случаях также выдавались сертификаты для частичных квалификаций, например:

В рамках JOBSTARTER CONNECT Федеральный институт профессионального образования и обучения (BIBB) с 2008 года разрабатывает и тестирует стандартизированные учебные модули в различных региональных проектах в сотрудничестве с социальными партнерами. В настоящее время существуют стандартизированные и актуальные для рынка труда учебные модули для 22 рабочих профессий, например, для портных, профессиональных водителей, продавцов, маляров или операторов раскройных станков [3, 34].

Инициативы и пилотные проекты, которые проверяют частичные квалификации и учебные модули для определенных целевых групп, таких как низкоквалифицированные, включают инициативу «Сертификация

частичных квалификаций» Торгово-промышленной палаты (IHK), которая протестировала и оценила внедрение частичных квалификаций в более 40 пилотных проектах в период с 2013 по 2016 год [3, 34].

Частичные квалификации были определены как независимые, надрегиональные стандартизированные единицы учебной программы для выбранных учебных профессий. Все частичные квалификации вместе должны охватывать профессиональный профиль, но каждая частичная квалификация также должна использоваться сама по себе и поддерживать вхождение в рабочую деятельность. Сертификация проводилась двумя способами: либо частичная квалификация была получена непосредственно на основе оценки компетенций Торгово-промышленной палатой (сертификат IHK), либо путем успешного прохождения образовательного курса от утвержденных провайдеров обучения (оценка компетенций на основе указанных правил Федерального агентства занятости).

Частичная квалификация предлагается в трех формах: в базовой версии «TQ»; в версии, которая также включает профессионально-ориентированный язык и поддержку интеграции («TQplus»); и в онлайн-версии с поддержкой обучения («TQdigital»).

Частичные квалификации разделены на 5-8 модулей в соответствии с «принципами построения частичных квалификаций», определенными Федеральным агентством занятости. Модули могут быть освоены в режиме полный или неполный рабочий день, а также без отрыва от производства. Каждая частичная квалификация включает этапы практической работы, составляющие не менее четверти общей продолжительности модуля.

К примеру, программа по обучению специалиста складского служащего разделена на пять модулей, название которых уже относится к должности и специальным знаниям в профессиональной сфере деятельности [3, 48]:

Модуль 1: Специалист по перемещению товаров и охране труда.

Модуль 2: Специалист по поступающим товарам.

Модуль 3: Специалист по складскому хозяйству и обслуживанию товаров.

Модуль 4: Специалист по комплектации и упаковке заказов.

Модуль 5: Специалист по погрузке и отгрузке товаров.

Каждый модуль завершается оценкой теоретических и практических навыков перед экзаменационной комиссией соответствующего учебного заведения.

Успешное прохождение аттестации подтверждается сертификатом, который содержит информацию о результатах экзаменов, продолжительности экзаменов, компетенции, месте и продолжительности

практического этапа и т.д. Компетенции, приобретенные в результате изучения модуля, предоставляются со ссылкой на соответствующие выдержки из Базисного плана специальности или Базисного учебного плана для соответствующей учебной профессии. Все модули частичной квалификации вместе представляют собой полное описание должности с точки зрения содержания. После получения сертификата каждый модуль частичной квалификации может использоваться на рынке труда, поскольку он удостоверяет способность выполнять определенные задачи в определенной области деятельности.

В дополнение к полученным сертификатам после завершения всех модулей профессии участники также могут сдать внешний экзамен в ответственной палате для получения признанной государством профессиональной квалификации.

Так, например, модуль 2 «Специалист по поступающим товарам» удостоверяет, помимо прочего, навыки и компетенцию в области хранения и инвентаризации товаров на основе практического и теоретического экзамена. Практический тест имеет больший вес, чем теоретический тест, и включается в оценку по количеству баллов в соотношении 2:1.

В целом, процесс основан на большой гибкости, адаптированной к индивидуальным потребностям участников:

• Благодаря общенациональным единым стандартам и большой сети поставщиков отдельные модули также могут быть выполнены в разных федеральных землях.

• Для профессий с разными специализациями нет необходимости указывать конкретную область сразу в начале квалификации, это можно сделать позже.

• Модули можно выполнять в течение более длительного периода времени.

• Также возможно переключиться с полной или частичной занятости на варианты без отрыва от производства, если, например, работа найдена после периода безработицы, в течение которого был запущен модуль «Частичные квалификации».

Кроме того, предполагаемая практическая часть частичной квалификации может быть завершена непосредственно на рабочем месте.

Для завершения модуля или частичной квалификации по полной форме требуется от двух до шести месяцев. Все частичные квалификации вместе составляют около двух третей начального периода обучения для профессиональной подготовки. В таблице 1 представлены 23 профессии, по которым в настоящее время предлагается частичная квалификация [3, 49]:

Таблица 1 - 23 профессии с частичной квалификацией

Промышленно-технические профессии	Коммерческие и сервисные профессии
Специалист по электронике, специализирующийся на промышленном инжиниринге	Профессиональный водитель
Специалист в области металлообработки, монтажных технологий, технологии обработки резанием, технологии строительных работ, а также технологии формовки и проволоки	Специалист по мебели
Промышленный электрик, специализирующийся на промышленном проектировании, а также устройствах и системах.	Специалист по защите и безопасности
Промышленный механик	Специалист гостиничного и ресторанного дела
Строительный рабочий высотных зданий	Специалист сети общественного питания
Машинист и оператор установки	Специалист склада
Инженер-мехатроник	Специалист по домашнему хозяйству
Механик штамповочно-формовочной машины	Помощник специалиста по домашнему хозяйству
Механик-технолог для технологий пластмасс и резины	Делопроизводитель
Механик-инструментальщик	Специалист розничной торговли
	Специалист по диалоговому маркетингу
	Специалист по охране и безопасности
	Продавец

В Германии нет государственного финансирования процедур признания, и государство не участвует в финансировании проверки неформально и информально приобретенных навыков. Это связано с тем фактом, что ответственность за вопросы образования лежит на федеральных землях, и поэтому процедуры валидации и признания в Германии относительно разнородны, и нет всеобъемлющей стандартизации и обеспечения качества для процедур валидации и признания, которые могли бы лечь в основу государственного финансирования (например, в форме субсидий, ссуд на обучение и повышение квалификации или сопоставимых услуг).

Однако, поскольку частичные квалификации сертифицированы в соответствии с Постановлением об аккредитации и лицензировании для содействия занятости (AZAV), соискатели могут получить

финансирование от Федерального агентства занятости или местного центра занятости в форма ваучера на образование: в случае безработицы или надвигающейся безработицы агентства по трудоустройству могут выдать ваучер на образование людям, имеющим профессиональную квалификацию или трехлетний профессиональный опыт [3, 50]. Ваучер гарантирует, что стоимость участия в мероприятии по повышению квалификации будет покрываться агентством по трудоустройству. В некоторых землях Германии есть несколько бесплатных предложений: Qualipass в Баден-Вюртемберге, IG Metall Job Navigator или инструмент регистрации компетенций в Северном Рейне-Вестфалии.

Торгово-промышленные палаты, а также ремесленные палаты предлагают подтверждение неформально и информально приобретенных компетенций в рамках внешнего экзамена, что дает свободный доступ к экзамену на получение квалификационного разряда. Тем не менее, кандидаты должны внести плату за выпускной экзамен (сумма варьируется в зависимости от профессиональной группы). Также предлагается широкий выбор подготовительных курсов на платной основе.

Таким образом, процедуры либо предлагаются бесплатно (например, MYSKILLS), зависят от определенных (юридических) требований (например, внешний осмотр), либо предлагаются с дополнительными коммерческими консультационными услугами (например, ProfilPASS; экспертные интервью).

Заключение

Опыт Германии показывает, что процедура валидации неформально и информально приобретенных компетенций применяется отдельными профессиональными сообществами, несмотря на отсутствие общей правовой базы и стандартизированной системы для их подтверждения.

Данная процедура и ее формы представляют интерес, в целом, для всего мирового профессионального сообщества, в том числе, и для Казахстана, так как они могут стать инструментом развития самого процесса признания неформально и информально приобретенных компетенций в будущем в отдельно взятой стране.

Применение и адаптация процедуры валидации к условиям отечественного образования и рынка труда способствовало бы решению ряда проблем, связанных с признанием неформально и информально приобретенных компетенций. В частности, из практики Германии можно было бы позаимствовать, по необходимости адаптировать:

- процедуру валидации в форме внешнего экзамена, в зависимости от признаваемой профессии. Ответственность за разработку процедур, их оценку и обеспечение качества будут (должны) нести профессиональные сообщества (ассоциации, палаты и др.);

• частичные квалификации как части квалификации низкоквали-фици-рованных специалистов, с возможностью выдачи сертификатов для частичных квалификаций. Процедура представляет особый интерес в связи с попыткой установить модульные, структурированные частичные квалификации для профессиональных сфер деятельности в качестве независимых сертификатов на рынке труда.

• ваучер на образование для имеющих профессиональную квалификацию или трехлетний профессиональный опыт. Ваучер гарантирует, что стоимость участия в мероприятии по повышению квалификации будет покрываться государственным органом по трудоустройству (Центр занятости, Биржа труда и т.п.).

Предлагаемые к применению практики могут быть реализованы профессиональными сообществами или неправительственными организациями в качестве пилотных проектов или инициатив.

Информация о финансировании

Настоящая статья подготовлена на основе результатов исследования «Оказание консультационных услуг по определению параметров измерения результатов обучения образовательных программ», проведенного в 2021 году по техническому заданию Консорциума компаний Steinbeis GmbH & Co. KG für Technologietransfer и Autus Global Ltd в рамках проекта «Развитие трудовых навыков и стимулирование рабочих мест». Финансирование проекта осуществлялось Всемирным банком развития.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Valikom - Access mode: URL: https://www.validierungsverfahren.de/startseite [Date of access: 23.03.2023]

[2] Sicherung des Fachkräftepotenzials durch Nachqualifizierung: Befunde – Konzepte – Forschungsbedarf - Berichte zur beruflichen Bildung/ Martin Baethge |Eckart Severing (Hrsg.). - Herausgeber: Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung, 2015. – 156 s.

[3] Ziegler, Petra; Müller-Riedlhuber, Heidemarie: Zur Anerkennung von non-formal und informell erworbenen Kompetenzen. Good-Practice-Beispiele für gering Qualifizierte aus ausgewählten europäischen Ländern. Projektbericht des Wiener Instituts für Arbeitsmarkt- und Bildungsforschung (WIAB). - Wien: WIAB, 2018. – 178 s.

[4] Entgeltrahmen-Tarifvertrag für Beschäftigte der Metall- und Elektroindustrie in Baden-Württemberg. (2021). [Framework wage agreement for employees in the metal and electrical industry in Baden-Württemberg]. IG Metall Bezirk Baden-Württemberg, 45 pp.

ФОРМАЛДЫ ЕМЕС ЖӘНЕ ИНФОРМАЛДЫ ТҮРДЕ АЛЫНҒАН ҚҰЗІРЕТТЕРДІ ТАНУ РӘСІМДЕРІ (Германия тәжірибесінен)

*Шункеева С.А.[1], Акыбаева Г.С.[2], Муканова С.Д.[3]
*[1]PhD, қауымдастырылған профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, Қарағанды, Қазақстан
e-mail: saule_shunk@mail.ru
[2]э.ғ.к, профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, Қарағанды, Қазақстан
e-mail: akubaeva_g@mail.ru
[3]п.ғ.д., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, Қарағанды, Қазақстан
e-mail: mukanova_s@mail.ru

Андатпа. Мақалада Германияның формалды емес және информалды түрде алынған құзыреттердің кәсіби қоғамдастықпен расталуы бойынша озық тәжірибесін талдау нәтижелері сипатталған.

Осы мақаланың мақсаты – Германияның формалды емес және информалды түрде алынған құзыреттерді тану тәжірибесін зерттеу, оны отандық тәжірибеге енгізу.

Формалды емес және информалды оқыту нәтижелерін растау тәртібі ресми білімі немесе кәсіби біліктілігі жоқ тұлғалардың, яғни «біліктілігі төмен», «жартылай білікті» және «біліктілігі жоқ» санаттарындағы тұлғалардың алған құзыреттерін тану бойынша Германиядағы қолданыстағы тәсілдемелері тұрғысынан қарастырылады.

Зерттеудің ғылыми-тәжірибелік маңыздылығы формалды емес және информалды оқытуды растау мен танудың нысандары мен тәртібінің жан-жақты зерттеліп, талданып, сипатталуында. Жалпы мұндай екі нысан бар: формалды емес және информалды құзыреттерді «де-факто» тану және ресми тану; формалды емес және информалды білім алуды танудың бірнеше рәсімдері бар, олардың арасында тестілерге, өмірбаяндық деректерге немесе әрекетке бағытталған, сыртқы сараптамаға, тарифтік келісімге негізделген тану рәсімдері бар. Сонымен қатар, Германия тәжірибесінде соңғы 20 жыл ішінде формалды емес және информалды түрде игерілген құзыреттерді растау, ресми білімі немесе кәсіби біліктілігі жоқ адамдардың біліктілігін арттыру мақсатында түрлі деңгейде көптеген бастамалар, жобалар мен бағдарламалар жүзеге асырылды. Авторлардың пікірінше, біліктілігі төмен мамандардың біліктілігінің бөлігі ретінде жартылай біліктілікке ерекше назар аудару керек.

Формалды емес және информалды түрде алынған құзыреттерді растау бойынша Германияның озық тәжірибесін талдау жұмысы синтез

және талдау әдістерін, салыстырмалы және сипаттамалық әдістерді, салыстыру әдісін қолдана отырып, Германияның кәсіби біліктілікті бағалау және тану бойынша құқықтық құжаттарының материалдары негізінде жүргізілді.

Зерттеу нәтижесінде мақала авторлары отандық білім беру жүйесі мен еңбек нарығына бейімделуі немесе енгізілуі мүмкін келесі рәсімдерді анықтайды: сыртқы емтихан түріндегі тану рәсімі, біліктілігі төмен мамандардың біліктілігінің бөлігі ретіндегі сертификатталған ішінара біліктілік, кәсіптік біліктілігі немесе үш жылдық кәсіби өтілі бар адамдар үшін білім алу ваучері.

Тірек сөздер: формалды емес және информалды алынған құзыреттерді растау/тану, кәсіби құзыреттер, кәсіби біліктілік, ресми біліктілік, сертификатталған біліктілік, сыртқы емтихан, тарифтік келісімдер, кәсіби тәжірибе, жартылай біліктілік, төмен біліктілікті, білім алу ваучері

PROCEDURES FOR RECOGNITION OF INFORMALLY AND NON-FORMALLY ACQUIRED COMPETENCIES (BASED ON GERMANY'S EXPERIENCE)

*Shunkeeva S.A.[1], Akybaeva G.S.[2], Mukanova S.D.[3]
*[1]PhD, associate professor, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: saule_shunk@mail.ru
[2]c.e.s., professor, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: akubaeva_g@mail.ru
[3]d.p.s., professor, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: mukanova_s@mail.ru

Abstract. The article presents the results of an analysis of Germany's advanced practice in validating informally and non-formally acquired competencies by the professional community. The aim of this article is to study Germany's experience in recognizing informally and non-formally acquired competencies for their implementation in domestic practice. The validation procedure for non-formal and informal learning outcomes is considered from the perspective of existing approaches in Germany to recognize competencies acquired by individuals without formal education or professional qualifications, i.e., individuals in the "low-skilled," "semi-skilled," and "unskilled" categories. To distinguish between these concepts, the article provides a discussion of their use and meaning.

The scientific and practical significance of the study lies in the fact that the forms and procedures for confirming and recognizing non-formal and informal learning have been thoroughly studied, analyzed, and described. There are two such forms in total: de facto recognition and formal recognition of informally and non-formally acquired competencies; there are several procedures for validating non-formal and informal learning, including test-based procedures, biographical data-oriented procedures, activity-oriented procedures, external exams, and tariff agreements. In addition, in Germany, over the past 20 years, numerous initiatives, projects, and programs have been implemented at various levels to validate informally and non-formally acquired competencies and to enhance the qualifications of individuals without formal education or professional qualifications. According to the authors, particular attention should be paid to partial qualifications as part of the qualifications of low-skilled professionals.

The analysis of Germany's advanced practice in validating informally and non-formally acquired competencies was conducted using the materials of Germany's normative-legal documents on the evaluation and recognition of professional qualifications, using methods of analysis and synthesis, comparative and descriptive methods, and comparison method.

As a result of the study, the article's authors identify procedures that can be borrowed or adapted to domestic education and labor market conditions: the validation procedure in the form of an external exam, certified partial qualifications as part of the qualifications of low-skilled professionals, vouchers for education for those with professional qualifications or three years of professional experience.

Key words: validation/recognition of informally and non-formally acquired competencies, professional competencies, professional qualification, formal qualification, certified qualification, external exam, tariff agreements, professional experience, partial qualification, low-skilled, vouchers.

Статья поступила 29.03.2023

ӘӨЖ 37.01:39
ҒТАМР 14.43.47
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.006

АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

*Бахтиярова Г.Р.[1], Мейірханова А.А.[2], Сагадатов Р.Т.[3]
*[1]п.ғ.к., профессор,Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:aibol04@mail.ru
[2]п.ғ.магистрі, оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:aidon1395@mail.ru
[3]п.ғ.магистрі, оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:raibek.sagadatov.94@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада адамзат өміріндегі қарым-қатынас тіршілік пен танымның, білім мен мәдениеттің маңызды бөлшегі ретінде қарастырылып, осы мәселенің бүгінгі күнгі зерттелу деңгейіне түрлі ғылыми еңбектер негізінде шолу жасалады. Қоғамдық қарым-қатынас үдерісінде ең алдымен адамдарды мәдениетке тәрбиелеудің маңыздылығы мен қажеттілігі айқындалып, қазіргі таңдағы тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетінің жай-күйіне сипаттама беріледі. Осы орайда мақалада қазақ даласының кемеңгер ойшылы, ақын, ағартушы, ұлт ұстазы атанған АбайҚұнанбайұлы шығармалары арқылы бүгінгі студент жастарды қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелеудің ғылыми-практикалық мәні мен маңызы жан-жақты баяндалады.

Сонымен қатар жоғары оқу орны студенттеріне тән бүгінгі қарым-қатынас ерекшеліктері сипатталып, олардың тұлғалық әлеуметтенудегі жетекші рөлі сөз етіледі. Жоғары оқу орны білім алушыларына тән қарым-қатынас мәдениетін кеңінен зерттеуші шетелдік және отандық ғалымдардың тұжырымдары мен ғылыми-зерттеу нәтижелер талданып, бүгінгі күнгі тәжірибемен сабақтастырылады. Қазақ халқының ұлттық рухани құндылығы жүйесінен өзіндік айрықша орын алатын тарихи тұлға, ақын – Абайдың мағыналы ғұмырын, оның жетілу арналарын бағамдап, ой алыбы ретінде қалыптасу жолын көрсететін Абайтану тарихы мен Абай мұрасының танымдық-тәрбиелік орнын дәріптеудегі зерттеуші-ғалымдардың идеялары жан-жақты сараланады.

Абай Құнанбайұлы шығармашылығындағыоның рухани педагогикалық мәні мен маңызы зор қарым-қатынас мәселесін арқау еткен шығармаларына, әсіресе, қара сөздеріне талдау жасай келе, олардың ішкі мазмұнының қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудағы ықпал ету күші мен түрлі сипатына ие екендігі атап көрсетіледі. Осы тұста бүгінгі академиялық ортадағы студенттерді қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелеудегі ақын шығармаларының танымдық, тәрбиелік маңызы мен мүмкіндіктері тұжырымдалып, оны жастар арасында кеңінен насихаттау мен ЖОО-ғы оқу-тәрбие үдерісінде мақсатты, жоспарлы түрде үйлесімді пайдаланудың қажеттілігі көрсетіледі.

Тірексөздер: тәрбие, ЖОО студенттері, қарым-қатынас, тұлғааралық қарым-қатынас, қарым-қатынас мәдениеті,дәстүрлі педагогикалық мәдениет, ұлттық құндылықтар, Абай Құнанбайұлы шығармалары

Негізгі ережелер

Әлемдік өркениет пен ұлттық құндылықтар негізінде жоғары мәдениетті тұлға тәрбиелеп, қалыптастыру – бүгінгі күннің басты талабы.

Еліміздегі 2020-2025 жылдарға арналған білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасының басты мақсаттарының бірі –тұлғаны жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу және оқыту болып табылады[1]. Бұл мақсат ұлттың генетикалыққоды ретінде саналатын тарихи дәстүр мен мәдениетсабақтастығын сақтай отырып, жастарға тәрбие мен білім берудің маңыздылығы мен өзектілігін аңғартады.

Қазақтар өзіне ғана тән қайталанбас болмысынан адамдықты, өзгелерге деген шексіз пейіл мен жомарттықты, кеңдік пен дархандықты, болаттай беріктік пен төзімділікті дәріптейтін халық. Қазіргі кезеңде де қазақ елі үшін әрбір азаматының бойындағы рухани-адамгершілік құндылықтарға бағытталған жаңа қасиеттерді, қоғамға деген сүйіспеншілікті, қарым-қатынастағы бауырмалдықпен қайырымдылықты, қандай да бір қиын сәттердегі табандылық пен шыдамдылықты төл мәдениетіміз аясында қалыптастырудың маңыздылығы артуда.

Бұл орайда мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің Қазақстан халқына Жолдауының «Ұлттың жаңа болмысы» деп аталатын бағытында: «Қазіргі міндет – халқымыздың жаңа болмысын қалыптастыру, тұтас ұлт сапасын арттыру. Адамды және қоғамды уақыт талабына сай жетілдіру қажеттілігін өмірдің өзі көрсетіп отыр. Жаңарған ұлт қана жаңғырған елдің жетістігін жаһан жұртына таныта алады. Мен халқымыздың әлем үлгі тұтарлық жақсы қасиеттерінің көбірек болғанын қалаймын. Ұлтымыз жаңа сапаға көшуі үшін біздің күнделікті өмірлік

ұстанымдарымыз да өзгеруі керек. Қазақ қоғамында жаңа қағидаттар және жаңа бағдарлар салтанат құруға тиіс» деген болатын [2].

Осы мемлекет басшысынақты атап көрсеткен жаңарған ұлт болмысынан тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетінің де ерекше орын алатындығы сөзсіз.Өйткені, қоғам дамуының қай кезеңін алып қарасаңыз да, адамзат баласы үшін өз маңыздылығы мен қажеттілігін жоймаған құндылықтардың бірі – *адамдар арасындағы өзара қарым-қатынас мәдениеті*.

Бүгінгі таңда ЖОО-да болашақ мамандарды даярлау бағытында да бәсекеге қабілеттіліктің көрсеткіші ретінде қойылатын басты талаптардың бірі – маманныңкез келген ортада өзін жоғары мәдениет иесі ретінде көрсете алуы. Сол себептен де жоғары оқу орны студенттерінің кәсіби біліктілігімен қатар қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудыңмаңызы өте зор.

Бұл орайда, елімізде ғылым, білім, мәдениет саласында жүргізіліп жатқан елеулі шаралардың барлығы дерлікбүгінгі жастарымыздың жоғары мәдениетті, елінің ұлттық құндылықтарын бойына сіңірген, жан-жақты жетілген жеке тұлға болып қалыптасуына бағытталуда.

Кіріспе

Адам-адам жүйесіндегі қарым-қатынас – дүниетаныммен, тарихи санамен, мәдениетпен, саналы ойлаумен, тілмен, жалпылай алғанда адамгершілік қасиеттермен сабақтасып жатқан көп құрылымды, көп қырлы, күрделі ұғым.

Қарым-қатынас – адам өміріндегі маңызды қажеттіліктердің бірі, тұлға үшін қоғамда өмір сүру мен әлеуметтенудің, дамудың басты шарты. Қарым-қатынасты білім мен біліктіліктің, дағдының, мәдени сауаттылықтың құрамдас бөлшегі тұрғысынан қарастыруға болады.

Тарихи тұрғыдан алып қарасақ, тұлғааралық қарым-қатынас мәдениеті туралы ой-тұжырымдар барша түркі мәдениетіне ортақ Қорқыт, Әл-Фараби, Ж.Баласағұн, Қ.А. Яссауи және т.б. сынды ұлы дала ойшылдар мен ғұламалардың еңбектерінен бастау алған.

Ресей ғалымдарынан Л.Н. Коган, Е.Г. Злобина, Н.Д. Шмайлова, Т.В.Иванова, В.Н. Панкратов және т.б. жеке тұлға болмысына тән қарым-қатынас мәдениеті жөнінде өз зерттеулерінде арнайы сөз етіп қарастырса, отандық ғалымдар: Е.Омар, Г.И. Қалиева, З.А. Исаева, К.Ж. Төребаева, Г.Н.Көшербаева, М.Н. Есенғұлова және т.б. жоғары мектеп білім алушыларының қарым-қатынас мәдениетін дамытып, қалыптастырудыңтүрлі аспектілерін жан-жақты зерделеп, түрлі қырынан сөз етеді.

Ал, З.Ж.Кашкимбаева, Г.Н. Тасбулатова, Е.Ш. Қозыбаев, А.Д. Яндаров, А.К. Канапин және т.б. ғалымдар еңбектері жалпы білім беретін орта мектептегі педагогикалық үдеріс барысында жоғары сынып оқушыларының қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың мүмкіндіктері мен жолдарын ғылыми-педагогикалық тұрғыдан негіздеп, тұжырымдауға талпынған.

Жоғарыда атап өткеніміздей болашақ маман-педагогтардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға бағытталған зерттеулер бірқатар ТМД және отандық ғалымдар тарапынан кеңінен зерделеніп, қарастырылып жүр. Дегенмен, қазіргі жастар мен жасөспірімдер болмысының, көзқарасының түрлі дамукезеңдеріне тән психологиялық ерекшеліктерге орай өзгеріске ұшырап отыруы, ата-ана мен бала, оқытушы мен білім алушы қарым-қатынасындағы қарама-қайшылықтар мен түсініспеушіліктердің орын алуы, құрдастар тобы арасында жек көру мен ашу-ызаның, зорлық-зомбылықтың және т.т. түрлі қарым-қатынас мәдениетінің осал қырларының күн санап артуы аталған мәселенің әлі де болса бүгінгі таңдағы өзектілігін көрсетіп отыр.

Осы тұста болашақ маман ретінде кәсіби тұлғалық болмысы жаңа арнада қалыптасып келе жатқан жоғары оқу орны студенттерін қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелеуде түрлі кезеңдердің өкілдері тарихи тұлғалар, ғұлама ойшылдар еңбектеріндегі адамдар арасындағы әдеп, ізгі қарым-қатынас, өзара сыйластық мәселесіне көңіл аудартудың маңызы ерекше. Бұл мақсатты жүзеге асырудың бірден-бір тиімді жолы –ұлттық құндылығымыз саналатын қазақ халық педагогикасының әлемдік деңгейдегі танымал өкілі, ұлы ағартушы *Абай Құнанбайұлының* рухани мұраларын басшылыққа алып, нақты тәжірибеде тиімді пайдалану деп білеміз.Ұлы ақын Абай өз туындыларында қазақ халқының ұлттық болмысы мен ойлау жүйесіне терең бойлай отырып,оның өзіндік ерекшелігін, алғаш рет әлемдегі даму мен өзгеруге, диалектикаға қатысты жан-жақтымазмұндап, зерделеді. Ұлы ақынның пайымдауынша: «Егер адам мәдениетін дүниежүзілік мұхитқа құятын ағысқа теңесек, онда дәстүрлер сабақтастығын қуат күшіне бірлестіруге болады» [3]. Ал, олай болса барша адамзатқа ортақ тұлғааралық мәдениеттің қайнар көзі Абай шығармаларының өн бойынан таралатындығына еш күмән келтіруге болмайды.

Отандық этнопедагогика ғылымы саласындағытанымал ғалым, профессор С.А.Ұзақбаева халық педагогикасы идеяларының ағартушылар ойларымен үндестігін жан-жақты зерттей келе: «Абай өз заманындағы өмірдің ең маңызды, ең өзекті мәселелерін қозғаған, шырқыраған шындығын толғаған, қазақ әдебиеті мен мәдениеті тарихында өз өрісі

өте кең, ой толғамы түпсіз терең, көркемдік сезім әлемі шексіз шалқар ақын. Оның ұрпаққа қалдырған мол мұрасын қай қырынан алып қарап зерттесе де, теңіздей әсте сарқылмайтын, әрі зерттеген сайын сан сыры, қилы қыры ашыла түсетіні сондықтан», -депұлт ұстазының қазақ халқына тән дәстүрлі педагогикалық мәдениетті құрайтын құндылықтар жүйесін танытудағытерең ойлы даналығын, оның идеяларының бүгінгі ғылым теориясы мен тәжірибесіндегі маңыздылығын атап көрсетеді [4, 314-315 б.].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің «Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан»мақаласында: «Абай қазақтың әр баласын ұлтжанды азамат етіп тәрбиелеуге шақырады. Оның мұрасы – парасатты патриотизмнің мектебі, елдікті қадірлеудің негізі. Сондықтан азаматтарымыздың көзі ашық болсын десек, Абайды оқудан, ақын өлеңін жаттаудан жалықпаған жөн. Біз елді, ұлтты Абайша сүюді үйренуіміз керек. Ұлы ақын ұлтының кемшілігін қатты сынаса да, тек бір ғана ойды – қазағын, халқын төрге жетелеуді мақсат тұтты. Абайдың осындай мол мұрасы бүгінгі қазақ халқының ұлттық болмысын жаңа сапалық деңгейге көтеріп, қалыптастыруға қызмет етеді. Оның шығармаларындағы ой-тұжырымдар әрбір жастың бойында халқына, елі мен жеріне деген құрмет пен сүйіспеншілік сезімді орнықтырады. Сондықтан хакім Абай еңбектерінің нәрін өскелең ұрпақтың санасына сіңіру және өмірлік азығына айналдыру – ұлтты жаңғыртуға жол ашатын маңызды қадамның бірі», - депұлы ақын мұраларының бүгінгі жастарды дәстүрлі ұлттық құндылықтарға, озық мәдениет үлгілеріне тәрбиелеудегі маңызын, педагогикалық мәнін одан әрі айқындай түседі[5].

Ұлы ақын туындылары біздің бүгінгі болмысымызды, өмірімізді, рухани жандүниемізді, қарапайым күнделікті тыныс-тіршілігімізден бастап, жоғары имандылық пен адамгершілікке дейінгі аралықты пайымдап, тұжырымдайтын тағылымға толы, құнды мәдени мұра болып табылады. Абай мұраларының тарихи орнын дәріптеуде халқымыздың біртуар азаматтары да өз замандарында мол еңбек сіңірді. Атап айтатын болсақ, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Ш.Құдайбердиев, С.Сейфуллин, Х.Досмұхамедов, Ә.Бөкейханов және т.б. Әрине, бұл орайда Абайтанудың негізін қалаған М.Әуезовтың есімі мен еңбегінің алар орныерекше.Сонымен қоса, ақын мұрасына философиялық тұрғыдан зерттеу жүргізген отандық ғалымдар: А.Машани, Ғ.Есім, Т.Тәжібаев, М.Орынбеков, Б.Р. Қазыханов, Т.Қ. Айтқазин; *әдебиеттанушы, тіл заңдылықтарын зерттеуші педагогтар*: Х.Сүйіншәлиев, С.Мұқанов, Қ.Жұмалиев, Т.Әлімқұлов, Ә.Жиреншин, З.Ахметов, Р.Сыздықов және т.б. ізденушілердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері

Абай шығармаларын бүгінгі тәрбие тәжірибесінде пайдалануға мол мүмкіндіктер береді.

Абайдың ақындық мектебін, даналық ойларын педагогикалық тұрғыдан зерттеп, зерделей келе оның тәлім-тәрбиелік күшін, этнопедагогикамен байланысын негіздеп берудегі отандық ғалымдар: Ш.Әлжанов, Қ.Б.Жарықбаев, С.Қ. Қалиев, С.А. Ұзақбаева, А.Қ.Көбесов, Г.Р. Бахтияроважәне т.б. есімдері мен еңбектерін айрықша атауға болады[6,3б.].Осы және өзге де ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, біз Абай Құнанбайұлы шығармалары арқылы жоғары оқу орны студенттерінің қарым-қатынас мәдениетін, өмірге қажетті икемді дағдыларын қалыптастырып, білімге, тарихи,ұлттық рухани-мәденимұраларға деген құрметін, қызығушылығын арттыруға болады деп есептейміз.

Материалдар мен әдістер

Пайымдап қарасақ, өзге тіршілік иелерімен салыстырғанда тек адам баласы ғана осынау жарық дүние есігін ашқан сәтінен бастап, бұл өмірден озып өткен уақытына дейін «адам – адам» жүйесінде әлеуметтік қызметі мен құрылымы жағынанкүрделі, әрі алуан түрлі қарым-қатынас кеңістігіне енеді.

Адам ауасыз өмір сүре алмаса, қарым-қатынас та өз маңызын сол деңгейде сезіндіреді. Адам үшін қарым-қатынас – оның ең басты тіршілік ету ортасы. Қарым-қатынассыз адамның жеке тұлғасын, болмысын қалыптастыру, оны жан-жақты тәрбиелеп, ақыл-ойын дамыту мүмкін емес.

Ғылымдағы «қарым-қатынас»категориясы латынның «қоғам, қауым, ортақ» деген мағына білдіретін «communis»ұғымынан шыққан. Әлдекіммен ақпарат алмасу үшін ең алдымен осы негізгі іс-әрекеттің түрі ретіндегі қарым-қатынасқа, байланысқа түсіп, содан кейін бірлескен қызмет барысында ортақ көзқарасқа жетуге болады.

Мақсатты, жүйелі жүргізілген теориялық талдаулар барысы «қарым-қатынас»ұғымының мәнін ашуда Б.Ф. Ломов, Б.Д. Парыгин, А.Б. Добрович, А.А. Леоньтев, Л.А. Петровская, В.Н. Панферов, В.М. Бехтерев, С.Л.Рубинштейн, Л.С. Выготский, Н.Ф. Добрынин, М.М. Бахтин,А.А. Ухтомский және қазақстандық ғалымдар:Ж.Ы.Намазбаева, Х.Т.Шерьязданова, Л.К.Ермекбаева, И.А.Әбеуова, Р.Н.Алибаева, М.Ә.Әмірбекова жәнет.б. зор үлес қосып, өздерінің ғылыми еңбектерін арнағандығын айқындап берді.

Жалпы қайсыбір ғалым болмасын қарым-қатынасты адамдардың өмір сүру барысының негізгі көзі саналатын, жан-жақты үйлесімді

дамуға тікелей ықпал ететін рухани қажеттіліктің бастауы, сонымен қатар адамның бар болмысын танытатын философиялық, әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде қарастырады.

Б.Ф.Ломов қарым-қатынас пен іс-әрекетті адам өмірінің теңдей екі жағы ретінде бағалап, тұлғааралық қарым-қатынасты сол іс-әрекеттің әмбебап формаларының біріне (біліммен, еңбекпен, ойынмен қатар) жатқызады [7].

Ғалым Б.Д.Парыгин қарым-қатынастың күрделілігін оның бір уақытта ақпараттық, адамдардың бір-біріне қатынасы, олардың бір-біріне өзара әсер етуі және өзара тәжірибе алмасуы секілді қызметтерді бірдей атқаруымен байланыстырып, түсіндіреді [8].

Ал В.Н.Панферов өз зерттеулерінде қарым-қатынасүдерісінің адам өмірінде атқаратынмаңызды алты функциясын (коммуникативті, ақпараттық, когнитивті, эмоционалды, конативті,шығармашылық) атап көрсетеді[9].

Сол секілді қарым-қатынастың психологиядағы тұжырымдамалық негіздерін әзірлеу мәселелері В.М.Бехтерев, Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн және т.б. ізденістерінде ғылыми көзқарастар дамуының түрлі кезеңдерінде ерекше орын алып, олар қарым-қатынасты адамның психикалық дамуы, әлеуметтенуі және дараланyы мен жеке тұлға болып қалыптасуының маңызды шарты деп есептейді.

Ғылыми тұрғыдан осы «қарым-қатынас» категориясының мәнін түсіндіріп, дамытуда әлеуметтік психология өкілдері, Ресей ойшылдары М.М.Бахтин мен А.А.Ухтомскийдің үлесі зор болды. М.М.Бахтин қарым-қатынасты «адамдар арасындағы өзара диалог» ретінде көрсе, ал, А.А.Ухтомский «ортақ пікіралушылардың бір-біріне үстемдік жүргізуі» деп бағалайды. Жалпы екі ғалым да қарым-қатынасты әрбір адамның қайталанбас даралығының болуы және дамуымен байланыстырады.

Танымал психолог А.А.Леонтьев: «қарым-қатынас – адамның әлемге деген қатынасы, оның өмір сүру белсенділігінің көрінісі. Тек осы қарым-қатынас нәтижесінде ғана адамзат пайда болады, адам мен адам өзара әрекеттескенде және қарым-қатынасқа түскенде ғана «адам адамға», өзгелерге, сондай-ақ өз-өзіне ашылады», - деп осы негізгі іс-әрекет түрінің табиғатын түсіндіріп береді[10, 6 б.].

Қарым-қатынас туралы жоғарыда келтірілген ғалымдардың ой-пікірлері мен көзқарастарын жан-жақты саралай келе, біз *қарым-қатынасты* адамдар арасындағы ортақ іс-әрекеттер қажеттілігі мен тұлғааралық ақпарат алмасуды қамтамасыз етуші көп қырлы, күрделі, әрі тұлға қалыптастырушы маңызды және жетекші мәнге ие мәдениет құраушы үдеріс деп тұжырымдаймыз.

Қарым-қатынас биологиялық тіршілік иесі адам баласын тұлға етіп қалыптастырушы, жетекші, маңызды фактордың бірі ретінде, оның барлық жас кезеңіндегі әлеуметтенуінің шешуші де, қажетті өмірлік шартына айналады.Сондай-ақ, біз қарым-қатынас ұрпақтар сабақтастығын сақтаушы, қоғам мен адамдар арасын жалғастырушы«алтын көпір» іспеттес, өмірдің барлық қырын қамтитын, қоғамдық, әлеуметтік институттар мен адамзат арасындағы бірлескен саналы, мақсатты іс-әрекеттер қажеттілігін тудыратын процесс деп білеміз.

Қарым-қатынас адам болмысынқалыптастырушы, маңызды факторлардың бірі болып, оның әлеуметтенуінің қажетті шартына айналады. Қарым-қатынас қоғам мен адам өмірінің барлық жағын қамтиды. Адамның өзге адамдармен қарым-қатынасынсыз жеке тұлға болып қалыптасуын, жалпы тыныс-тіршілігін елестету де мүмкін емес, өйткені,әр тұлғаның жеке өмірібүкіл адамзатқа тән тарихи ұрпақтар сабақтастығын сақтауға тікелей ықпал етеді.

Осындай қарым-қатынаста жоғары мәдениет иесі болу – әрбір адамға өмірдің барлық кезеңінде тек шынайы жетістік алып келеді. Қарым-қатынас үдерісін тиімді жүзеге асыру да жеке тұлғаның қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасып, даму деңгейіне байланысты.

Бұл орайда біз академик П.П.Пиотровскийдің: «Мәдениет адамға биологиялық тұрғыдан (тұқымқуалау арқылы) берілмейді. Ол тек бір жолмен, яки, білім мен тәрбие беру арқылы ғана жүзеге асады. Біздің құндылықтарымыз неғұрлым саналы түрде ақыл мен жүрек таразысынан өтіп, қайта қорытылса, соғұрлым әр жаңа ұрпақтың, жеке адамның мәдениет деңгейі туралы сөз етуге болады», - деп жасаған орынды тұжырымын негізге аламыз [11, 210 б.].

Қарым-қатынас мәдениеті– қарым-қатынастағы мәдени нормаларды, этикет пен шектеулерді сақтау, коммуникативті, интерактивті, қабылдау, сөйлеу дағдылары мен икемділіктерді, ауызша және жазбаша қарым-қатынас құралдарын, олардың өзара әрекеттесу формаларын дұрыс таңдай алу, кері байланыс орнату мүмкіндіктерін игеру деп тұжырымдауға болады.

Адам өмір сүру ортасының мәдениетін құрайтын өзіне қажетті түрлі қатынастардың, білімдер мен идеалдардың, белгілі бір заттардың ортасында өмір сүретіндігі ақиқат. Демек, тіршілік ету ортасының мәдениеті тұтастай дерлік жеке тұлғаның және қоғамның қалыптасып, дамуына тікелей әсер етеді [11,211 б.].

Жоғарыда көрсетілген түрлі сапалар адамдардың әлеуметтік өзгерістер жағдайында қарым-қатынас мәдениетіне бейімделуіне мүмкіндік береді. Қазіргі таңда осы аталған сапалық қасиеттердің

жеткіліксіздігі көп жағдайда жастар мәдениеті арасында жиі талқылауларға ие. Сол себепті кіші буынға жоғары мәдениетті қарым-қатынас үлгісін көрсетуші болып саналатын жоғары оқу орны студенттерінің қарым-қатынас сипаттарына, олардың ерекшеліктеріне және оның бүгінгі жай-күйіне, өзіндік табиғатына айрықша мән беріп, жан-жақты танудың, жіті көңіл бөлудің маңызы зор деп білеміз.

Студенттік шақ – бұл тұлға үшін әлеуметтенудің, адамгершіліктұрғыдан дамып, қалыптасудың, моральдық мөлшерді меңгерудің қарқынды жүзеге асатын айрықша кезеңі. Сол себепті де, студенттік шақта тұлғааралық қарым-қатынас жастардың өмірінде ерекше орын алып, олар үшін дербес құндылық болып табылады. Танымал педагог К.Д.Ушинский бұл кезеңді «маңызды ең шешуші»деп атайды, өйткені осы жас кезеңі – студенттің өз бетінше қарқынды жұмыс жасайтын, болашағын айқындай түсетін өте белсенді уақыты.

Студенттік шақтағы бірінші қажеттілік– мүдделеріжаңадан пайда болған ортақ құрбы-құрдастармен достық қатынастар орнату, топта бір-бірін түсіну, ұқсау, еліктеу, өнеге алу, үйрену, ғашықтықты бастан өткеру, отбасын құру, ортақ сезімдерді сәйкестендіру, адамгершілік тұрғыдан көмек қолын созу, жеке сананы, эмоцияны, сезімді, мінез-құлық нормаларын қадағалай білу және т.т.Студенттік кезеңде құрдастар тобынан өзге жаңа қоғамдық ортамен, жырақта қалған ата-ана, жақындарымен,педагогикалық ұжыммен, оқытушылармен сыйласымды, бірлескен іс-әрекет тәжірибесін меңгеру де өте маңызды. Сондықтан осы аталған қарым-қатынас түрлерінде тұлғааралық кикілжіндерді дұрыс шешіп, жаңаны қабылдап, танудағы әдеп пен ибаны сақтап, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсету арқылы жағымды қарым-қатынас орната білу жоғары мәдениеттілікті қажет етеді.

Студенттік шақта жастар адами қарым-қатынастардың ішіндегі ең маңыздысы – жолдастық, достық қатынас деп санап, жеке басы күйзелістерін, армандарын, идеалдарын салыстыруға, өзі туралы айтуға, ішіндегі бар сырымен бөлісуге дайын жанына жақын жандарды іздей бастайды. Дегенмен, бұл кезеңдегі жастардың достық туралы түсініктері мен дос таңдаудағы тәжірибесі жеткіліксіз, әрі түрлі мәнге ие болып келеді. Бұл тұста Абай атамыз: «Адам баласына адам баласының бәрі – дос» атты отыз төртінші сөзінде: «Бес күндік өмірде бір-біріңе қонақсың, сөйте тұра бір-біріңмен өшігіп, жауығып, не болса соған көрсеқызарлық жасап, дүние қуанышының өзін дұрыс бөлісе алмай жатқандық Алла ісіне лайық па?»деген ой тастайды[12,410 б.]. Дана ой иесінің осы тұжырымынан есті жастарымыз өмір сабағын алуға талап қылғаны жөн. Өйткені жаңа ортадағы жастардың арасындағыболмашы түсініспеушіліктердің, қарым-

қатынастағы дағдарыстардың соңы түрлі өкінішті жәйттарға әкеліп жатқандығын біз күнделікті өмірде байқап жүрміз.

Ойшыл ақын достықты сонау көне ғасырдан бері адамзат баласымен бірге жасасып келе жатқан өміршең, айрықша мәнге ие ұғым ретінде, маңызды тұлғалық құндылықтар жүйесіне жатқызып, адамдар арасындағы шынайы сезімге, адалдыққа құрылған достық, жолдастық қарым-қатынасты жоғары бағалайды. Ал адал достықтың өлшемін жаны мен малы үшін, қарабас күні үшін өзгеге жағымпазданып, екіжүзділік жасау деп түсінетін жалған достықты жеріне жеткізе қатаң сынайды. «*Жаман тату қазады өзіне ор, Оған сенсең, бір күні боларсың қор...*» - деп,өз мүддесін көксеген достықты әшкерелеп, жастарды жалған, жағымсыз жолдастан сақтандырады.

Ақын Абай достықтықтың қадірі мен сырын, өзіндік табиғатын:

«*Жолдастық, сұхбаттастық – бір үлкен іс,*
Оның қадірін жетесіз адам білмес.
Сүйікті ер білген сырын сыртқа жаймас,
Артыңнан бір ауыз сөз айтып күлмес». –

деп түсіндірсе, ал енді бірде ол:

«*Кей құрбы бүгін тату, ертең бату,*
Тілеуі жақындығы – бірі сату.
Көкірегінде қаяу жоқ, қиянат жоқ,
Қажымас қайта айнымас қайран тату!» -

деп достықтағы адам мінезінің ерекшелігін, тұрақсыздығын сынға ала отырып,өз пайымын оқырманына жеткізуге талпынады.Ұлы ойшыл Абай осы адам – адам арасындағы достыққа құрылған қарым-қатынас мәдениетінің сақталуындағы татулық пен өзара сыйластықтың, құрметтің болуын, күншілдік пен өзгеге қиянат жасаудың достықтың басты дұшпаны екенін былайша:

«*Кемді күн қызық дәурен тату өткіз,*
Жетпесе, біріндікін бірің жеткіз!
Күншіліксіз тату бол шын көңілмен,
Қиянатшыл болмақты естен кеткіз!» -

деп шебер суреттеп береді [13, 165-166 б].

Ақын өз қаламынан туған осындай өлең жолдарында құрбы-құрдас, жора-жолдас, дос бола тұра, бірін-бірі жамандап, келеке ететін екіжүзділерді нағыз опасыз жандарға теңейді.Осылайша өз заманында достық пен қастықты, әділдік пен қиянатты басынан кешіріп, өмірлік ой түйген кемеңгер ойшыл Абай өзі ерекше құрметтеп, ардақтаған достық пен жолдастыққа құрылған қарым-қатынастың терең мәнін келер

ұрпақтың санасына сіңіріп, өсиет етуді алдыңғы аға буын өкілі ретінде азаматтық борышым деп білген.

Бұл орайда жастардың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуында әр отбасында орныққан қарым-қатынас түрлері мен қалыптарының да әсері мол екені даусыз. Әсіресе, мектепті енді аяқтап, жаңа өмір салтына аяқ басқан студенттік кезеңде әрбір жас ата-анадан жүрек жылуын, мейірімділікті, қолдау мен сенімділікті бұрынғыдан да өте қажетсінеді. Бала үшін ата-ана игілік жасаушы, материалдық-психологиялық тұрғыдан қолдаушы, үлгі-өнеге көрсетуші және ақыл-кеңес айтушы, бағыттаушы жан болып табылады. Сондай-ақ, студент үшін жоғары мектеп жағдайында жаңа ортадатанылған оқытушылар тұлғасының да тәрбиелік ықпал күшін жоққа шығара алмаймыз.

Абай өз шығармаларында баласыныңбейімін толықтай танып, әуелдегі қызыққан дүниесіне деген ұмтылысын мұқалтып алмай, ғылым мен білім жолына жетектеген ата-атаның, ұстаздық етуші жанның әрекетін дұрысқа бағамдап, жалпыға ортақ мақсат «Баланы оқытуды жек көрмедім»деп өзіндік ой түйеді.

Осы тұста Абай отбасы қарым-қатынасында әр өскелең жастың азамат болып ержетуіндегі басты жауапкершілік отбасындағы әкеге артылатын жүк екенін ескертіп, әке беделі мен ақылының ықпалы болмай мағыналы, берекелі өмір сүру, өз ұрпағының бойында имандылық пен адамгершілікті қалыптастырудың мүмкін еместігін айқындап көрсетеді. Сондықтан баланы кемел тұлға етіп тәрбиелей отырып, рухани-жан дүниесі бай мәдениетті, жан-жақты жетілген азамат ретінде қалыптастыруда ең алдымен ата-ананың өздерінің сол дәрежеге қол жеткізіп, үлгілі, өнегелі болуын қатаң талап етеді.

«*Басында әке айтпаса ақыл жарлық,*
Ағайын табылмаса ой саларлық.
Қалжыңбассып өткізген қайран дәурен,
Түбінде тартықызбай ма ол бір зарлық?» -

деп, келешек жастарға өмірді қызықтап, белгілі бір мақсатсыз, бойкүйездікке салынып босқа өткізудің соңы өкінішке алып келетінін, қалайда ата-ананың ақылына жүгініп, көңіл бөлу, басшылыққа алу керек екенін еске салады [14, 45 б.].

Хакім Абай дәстүрлі қазақ отбасы қарым-қатынасындағыәке қамқорлығымен қатар әйел-ананың атқаратын рөлін, алар орнын айрықша бағалады. Өз анасы Ұлжан мен әжесі Зеренің құшағында болып, қос мейірім бұлағынан сусындап өсуі, оның ана қасиетін биік тұрғыдан тануына игі әсер етті. Аналық мейірім арқылы берілетін нәзік те, пәк адамгершілік асыл қасиетті ерекше қастерледі. Сол себепті өскелең ұрпаққа ананы

қай жаста болмасын бала үшін алғашқы және өмір бойғы ең аяулы жан деп танытты [15,30 б.]. Осындай Абай тұжырымдап берген қазаққа тән дәстүрлі тәрбие қағидалары жоғары мектеп оқытушыларының бүгінгі жастар тұлғасын тәрбиелеп, қалыптастырудағы басты ұстанымдарынан өз орнын алуы тиіс.

Бүгінгі қоғамдағы жастар арасындағы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда студенттік кезеңге тән тағы бір ерекшелік –жоғары мектеп жағдайындағы білім алушылардың жаңа академиялық ортамен, оқытушымен өзара түсіністікке құрылған үйлесімді қарым-қатынас ұстанымын сақтауға деген ұмтылысы.Әсіресе, оқытушымен қарым-қатынас–студенттұлғасыныңжан-жақты қалыптасуындағы жетекші мәнге ие, айрықша ықпал ету күшіне ие әлеуметтік жүйедегі басты құбылыстың бірі, яғни, қарым-қатынас барысында оқытушы мен студент бір-бірінің жеке тұлғалық ерекшеліктерін қабылдап, өзіндік ортақ көзқарастарына, сөйлеу мәдениетіне, жаңа талаптарға бейімделеді. Жоғары оқу орнында оқытушы әр түрлі кәсіби бағдарға ие білім алушылармен, әр түрлі студенттік топтармен араласып, ортақ мақсатта әрекет ететіндіктен, олардың арасында қарама-қайшылықтар мен кедергілердің туындауы дазаңдылық. Демек, оқытушы үшін де студенттік ортадағы педагогикалық қарым-қатынастың теориясын, ерекшелігін, этика нормасын білуі маңызды шарт. Егер оқытушы осындай жүйедегі педагогикалық қарым-қатынастың заңдылықтары мен феноменін жеткілікті деңгейде меңгерсе, студентпен бірге бүгінгі мәдениеттілік дәрежесіне сай қарым-қатынастың сапалық деңгейін қалыптастырып, жан-жақты дамыған маман иесін тәрбиелей алары сөзсіз.

Осы айтылған ой-тұжырымдарымыз да ерекше рух пен парасат иесі Абай атамыздың:

«*Ақырын жүріп, анық бас,*
Еңбегің кетпес далағы.
Ұстаздық қылған жалықпас,
Үйретуден балаға», -

деген өлең жолдарынанүйлесімді үндестік табады [16, 141 б.].

Жоғары оқу орнында студент білім алып, болашақ мамандығына сай кәсіби құндылық бағдарын, өзін-өзі анықтауымен қатар, жалпы жеке өмірі туралы да ойланып, болашаққа жоспар құрады. Яғни, олардың тұлғалық келбетін анықтайтын сапалары мен қасиеттері тұрақты сипатқа ие болып, өмірлік ұстанымдары нақтыланады, қыз бен жігіт арасындағы қарым-қатынасқа ерекше көңіл бөлініп, жастар махаббат, ғашықтық сезімін бастан өткереді. Кейбір жастар студенттік кезеңде отбасылық өмірді қатар алып жүруге шешім қабылдайды.

Бұл тұста Абай өз шығармаларында қыз бен жігіт арасындағы қарым-қатынас мәдениетіне ерекше көңіл бөліп, ғашықтық пен құмарлықты шатастырып алмауға кеңес береді. Осы орайда ақын:

«*Біреуді көркі бар деп жақсы көрме,*
Лапылдақ көрсе қызар нәпсіге ерме!
Әйел жақсы болмайды көркіменен,
Мінезіне көз жетпей, көңіл берме!», -

деп отбасылық өмірге аяқ басатын жастарға жар таңдауда көрсе қызарлық нәпсіге бой алдырмай, адамды көркі мен сымбатына қарап бағаламай, оның адамдық келбетіне, ішкі жан дүниесіне үңіліп, ибалы, инабатты тәрбиелі болуына, ақыл-парасатына, көрегенділігі мен тектілігіне көңіл бөлуді ескертеді [17,60 б.]. Өлең мазмұнында Абай болашақ отау құрушы жастарға жұбайлық өмірдің елеулі қиындықтары болатынын, ол қиындықтарды жеңуге алдын ала дайындықтың, табандылық пен жауапкершіліктің керектігін еске салады. Некелескен жастардың бір-бірімен, отбасының өзге мүшелерімен, жора-жолдас, туған-туысқандарымен сыйлы қарым-қатынаста болуы өздерінің мінез-құлқы мен іс-әрекетіне байланысты екенін ашып көрсетеді. Ұлы ақын некелік өмірдің табиғи тірегі мен құқықтық негізі – жастардың бір-біріне деген шынайы сүйіспеншілігі мен адал сезімінен деп бағалайды. Абай танымында ерлі-зайыпты адамдар арасындағы тең құқылық – шынайы сезімнің, адал махаббаттың бостандығы. Ал сол бостандықтың жүзеге асуы – некелік қарым-қатынас орнату деп түсіндіреді. Сондықтан да болар ақын өзінің туындыларында махаббатқа берік болуды, әйел мен ер адамның бірін-бірі сыйлап, шексіз бағалауын өсиет етеді.

Осылайша, біз ақынның даналық ойлары мен жыр жолдарына мазмұндық талдау жасай келіп, бүгінгі студенттердің қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда құрбы-құрдас, ата-ана мен бала, оқытушы мен студент, қыз бен жігіт арасындағы қарым-қатынастүрлерінде өзіндік ерекшеліктің көрініс табатынын және оларды жүзеге асырудағыақын Абай шығармаларының қаншалықты маңызға ие екендігіне куә болып отырмыз.

Студенттердің қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасуында тіл тазалығы мен сөйлеу мәдениеті, тіл мәдениеті де үлкен рөл атқарады. Қазіргі заман талабына орайжастардың жеке тұлға ретіндегі сапалары, кәсіби құзіреттілігі, ең алдымен тіл мәдениетінен, іс-әрекетінен байқалып тұрады. Сөйлеу тілінің тазалығы, олардың өз ойларын жеткізудегі сөздерді орынды қолдануына, топтағы туындап жататын даулы жағдайлардағы білдірілген пікірге, сөз саптауына қарап, студенттің сөйлеу мәдениетін танимыз.

Абайдың ақындық өнеріндегі ой толғамдары, ізгілік ұстанымдары кез келген адамды тіл мәдениетіне баулып, жетелейді. Қазіргі заман талабына сай, тұлға мәдениеттілігінің бір көрінісі – тіл мәдениетінің жоғары болуы, дұрыс сөйлеп, мәнді терең, зерделі ой айта білуі екені даусыз. Әр адамның сөйлеу мәнерінен, сөз қолданысынан, тіл мәдениетінен оның кім, қандай кісі екенін аңғаруға болады. Бұл ойымызға: «*Сөзіне қарай кісіні ал, Кісіге қарап сөз алма*», -деген ақынтұжырымы дәлел.

Жалпы дұрыс сөйлеуге дағдылану, тіл мәдениетінің шыңына жету оңай емес.Осы орайда Абай өз шығармаларында қарым-қатынастағы сөзі мен ісінің арасы жер мен көктей, өздері айтқан сөздеріне өздері лайық емес суайт, даңғаза болып келетін адамдарды арсыз, ұятсыздардың бірі деп қатаң сынайды. «Ұялмас бетке талмас жақ береді...» атты сөзінде мұндайлар сөздеріне қарасаң өлімнен де қорықпайды, ешкімге бас та имейді. Ал шынтуайтына келгенде нақтылы істен тайқып шыға келеді. Олар не өзін, не өзгені көгертпейтінін, жүрген жері айғай-шу, сөз тасу, өсек айту, реті келсін, келмесін кеңірдек керуге үйір екендігін сынға алып айтады.

Абай қазақтың әдеби тілін көркем, бейнелі сөздермен мейлінше байытты, сондықтан ақын шығармашылығын оқыған кез келген студентқарым-қатынас ортасында сөйлеу мәдениетіне үлкен мән берудің маңызын, жауапкершілігін түсіне алады деп білеміз.

Студенттер өзара қарым-қатынас барысында кей сәттерде бір-біріне еліктеуге, ортақ көңіл-күйге ие болу мақсатында бос ойын мен арзан күлкіге, орынсыз қалжыңға жол беріп жатады. Бұл жөнінде де кемеңгер Абай: «Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат», - деп ой тастайды. Ақын пайымынша ойын-күлкі деген бір түсінік емес, ойын – бір сана, күлкі – бір сана болып ажыратылып, дараланған. Абай күлкінің ойынға қарағанда салмағының басым екендігін көрсетеді және бұл пікірін нақтылы жігіттерге қарата айтқан. Ойынқұмарлық – үлкенді қайтадан бала ететін мақсатсыздық. Ал, «күлкі қымбат» дегенде ақынның нысанаға алып отырғаны күлкінің адам болмысындағы мәні. Мән-мағынасыз езу жимас, арзан күлкі мен бос ыржың-қыржыңы адами қарым-қатынастың бағасын түсіретінін жеткізеді. «Қайсыбіріміз күлетін іске күлмей, күлмейтін жайға езу жия алмай жатамыз. Бұл күлкінің не екенін сезінбеуден туған топастық», - деп күлкінің қарым-қатынастағы қадір-қасиетін тереңнен қозғап, сөз ететін де осы дана Абай [18,222 б.].

Нәтижелер және талқылау

Сонымен, тұжырымдай келе айтқанда кемеңгер ой иесі, ұлт ұстазы атанған реалист ақын Абай Құнанбайұлының қаламынан

туған шығармалары мазмұнында көрініс тапқанәдептің әліппесін тереңнен танытатын даналық ойлардың тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетінқалыптастыруда, әсіресе,бүгінгі жастарымызға үлгі боларлық қайсыбір қыры болмасын танымдық- тәрбиелік мәнге ие екендігін байқауға болады.

Қарым-қатынас – жалпы адамның өмір сүруінің басты қажеттілігі, онсыз адам өмірінің еш мәні жоқ. Қоғамнан тыс адам мына өзін қоршаған әлемнің, ақиқат болмыстың, күнделікті тыныс-тіршіліктің мәнін еш сезіне алмайды. Адам қай жаста болмасын қалыпты өмір сүріп, жеке тұлғалық ерекшеліктерін жетілдіріп отыруы, сондай-ақ білімді меңгеріп, тәжірибе жинақтауы үшін адамдармен үздіксіз қарым-қатынаста болады. Сол себепті де тұлғааралық қарым-қатынасқа түсуде талап етілетін басты шарт –адамгершілік пен ізгілік, әдеп пен мәдениеттің орнауы. Осы орайда адам-адам жүйесіне тән қарым-қатынас мәселесінің қыр-сырына қаныққан Абай философиясын, шығармаларын зерттеп, зерделеу арқылы санаға сіңірудің, танудың маңызы ерекше.

Қорытынды

Бүгінгі жоғары мектеп жағдайындағы академиялық ортаға тән студенттердің қарым-қатынас мәдениеті туралы өз пайымдауымызды біз абайтанушы танымал ғалым, философ Ғ.Есімнің: «Абай шығармаларын бір рет қана оқып қоймақ түгілі, тіптен оның шығармаларын жаттап алу да аз, мәселе оны түсінуде. Абай адам санасы кемелденіп, толысқан сайын түсінікті бола бастайды. Әр ұрпақ Абайдан өз түсінігін табады...» деген сөзімен қорытындылағымыз келеді [19,82 б.].

Расында да, Абайдың сөз қадірі мен ой қадірі орын алған кез келген шығармасымен студенттік шақта танысып, оны жүрек түкпірінен қайта бір өткізе білген ұрпақтың қарым-қатынастағы мәдениет деңгейінің жоғары болары анық. Бұл орайда бүгінгі жоғары мектеп оқытушылары мен студент жастар бірлесе отырып, күнделікті әрбір оқу-танымдық, тәрбиелік қызмет түрін ұйымдастырып, жүзеге асыруда Абай Құнанбайұлы шығармаларын педагогика ғылымының заңдылықтары мен қағидаларын негізге ала отырып, мақсатты, жоспарлы және жүйелі түрде пайдалануды жүзеге асыруы тиіс.

ӘДЕБИЕТ

[1] 2020-2025 жылдарға арналған білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекет-тік бағдарламасы. Кіру режимі:URL:http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988.[Қаралған күні:15.09.2021]

[2] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан

халқына Жолдауы. Кіру режимі: URL:https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek.[Қаралған күні:15.09.2021]

[3] Құнанбаев А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы: Өлеңдер мен поэмалар. Көркем әдебиет. – Алматы, 1957. – 368 б.

[4] Ұзақбаева С.А. Қазақ халық педагогикасы: оқу құралы. – Алматы: «Глобус» баспасы, 2013. – 468 б.

[5] Мемлекет басшысы Қасым Жомарт Тоқаев өзінің «Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан» мақаласы.Кіру режимі: URL:https://www.akorda.kz/kz/events/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-abai-zhane-hhi-gasyrdagy-kazakstan-atty-makalasy. [Қаралған күні:12.10.2021]

[6] Зейнуллина Ж.Е. Абай Құнанбаевтың музыкалық мұралары арқылы студенттерге эстетикалық тәрбие беру: Монография. – Ақтөбе, 2018. –242 б.

[7] Психологические исследования общения. /Отв. ред. Б.Ф.Ломов и др. – Москва: Наука, 1985. – 344 с.

[8] Парыгин Б.Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории. – СПб.: ИГУП. 1999. – 592.

[9] Панферов В.Н. Психология человеческих отношений. Избранное. – СПб.: АНО «ИПП ННЭО», 2009. – 496 с.

[10] Шерьзданова Х.Т., Ермекбаева Л.К., Әбеуова И.А., Алибаева Р.Н., Әмірбекова М.Ә. Қарым-қатынас психологиясы: Оқулық. – Алматы, 2014. – 341 б.

[11] Бахтиярова Г.Р. Қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениеті: тарих, теория және практика. Монография. – Ақтөбе, 2012. – 372 б.

[12] Қанапиянов Б., Хабдина Б. Абай. – Алматы, 2019. – 488 б.

[13] Қара сөз. /Құнанбаев Абай. – Алматы: Көшпенділер. 2011. – 184 б.

[14] Байғалиев Б., Қайранбаев Ж. Абай Құнанбайұлы: «Сен де бір кірпіш дүниеге». – Алматы, 1994. –173 б.

[15] Омаров Д. Абайдың рухани мұрасы. – Алматы: «Ел шежіре» баспасы, 2007. –264 б.

REFERENCES

[1] 2020-2025 jyldarǵa arnalǵan bilim berýdi jáne ǵylymdy damytýdyń memlekettik baǵdarlamasy.(The state program for the development of education and science for 2020-2025) Kirý rejımi:URL:http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988. [Qaralǵan kúni: 15.09.2021].[in Kaz.]

[2] Memleket basshysy Qasym-Jomart Toqaevtyń Qazaqstan halqyna Joldaýy (Address of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan) Kirý rejımi: URL:https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek. [Qaralǵan kúni: 15.09.2021].[in Kaz.]

[3] Qunanbaev A. Shyǵarmalarynyń eki tomdyq tolyq jınaǵy: Óleńder men poemalar. Kórkem ádebıet. (Kunanbaev A. Complete two-volume collection of his works: Poems and poems. Fiction) – Almaty, 1957. – 368 b. [in Kaz.]

[4] Uzaqbaeva S.A. Qazaq halyq pedagogıkasy: oqý quraly.(Uzakbayeva S.A. Kazakh folk pedagogy: educational tool) – Almaty: «Globýs» baspasy, 2013. – 468 b. [in Kaz.]

[5] Memleket basshysy Qasym Jomart Toqaev óziniń «Abaı jáne XXI ǵasyrdaǵy Qazaqstan» maqalasy.(Article of Head of State Kassym Jomart Tokaev "Abai and Kazakhstan in the XXI century") Kirý rejımi: URL:https://www.akorda.kz/kz/events/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-abai-zhane-hhi-gasyrdagy-kazakstan-atty-makalasy. [Qaralǵan kúni: 12.10.2021].[in Kaz.]

[6] Zeınýllına J.E. Abaı Qunanbaevtyń mýzykalyq muralary arqyly stýdentterge estetıkalyq tárbıe berý: Monografıa.(Zeynullina J.E. Aesthetic education of students through the musical heritage of Abay Kunanbayev: Monograph) – Aqtóbe, 2018. -242 b. [in Kaz.]

[7]Psyhologycheskıeıssledovanıaobshenıa(Psychological research of communication)./Otv. red. B.F.Lomov ı dr. –Moskva: Naýka, 1985. – 344 s. [in Rus.]

[8] Parygın B.D. Sosıalnaıa psıhologıa. Problemy metodologıı, ıstorıı ı teorıı.(Parygin B.D. Social psychology. The problem of methodology, history and theory) – Spb.: IGÝP. 1999. – 592. [in Rus.]

[9] Panferov V.N. Psıhologıa chelovecheskıh otnoshenıı. Izbrannoe.(Panferov V.N. Psychology of human relations. Selected) – Spb.: ANO «IPP NNEO», 2009. – 496 s.[in Rus.]

[10] Sherázdanova H.T., Ermekbaeva L.K., Ábeýova I.A., Alıbaeva R.N., Ámirbekova M.Á. Qarym-qatynas psıhologıasy: Oqýlyq.(Sheryazdanova H.T., Ermekbaeva L.K., Abeuova I.A., Alibayeva R.N., Amirbekova M.A. Psychology of communication: Textbook) – Almaty, 2014. – 341 b. [in Kaz.]

[11] Bahtıarova G.R. Qazaq halqynyń dástúrli pedagogıkalyq mádenıeti: tarıh, teorıa jáne praktıka. Monografıa.(Bakhtiyarova G.R. Traditional pedagogical culture of the Kazakh people: history, theory and practice. Monograph) – Aqtóbe, 2012. – 372 b. [in Kaz.]

[12] Qanapıanov B., Habdına B. Abaı.(Qanapıanov B., Habdına B. Abaı) – Almaty, 2019. – 488 b.[in Kaz.]

[13]Qara sóz.(Qara soz) /Qunanbaev Abaı. – Almaty: Kóshpendiler. 2011. – 184 b.[in Kaz.]

[14] Baıǵalıev B., Qaıranbaev J. Abaı Qunanbaıuly: «Sen de bir kirpish dúnıege».(Baıǵalıev B., Qaıranbaev J. Abaı Qunanbaıuly: «Sen de bir kirpish dúnıege») – Almaty, 1994. -173 b. [in Kaz.]

[15]Omarov D. Abaıdyń rýhanı murasy.(Omarov D. Abai's spiritual heritage) – Almaty: «El shejire» baspasy, 2007. -264 b. [in Kaz.]

ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ПО ПРОИЗВЕДЕНИЯМ АБАЯ КУНАНБАЕВА

*Бахтиярова Г.Р.[1], Мейірханова А.А.[2], Сагадатов Р.Т.[3]
*[1]к.п.н., профессор, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, Актобе, Казахстан
e-mail:aibol04@mail.ru
[2]магистр п.н., преподаватель, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, Актобе, Казахстан
e-mail:aidon1395@mail.ru
[3]магистр п.н., преподаватель, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, Актобе, Казахстан
e-mail:raibek.sagadatov.94@mail.ru

Аннотация. В статье на основе анализа различных научных трудов дается обзор уровня изученности проблемы культуры межличностной коммуникации на современном этапе. Авторы рассматривают коммуникацию в жизни человечества как важнейшую деталь бытия и познания, знания и культуры и отмечают, что в процессе общественной коммуникации выявляются важность и необходимость воспитания людей прежде всего к культуре. Также описаны особенности современной коммуникации, характерные для студентов вузов, отмечена их ведущая роль в социализации личности. Анализируются результаты научных исследований зарубежных и отечественных ученых, широко изучавших культуру общения, характерную для обучающихся вузов и отмечается преемственность их взглядов с сегодняшним днем.

В этой связи в статье подробно рассказывается о значении воспитания культуры коммуникации современной студенческой молодежи напроизведениях Абая Кунанбаева – гениального мыслителя, поэта, просветителя, учителя нации казахской степи. Всесторонне анализируются история абаеведения и идеи ученых-абаеведов, отразивших в своих трудах пути становления и совершенствования Абая не только как поэта, но и как исторической личности, занимавшего особое место в национально-духовной жизни казахского народа и познавательно-воспитательную роль наследия великого мыслителя.

Анализируя «Слова-назидания» Абая Кунанбаева, в которых рассматриваются проблема формирования духовных ценностей с помощью человеческого общения, авторы подчеркивают, что их внутреннее содержание имеет силу влияния и разнообразный характер в формировании культуры коммуникации. В заключении авторы делают вывод о большом познавательно-воспитательном значении и возможностях произведений Абая в воспитании студентов в современной

академической среде к культуре коммуникации и общения, отмечают о необходимости широкой пропаганды творчества поэта среди молодежи и целенаправленного, планомерного гармоничного использования трудов великого мыслителя в учебно-воспитательном процессе вузов.

Ключевые слова: воспитание, студенты вузов, коммуникация, межличностная коммуникация, культура общения, традиционная педагогическая культура, национальные ценности, произведения Абая Кунанбаева

EDUCATION OF STUDENTS' COMMUNICATION CULTURE THROUGH THE WORKS OF ABAI KUNANBAIULY

*Bakhtiyarova G.R.[1], Meiirkhanova A.A.[2], Sagadatov R.T.[3]
*[1]c.p.s., Professor, K.Zhubanov Aktobe Regional University,
Aktobe, Kazakhstan
e-mail:aibol04@mail.ru
[2]master p.s., teacher, K.Zhubanov Aktobe Regional University,
Aktobe, Kazakhstan
e-mail:aidon1395@mail.ru
[3]master p.s., teacher, K.Zhubanov Aktobe Regional University,
Aktobe, Kazakhstan
e-mail:raibek.sagadatov.94@mail.ru

Abstract. This article is devoted to review ofresearch level of the problem of interpersonal communication culture at the present stage based on various scientific papers. The authors consider communication in the life of mankind as the most important detail of being and cognition, knowledge and culture. Also they note that the culture, being important and necessary part of education, plays first role of in the process of social communication. The typical features of university students' modern communication are also described; their leading role in the socialization of the individual is noted. The results of foreign and native scientists' research works on the university students' communication culture are analyzed and the connection of their views with today is noted.

In this regard, the article details the importance of educating the culture of communication of modern student youth through the works of AbaiQunanbaiuly– abrilliant thinker, poet, educator, teacher of the nation of the Kazakh steppe. The history of Abai studies and the ideas of Abai scholars are comprehensively analyzed, the cognitive and educational role of the heritage of the great thinker is reflecting in their writings. The ways of formation and improvement of Abai not only as a poet, but also as a historical figure, who took a special place in the national and spiritual life of the Kazakh people are shown.

Analyzing the "Words of Edification" by Abai Qunanbaiuly, which demonstrate the problem of the formation of spiritual values through human communication, the authors emphasize that their inner content has the power of influence and diversity in the formation of a culture of communication. The authors draw a conclusion about the great cognitive and educational significance and possibilities of Abai's works in teaching students to a culture of communication in the modern academic environment, note the importance for a wide promotion of the poet's work to young people and a purposeful, systematic harmonious use of the works of the great thinker in educational process at the university.

Keywords:education, university students, communication, interpersonal communication, communication culture, traditional pedagogical culture, national values, works by Abai Kunanbayev

Статья поступила 06.10.2023

ӘОЖ 37.013.42:004
ХҒТАР 14.35.05:004
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.007

ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ – БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Сейдина М.З.[1], *Ахметова Г.Б.[2]
[1]PhD, қауымдастырылған профессор м.а., Ж. Ташенов университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: moldir_03_87@mail. ru
*[2]п.ғ.д., профессор м.а., Ж. Ташенов университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: ahmetovag@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі ретінде толеранттылықты түсіну, өзара түсіну және ынтымақтастық коммоненттерінің маңызы қарастырылады. Авторлар болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігін екі бағытта топтастырады және олардың қажеттіліктерін мәселелерді зерттеу арқылы ашып көрсетеді.

Студенттермен жүргізілген жұмыстардағы цифрлық құзыреттіліктерді анықтау қажеттіліктері мен О.Б. Полушинаның (когнитивтілік, эмоционалдық, мінез-құлықтық) кәсіби толеранттылық құрылымының өзара байланысын көрсетіледі. Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру әдістерін түсіну, өзара түсіну және ынтымақтастықпен байланыстырады. Авторлар студенттермен жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде цифрлық құзыреттіліктерге

қойылатын өлшемдерді анықтайды. Цифрлық құзыреттіліктер өлшемдерін анықталған мәселелермен негіздейді.

Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі ретінде толерант-тылықтың мәні мен рөлі өндірістегі өзгерістердің қажеттіліктеріне сәйкес нақтыланады. Болашақ мамандардың мотивациялық, когнитивтік, эмоционалдық, мінез-құлықтық компоненттері бойынша кәсіби даярлығының бастапқы және соңғы кезеңінің қорытындыларына талдау жасалады.

Эксперименттке Ж. Ташенов атындағы университеттен 60 студент қатысады. Экспериментке қатысқан болашақ мамандарға цифрлық технологияларды қолдану арқылы әртүрлі форматта бірнеше түрде «онлайн» және «оффлайн» тренингтер ұйымдастырылады. Студенттердің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру барысында толеранттылықтың түсінік, өзара түсінік, ынтымақтастық компоненттерінің өзара байланысы мен қойылған мақсатқа сәйкес жүзеге асырылу механизмдері қалыптасады. Болашақ мамандардың цифрлық технологиялармен жұмысы олардың цифрлық құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпалын тигізеді.

Болашақ мамандардың цифрлық технологиямен жұмыс жасаудағы кәсіби толеранттылығының өзектілігі негізделеді. Болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігі олардың цифрлық құзыреттілігі толеранттылығының заманауи цифрландыру үдерісі сәкестілігіне байланысты екендігі көрсетіледі. Болашақ мамандардың цифрлық технологиялар түсінігіне, кері байланыс жасаудағы өзара түсінігіне және цифрлық құзыреттілігі ретіндегі ынтымақтастықтағы толеранттылығына аса назар аударылады.

Тірек сөздер: толеранттылық, цифрлық құзыреттілік, цифрлық техно-логия, құзыреттілік, түсіну, өзара түсіну, ынтымақтастық, болашақ маман

Негізгі ережелер

Әлемде болып жатқан цифрлық революция әсері Қазақстанның білім беру саласын цифрландыру негізінде болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктеріне қойылатын өлшемдердің сұранысына ие болды. Бұл заманауи сын-тегеуріндері жағдайларында болашақ мамандардың өндірістегі өзгерістердің қажеттіліктеріне сәйкес кәсіби дайындықтарын жетілдіруді талап етіп отыр.

«Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты жолдауында мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев [1]: «Қазіргі жаһандық өзгерістер кезеңінде түлектің білімі еңбек нарығына шыққанға дейін-ақ жеткіліксіз болып қалуы әбден мүмкін. ...жоғары білім беру сапасын арттыруды қамтамасыз етуге тиіс»,-деп тұжырымдауы болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттіліктері қазіргі замандағы цифрландыру үдерістеріне цифрлық құзыреттіліктері толық сәйкес болуы керектігін көрсетеді.

Еліміздің білім беру жүйесінің міндеттерінің тізімінде жалпы оқытудың, жұмыс орны бойынша оқытудың және еңбек нарығының қажеттері арасындағы өзара байланысты қамтамасыз ететін, әркімге өзінің білімі мен біліктілігіне негізделген жеке әлеуетін қоғамда барынша пайдалануға көмектесетін оқыту жүйесін өмір бойы дамыту делінген [2]. Бұл болашақ мамандардың өндірістегі нақты болмысы және білім, білік, дағдыларын тоғыстыратын шынайы көріністеріндегі толеранттылығы болып табылады.

Кіріспе

О.Б. Полушина кәсіби толеранттылықтың құрылымын когнитивті, эмоционалды және мінез-құлық ретінде қарастырады [3, 288 б.]. Біз толеранттылықты цифрлық құзыреттілік ретінде қарастырғандықтан О.Б. Полушинаның кәсіби толеранттылық құрылымын негізге алдық. Өйткені, цифрлық құзыреттілік мәселелерін зерттеуші шетелдік, қазақстандық ғалымдардың тұжырымдамалары келесідей болды: «цифрлық ақпаратты» түсіну, «ақпараттық шуды» қабылдай алу және басқара білу, цифрлық технологиялармен өзара әрекеттесуді өзіндік және кәсіби даму көзіне айналдыра алу, әріптестерімен ынтымақтастықта цифрлық ақпаратпен байлыныста болу т.б.

Сондықтан да, болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі ретінде толеранттылық аралас оқытуды дамытуға, онлайн-платформаларды бағдарламалармен қамтамасыз етуге, мазмұнды цифрландыруды жетілдіруге және маманның оқуға деген ішкі мотивациясын дамытуға тікелей байланысты болғандықтан өзекті болып отыр.

Материалдар мен әдістер

Тақырыпты зерделеу барысында алыс және жақын шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне талдау жасалынды. Зерттеушілер болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігін екі бағытта топтастырады:

1) білім беру жүйесінде заманауи электрондық білім беру ресурстарын құру, тарату және енгізу;

2) қазіргі білім беру ресурстары мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқу үдерісінде пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін мамандардың біліктілігін арттыру.

Ғалымдар «заманауи электрондық білім беру ресурстарын» білім беру жүйесінде мазмұнды, құрылымы бар және ақпаратты біріктіретін *«электрондық цифрлық формадағы оқу құралы»* ретінде түсіндіреді. Оған университеттердегі «электронды кітапханалар», «Platonus» ақпараттық жүйесін жатқызады. Ал, екінші бағытқа білім беру мазмұны мен оқу үдерісін тарату, басқару және бақылау үшін «Оқытуды басқару жүйелерін» (LMS) және «Электронды оқытуды дамытудың оқу мазмұнын басқару жүйелерін» (LCMS) енгізумен белгіледі. Бұл авторларға арнайы

курстарды тиімді құруға және «көп деңгейлі» курстарды басқаруға, жеке оқу модульдері бойынша курстарға қолжетімділікті қадағалау мен оларды әртүрлі мазмұнда қолдануға мүмкіндік берді.

Біздің қарастырып отырған тақырыбымыздың аясында авторлар неғұрлым университеттер толық түрде электрондық ақпараттық білім беру кеңістігінде болса, соғұрлым мамандардың цифрлық құзыреттілігін дамытатын цифрлық білім беру ортасы құрылатындығын тұжырымдайды. Ол келесідей қажеттіліктерді шешу кезінде жүзеге асырылады:

1) Интернет желісі кез келген жерде қолжетімді болу;
2) Электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізу;
3) Электрондық кітапханаларды пайдалану;
4) Әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтарын ұйымдастыру;
5) Болашақ мамандардың электронды портфолиосы т.б.с.с.

Жоғарыда берілген қажеттіліктерді шешуде толеранттылықтың түсіну, өзара түсіну және келісімділік компоненттеріне сәйкес болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі қалыптасатыны анықталды. Ж. Ташенов атындағы университетте оқитын студенттерге жоғарыда анықталған қажеттіліктер бойынша сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға барлығы 60 студент қатысты (Сурет 1).

Сурет 1 – Студенттерге жүргізілген «Цифрлық құзыреттіліктерді анықтау қажеттіліктері» туралы сауалнаманың нәтижесі (бастапқы кезең)

Сауалнаманының нәтижесінде «Интернет желісі кез келген жерде қолжетімді болу» және «Болашақ мамандардың электронды портфолиосы» туралы студенттердің 34%-ы «иә», 66%-ы «жоқ» деп жауап берсе, «Электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізу» 25%-ы

«иә», 75%-ы «жоқ» деп жауап берген. Ал, «Электрондық кітапханаларды пайдалану» 17%-ы «иә», 83%-ы «жоқ» деп жауап берсе, «Әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтарын ұйымдастыру» 50%-ы «иә», 50%-ы «жоқ» деп жауап берген. Бұл сауалнаманың нәтижесі келесі мәселелерді анықтауға көмектесті:

1) Интернет желісі кез келген жерде қолжетімді емес және ұялы телефон арқылы ғана жұмыс жасалады;

2) Электрондық білім беру ресурстары туралы мәлімет аз және қолданылмайды;

3) Электрондық кітапханалар туралы біледі, бірақ пайдаланылмайды;

4) Әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтары COVID-19 пандемиясы кезінен «онлайн» және «оффлайн» ұйымдастырылады;

5) Болашақ мамандардың электронды портфолиосы туралы мәлімет аз және жекелей жұмыс жасалынбайды.

Студенттермен «кәсіби толеранттылық», «цифрлық құзыреттілік» мәселелері бойынша әңгімелесіп, аудиториялық сабақтарда өтілетін тақырыптарды жоғарыда анықталған қажеттіліктермен байланыстырдық (Кесте – 1).

Кесте 1 - Студенттермен жүргізілген жұмыстардағы цифрлық құзыреттіліктерді анықтау қажеттіліктері мен О.Б. Полушинаның кәсіби толеранттылық құрылымының өзара байланысы

Цифрлық құзыреттіліктерді анықтау қажеттіліктері	**О.Б. Полушина кәсіби толеранттылықтың құрылымы**		
	Когнитивтілік	***Эмоционалдық***	***Мінез-құлықтық***
Интернет желісі кез келген жерде қолжетімді болу	Әлемдегі интернет желісінің әртүрлілігін түсіну	Интернет желісінің әртүрлігін эмоциялық өзара түсіну	Интернет желісіндегі қолжетімді ынтымақтастық
Электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізу	Әлемдегі электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізу мүмкіндігі бар екендігін түсіну	Электрондық білім беру ресурстарын эмоциялық өзара түсіну	Электрондық білім беру ресурстарымен ынтымақтастық
Электрондық кітапханаларды пайдалану	Әлемдегі электрондық кітапханаларды пайдалана алуға болатындығын түсіну	Электрондық кітапханаларды эмоциялық өзара түсіну	Электрондық кітапханалармен ынтымақтастық
Әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтарын ұйымдастыру	Әлемде оқу сабақтарын әртүрлі форматта жүргізілетінін түсіну	Әртүрлі форматтағы оқу сабақтарын эмоциялық өзара түсіну	Оқу сабақтарын ұйымдастырудағы әртүрлі форматтағы ынтымақтастық
Болашақ мамандардың электронды портфолиосы	Әлемде мамандардың электрондық портфолиосы бар екендігін түсіну	Болашақ мамандардың электронды портфолиосын эмоциялық өзара түсіну	Болашақ мамандардың электронды портфолиосындағы ынтымақтастық

М.З. Сейдина диссертациялық жұмысында болашақ мамандардың толеранттылығын қалыптастыруды «түсіну», «өзара түсіну», «ынтымақтастық» ретінде зерделейді [4].

Бұл бізге болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігін келесідей әдістермен толеранттылықты қалыптастыруға мүмкіндік берді (Сурет 2).

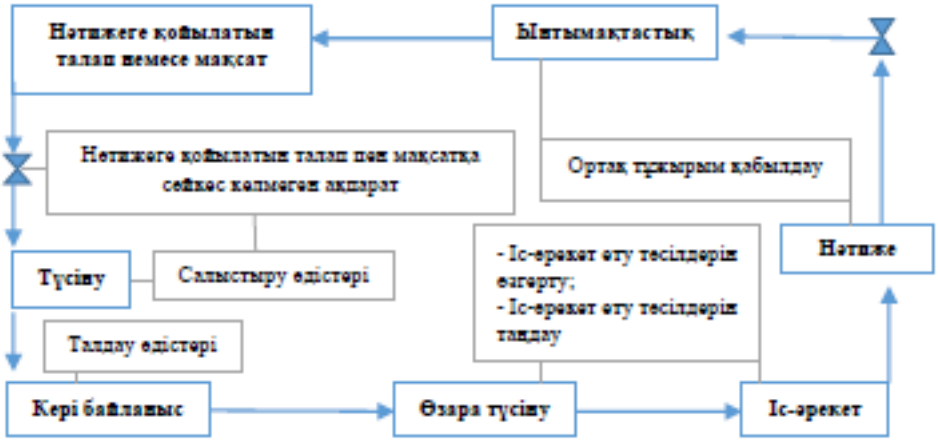

Сурет 2 – Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру әдістері

Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктері нәтижеге қойылған талап пен мақсатқа сәйкес ақпарат жинаудан басталды. Ақпарат жинау кез келген жерде қолжетімді болған интернетке сәйкес электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізу арқылы жүзеге асырылды. Жинақталған ақпараттарды нәтижеге қойылатын талап пен мақсатқа сәйкес келмегендігін салыстыру әдістерін қолдану арқылы түсіндірілді. Болашақ мамандармен талдау әдістерін қолдана отырып кері байланыс жасалды. Соның нәтижесінде студенттермен өзара түсіністік пайда болды. Бұл болашақ мамандардың іс-әрекет жасауына негіз екендігін көрсетті. Электрондық кітапханаларды пайдалану барысында нәтижеге қойылатын талап пен мақсатқа сәйкес іс-әрекет ету тәсілдері өзгертілді және нақты түрде іс-әрекет ету тәсілдері таңдалды. Нәтижеге қол жеткізген студенттер өздерінің электронды портфолиосын дайындай алды және ортақ тұжырым қабылдау арқылы ынтымақтастыққа қол жеткізді.

Нәтижелер

Біздің студенттермен жүргізілген жұмыстарымызды түсіну, өзара түсіну және ынтымақтастық компоненттері негізінде болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктеріне қойылатын өлшемдерді анықтауға көмектесті (Кесте – 2).

Кесте – 2. Студенттермен жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде анықталған цифрлық құзыреттіліктерге қойылатын өлшемдер

Цифрлық құзыреттіліктер	**Цифрлық құзыреттіліктерге қойылатын өлшемдер**
Ақпараттық сауаттылық құзыреттілігі	Деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті қарау, іздеу және сүзгіден өткізу
	Деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті бағалау
	Деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті басқару
Коммуникация және ынтымақтастық құзыреттілігі	Цифрлық технологиялар арқылы өзара әрекеттесу
	Цифрлық технологиялар арқылы алмасу
	Цифрлық технологиялар бойынша азаматтық қатысу
	Желідегі этикет
	Өзінің цифрлық сәйкестігін басқару
Цифрлық контент құру құзыреттілігі	Цифрлық контентті құру және дамыту
	Цифрлық контентті интеграциялау және қайта өңдеу
	Авторлық құқықтар және лицензиялар
	Бағдарламалау
Қауіпсіздік құзыреттілігі	Құрылғыны қорғау
	Дербес деректерді қорғау және құпиялылықты қамтамасыз ету
	Денсаулық пен әл-ауқатты қорғау
	Қоршаған ортаны қорғау
Мәселелерді шешу құзыреттілігі	Техникалық мәселелерді шешу
	Қажеттіліктер мен технологиялық шешімдерді анықтау
	Цифрлық технологияларды креативті қолдану

Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі толеранттылықтың түсіну, өзара түсіну және ынтымақтастық компоненттері негізінде жүзеге асырылады. Әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтарын ұйымдастыру кезінде студенттер бірнеше электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізді және шетелдік, қазақстандық электрондық кітапханаларды пайдаланды. Болашақ мамандарға толық түрде электрондық ақпараттық білім беру кеңістігі түсіндіріліп, кері байланыс нәтижесінде өзара түсіністік орнады. Мамандардың цифрлық құзыреттілігін дамытатын цифрлық білім беру ортасын құратын қажеттіліктерді шешу бойынша сауалнаманы қайтадан алдық (Сурет 3).

Сурет 3 – Студенттерге жүргізілген «Цифрлық құзыреттіліктерді анықтау қажеттіліктері» туралы сауалнаманың нәтижесі (соңғы кезең)

Сауалнаманының нәтижесінде «Интернет желісі кез келген жерде қолжетімді болу» 55%-ы «иә», 45%-ы «жоқ» деп жауап берсе, «Электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізу» 95%-ы «иә», 5%-ы «жоқ» деп жауап берген. Ал, «Электрондық кітапханаларды пайдалану» 95%-ы «иә», 5%-ы «жоқ» деп жауап берсе, «Әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтарын ұйымдастыру» 90%-ы «иә», 10%-ы «жоқ» деп жауап берген. Сонымен қатар, «Болашақ мамандардың электронды портфолиосы» туралы студенттердің 50%-ы «иә», 50%-ы «жоқ» деп жауап берген. Бұл сауалнаманың қорытындысы келесідей нәтижелерді анықтады:

1) Болашақ мамандардың ақпараттық сауаттылық құзыреттілігі интернет желісіне тікелей байланысты емес, белгілі бір жерде қолжетімді интернет болмаса да интернетсіз жүзеге асырылады. Деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті қарау, іздеу және сүзгіден өткізу, бағалау, басқару компьютермен ғана емес, ұялы телефон арқылы да жұмыс жасалады;

2) Студенттердің коммуникация және ынтымақтастық құзыреттілігі электрондық білім беру ресурстары туралы мәліметтермен танысуда және қолданғанда цифрлық технологиялар арқылы өзара әрекеттесуде, алмасуда, қатысуда, желідегі этикет пен өзінің цифрлық сәйкестігін басқаруда қалыптасады;

3) Студенттердің цифрлық контент құру құзыреттілігі электрондық кітапханалар туралы біліп, оларды пайдаланған кезде цифрлық контентті құруда және дамытуда, интеграциялау мен қайта өңдеуде, авторлық құқықтар мен лицензияларды, бағдарламалауда қалыптасады;

4) Студенттердің қауіпсіздік құзыреттілігі әртүрлі форматтағы бірнеше түрдегі оқу сабақтары кезінде жүзеге асырылады. Құрылғыны, дербес деректерді қорғау және құпиялылықты қамтамасыз ету, денсаулық пен әл-ауқатты қорғау, қоршаған ортаны қорғау «онлайн» және «оффлайн» түрде берілген сабақтарда ұйымдастырылады;

5) Болашақ мамандардың мәселелерді шешу құзыреттілігі электронды портфолиосы туралы мәлімет берілгенде және жекелей жұмыс жасалынғанда техникалық мәселелерді шешу, қажеттіліктер мен технологиялық шешімдерді анықтау, цифрлық технологияларды креативті қолдану қалыптасады.

Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі (ақпараттық сауаттылық, коммуникация және ынтымақтастық, цифрлық контент құру, қауіпсіздік, мәселелерді шешу) толеранттылықтың компоненттері (түсіну, өзара түсіну, ынтымақтастық) арқылы өндірістегі өзгерістердің қажеттіліктеріне сәйкес артады.

Талқылау

Өндірістегі өзгерістер әлемдік деңгейде болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктеріне, жаңа мамандықтардың пайда болуына әкеліп отыр. Scopus және WOS базаларында цифрлық мәселелерге байланысты ғылыми мақалалар мен зерттеу жұмыстарының саны COVID-19 пандемиясы кезінен кейін денсаулық сақтау, техникалық, IT және әлеуметтік бағыттарында күрт өскендігі байқалады. Біздің елімізде жасанды интеллект (AI), заттар интернеті (IoT) және машиналық оқыту (ML) цифрлық технологияларға арналған ғылыми зерттеулер сұранысқа ие болып отыр.

Жасанды интеллект (AI), заттар интернеті (IoT) және машиналық оқыту (ML) цифрлық технологиялардың пайда болуы бүкіл әлемде медициналық көмек көрсетуге әсер етті [5].

Әлемдік деңгейдегі зерттеулер әртүрлі бағыттардың интеграциялануынан білім беру мамандықтарына да әсер етеді. Осы ретте, Ж. Ташенов атындағы университет болашақ мамандарды кәсіби дайындауда цифрлық технологиялардың қолданылуына мән беріп отыр.

Біздің экспериментімізге қатысқан студенттердің цифрлық құзыреттіліктерін анықтауда О.Б. Полушинаның кәсіби толеранттылығының құрылымына мотивациялық компоненті қостық.

Себебі, болашақ мамандардың электрондық білім беру ресурстарына қол жеткізіп, электрондық кітапханаларды пайдалану нәтижесінде цифрлық технологияларды түсініп, өзара түсініп, ынтымақтастықта цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру болды. Студенттерді цифрлық технологияға қызығушылықтарын арттыру арқылы оларды түсіндіріп, өзара түсініп, ынтымақтастықта жұмыс жасалды (Сурет 4).

Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттіліктерін бастапқы кезең мен соңғы кезең арасындағы айырмашылықтарын салыстыру арқылы талданды. Студенттердің *ақпараттық сауаттылық құзыреттілігі* бойынша соңғы кезеңде мотивациясы 11%-ға, когнитивтілігі 12%-ға, эмоциясы 2,76%-ға көтерілсе, мінез-құлықтық керісінше -25,76%-ға түскендігі анықталды. Студенттердің *коммуникация және ынтымақтастық құзыреттілігі* бойынша соңғы кезеңде мотивациясы 14%-ға, когнитивтілігі 10%-ға, эмоциясы 5%-ға көтерілсе, мінез-құлықтық керісінше -29%-ға түскендігі анықталды. Студенттердің *цифрлық контент құру құзыреттілігі* бойынша соңғы кезеңде мотивациясы 15%-ға, когнитивтілігі 7%-ға, эмоциясы 1%-ға көтерілсе, мінез-құлықтық керісінше -20%-ға түскендігі анықталды. Бұл студенттердің *ақпараттық сауаттылық, коммуникация және ынтымақтастық және цифрлық контент құру құзыреттіліктері* бойынша толеранттылықтың ынтымақтастық компонентінде келесілерді күшейту керек екендігін негіздейді: интернет желісіндегі қолжетімді ынтымақтастық, электрондық білім беру ресурстарымен ынтымақтастық, электрондық кітапханалармен ынтымақтастық, оқу сабақтарын ұйымдастырудағы әртүрлі форматтағы

ынтымақтастық, болашақ мамандардың электронды портфолиосындағы ынтымақтастық.

Студенттердің *қауіпсіздік құзыреттілігі* бойынша соңғы кезеңде мотивациясы 13%-ға, когнитивтілігі 18%-ға көтерілсе, керісінше эмоциясы -10%-ға, мінез-құлықтық -11%-ға түскендігі анықталды. Студенттердің *мәселелерді шешу құзыреттілігі* бойынша соңғы кезеңде мотивациясы 11%-ға, когнитивтілігі 5%-ға көтерілсе, керісінше эмоциясы -21%-ға, мінез-құлықтық -5%-ға түскендігі анықталды. Бұл студенттердің қауіпсіздік құзыреттілігі мен *мәселелерді шешу құзыреттілігі* бойынша толеранттылықтың ынтымақтастық компонентінде жоғарыда аталғандар мен өзара түсіну компонентін күшейту керек екендігін негіздейді: интернет желісінің әртүрлігін эмоциялық өзара түсіну; электрондық білім беру ресурстарын эмоциялық өзара түсіну, электрондық кітапханаларды эмоциялық өзара түсіну, әртүрлі форматтағы оқу сабақтарын эмоциялық өзара түсіну, болашақ мамандардың электронды портфолиосын эмоциялық өзара түсіну.

Қорытынды

Сонымен, толеранттылықты болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігі ретінде келесідей қорытындылаймыз:

1) Студенттердің ақпараттық сауаттылығы деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті қарауды, іздеуді және сүзгіден өткізуді түсінеді. Деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті бағалауды оқытушының қолдауымен өзара түсінеді. Ал, деректерді, ақпаратты және цифрлық контентті басқаруда ынтымақтастықты қажет етеді;

2) Студенттердің коммуникациясы мен ынтымақтастығы цифрлық технологиялар арқылы өзара әрекеттесу мен цифрлық технологиялар арқылы алмасуды түсінеді. Цифрлық технологиялар бойынша азаматтық қатысуды оқытушының қолдауымен өзара түсінеді. Ал, желідегі этикет пен өзінің цифрлық сәйкестігін басқаруда ынтымақтастықты қажет етеді;

3) Студенттер цифрлық контент құру мен дамытуды түсінеді. Цифрлық контентті интеграциялау мен қайта өңдеуді оқытушының қолдауымен өзара түсінеді. Ал, авторлық құқықтар, лицензиялар мен бағдарламалауда ынтымақтастықты қажет етеді;

4) Студенттер қауіпсіздік туралы құрылғыны қорғауды түсінеді. Ал, дербес деректерді қорғау және құпиялылықты қамтамасыз етуді оқытушының қолдауымен өзара түсінуді қажет етеді. Сонымен бірге, денсаулығы пен әл-ауқатын, қоршаған ортаны қорғауда ынтымақтастықтың керек екендігін көрсетеді;

5) Студенттер мәселелерді шешуде тек қана техникалық мәселелерді шешуді түсінеді. Ал, қажеттіліктер мен технологиялық шешімдерді анықтауды оқытушының қолдауымен өзара түсінуді қажет етеді. Сонымен бірге, цифрлық технологияларды креативті қолдануда ынтымақтастықтың керек екендігін көрсетеді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Тоқаев Қ.К. «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 2021 жылғы 01 қыркүйек. - Кіру режимі: URL: https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555 [Қарастырған күні: 20.01.2023].

[2] «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңы. - Кіру режимі URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319 [Қарастырған күні: 12.09.2023].

[3] Полушина, О. Б. Структура профессиональной толерантности //Системогенез учебной и профессиональной деятельности: Материалы VIII всероссийской научно-практической конференции, Ярославль, 19–20 ноября 2018 года / Под ред. Ю.П. Поваренкова. Том Часть I. – Ярославль: Ярославский государственный педагогический университет им. К.Д. Ушинского, 2018. – С. 288-290.

[4] Сейдина М.З. Болашақ әлеуметтік педагогтардың толеранттылығын қалыптастыру: док. PhD. … дис. – Астана, 2018. – 130 б.

[5] Zainal, H., Xiaohui, X., Thumboo, J., & Kok Yong, F. Digital competencies for Singapore's national medical school curriculum: a qualitative study //Medical Education Online. – 2023. – Т. 28. – №. 1. – С. 221

REFERENCES

[1] Toqaev Q.K. «Halyq bırlıgı jäne jüielı reformalar – el örkendeuınıñ berık negızı» (Unity of the people and systemic reforms are a solid foundation for the nation's prosperity) atty Qazaqstan halqyna Joldauy. 2021 jylğy 01 qyrküiek. Kıru rezhimı URL: https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555 [Qarastyrğan künı: 20.01.2023] [in Kaz]

[2] «Bılım turaly» (On Education) 2007 jylğy 27 şıldedegı Qazaqstan Respublikasynyñ Zañy. Kıru rezhimı URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ [Qarastyrğan künı: 12.09.2023] [in Kaz]

[3] Polushina, O. B. Struktura professional'noi tolerantnosti (The structure of professional tolerance)/ O. B. Polushina // Sistemogenez uchebnoi i professional'noi deyatel'nosti: Materialy VIII vserossiiskoi nauchno-prakticheskoi konferencii, Yaroslavl', 19-20 noyabrya 2018 goda / Pod red. Yu.P. Povarenkova. Tom Chast' I. – Yaroslavl': Yaroslavskii gosudarstvennyi pedagogicheskii universitet im. K.D. Ushinskogo, 2018. – S. 288-290. [in Rus]

[4] Seidina M. Z. Bolaşaq äleumettık pedagogtardyñ toleranttylyğyn qalyptastyru (Forming the tolerance of future social educators): dok. PhD. … dis. – Astana, 2018. – 130 b. [in Kaz]

[5] Zainal, H., Xiaohui, X., Thumboo, J., & Kok Yong, F. Digital competencies for Singapore's national medical school curriculum: a qualitative study //Medical Education Online. – 2023. – Т. 28. – №. 1. – С. 221

ТОЛЕРАНТНОСТЬ – ЦИФРОВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ ПРОФЕССИОНАЛОВ

Сейдина М.З.[1], *Ахметова Г.Б.[2]
[1]PhD, и.о. ассоциированного профессора, университет Ж. Ташенова, Шымкент, Казахстан
e-mail: moldir_03_87@mail.ru
*[2]д.п.н., и.о. профессора, университет Ж.Ташенова, Шымкент, Казахстан
e-mail: ahmetovag@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается важность понимания, взаимопонимания и сотрудничества компонентов толерантности как цифровой компетентности будущих специалистов. Авторы классифицируют цифровую компетентность будущих специалистов по двум направлениям и раскрывают проблемы через исследование их потребностей.

В работе со студентами отражена взаимосвязь потребностей определения цифровых компетенций и структуры профессиональной толерантности О.Б. Полушиной (когнитивной, эмоциональной, поведенческой). Методы формирования цифровых компетенций будущих специалистов связаны пониманием, взаимопониманием и сотрудничеством. Авторы выявляют критерии цифровых компетенций в результате работы, проведенной со студентами. Обосновывают критерии цифровых компетенций с выявленными проблемами.

Разъясняются значение и роль толерантности как цифровой компетентности будущих специалистов в соответствии с потребностями изменений в производстве. Анализируются результаты начального и завершающего этапов профессиональной подготовки будущих специалистов по мотивационному, когнитивному, эмоциональному и поведенческому компонентам.

В эксперименте участвуют 60 студентов университета имени Ж. Ташенова. Будущим специалистам, участвующим в эксперименте, организованы «онлайн» и «оффлайн» тренинги различных типов в разных форматах с использованием цифровых технологий. При формировании цифровой компетентности студентов формируется понимание, взаимопонимание, взаимосвязь компонентов толерантности и механизмов реализации в соответствии с поставленной целью.

Работа будущих специалистов с цифровыми технологиями стимулирует формирование их цифровой компетентности. Обоснована актуальность профессиональной толерантности в работе с цифровыми технологиями будущих специалистов.

Обоснована актуальность профессиональной толерантности в работе с цифровыми технологиями будущих специалистов. Показано, что конкурентоспособность будущих специалистов зависит от толерантности их цифровых компетенций к современным процессам цифровизации. Важное значение придается пониманию будущих профессионалов цифровых технологий, взаимопониманию в обратной связи и толерантности к сотрудничеству в качестве цифровой компетентности.

Ключевые слова: толерантность, цифровая компетентность, цифровая технология, компетентность, понимание, взаимопонимание, сотрудничество, будущий специалист

TOLERANCE – DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS

Seidina M.[1], *Akhmetova G.[2]
[1]PhD, professor, Tashenov University, Shymkent, Kazakhstan
e-mail: moldir_03_87@mail.ru
*[2]d.p.s., professor Tashenov University, Shymkent, Kazakhstan
e-mail: ahmetovag@mail.ru

Abstract. The article discusses the importance of understanding, mutual understanding and cooperation of the components of tolerance as the digital competence of future specialists. The authors classify the digital competence of future specialists in two areas and reveal the problems through a study of their needs.

The work with students reflects the relationship between the needs of determining digital competencies and the structure of professional tolerance of O.B. Polushina (cognitive, emotional, behavioral). Methods for developing digital competencies of future specialists are connected by understanding, mutual understanding and cooperation. The authors identify criteria for digital competencies as a result of work carried out with students. Justify the criteria for digital competencies with identified problems.

The meaning and role of tolerance as the digital competence of future specialists in accordance with the needs of changes in production is explained. The results of the initial and final stages of professional training of future specialists are analyzed in terms of motivational, cognitive, emotional and behavioral components.

60 students of the Zh. Tashenov University are participating in the experiment. Future specialists participating in the experiment were organized online and offline trainings of various types in different formats using digital

technologies. When forming digital competence of students, understanding, mutual understanding, and the relationship between the components of tolerance and implementation mechanisms are formed in accordance with the goal. The work of future specialists with digital technologies stimulates the formation of their digital competence. The relevance of professional tolerance in working with digital technologies of future specialists is substantiated.

The relevance of professional tolerance in working with digital technologies of future specialists is substantiated. It is shown that the competitiveness of future specialists depends on the tolerance of their digital competencies to modern digitalization processes. Understanding of future digital professionals, mutual understanding of feedback and tolerance for collaboration as digital competence are emphasized.

Key words: tolerance, digital competence, digital technology, competence, understanding, mutual understanding, cooperation, future specialist

Статья поступила 10..11.2023

UDC 372.881.111.1
IRSTI 14.35.09
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.008

FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS ATTITUDES TO FEEDBACK MANAGEMENT DURING PEER-TEACHING SESSIONS

*Jandildinov M.K.[1], Yersultanova G.T.[2], Zhyltyrova Zh.T.[3], Akhmetova M.K.[4]
*[1]PhD, ass. professor, Zhezkazgan Baikonurov University,
Zhezkazgan, Kazakhstan
e-mail: m.jandildinov@gmail.com
[2]PhD, ass. professor, Al Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: gyersultanova@gmail.com
[3]PhD, ass. professor, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanarzht1@gmail.com
[4]PhD, ass. professor, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: east.1970@mail.ru

Abstract. The study aims to determine the effect of teacher-trainer's feedback during peer-teaching micro- sessions and explore the perception of future English language teachers. Qualitative method was used to explore

the data. The study was conducted with 40 future English language teachers via interview with open-ended questions together with close examination of reflective essays and video-recorded feedback sessions. A discourse analysis of feedback sessions was completed in order to identify how language was used and how it influenced the perception of feedback. The findings revealed that teacher-trainer tends to use politeness strategies in order to achieve mutual agreement with students and mitigate the criticism. Moreover, the form of giving feedback influenced how well it was memorized. The first strategy which caused longest retention is the criticism followed by reasons and suggestion. While, on the second place was criticism that was elicited from future English language teacher by means of questions. It was also found that the opinion on practicality about feedback is changeable as students tend to give it more credits after some dedicated time to process and comprehend rather than immediate response to it. Lastly, it was found that not only conduction of demo-lessons, but preparation for them and passive observation of peer's sessions can also contribute to development of important skills for teaching.

Key words: foreign language education, future English language teachers, feedback session, teachers' attitudes, feedback management, peer-teaching sessions, teacher trainer, assessment

Basic provisions

It is widely acknowledged that micro-teaching sessions form an essential component of teacher training programs, enabling students to apply theoretical knowledge in practical scenarios and gain real-life experience. These sessions are a critical period for teacher-trainers, as they guide students and provide valuable feedback to help them progress effectively. Feedback is a key tool for bridging the gap between current performance and desired outcomes, underscoring its significance in teacher training programs. The study aims to investigate the impact of teacher-trainers' feedback strategies on future teachers. It also seeks to address questions such as how feedback is managed during demonstration lessons conducted by EFL teachers in future training and how teacher-trainer feedback during these sessions influences aspiring teachers. The research highlights the importance of employing specific feedback strategies to enhance the likelihood of acceptance and, consequently, maximize the benefits of feedback sessions. As a result, this study can contribute to raising awareness among novice teachers about the influential role of language in providing feedback.

Introduction

Throughout the years teacher training programs take a vital role in the education system, thereby lately it has been setting up its impetus. More and more research works examine efficacy and necessity of the programs that will allow students to obtain indispensable knowledge and aid to fully discover

their potential [1]. Therefore, it is commonly accepted that microteaching sessions are an integral part of the teacher training programs that enable students to actually implement the theoretical knowledge into real practice and supply real life experience. Microteaching sessions are considered to be an extremely responsible period for the teacher-trainer as he/she is the one who directs students to the right path through provision of adequate and effective feedback. Meanwhile, feedback is the most important device that helps to step from current performance to desired [2], which indicates its significance in teacher training programs.

Therefore, a huge number of researches were conducted with the purpose of identification its effectiveness and necessity of implementation. However, on the way of determining its efficacy it is important to investigate not only the feedback delivered by teacher-trainer, but also the way this feedback was given and the language used in institutional talks. Therefore, there is a necessity in in-depth examination of classroom discourse acts as it can directly affect the progress of future teacher as well as his/her professional development. Critical discourse analysis can have a huge contribution in identifying the common pattern and speech acts implemented by teacher-trainer (TT) and future teacher (FT) in the classroom, which is important in description of the whole lesson manner as well as identifying the strategies by which teacher-trainer can achieve long lasting retention of feedback [3]. Consequently, by analyzing the discourse acts of institutional talks it appears to be possible to identify common patterns of speech acts during sessions which lead to long term memorization and the ways to achieve agreement with a student. By closer understanding of classroom discourse and relationship established between the teacher-trainer and the future teachers it is possible to identify useful data that can contribute to enhancement of professional practice and lead to more effective teacher training strategies [4].

Henceforth, the effectiveness of feedback is tightly bound with future teachers' future capabilities to deal with classroom situations, how much endeavor he invests in his/her after lessons and how capable and flexible they are to struggle with barriers of language teaching. To put it in other words, feedback has not only a big value inside of the classroom, but even to all the onwards performances that students will have independently after teacher trainer programs. Subsequently, it is important to give enough attention to the way future teachers deal with given feedback.

Materials and methods

Peer teaching sessions can build a safe environment where students learn autonomy, increase self-esteem aside from improving communication skills. Furthermore, Chung-Wai and Yang [5], rightly assert that micro-teaching sessions can serve as two-sided tool of meaningful learning for both teacher and students.

With the purpose to reach the objectives the study collected primary as well as secondary data and analyzed them. The study identifies the feedback delivery strategies used by teacher- trainer and how these strategies affect future teachers.

The collected secondary data were taken from the internet, from reliable sources. All the secondary materials were used in order to obtain background knowledge and supplement source for analysis. The literature taken from the internet was trustworthy and was taken from academic journals, books as well as articles of university professors and experts.

The current research employs qualitative research design in achieving the objectives of the study and having an in-depth look at future teachers' attitudes toward feedback. By conducting discourse analysis of feedback sessions, it was aimed to identify and describe the way teacher-trainer delivers the feedback. Consequently, to find common patterns across collected data thematic analysis was conducted.

Research participants. The study was conducted among forty (40) fourth-year future EFL teachers who were enrolled into 'Practice of English Language Teaching: Peer-Teaching' course which consisted of seminar and lecture classes. During the first month, students were provided with theoretical lectures on English language teaching methodology and further discussions on classroom seminars. Subsequently, the next three months students were required to conduct thirty-minute long classroom sessions to their peers with a teacher-trainer as an observer. Overall, there were 10 males and 30 females future EFL teachers whose ages ranged between 19 and 23. According to their first languages, there were three groups of students: Russian speakers (5), Turkish speakers (7), Kazakh speakers (28). Nevertheless, all students were of a sufficient level of English language: Intermediate-Advanced. As well, students had been already enrolled in a number of TESOL courses that equipped them with theoretical background. Moreover, some students had previously gained solid teaching experience not only in an academic framework but also independently from the curriculum.

Practice of English Language Teaching: Peer Teaching is one of the compulsory courses taken by senior students of Education and Humanities faculty majoring in Language Teaching. The course is one semester long consisting of a total 45 hours including 1 lecture and 2 seminars per week. It primarily focuses on ELT problems as well as their solutions by means of observation, discussion of possible suggestions and lectures conducted by the teacher-trainer. Besides each student was required to teach a full-scale lesson on any topic he/she had chosen. Despite its 30-minute length, it should have been supported with a prearranged detailed lesson plan, tasks, activities, visual aids and other necessary materials. The students were enrolled in the peer teaching sessions not only as teachers, but also as critical observers of the demonstration lesson conducted by their peers.

Nevertheless, benefits of peer-teaching sessions are gained merely in case if future teachers are supervised and provided with proper and effective feedback, which is an indispensable part of any process, namely the educational. The main purpose of which is to provide a comparison of current performance to desired with a view to facilitating improvement and further achievement of set objectives [2]. Additionally, White [6] stated that high-quality feedback is one of the primary elements fostering professional development of future teachers. Nonetheless, the notion of high-quality feedback can be perceived differently by the teacher-trainer and students, which in turn might interfere with its effectiveness [7]. Academician S. Kunanbayeva considers that English teachers' reflection is one of the basic postulates of the new methodology of foreign language education [8, p.54]. Therefore, no matter how beneficial feedback is considered to be, the fact that it can also demotivate and discourage the learning process should not be overlooked.

Research instruments

Feedback sessions. The study was based on the 30-minute long demonstration lessons and following feedback session provided by teacher-trainer. The demonstration lesson covered 30 minutes when future English language teachers were required to conduct a full-scale lesson with their peers with all the supportive materials and aids. Henceforth, in the subsequent feedback session teacher-trainer and peer future English language teachers were free to participate in discussion of the held lesson and give feedback. Feedback sessions were video-recorded.

Interview. The conducted study used an interview with 9 open-ended and further possible follow-up questions in order to expand in-depth comprehension of students' perceptions of given feedback. Additionally, a number of students were free to express their opinions in their first languages, so that language barriers could not cause any inaccuracies. Likewise, the interview was held in an interactive manner with personalized questions demanding fully subjective and individual responses hence gaining qualitative data. All the interviews were video-recorded.

Reflective essays. In accordance with the necessity of data collection and accurate results, not only interviewing technique was utilized, but also interpreting reflective essays. Unlike the interview, reflective essays did not have specific questions to be answered, on the other hand it involved students to focus on self-evaluating their performance and achievement of the lesson's objectives. Therefore, reflective essays played the role of delayed response to teacher-trainer's feedback, since students were obliged to complete it in 3 days after demonstration lesson. Content analysis was done to examine the data obtained from reflective essays to identify coherent and important examples. Concurrently, analyzing the essays, researchers aimed to discern a number of changes in participants' previous and current answers.

Data collection procedure. The data were collected individually throughout the whole period of the course. Firstly, the feedback session of future teachers was video-recorded. After the conduction of demo lessons, each student got individual feedback from peer students together with the teacher trainer based on every part and aspects of their sessions. Afterwards, students were asked to pass the interview with a researcher, which was video-recorded, based on their received feedback and recommendations for further practice. Additionally, for more detailed analysis of their understanding and perception of the feedback, the researchers were provided by a teacher-trainer with reflective essays, which was a compulsory task to complete within 3-day period after the date of demo-lesson.

Results

Discourse analysis of feedback sessions

Each individually delivered feedback was video-recorded in order to do the following discourse analysis in accordance with Tsui's taxonomy [9]. The research does not comprise all categories, but rather the emphasis is on those, which were found to be relevant to the research. Therefore, the following section presents an in-depth analysis of the findings.

Question as test

Questions can be implied for a number of purposes in the context of the feedback sessions. The former one, which is more prevalent to occur in educational settings, is a question as test. For example:

TT: Elicitation...do you know what it means?

TT: What is the difference between warm-up and leading?

The questions above do not require involvement of students' opinions but rather the teacher-trainer's aim is to get specific answers to check general knowledge. Moreover, every time the teacher-trainer failed to get the expected answer, he provided it himself, which turned the deficit of knowledge into the main source of upcoming feedback and discussion. This kind of short examinations and reminders assure that further discussion gets more comprehensible for students. Question introducing "bad news".

Well provided questions can stimulate students to develop self-evaluation and self- criticism on their performance. Question introducing bad news does not give a direct criticism or assessment but elicits it from students by providing a hint for further detection. Accordingly, a student does not feel as being judged but rather enrolled into discussion, consequently leading to self-reflection.

TT: What was the rule of the game?

FT: I'd say there were no rules. They just had to give the right answer.
TT: But what about the late students?

FT: I think there was a disadvantage as some late students looked at other students' answers. So they gave the same answers.

TT: Yes, so I think we need to set explicit rules, right?

In the example above, the teacher-trainer sets a question about the rules of a game implying a possible drawback, however does not name it himself by giving an opportunity for a teacher-trainer to find out it herself. Commonly, identification of a problem is followed by teacher-trainer's agreement or further clarification of a problem. In the example, as the teacher-trainer gets the answer about unclear rules that he expected to get he provides future teachers with verbal agreement.

Report

Report is an objective and factual representation of events happened in the classroom. The feedback, started with a report, rather than straightforwardly going to assessment, establishes the basis for further discussion making students feel welcome to express their views. To put it differently, report can be used to make a smooth onward transition and gradually get to the assessment part.

TT: So she taught you vocabulary about New Year celebration. She showed the picture of the room, where you had to find some items. Then she asked if you knew these words in English. So she elicited the ideas, right?

In the example above, the teacher-trainer gives a report on a particular lesson stage in order to involve students into the discussion of potential pros and cons.

Assessment

Two assessment types from Tsui's taxonomy which were found from the feedback sessions are criticism and compliment.

Criticism

Generally, the purpose of feedback sessions is to provide proper criticism that aids in advancing future teacher's performance. Criticism does not imply a specific person as an assessor but multiple parties. Although all the trainees were free to make the assessment, criticism in the feedback session was delivered by the teacher. It can be expressed by different means, specifically four, as: report, giving reason, advice and question.

Report

In report the teacher-trainer states undesired performance as facts and objective opinion by depersonalizing himself/herself.

TT: When the students gave the correct answers you just said "okay, next!" or you just passed to the next questions. Your speech was quite monotonous and there was no diverse praising which is very important to encourage students.

In the example above the teacher-trainer gives his assessment about the praising in a report form stating the actions as facts.

Questions

Questions introducing negative points can be done in the form of questions posed by a teacher-trainer in order to get the future teacher's own perspective on improper behavior.

Here, the teacher-trainer can ask a question that would indirectly imply a fallibility or ask for a reason to make a specific action.

TT: What do you think about the way you conducted the exercise? Was it individual or pair work? The first question gives future teachers a hint that there was a problem in the way the exercise was conducted. Here a student has a chance to recall that part of a lesson and try to find some possible disadvantages himself rather than getting a ready message. However, the follow-up question more narrowly indicates that the problem was on the interaction pattern. So, this question definitely carries critical intent but no criticism.

Giving reasons

As opposed to report, which only states the problem, giving reasons includes explanation of why the particular performance was found to be unsatisfactory.

TT: Staying the same it is the description of monotonous, right. Well, sometimes it would be better to change everything, right? I think. For the lesson purposes. At first, students might like it, but if you always act the same, they will get used to it and be bored. Sometimes they would like to experience something new.

In the given extract student is being criticized for staying monotonous throughout the lesson. Consequently, the teacher-trainer explains why this kind of behavior should be avoided and to what consequences it might lead to if it happens permanently.

Advice

In the feedback sessions advice is an inseparable part of assessment. After the negative point was expressed the teacher-trainer usually goes to possible solutions and suggestions in order to fix or compensate the shortcoming.

TT: Listening and reading are the tasks that should be done individually. Not in groups. So it would be better to give students an opportunity to take their time and to do it on their own since every student has his/her own pace.

Although all the ways of feedback delivery were listed, in a feedback session it is quite hard to distinguish between them, as usually they come in different combinations and one proceeds to another. However, the skillful use helps to achieve better results than only one coming separately.

Politeness strategies

With the intention of mitigating criticism and achieving mutual agreement and acceptance, the teacher-trainer should avoid face-threatening acts by employing politeness strategies. It can be accomplished by means of: hedges, 'we' and plural 'you', modal verbs, verbs of opinion.

Hedges. One of the ways of softening criticism while providing feedback is considered to be hedging. This makes the teacher-trainer's opinion less straightforward, thus increasing the likelihood of being accepted by a future teacher. The sample extracts from the video record script is provided below:

TT: Maybe you could have raised your voice a bit.

TT: You didn't wait for the students. You kind of jumped to answer. So you were a bit impatient.

In given examples hedging markers “kind of” and “a bit” function as a softening tool to make the feedback more acceptable.

TT: Staying the same, it is the description of monotonous, right. Well, sometimes it would be better to change everything, right? I think.

As it was stated before, one of the main aims of the assessment is to get agreement, thus the teacher- trainer uses the approving word “Right” after giving criticism to achieve a mutual agreement between him and future teachers. ‘Right’ can be also used for clarifying purposes and simultaneously inviting for a discussion whether students agree or not.

‘We’ and plural ‘you’. To make the criticism less personal a number of devices can be implemented to the teacher- trainer’s speech. One of the most well-known methods of depersonalizing the criticism is using “we” and plural “you”. There is evidence in samples below.

TT: We should learn to write learning objectives. This was the abc of our demonstration lessons. TT: Be a bit different. I mean there are still so many warm-up activities, try to be more creative. You can even develop your own styles in time.

The teacher-trainer softened the threat of criticism to an extent by using an inclusive “we” form. Another method the teacher-trainer uses is replacing the personal with the general you. In this way, the teacher-trainer is ensuring future teachers that given criticism was directed to all participants, not only to an individual. In addition, the use of plural “you” underlines criticism as general fault for everyone to be referred to. Moreover, the use of “we” and “you” plural strengthens future teachers’ sense of unity as a group members and decreases the anxiety level while being given feedback. It provides the notion that not only you have fallibilities but other participants too and all of them are the part of one community with common goals.

Modal verbs and verbs of opinion. Using modality is one of the ways to mitigate criticism. Typically, modal verbs are devices for expressing criticism not as an obligation but an alternative, leaving space for choice.

TT: Maybe you could have asked them to write the answers for each question and put them up here (points at the board).

TT: It has to be individual because you need to think about the answers, right? It could be done in another way. How?

TT: And if your purpose is to check true/false activity for reading, listening, it would be better to give them questions first, to develop some guesses and then read to answer those questions.

In most cases the criticism was given as a possible piece of advice rather than negative feedback. In all examples the teacher trainer drew tentative conclusions of the situation and observation.

In the example below, the criticism is softened by using an opinion verb.

TT: I think it is better than your explanations or just show the picture first.

The use of such language as ‘I think’ made the criticism less direct by

decreasing the notion of perfection, since the expert expressed his opinion to indicate that he is not really sure that what he was saying was absolutely correct or complete. Accordingly, the trainer succeeded in both softening the criticism and leaving his opinion.

Compliment. The second type of assessment is compliment which indicates the positive comment and appreciation toward the work done. In feedback session all the positive assessment was done by teacher-trainer rather than other trainees. The compliment used in classroom functions as a praise toward the behavior which is considered to be correct and appropriate.

TT: You selected really interesting topic!

You elicited ideas and did not give the answers. It is an important skill for a language teacher and she demonstrated this. Well done!

It was identified that teacher tends to give compliments during and at the end of the feedback sessions. The former one was done for actions or behavior of the teacher during the lesson and were more specific in their meaning. In the first two examples above the teacher specifically points at the selection of the topic and the way the teacher elicited the answers. Meanwhile, compliments given at the end of lessons were given as an assessment to the whole performance, therefore they seemed to be quite general. Additionally, the teacher-trainer used clapping in the end of the lesson, no matter how successfully the lessons was held. This sort of non-verbal compliment was also accepted as a positive gesture from teacher. This kind of positive comments can be perceived by a student not only as a positive comment, but more like a confirmation from the teacher that the work was done well.

However, it was revealed that in feedback session even the positive comment can be followed with criticism.

TT: It was an interesting activity, you laughed, you liked it but it would be a good idea to praise the students who used humor, critical thinking or deep thinking.

Here, the teacher complimented the choice of activity, emphasizing its entertaining and engaging mode. However, the immediate use of 'but' after the utterance makes student to expect introduction to a negative assessment. In the example above, the teacher makes a suggestion to improve the interaction between teacher and students, asking him to be more communicative with them. This kind of preceding compliment softens and diminishes following critical intend of teacher. Moreover, acknowledgement of both positive and negative sides of performance builds a balance between the benefit and limitation of a certain activity.

Thematic analysis of interviews

Having analyzed the classroom discourse, the next step reveals how the feedback affects students, which is done by thorough analysis of interviews and reflective essays (Figure 1). Henceforth, both data were compared in order to identify the common patterns causing similar effects.

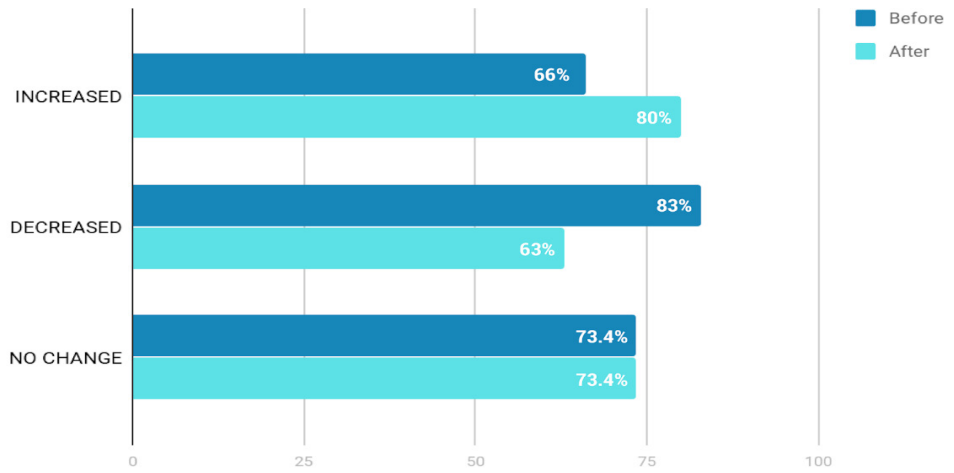

Figure 1 - The change of average mark before and after sessions

The students were asked to evaluate their lessons before and after the feedback session. The following figure explicitly demonstrates that pre and post feedback rates considerably differ from each other. It is apparent from the table that each received feedback had a direct influence on self-evaluation of the students, thus mostly decreasing or increasing rather than leaving it without any shifts. However, it is significant to highlight that almost a half (52,5%) of the participants lowered their rates right after conductions of their demo-lessons, which makes it clear that the initial expectation mark frequently fails to meet the later one. By lowering their marks students showed agreement that the given feedback was truly applicable as it was well-structured and constructive. Moreover, in order to achieve mutual agreement easier several politeness strategies were employed.

The sample extracts from preservice language teachers' answers are provided below:

"Before the lesson I thought it would be perfect! However, after I realized that I had some things that I did not do or that I should have done differently, So, yes... The feedback really helped me to see some missing parts"

"Before the lesson I already expected some of the comments, but after there were more additional information about what I could have changed. So, if to consider the criteria I had to give myself a lower mark than the first time."

However, what is also important is that 25 percent of students raised their marks, which means that to some extent feedback assisted students to find their strengths. Generally, the average incline in rate made 20 percent.

"The feedback made me change my opinion about my capability. Before the lesson I was only focusing on my weaknesses but after the teacher pointed at some things that I did well, it made me think that the lesson turned out to be better than I expected."

From the given example it is seen that compliment can make a significant influence on students in case it is as specific as possible, well-constructed and has a strong basis. Hence, the structure of both criticism and compliment cannot be underestimated. Since stating the weaknesses and problems is as pointless as baseless praising.

Besides, there is a third group of people who despite the feedback had no change in their rate toward their demo lesson. Having analyzed their responses in the interview it was revealed that the level preparation was the main factor that prevented them from changing their later rate. As a result, two groups were identified. The former one comprised the students who expressed dissatisfaction with their preparation for demo-lesson beforehand.

"Actually, I do not think that the given feedback somehow affected me, because I already knew my weaknesses. So, I just took the feedback like a further suggestion for my teaching, but it did not affect me"

"It did not affect me much as before the lesson I knew all my weaknesses and when the teacher started listing me them, I just admitted them."

Meanwhile, the level of preparation for the second group was sufficient enough to prevail over the criticism given at the lesson, since there were not substantial mistakes made.

"The lesson went as I planned and expected. Everybody had a great time. Teacher was kind of surprised when he knew that it was actually my first experience of teaching. So, yeah I was really happy!"

So, when students identify their level of performance before the lesson keeping in mind their possible weaknesses as well as strengths in the lesson, the feedback which confirms them has no apparent outcomes.

Nevertheless, the awareness of the weaknesses does not imply the presence of solutions. Therefore, this prediction did not undermine the authority of feedback or decrease its value. So, it is reasonable to conclude that feedback that did not have an essential effect still can be recognized as efficient (Figure 2).

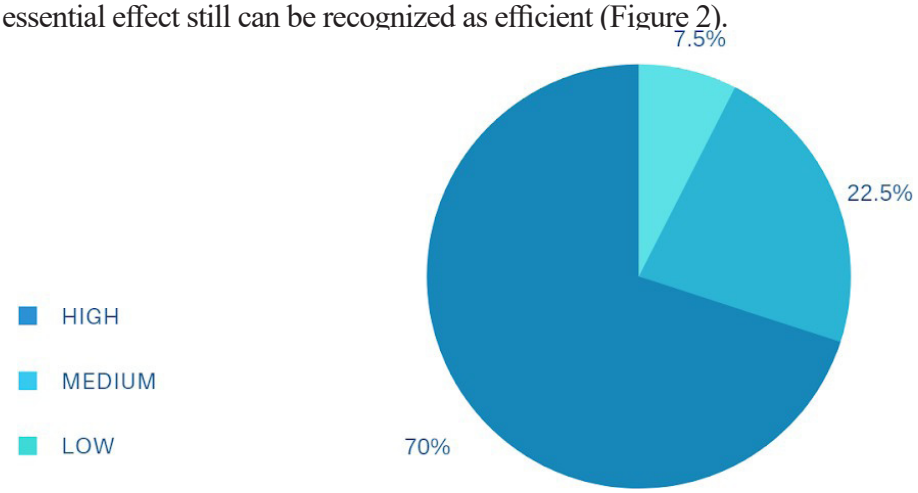

Figure 2 - Participants' evaluation of feedback practicality

In accordance with the interview responses concerning the practicality of the feedback for improving and developing teaching skills, the majority of the participants, accounted for 70 per cent, found the feedback given by teacher-trainer efficient and valuable enough to express high willingness to implement them in future teaching practice. From these findings, it is apparent that the way and language of giving feedback the teacher trainer employed is quite effective. Moreover, even the rest 30 percent of students who described feedback as low and medium practical still acknowledged that at least one piece of advice was applicable for further use.

In addition, at the end of the course, when students were asked to share the most practical tips, everyone was able to remember at least one. Moreover, after re-viewing all the video recordings of feedback sessions, several common patterns were found for long-term feedback memorization. 14 students memorized those comments, which were accompanied with compelling reasons and proper suggestions. Therefore, it was revealed that the criticism of a specific behavior which is followed with the reasons and justification why exactly this act was considered to be unwelcome can provide an in-depth comprehension. Further, following criticism with proper suggestions and an alternative solution leads to prolonged retention of feedback because breaking up the issue into small steps on the way of finding solutions is followed with explicit discussion and adequate elaboration.

While the common pattern for 9 students' recalled comments was that they were not given directly. In other words, students found and commented on these points themselves. The use of questions introducing "bad news" provides future teachers with two roles as students act not only as passive receivers but on the contrary they are actively involved in detection of mistakes. Moreover, it promotes autonomous learning and self-criticism which leads to acknowledgement of mistakes and promotes better understanding. Additionally, the dynamic interaction between the teacher-trainer and future teacher is the key element of successful learning.

The common patterns of giving feedback for rest 7 students were not identified as they were random and overlapped each other.

Future teachers practiced and developed a number of skills while being enrolled in 'Practice of English Language Teaching: Peer-Teaching' course since they were not only given feedback, but also observed their peers' lessons.

At the very first sessions of the course, teacher-trainer shared the written assessment criteria with the students. Additionally, in order to elaborate those criteria, the teacher-trainer orally introduced them, consequently answering to students' questions and leading to further discussion.

Henceforth, students were aware how the lesson should be constructed, conducted and managed before the session. Being introduced with a certain benchmark, students had to design a lesson by practicing necessary skills to meet those standards. In accordance with interview responses, the practiced skills, which were mentioned the most are: 1) planning the lesson; 2) material selection; 3) time management; 4) public speaking; 5) observation.

"We were told to send the lesson plan one day before the lesson. In my previous teaching I had lesson plans, but they were very rough drafts and I wrote them in my copybook. But this plan had to be detailed including the aims and objectives of every stage and activity. So even designing the lesson plan required a lot of effort."

Therefore, it is seen that particular skills can be practiced and developed not only during the feedback session, but also while preparing the lesson in case requirements and samples are provided beforehand.

"Even after I chose the topic that I liked in the Internet I found tones of information and activities that can be applied. Although it took me so much time it was worthy as I learned to select the proper and useful activities."

Given the opportunity to design lesson from the beginning to the end, which implies no restrictions in topic and material selection, students face challenging task to choose and adapt proper materials from a great amount of variables.

"It was my first time to conduct a full-scale lesson in that short amount of time. So during the preparation and conduction of the lesson I practiced time management skills in order to fit in this 30 minutes."

Since the teacher-trainer set time limitation and highlighted the obligation to follow it, students practiced several skills as time management as they needed to devote specific time to every single activity in order to fit in given time.

"Another skill that I practiced was public speaking. I had to control my speech and tone in order to grab students' attention and keep them engaged".

In the teacher-trainers' assessment criteria there were distinct sections concerning the importance of proper language use, voice as well as gestures. Therefore, students had to practice skills which are important in interaction with groups of people in order to control and successfully manage them.

"The important thing was that I had a chance to observe my peers' demo-lessons. While participating and listening to feedback that they received I could see their strengths and weaknesses. In my lesson I tried to pick up that strong parts and avoid the mistakes that other students did".

Accordingly, peer teaching sessions offer an opportunity to enhance observation skills by reflecting on peers' teaching practice and to learn from one another. Likewise, through watching and listening to the instructor's

and students' actions and reactions, future teachers develop effective error detection skills which leads to producing their self-feedback at reaching goals. As a result of observation, teachers learn new teaching strategies from their peers and apply them to enhance their own learning experience. Moreover, observation allows a future teacher to relax and vicariously experience peers' success in their teaching practice.

Discussion

After conducting the research, the results of the thematic analysis of reflective essays can be seen in the Figure 3.

The data which was taken right after the demonstrative lesson indicated that students experienced a range of emotions while anticipating and receiving feedback and a number of changes were identified in participants' perception and behavior over time. Accordingly, 40 future English language teachers were required to report a reflection essay after their teaching period to encourage writers to analyze their demo lesson and feedback and facilitate self-exploration and work out solutions to problems. The researchers determined to examine changes throughout the time in future teachers' opinion on their demo lessons and feedback. When participants had to reflect on their demo lessons through interview questions, it triggered a normal grieving process of denial and acceptance, however, reflecting through essays elicited an acceptance process more. Here, it is appropriate that constantly thinking about what you have done and self-reflecting, can change one's perception. Nevertheless, the researchers observed that getting negative feedback can activate a biological fear response of "fight or not fight" in some participants, since they saw it as criticism. However, a few days after they changed their minds drastically, because their decision was based on emotional state.

The sample extract from participants' reflective writing is provided below:

"First of all, when I received some feedback at the end of my lesson, I was upset and I can easily say that it demotivated me to teach again. However, when I came home, I realized that this was my first experience and not everything can be smooth. But despite this, we should not allow some emotions to rule, and now, despite that negative feedback, I want to teach".

To exemplify, the previous data indicated 70 percent of accepting the feedback as practical, meanwhile the current results rose 20 percent over the initial, making it in total 90 percent.

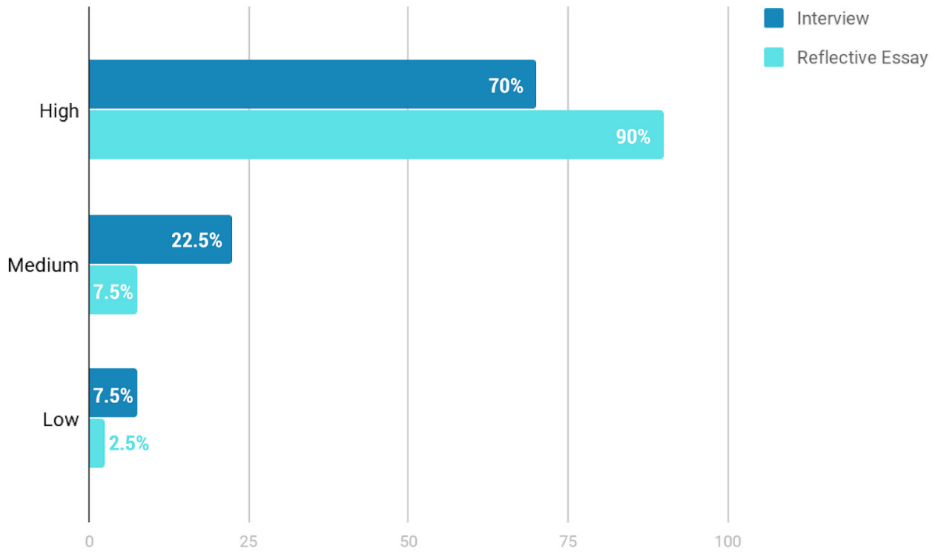

Figure 3 - Participants' immediate and afterwards evaluation of feedback practicality

Conclusion

Feedback is an indispensable part of teacher training programs that prepares future teachers for their future work and aims to equip them with necessary knowledge. Feedback helps future teachers to recognize their weak and strong points of the lessons and guide them to direction that they need to focus on in order to improve professional competence. Giving feedback is a complex process that involves many acts and parties. There is a huge amount of ways that teacher-trainer can implement in his/her feedback delivery, and every strategy can lead to different consequences and perceptions. Therefore, its role and influence on future teachers is an issue that requires special attention. Therefore, in order to identify the impact of feedback that students get in feedback sessions, it is significant to focus not only on the type of feedback, but also on the strategies and language that teacher-trainer uses in classroom. Since the language patterns and devices that teacher-trainer uses in conveying his/her message have significant influence on how it affects the attitude that future teachers establish toward feedback and how successfully they accept it.

This research paper tried to answer following questions:

How does the teacher trainer manage the feedback about future EFL teachers; peer teaching demo lessons?

The findings exposed that in institutional settings feedback has common pattern and usually follows Initiation-Response-Follow-up structure. Teacher is considered to be the main figure who initiates the feedback and discussion in classroom. Moreover, while teacher delivers feedback he does it not in a direct information report, but in a communicative way and tries to get an agreement from receivers. In order to achieve the agreement with future

teachers concerning the feedback teacher-trainer usually tends to use specific politeness strategies to mitigate the criticism.

The research revealed that future teachers usually give feedback more credits after a certain period of time devoted to process and fully comprehend it. The reflective essays written after a certain time usually demonstrated greater appreciation and level of acceptance of feedback in comparison with interview responses. Therefore, it indicated that the feedback is not a message that can be immediately decoded the way it is intended to. Moreover, feedback can significantly affect the self-evaluation of future teachers, since it was found that the mark that students usually give their performance after the receiving teacher-trainers' comments is considerably lower than before the demonstration lessons. The decrease in mark can demonstrate that given feedback helped them to see their mistakes at the lesson indeed.

REFERENCES

[1] Koc, B. & Ilya, A. Exploring Future Language Teachers' Perceptions and Actual Practices of Giving Feedback in Microteaching //Procedia - Social and Behavioral Sciences. - 2016. - Vol. 232. – P. 421–429.

[2] Schartel, S. Giving feedback - an integral part of education // Best Practice & Research Clinical Anaesthesiology. – 2012. – Vol. 26 (1). – P. 77-87.

[3] Phillips, D. The feedback session within the context of teacher training and development: An analysis of discourse, role and function //Doctoral dissertation, Institute of Education, University of London. – 1999. – P. 43-47.

[4] Walsh, S. Exploring classroom discourse: Language in action. – New York: Routledge -2011. - P. 65-70.

[5] Chung-Wai, C. & Yang, M. Embedding feedback in learning and assessment tasks to support students' professional learning // Emerging practices in scholarship of learning and teaching in a digital era. – 2017. – Vol. 10 (5). – P. 327-346.

[6] White, S. Articulation and re-articulation: development of a model for providing quality feedback to pre-service teachers on practicum //Journal of Education for Teaching. – 2009. - Vol. 35(2). – P.123–132.

[7] Fawzi, H., & Alddabous, S. Future teachers' perceptions and preferences of feedback process //International Journal of Education, Learning and Development. – 2019. – Vol. 7(1). - P. 36-47.

[8] Kunanbayeva, S. The modernization of foreign language education: The linguocultural - communicative approach: Hertfordshire Press. – 2013. – 294 p.

[9] Tsui, A. B. English Conversation. - Oxford, Oxford University Press, 1994. - 298 p.

БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ӘРІПТЕСТЕРІМЕН АШЫҚ САБАҚ ӨТУ БАРЫСЫНДАҒЫ КЕРІ БАЙЛАНЫС ТУРАЛЫ ПІКІРЛЕРІ

*Джандильдинов М.К.[1], Ерсултанова Г.Т.[2], Жылтырова Ж.Т.[3], Ахметова М.К.[4]
*[1]PhD, қауымдастырылған профессор, Ө.А Байқоңыров атындағы Жезқазған университеті, Жезқазған, Қазақстан
e-mail: m.jandildinov@gmail.com
[2]PhD, қауымдастырылған профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: gyersultanova@gmail.com
[3]PhD, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
e-mail: zhanarzht1@gmail.com
[4]PhD, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
e-mail: east.1970@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада болашақ мұғалімдерге микросессиялар кезінде берген кері байланыстың әсерін анықтауға және олардың кері байланысты қабылдауын зерттеуге бағытталған. Зерттеу мәліметтерін алу үшін сапалы әдіс қолданылды. Зерттеу ағылшын тілінің 40 болашақ мұғалімдерімен ашық сұхбаттасу және рефлексиялық эсселер мен микросессиялардың бейнематериалдарын мұқият зерттеу арқылы жүргізілді. Микросессиялар кезіндегі тілдің формаларын, функцияларын және олардың кері байланысты қабылдау кезіндегі әсерін анықтау үшін дискурстық талдау жүргізілді. Нәтижелер көрсеткендей, оқытушы студенттермен критикаға қатысты келісімге келу және сынды жеңілдету үшін сыпайылық стратегияларын қолданды. Сонымен қатар, кері байланыстың берілу формасы оқушылардың оны қаншалықты жақсы есте сақтайтынына әсер етті. Жадыда сақтаудың ең тиімді әдісін көрсететін бірінші стратегия бұл сынды айтқаннан соң, ол мәселелерді туындатқан себептермен қатар олардың мүмкін болатын шешімдерін талқылау. Екінші орында, оқытушының арнайы сынды табу үшін бағытталған сұрактарына жауап беру арқылы болашақ мұғалімдердің өздерінің жүргізген сабақтарынан мәселелерді өздігінен анықтауы кері байланыстың жадыда ұзақ сақталатынын көрсетті. Сонымен қатар, кері байланыстың тиімділігі туралы пікірдің уақытқа байланысты өзгермелі екендігі анықталды. Әдетте, болашақ мұғалімдердің дәл микросессиядан соң кері байланыстың пайдалылығы жайлы берілген пікірі, оларға бұл кері байланыста берілген сынды қорытып және түсінуге бөлінген уақытқа қарағанда төмен болды. Қорытындылай келе, ашық сабақтарды өткізіп

қана қоймай, сонымен қатар оларға дайындалу және әріптестерінің сабақтарын пассивті түрде бақылау маңызды оқытушылық дағдыларды дамытуға ықпал етуі мүмкін екендігі анықталды.

Тірек сөздер: шеттілдік білім беру, болашақ ағылшын тілі мұғалімдері, кері байланыс сессиясы, мұғалімдердің көзқарасы, кері байланысты басқару, өзара оқыту сабақтары, оқытушы-нұсқаушы, бағалау

ВОСПРИЯТИЕ ОБРАТНОЙ СВЯЗИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ВО ВРЕМЯ ОТКРЫТЫХ УРОКОВ С КОЛЛЕГАМИ

*Джандильдинов М.К.[1], Ерсултанова Г.Т.[2], Жылтырова Ж.Т.[3], Ахметова М.К.[4]
*[1]PhD, ассоциированный профессор, Жезказганский университет имени А.О.Байконурова, Жезказган, Казахстан
e-mail: m.jandildinov@gmail.com
[2]PhD, ассоциированный профессор, Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан
e-mail: gyersultanova@gmail. com
[3]PhD, ассоциированный профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e−mail: zhanarzht1@gmail. com
[4]PhD, ассоциированный профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e_mail: east.1970@mail. ru

Аннотация. Данное исследование направлено на определение влияния обратной связи между инструктором и будущими учителями во время микросессий со сверстниками и изучение их восприятия обратной связи. Для изучения данных в данном исследовании использовался качественный метод. Исследование было проведено с 40 будущими учителями английского языка путем проведения интервью с открытыми вопросами и с тщательным изучением рефлексивных эссе и видео записанных сессий обратной связи. Для определения форм и функций языка во время микросессий и их влияния на восприятие обратной связи будущими учителями был проведен дискурс-анализ сессий. Результаты показали, что инструктор чаще склонен использовать стратегии вежливости для достижения взаимного согласия со студентами и смягчения критики. Более того, форма обратной связи влияла на то, насколько хорошо она была запомнена студентами. Первая стратегия, которая показала самое эффективное удержание в памяти, - это критика, сопровождаемая причинами и последующими предложениями для решения проблемы. В то время как на втором месте была критика, которая

была извлечена от самих будущих учителей посредством направляющих вопросов поставленных инструктором. Также, было обнаружено, что мнение о практичности обратной связи является изменчивым, поскольку студенты, как правило, предают ей большую значимость после некоторого выделенного времени на усвоение и понимание, чем немедленная оценка после микросессий. В заключение было установлено, что не только проведение демонстрационных уроков, но и подготовка к ним и пассивное наблюдение за сессиями сверстников могут также способствовать развитию важных навыков преподавания.

Ключевые слова: иноязычное образование, будущие учителя английского языка, сессия обратной связи, отношение учителей, управление обратной связью, занятия по взаимному обучению, преподаватель-инструктор, оценивание

Статья поступила 31.10.2023

UDC 378.046.4
IRSTI 14.15.21
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.009

PARTICIPATIVE AND DIGITAL READINESS OF TEACHERS OF SUPPLEMENTARY TECHNICAL EDUCATION: EXPERIENCE OF JOINT MOODLE COURSE

*Shumeiko T.S.[1], Bezhina V.V.[2], Zhiyenbayeva A.A.[3]
*[1]c.p.s., ass. professor, Baitursynov KRU, Kostanay, Kazakhstan
e-mail: t.shoomeyko@mail.ru
[2] PhD, ass. professor, Baitursynov KRU, Kostanay, Kazakhstan
e-mail: vukvuk85@mail.ru
[3]master of engineering and technology, Y.Altynsarin ArkPI, Arkalyk, Kazakhstan
e-mail: aida.zhiyenbayeva@api.edu.kz

Abstract. The article presents the experiment on the formation of participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education (STE) through the joint creation of the Moodle course "Initial technical modeling" on the platform of the NCJSC "Baitursynov Kostanay Regional University" (Kostanay, Kazakhstan). The experiment was organized among 32 STE teachers of the Kostanay region; the stages of the experimental work included the initial stage (analysis of the formation of the participative and digital readiness of STE teachers;, the forming stage (organization of an

experiment on the joint creation of the Moodle course); final (determination of the achieved level of formation of the studied readiness). Research materials: the results of the joint activities of STE teachers on the creation of digital educational content (a jointly developed advanced training course on the Moodle platform of Kostanay Regional University named after A. Baitursynov; a YouTube channel jointly created by teachers; tools for summative and formative assessment, evaluating and measuring means of students' achievements in STE, texts of modernized training programs in the direction of the STE). The hypothesis of the study is as follows: the formation of participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education is implemented on the principles of parity, flexibility and communicativeness of co-activity in creation of digital educational content. The experiment showed a significant impact of co-activity to create digital educational content on all components of the studied readiness (motivational, content-based, operational).

Keywords: supplementary technical education, readiness of teachers, digital readiness, participative and digital readiness, joint activity, Moodle course, digital education, participation

Basic provisions

The participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education (STE) is considered as a complex result of the system of pedagogical training.

The given research indicates the author definition of the core term as the active participation of teachers of organizations of supplementary technical education in joint activities with the subjects of the educational process to create, implement and reflectively analyze digital educational content on the principles of mutual responsibility and cooperation.

The studied readiness consists of three main components: motivational, content-oriented and operational components. According to the programme of the formation of the participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education that includes introductory, formal and final stages, the levels of the given readiness have been identified as low, intermediate and high.

The key factor in transition of participants from the lower to higher levels of the readiness lies in the joint co-creation of the Moodle course organized by BKRU (Kostanay) as a form of proliferation of the results of the study.

The research highlights in the following correlations: 1) involvement in the joint creation of digital educational content contributes to the intensification of the formation of digital skills of STE teachers (motivational and content-oriented components of the readiness); 2) real participation of the teachers into creation of the digital content when programming the Moodle course is an effective mechanism in the formation of the content-oriented and operational

components of the participative and digital readiness of STE teachers; 3) the higher levels of formation of the content-oriented and operational components of readiness correlates with an increase in the motivational component.

Introduction

The analysis of the readiness of teachers is one of the indicators of monitoring the system of the entire teacher education, which, in the modern era of world instability, is undergoing constant changes, both in the target and in the content aspects.

The system of supplementary education at the present stage of development requires a transition to the use of "high-intensity new, creative… pedagogical technologies" [1]. Considering the need for structural changes in the formation of the readiness of teachers of supplementary technical education, it should be emphasized the growing role of the system of supplementary education (SE) of children in the Republic of Kazakhstan, as a whole. Statistical data reflected in the Concept development of preschool, secondary, technical and vocational education of the Republic of Kazakhstan for 2023-2029 (hereinafter referred as *Concept*) demonstrate a decrease in the activity of involving children in the system of supplementary education (see Fig. 1) [2]. The reasons for this decline are both external (social, due to the decline in the involvement of children in organizations of SE during the pandemic), and internal factors (replacement of additional education by self-education, lack of interest in certain areas of SE).

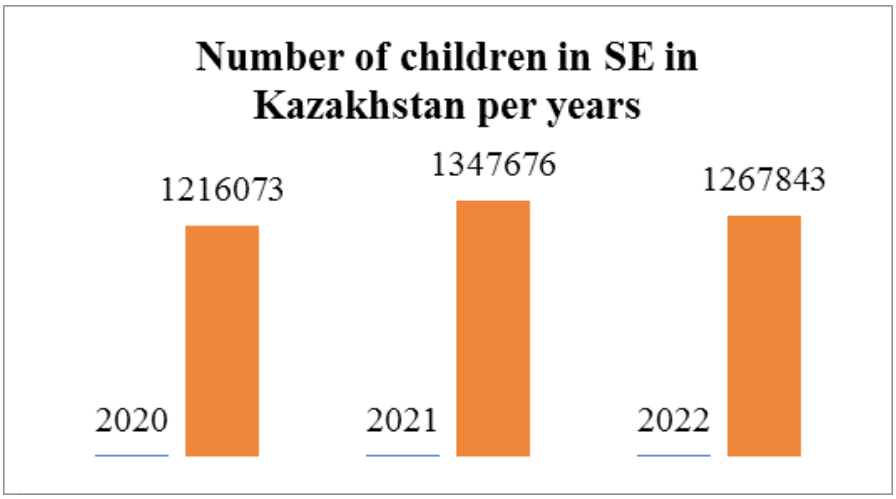

Figure 1 – The number of children involved into the supplementary education in the Republic of Kazakhstan (2020-2022)

Referring to the Concept, the problems of supplementary education in the Republic of Kazakhstan are related to "the lack of out-of-school organizations within walking distance from the place of residence of children and free school

extracurricular activities; also low coverage of children with SEN (special educational needs) and those studying in rural areas with supplementary education" [2].

Thus, a partial transfer of the system of supplementary education to a distance format could solve the problem of the remoteness of supplementary education institutions and the coverage of students in rural areas in SE.

Based on the fact that there is a shortage of teachers of supplementary technical education in the Republic of Kazakhstan (482 teachers in 26 SE organizations according to the Report on supplementary technical education in the SE system "On stations and centers of young naturalists, ecologists and tourists") [3, p. 11], remote the format of the organization of the STE (supplementary technical education) will be able to provide the possibility of access and mobility of participation of a wider number of students within this direction.

Thus, at the social level, the research problem is determined by the presence of a *contradiction* between the society need for high-quality training of teachers of supplementary technical education (STE) for the use of distance learning technologies and the insufficient readiness of the education system to meet this need. At the theoretical and technological levels, the research problem is determined by the presence of increased requirements on the part of stakeholders (consumers of educational services) for the readiness of STE teachers to use distance learning technologies and the insufficient effectiveness of the use of traditional pedagogical technologies in education.

Thus, it is the distance learning format in the system of supplementary technical education that requires fundamental changes in the formation of the readiness of STE teachers in new aspects: participative and digital.

Materials and methods

The aim of this article is to present an experimental work on the formation of participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education through the joint creation of the advanced training course on the Moodle platform.

Based on the aim of the study - to increase the level of formation of participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education, the **objectives** of the study were formulated:

1. Studying the state of the research problem in the psychological, pedagogical, philosophical, social and methodological literature;
2. Definition of the concept of "participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education";
3. Disclosure of the structural components of the studied readiness;
4. Presentation of the logistics of experimental work on the formation of

participative and digital readiness of teachers of additional technical education;

5. Analysis and presentation of the results of the formation of the studied readiness.

Methods of the research: theoretical (analysis of sources of information, legal documentation); theoretical and practical (modeling the structure of readiness under study, presenting the main indicators of participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education); empirical (collection and systematization of data on the formation of the studied readiness, experiment, modeling of digital educational content in the form of developing the advanced training course on the Moodle platform, analysis and presentation of research results).

Research materials: the results of the joint activities of STE teachers of on the creation of digital educational content (a jointly developed advanced training course on the Moodle platform of Kostanay Regional University named after A. Baitursynov; a YouTube channel jointly created by teachers; tools for summative and formative assessment, evaluating and measuring means of students' achievements in STE, texts of modernized training programs in the direction of the STE).

Participants of the study: 32 STE teachers of Kostanay region, who constitute the experimental group (EG).

Results and discussion

Based on the research problem, we will define the main terminological apparatus in the framework of studying the formation of participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education.

The main concept includes the *participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education,* which includes specific complex concepts that require clarification.

Specific complex concepts include "participative readiness", "participative and digital readiness" and "supplementary technical education". Let us present the characteristics of these concepts in our study.

In the psychological and pedagogical literature, *"participativity"* is interpreted as a property of activity that reflects its "collegiate character" [4], as a way of interaction between community members on the principles of "mutual responsibility, cooperation" [5]. We position participation after E.B. Bystray, who considers participativity as a property of a pedagogical phenomenon, including "active participation of everyone" [6], participation and involvement of all participants in a certain aspect of activity.

Readiness is considered as a result of training, a personal state [7], a stable personality characteristic [8] or an integral part of competence [9].

Considering digital readiness, researchers T.E. Khavenson and M.A. Gizatullin distinguishes its specific features - manufacturability, a positive attitude towards digital technologies and innovativeness in pedagogical activity [10].

Supplementary technical education is a type of organization of supplementary education for children in the form of stations for young technicians (centers, schools of technical creativity for children and youth), which implements "educational programs of supplementary education in order to meet the educational and cultural needs of students, including children with special educational needs, in the interests of the individual, society and the state" [11, p. 5].

Based on the key concepts, we position the *participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education* as the active participation of teachers of organizations of supplementary technical education in joint activities with the subjects of the educational process to create, implement and reflectively analyze digital educational content on the principles of mutual responsibility and cooperation.

Considering the structural components of the participative and digital readiness of teachers of supplementary technical education, following V.V. Danilova, we single out the motivational, content-oriented and operational components [12, p. 122]. The expediency of highlighting these components is due to the universal nature of the approach to the readiness structure [13; 14].

The content of the structure of the studied readiness is presented in Table 1 (see Table 1).

Table 1 - Content of the components of participative and digital readiness of teachers of STE and methods for analyzing the formation of these components

Compo-nent	*The content of the component and criteria for its assessment*	*Methods and techniques for analyzing the formation of the component*
Motivati-onal	Motives (external/internal, positive/negative) for joint planning, organizing and diagnosing STE in a remote format, presence/lack of interest in joint digital educational activities, awareness/non-acceptance of the values of joint activities in STE in a remote format	Survey on self-assessment of motivation for the digital format in STE, ranking the values of joint digital activities in STE, the methodology for diagnosing technological readiness «Technology Readiness Index (TRI 2.00)» - A. Parasuroman [15]
Content-oriented	Knowledge (consistency, strength, flexibility) in the field of digital education, STE and ways of joint educational activities to create digital content	Weighted average expert assessment of the STE curricula (ACADEMICA project index on WEA, 2015).

Operational	Skills and abilities (flexibility, adaptability and integrativity) of joint planning, organizing and diagnosing the results of co-creation of digital educational content in STE	Observation, analysis of the results of the activities of teachers in the form of a portfolio of students

Three levels of formation of the studied readiness have been presented: *low, intermediate and high*. *Low level* (negative extrinsic/intrinsic motivation to co-organize to create digital educational content in STE, lack of interest and rejection of the remote format in STE, low level of knowledge about collaborative digital activities in STE, insufficient integration of digital format tools into the STE curricula, basic or maladaptive skills in the use of digital content in STE, lack of digital content in the portfolio of schoolchildren). *Intermediate level* (external positive motivation to jointly organize the creation of digital educational content in STE, interest in the remote format in STE, sufficient knowledge of joint digital activities in STE, fragmented integration of digital format tools into STE curricula, ability to jointly create a digital educational content are not reflected in STE curricula or reflected superficially and not systematically. *High level* is characterized by the presence of internal positive motivation to jointly organize the creation of digital educational content in STE, sufficient and strong knowledge of a systematic and flexible nature about collaborative digital activities in STE; and skills to use and create digital educational content in STE curricula; the presence of digital content in the portfolio of schoolchildren).

The program of experimental work included the following stages:

1) *Introductory* (determination of the initial level of formation of the studied readiness);

2) *Formative* (joint development and implementation of the advanced training course on the Moodle platform);

3) *Final* (determination of the achieved level of formation of the studied readiness).

So, at the *introductory stage* of the experiment, the following results of the distribution of participants in the EG by levels were obtained (see Table 2).

Table 2 - Distribution by levels of formation of participative and digital readiness of STE teachers (before the introduction of the Moodle course, number of participants)

Level/Component	*Motivational*	*Content-oriented*	*Operational*
Low	15	17	16
Intermediate	10	10	11
High	7	5	5

Based on the data obtained, it should be noted that the participative and digital readiness of STE teachers has the low and predominantly intermediate level due to the following reasons:

1) Low motivation to jointly develop digital educational content on STE, which is "recommendatory", "optional and labor-intensive" (*quote from the motivation questionnaire);*

2) Sufficiently low level of formation of the content-oriented component of the studied readiness is explained by the fragmentary introduction of digital educational content into the STE curricula (the presence of separate instructions for completing tasks, links to Internet resources);

3) The operational component of readiness is reflected in the results in the form of a portfolio of schoolchildren's work and demonstrates partial digital educational content.

Thus, there was a need for additional specially organized activities to increase the level of formation of the components of the participative and digital readiness of STE teachers.

So, on the basis of the Moodle educational platform of the NJSC "Baitursynov Kostanay Regional University", a special work was organized to jointly create and implement the advanced training course on the Moodle platform (January-April, 2023).

The formative stage of the experiment included the following steps: propaedeutic and actually forming.

The propaedeutic stage assumed (72 hours, 10 hours of contact and 62 hours of independent work) the organization of the work by the teaching staff of the university on test design in the Moodle environment (test typology, test creation, test setup, test access modes, etc.); methodology and technology for conducting webinars and video conferences, recording video resources (work on platforms and hosting MS Teams, BBB, Zoom, CamStudio, VideoScribe, Adobe Presenter, other resources for recording podcasts).

The *actual formative stage* of the experiment included the following steps:

1. Goal setting and course planning;
2. Distribution of thematic blocks of the course;
3. Development of content, evaluating elements of the course, digital educational resources;
4. Technical aspects of course design;
5. Primary piloting and implementation of the course.

The *course goal-setting stage* involved joint determination of the course direction by the participants of the experiment and its content.

As part of the study, a program for advanced training of STE teachers was developed based on the joint development of the course "Preparing STE teachers for remote interaction with schoolchildren" on the Moodle platform. The goal of the course is to develop practical competencies in the use of ready-

made digital resources and the joint creation of new digital educational content (creating a YouTube channel, recording video instructions and an algorithm for working on design models, processing video and uploading content to the channel, creating a bank of assessment tasks, selecting existing digital resources).

Course planning included the development of the main topics of the course content, filling them with effective, reflective and evaluation tasks.

The stage of *distribution of thematic blocks* of the course developed 8 main modules of 9 hours of training (2 lecture hours, 2 practical classes, 7 hours of independent work within each module), the total number of hours is 72:

1. Introduction to the theory and practice of technical modeling;
2. Work operations, manual labor tools, materials;
3. Graphic preparation;
4. Flying models;
5. Cars;
6. Agricultural machinery;
7. Floating models;
8. Technology of the future. Robotics;
9. Fundamentals of safety in the implementation of technical modeling.

All topics were distributed among the participants of the experiment, united in subgroups on the principle of voluntary participation.

The *stage of developing* content, evaluating course elements, digital educational resources was central and time-consuming, involving: mutual assistance in creating video content, monitoring the process of creating digital educational resources, tracking the process of filling out the course and its operational evaluation by experts from Baitursynov KRU (5 experts from the distance learning department and educational technologies, 3 teaching staff of the Department of Physics, Mathematics and DT).

The *technical course design stage* covers the final design of the course, its aesthetics and navigation, editing the main settings.

Initial piloting of the course included reconnecting course participants to learner mode, exploring all co-created course topics, writing reflective sheets for each course module, solving assignments, and getting a final grade on a 100-point scale for assessing course learning outcomes. An example of a course module co-created on the Moodle platform is shown below (see Figure 2).

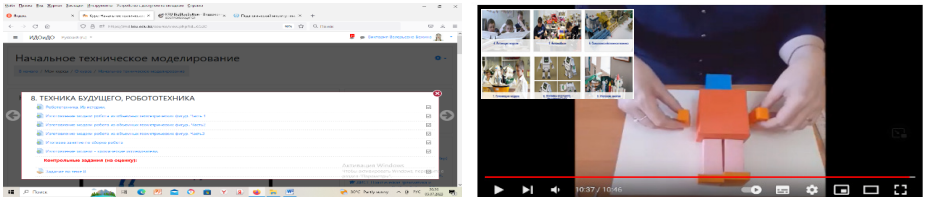

Figure 2 – The sample of the module “Technology of future. Robotics” on the co-created Moodle course (Kostanay)

The final stage of the experiment included the application of methods for assessing the achieved level of formation of the studied readiness. The following results of the distribution of EG participants by levels were obtained (see Table 3).

Table 3. Distribution by levels of formation of participative and digital readiness of STE teachers (after the introduction of the Moodle course)

Level/Component	*Motivational*	*Content-oriented*	*Operational*
Low	15	10	10
Intermediate	10	15	12
High	7	7	9

Conclusion

As a result of the study, the largest transition in the levels of formation of the studied readiness is observed in both the motivational and content-oriented and operational components (transition from a level to a higher level - 10, 14 and 11 participants, respectively). This is due to the following reasons:

1. Involvement in the joint creation of digital educational content contributes to the intensification of the formation of digital skills of STE teachers;

2. “Knowledge in action” is a real mechanism in the formation of the content-oriented and operational components of the participative and digital readiness of STE teachers;

3. A high level of formation of the content-oriented and operational components of readiness correlates with an increase in the motivational component, since “knowing the basics of designing digital educational content, it is easier and more interesting to modify it for the educational needs of the STE” (quote from a questionnaire conducted after the introduction of the course).

The prospects of the study lie in the possibility of analyzing the results of the activities of teachers of the STE based on the portfolio of students’ achievements, the synthesis of practices in the field of digital design and modeling of the educational process in the STE.

Funding Information

The article was carried out as part of a study on the project AP09261048 «Forming the readiness of future teachers for the development of technical creativity of schoolchildren using distance learning technologies» under contract No. 186/36-21-23 on the implementation of scientific, scientific and technical projects of grant funding from the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated April 15, 2021.

REFERENCES

[1] Diri M.I., Yusupova O.V., Mihelkevich V.N. Theoretical model of the system for the formation of the readiness of teachers of a technical university for the development and use of innovative pedagogical technologies in the system of additional education //Pedagogical education in Russia. – 2019. – No. 1. – Pp. 5-18.

[2] The concept of development of preschool, secondary, technical and vocational education of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029. – March 28, 2023. – No. 249. – 29 p.

[3] Report on supplementary technical education in the SE system "On stations and centers of young naturalists, ecologists and tourists". – Astana, 2023. – 13 p.

[4] Gavrikov A.L. Strategic management of the university: textbook. – M.: New Book, 2004. – P. 12.

[5] Shkitina N.S. Cultural and historical prerequisites for the formation and development of pedagogical empathy as a basic characteristic of the empathic and participatory training of the future teacher //Bulletin of the Chelyabinsk State Pedagogical University. – 2009. – No. 6. – Pp. 193-201.

[6] Bystraj E.B. Intercultural-participatory approach as a theoretical and methodological strategy for the formation of intercultural pedagogical competence //Bulletin of OSU. – 2003. – No. 6. – Pp. 78-83.

[7] Slastenin V.A., Podymova L.S. Pedagogy: innovative activity. – M.: Publishing house "Magister", 1997. – 308 p.

[8] Kondrashova L.V. Theoretical foundations for the education of moral and psychological readiness of students of the pedagogical institute for professional activity: Abstract of the thesis of diss. of dr. ped. sci. – M., 1989. – 39 p.

[9] Buharova G.D., Zhukov G.N. Readiness for professional and pedagogical activity of the future NPO master in modern socio-economic conditions // Bulletin of the Orenburg State University. – 2005. – No. 2. – Pp. 57-63.

[10] Havenson T.E., Gizatullin M.A. Digital technological readiness of teachers: approaches to measurement //Trends in the development of education. Efficiency of educational institutions: materials of the XVI annual International scientific and practical conference. – 2020. – Pp. 188-195.

[11] Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan "On Approval of the Model Rules for the Activities of Types of Organizations of Additional Education for Children" - 2019. - No. 254. – 18 p.

[12] Danilova V.V. Formation of the participatory readiness of future teachers for educational activities: diss. of cand. ped. sci. – Chelyabinsk, 2015. – 285 p.

[13] Kalitova A.Yu. Formation of the future teacher's readiness for the development of a tolerant attitude of students to a person: diss. of cand. ped. sci. – Samara, 2011. – 206 p.

[14] Scherer R., Siddiq F., Howard S.K., Tondeur J. The more experienced, the better prepared? New evidence on the relation between teachers' experience and their readiness for online teaching and learning // Computers in Human Behavior. – 2023. – Vol. 139. – Access mode: URL: https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107530. [Date of access: 19.05.2023]

[15] Parasuraman A. Technology Readiness Index (Tri): A Multiple-Item Scale to Measure Readiness to Embrace New Technologies// Journal of Service Research. – 2000. – Vol. 2. – No. 4. – Pp. 307–320.

ҚОСЫМША ТЕХНИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ПАРТИСИПАТИВТІ-ЦИФРЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ: MOODLE КУРСЫН БІРЛЕСІП ЕНГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ

*Шумейко Т.С.[1], Бежина В.В.[2], Жиенбаева А.А.[3]
*[1]п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ, Қостанай, Қазақстан
e-mail: t.shoomeyko@mail.ru
[2]PhD, қауымдастырылған профессор, А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ, Қостанай, Қазақстан
e-mail: vukvuk85@mail.ru
[3]техника және технология магистрі, Ы. Алтынсарин атындағы АрқПИ, Арқалық, Қазақстан
e-mail: aida.zhiyenbayeva@api.edu.kz

Аңдатпа. Мақалада «А.Байтұрсынов атындағы Қостанай Өңірлік университеті»КЕАҚ-ның(Қостанайқ.,Қазақстан)Moodleплатформасында «Бастапқы техникалық модельдеу» курсын бірлесіп құру арқылы қосымша техникалық білім беру (ҚТБ) педагогтерінің партисипативті-цифрлық дайындығын қалыптастыру бойынша эксперимент қаралды. Экспериментке Қостанай облысы бойынша 32 ҚБТ педагогы қатысты; эксперименттік жұмыстың кезеңдері қалыптастырушы (MOODLE курсын бірлесіп құру бойынша экспериментті ұйымдастыру); айқындаушы кезеңді (ҚТБ педагогтерінің партисипативті-цифрлық дайындығының қалыптасуын талдау); қорытынды кезеңді (зерттелетін дайындықтың

қалыптасуының қол жеткізілген деңгейін айқындау) қамтыды. Зерттеу материалдары: ҚТБ педагогтерінің цифрлық білім беру контентін құру бойынша бірлескен іс-әрекетінің нәтижелері (А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Moodle платформасында бірлесіп әзірленген біліктілікті арттыру курсы; мұғалімдер бірлесіп жасаған YouTube арнасы; ҚТБ бойынша білім алушылардың жетістіктерін бағалайтын және өлшейтін жиынтық және формативті бағалау құралдары, ҚТБ бағыты бойынша жаңартылған оқу бағдарламаларының мәтіндері). Зерттеудің гипотезасы келесідей: қосымша техникалық білім беру педагогтерінің бірлескен цифрлық дайындығын қалыптастыру цифрлық білім беру мазмұнын құру бойынша бірлескен іс-әрекеттердің паритеттік, икемділік және коммуникативтілік принциптерінде жүзеге асырылады. Эксперимент цифрлық білім беру мазмұнын құру жөніндегі бірлескен қызметтің зерттелетін дайындықтың барлық компоненттеріне (мотивациялық, мазмұнды, операциялық) айтарлықтай әсерін көрсетті.

Тірек сөздер: қосымша техникалық білім, мұғалімдердің дайындығы, цифрлық дайындық, бірлескен цифрлық дайындық, бірлескен қызмет, Moodle курсы, цифрлық білім, партисипация

ПАРТИСИПАТИВНО-ЦИФРОВАЯ ГОТОВНОСТЬ ПЕДАГОГОВ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ СОВМЕСТНОГО ВНЕДРЕНИЯ КУРСА MOODLE

*Шумейко Т.С.[1], Бежина В.В.[2], Жиенбаева А.А.[3]
*[1]к.п.н., асс. профессор, КРУ им. А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
e-mail: t.shoomeyko@mail.ru
[2]PhD, асс. профессор, КРУ им. А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
e-mail: vukvuk85@mail.ru
[3]магистр техники и технологий, АркПИ им. И. Алтынсарина, Аркалык, Казахстан
e-mail: aida.zhiyenbayeva@api.edu.kz

Аннотация. В статье рассмотрен эксперимент по формированию партисипативно-цифровой готовности педагогов дополнительного технического образования (ДТО) через совместное создание курса Moodle «Начальное техническое моделирование» на платформе НАО «Костанайский региональный университет им.А.Байтурсынова» (г.Костанай, Казахстан). В эксперименте приняли участие 32 педагога ДТО Костанайской области; этапы экспериментальной работы включали констатирующий этап (анализ сформированности партисипативно-цифровой готовности педагогов ДТО); формирующий (организация эксперимента по совместному созданию курса Moodle); итоговый

(определение достигнутого уровня сформированности исследуемой готовности). Материалы исследования: результаты совместной деятельности педагогов ДТО по созданию цифрового образовательного контента (совместно разработанный курс повышения квалификации на платформе Moodle Костанайского регионального университета им.А.Байтурсынова; совместно созданный учителями YouTube канал; инструменты суммативного и формативного оценивания, оценивающие и измерительные средства достижений учащихся в ДТО, тексты модернизированных программ обучения по направлению ДТО). Гипотеза исследования заключается в следующем: формирование партисипативно-цифровой готовности педагогов дополнительного технического образования реализуется на принципах паритетности, гибкости и коммуникативности совместной деятельности по созданию цифрового образовательного контента. Эксперимент показал значительное влияние совместной деятельности по созданию цифрового образовательного контента на все компоненты исследуемой готовности (мотивационный, содержательный, операциональный).

Ключевые слова: дополнительное техническое образование, готовность педагогов, цифровая готовность, партисипативно-цифровая готовность, совместная деятельность, курс Moodle, цифровое образование, партисипация

Статья поступила 11.08.2023

УДК 372.8
МРНТИ 14.35.01
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.010

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ПЕДАГОГА КАК ОСНОВА РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

*Хоргасбай Е.Т. [1], Карбаева Ш.Ш. [2], Бейкитова А.Н. [3], Казахбаева Д.М.[4]
*[1]магистр, преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: enlik1@mail.ru
[2]к.п.н., доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: karbaevash@mail.ru
[3]магистр, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: ban_1985@mail.ru
[4]к.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: kazdantai@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования творческой компетенции педагога, повышения качества образовательного процесса и поиска оптимальной траектории собственного развития в инновационном режиме. Кроме того, в статье раскрыты исторические закономерности введения инноватики в образование, а также необходимость инновационной направленности педагогической деятельности в современных условиях развития общества, которая связана с социально-экономическими преобразованиями, гуманитаризацией содержания образования, с отношением педагогов к педагогическим новшествам и вхождением образовательных учреждений в рыночные отношения.

Вместе с тем авторами предложена модель педагога новой формации, разработанная на основе исследования инновационной деятельности педагога, заключающаяся в реализации инноваций через профессиональное самосовершенствование, а также в обладании высоким уровнем познавательной активности, творческими способностями, соответствующими знаниями и умениями в освоении новых образовательных технологий.

Одной из наиболее актуальных проблем современной системы образования является воспитание конкурентоспособной личности. При этом склонность к инновациям позволяет в будущем легко менять сферу деятельности, профессиональную среду и всегда быть готовым перейти в новую, более престижную сферу работы.

На данном этапе развития общества формирование конкурентоспособной личности может быть достигнуто путем внедрения методических и проблемно-ориентированных инноваций в образовательный процесс.

Регулируя, систематизируя и сортируя инновационные технологии, поступающие в мир образования, педагог развивает и формирует себя в использовании новых инновационных педагогических технологий, повышает интерес ученика, усиливает его творческое вдохновение, формирует его научное мировоззрение, повышает качество обучения. Поэтому очень важно использовать инновационные технологии в образовательном процессе и повышать его эффективность на пути обучения молодого поколения.

Ключевые слова: творческая направленность, инновации образовательного процесса, инновационная активность педагога, конкурентоспособность, образовательные достижения, образовательные результаты, модель обучения, технология проектирования

Введение и основные положение

Новый этап развития Казахстана в сфере образования характеризуется активно идущими процессами модернизации, важнейшим фактором успешности которых является личность педагога, ориентированная на инновационную деятельность, способная к самосовершенствованию и саморазвитию. О необходимости инновационной направленности педагогической деятельности в современных условиях развития общества говорится в Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы, основной целью которой является повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей [1]. Очевидно, что успех творческого развития обучаемого во многом определяется уровнем подготовки учителя, поэтому встает вопрос о формировании творческой направленности и профессиональной компетентности педагога вуза.

Творчество – это процесс деятельности, направленной на создание качественно нового продукта, т.е. культурных и материальных ценностей, поиск нетрадиционных решений проблем. Поэтому результат действия является необходимой и важной составляющей творческого процесса [2].

В связи с этим, целью написания данной статьи является определение научно-методических оснований и поиск эффективных путей формирования творческой направленности и профессиональной компетентности педагога как основы реализации инноваций образовательного процесса. Данный процесс должен быть целенаправленным и осуществляться во время обучения будущих учителей

в вузе в рамках освоения каждой предметной области. Так как предметы, указанные в рамках образовательных программ, предоставляют широкие возможности для развития у обучающихся качеств, характеризующих профессиональную компетентность.

Материалы и методы

Основными методами, использованными при написании данной статьи, являются анализ психолого-педагогической и научно-методической литературы по рассматриваемой теме. Анализ образовательных программ с точки зрения возможности формирования творческой компетенции педагога позволила изучить особенности развития профессиональной компетентности педагогов в условиях инновационной образовательной среды для повышения качества образовательного процесса. Изучение и обобщение педагогического опыта, в том числе личного опыта преподавания в ВУЗе, а также на основе использования метода моделирования создана и предложена модель педагога новой формации.

Результаты

В философском контексте творчество – это деятельность человека в соответствии с потребностями общества на основе объективных законов реальной действительности. Ученые философы в разные исторические эпохи вопрос о сущности творчества рассматривают по-разному. Творчество – присущее индивиду иерархически структурированное единство способностей, которые определяют уровень и качество мыслительных процессов, направленных на приспособление к изменяющимся и неизвестным условиям в сенсомоторных, наглядных, оперативно-деятельностных и логико-теоретических формах [3].

В психолого-педагогической науке творчество понимается как область знаний, изучающая созидание человеком нового в различных сферах деятельности. В педагогическом словаре творчество определяется как выработка и воплощение учителем в постоянно меняющихся условиях учебно-воспитательного процесса, в общении с детьми оптимальных и нестандартных педагогических решений. Педагогическое творчество характеризует наличие у педагога глубоких и всесторонних знаний и их критическую переработку и осмысление; способность к импровизации, основанной на знаниях и интуиции; умение видеть «веер вариантов» [4].

Современная система образования требуя от педагога качественной и компетентной подготовки мотивирует и инициирует их стать исследователем, творцом. Взаимосвязь творчества и самотворчества направляют педагога на инновационное поведение в педагогической деятельности.

Формирование творческой компетенции педагога во многом зависит от анализа личной практики и вовлечения в сотворческое

общение, а именно планирование общих способов работы, контроль и корректировка действий, способность самоорганизации совместного действия, управление поведением, умение убеждать.

В соответствии с изменениями, происходящими в жизни общества, казахстанская система образования перешла на инновационную стратегию развития с опорой на положительный традиционный педагогический опыт, накапливавшийся на протяжении многих десятилетий.

Казахстанская система образования к решению инновационной стратегии развития общества подходит с научных позиций, т.е. педагогическая наука Казахстана сфокусирована на системном исследовании актуальных проблем образования, широко внедряя достижения мировой педагогической науки, чтобы способствовать реализации образовательной политики государства. В связи с этим, высшая школа страны, имея определенный потенциал к своему дальнейшему развитию и совершенствованию, сегодня решает задачи повышения качества образовательного процесса и поиска оптимальной траектории собственного саморазвития в инновационном режиме.

Перспективы развития образования, в том числе потенциал высшей школы республики, подкрепляются нормативными документами, как Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы (утв. постановлением Правительства РК от 27.12.2019 года № 988). Государственная программа развития образования и науки в РК показывает стратегию и основные направления развития образовательных систем, модернизацию процессов во всем образовательном пространстве. Актуальность модернизации образовательной сферы определяется с потребностями интеграции образования в мировое образовательное пространство, в развитии инновационных форм образования, создании вариативных моделей обучения, переосмыслении управленческих стратегий и т.д.

Общество на современном этапе развития проявляет особый интерес к инновационным формам образования, которое основными ценностями признает личность педагога и обучающихся, их свободное развитие и саморазвитие. В этом смысле понятия «инноватика образования», «инновации в образовательном процессе» указывают на ценностно-смысловую парадигму модернизации, базирующуюся на научной психолого-педагогической основе.

Инноватика в образовании как новая отрасль научно-педагогического знания сформировалась к началу XXI в., изучая новые технологии обучения, сегодня она создает педагогические новшества, их внедрение и освоение, а также применение и распространение.

Предпосылки возникновения и развития инноватики в образовании – приобщение к новой образовательной идеологии, создание условий творчества (научная экспертиза, консультирование, организация исследовательской деятельности и т.п.) для реализации инновационной деятельности, что может послужить отправной точкой реализации задач инновационного преобразования всей образовательной системы [5].

Динамика инновационного процесса определяется степенью осознания педагогическими коллективами и управленческими структурами основным смыслом инновационной деятельности, а также ее компонентами и готовностью осуществлять комплексный научно-методический и творческий поиск, используя в качестве надежного инструмента методы прогнозирования и проектирования как опережающего предвидения развития ситуации (рис. 1).

Рисунок 1 - История введения инноватики в образование

Внедрение и реализация инноваций в организацию образовательного процесса с каждым годом увеличивается, она требует от педагога тесно связанный с мотивацией, этический аспект педагогического творчества. В педагогической деятельности наиболее отчётливо видна связь мотивации, этики и способов действия (В.Д. Шадриков).

Современные исследования педагогики высшей ***школы ориентированы на моделирование структуры инновационной деятельности педагога. С целью подготовки будущих педагогов к инновационной деятельности в педвузах Казахстана ведется научные исследований.***

Необходимость инновационной направленности педагогической деятельности в современных условиях развития общества, культуры и образования связана с социально-экономическими преобразованиями, гуманитаризацией содержания образования, с отношением педагогов к педагогическим новшествам и вхождением образовательных учреждений в рыночные отношения [6] (рис. 2).

Рисунок 2 - Инновационная направленность педагогической деятельности

Педагог в современном образовательном пространстве является как субъектом инновационной деятельности, который создает особое социальное пространство и определяет ход инновационного развития. В результате возрастает роль и актуализируются задачи роста профессионального мастерства педагогов. В результате инновационная направленность деятельности педагога влияет на модернизацию системы образования, способствует совершенствованию методики и технологии в организации учебно-воспитательного процесса в организациях высшего образования. Таким образом, исследуя инновационные деятельности педагога, мы разработали модель педагога новой формации, которая отражена на рисунке 3.

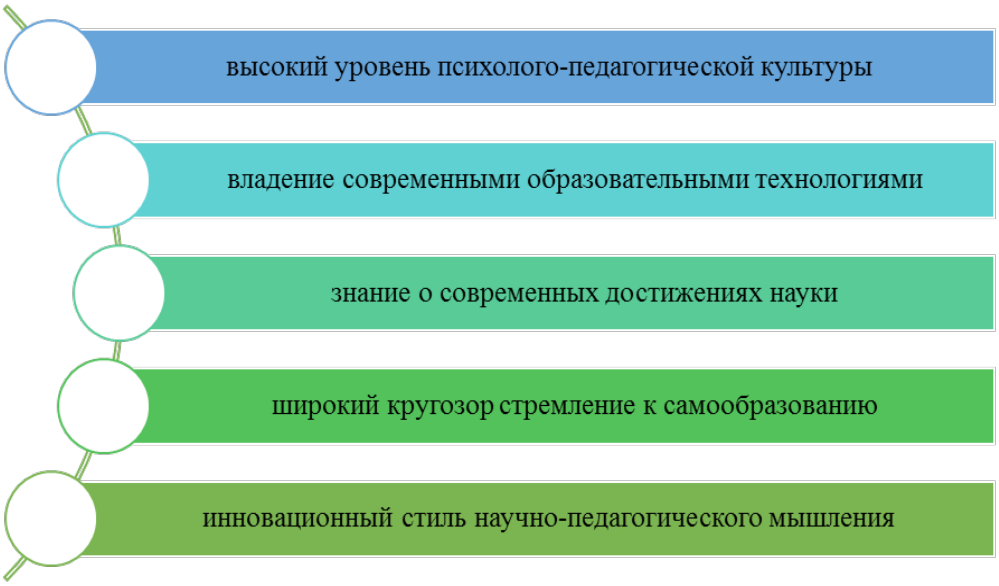

Рисунок 3 - Модель педагога новой формации

Модель педагога новой формации разработанная, на основе данного исследования включает в себя такие компоненты, как личностная готовность профессиональной самореализации, готовность к инновационной деятельности, креативность к созданию нового и интеллектуальную и эмоциональную развитость педагога, так как творческая направленность педагога в реализации инноваций в образовании выражается в профессиональном самосовершенствовании.

Творческая направленность педагога в реализации инноваций в образовании выражается в профессиональном самосовершенствовании.

Профессиональное самосовершенствование деятельности педагога охватывают способность к видению проблем, самостоятельность суждений, оригинальность и критичность мышления, генерирования идей, способность к переносу знаний и умений в новые ситуации. Эти качества являются условием профессионального развития педагога (осознание необходимости изменения, преобразования своего внутреннего мира и поиска новых возможностей самоосуществления в профессиональной деятельности и т.п.) [7]. Таким образом, творческая направленность педагога осуществляется с учетом основных источников изменения профессионального самосознания, как практическая деятельность и общение в рамках профессиональной среды. Профессиональное самосовершенствование педагога базируется на методологических, содержательных, технологических основах.

Творческая направленность педагога оценивается в готовности к продуктивному решению профессиональных задач. Продуктивность творческой личности характеризуется в обладании высоким

уровнем познавательной активности, творческими способностями, соответствующими знаниями и умениями и освоения новых образовательных технологий.

Обсуждение

Исследования последних лет требуют творческую направленность педагога в реализации инноваций в образовании. Обновления в образовательном процессе зависят от правильной организации условий развития инновационного потенциала педагога, который приводит к успеху.

В результате анализа результатов исследовательской работы ученых о профессиональном уровне педагога выявлена необходимость изменения общего подхода к процессу профессионального образования педагогов, что требует от будущих учителей умения реализовать потенциальные возможности личности, находить практико-ориентированое направление в решении профессиональных вопросов инновационной деятельности педагога; умения находить способ выхода в неопределенных ситуациях в профессиональной деятельности.

Философия и методология общего и профессионального образования в области инноватики связываются с «погружением» педагога в ситуацию проектирования и моделирования нововведений в сфере образования (Б.С.Гершунский, В.В.Краевский, И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин и др.) [8]. Ученые доказывают, что педагогические инновации как фундаментальные основания развития системы профессионального образования.

Категория творчества является характеристикой деятельности человека (развития, совершенствования, перехода на новый уровень).

Современными зарубежными учеными проводились исследования проблем определения критериев творчества, например, Е.П.Ильин в своем исследовании дает определение, что педагогическое творчество – это поиск и нахождение нового в сфере педагогической деятельности. Творчество – открытие нового для себя, обнаружение нестандартных способов решения педагогических задач, с другой стороны открытие нового не только для себя, но и для других, т.е. новаторство, разработка нового метода обучения, эффективного для любых условий педагогического процесса [9].

В контексте изложения следует отметить, что творческая деятельность педагога осуществляется на основе способностей, мотивов, знаний и умений, в результате создается продукт, отличающийся новизной, оригинальностью, уникальностью.

Заключение

Таким образом, на основе анализа научной литературы и практики профессионального уровня педагога и исследования инновационной

деятельности педагога, мы пришли к выводу о том, что творческая направленность педагога оценивается в готовности к продуктивному решению профессиональных задач. Продуктивность творческой личности характеризуется в обладании высоким уровнем познавательной активности, творческими способностями, соответствующими знаниями и умениями и освоения новых образовательных технологий.

Творческая направленность педагога осуществляется с учетом основных источников изменения профессионального самосознания, как практическая деятельность и общение в рамках профессиональной среды. Профессиональное самосовершенствование педагога базируется на методологических, содержательных, технологических основах. Включенные компоненты в предлагаемой модели педагога новой формации показывают, что способность педагога к переносу знаний и умений на новые ситуации характеризует профессиональную компетентность педагога.

Вместе с тем, процесс формирования творческой направленности и профессиональной компетентности педагога должен быть целенаправленным и осуществляться во время обучения будущих учителей в вузе в рамках освоения каждой предметной области, которые предоставляют широкие возможности для развития у обучающихся качеств, характеризующих творческую направленность и профессиональную компетентность.

Работа была поддержана грантом НАО КазНПУ имени Абая (№ 09-02-55/255 «Білім алушыларды жаратылыстану-ғылыми мамандыққа кәсіби бағдарлаудың ғылыми-әдіснамалық негіздері»).

ЛИТЕРАТУРА

[1] Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988. – Астана, 2019. Режим доступа: URL: https://adilet.zan.kz/ [Дата обращения: 15.05.2023].

[2] Hughes, D.J., Lee, A., Tian, A.W., Newman, A., Legood, A. Leadership, creativity, and innovation: A critical review and practical recommendations. The Leadership Quarterly. – 2018 - Access mode: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1048984316302582?via%3Dihub [Date of access: 15.05.2023].

[3] Новая философская энциклопедия: в 4 т. /Институт философии РАН. Национальный общественно-научный фонд. /Председатель научно-редакционного совета В.С. Степин. 2-е изд., испр. и допол – М.: Мысль, 2010. - Режим доступа: URL: https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/

page/about [Дата обращения: 15.05.2023].

[4] Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: И; М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.

[5] Вареник К.А. Теория инноваций как ключевое направление научных исследований xx века //Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 5. Режим доступа: URL: http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10169 [Дата обращения: 17.06.2023].

[6] Хуторской, А. В. Педагогическая инноватика. – М.: Академия, 2010. – 256 с.

[7] Черкашина Т.В. Профессиональное самосовершенствование преподавателя высшей школы как субъекта самопознавательной деятельности - Режим доступа: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnoe-samosovershenstvovanie-prepodavatelya-vysshey-shkoly-kak-subekta-samopoznavatelnoy-deyatelnosti [Дата обращения: 18.06.2023].

[8] Краевский В.В. Общие основы педагогики: Учеб. Пособие для студ. высших пед. учеб. заведений. – 4-е изд. – М., Издательский центр «Академия», 2008. Изд. 4-е. – 256 с.

[9] Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – Питер; СПб.; 2009. – 434 с.

REFERENCES

[1] Gosudarstvennaya programma razvitiya obrazovaniya i nauki Respubliki Kazakhstan na 2020 - 2025 gody. Postanovleniye Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 27 dekabrya 2019 goda № 988. (State program for the development of education and science of the Republic of Kazakhstan for 2020 – 2025 Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 988) – Astana, 2019. Rezhim dostupa: URL: https://adilet.zan.kz/ [Data obrashcheniya: 15.05.2023]. [In Rus]

[2] Hughes, D.J., Lee, A., Tian, A.W., Newman, A., Legood, A. Ductu, foecunditas et innovatio: Recensio critica et practica commendationes. De Ductu Quarterly – 2018. - Access mode: URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1048984316302582?via%3Dihub [Date of access: 15.05.2023].

[3] Novaya filosofskaya entsiklopediya: v 4 t. /Institut filosofii RAN. Natsional'nyy obshchestvenno-nauchnyy fond. /Predsedatel' nauchno-redaktsionnogo soveta V.S. Stepin. 2-ye izd., ispr. i dopol (New philosophical encyclopedia: 4 volumes /Institute of Philosophy RAS. National Social Science Foundation. /Chairman of the Scientific and Editorial Council V.S. Stepin. 2nd ed., rev. and additional) – M.: Mysl', 2010. - Rezhim dostupa: URL: https://

iphlib.ru/library/collection/newphilenc/page/about [Data obrashcheniya: 15.05.2023]. [In Rus]

[4] Kodzhaspirova G.M., Kodzhaspirov A.YU. Pedagogicheskiy slovar': dlya stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zavedeniy. (Pedagogical dictionary: For students. higher and Wednesday ped. textbook establishments) – M.: I; M.: Izdatel'skiy tsentr «Akademiya», 2000. – 176 s. [In Rus]

[5] Varenik K.A. Teoriya innovatsiy kak klyuchevoye napravleniye nauchnykh issledovaniy xx veka. (Theory of innovation as a key direction of scientific research of the 20th century/Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya. – 2013. – № 5. Rezhim dostupa: URL: http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10169 [Data obrashcheniya: 17.06.2023]. [In Rus]

[6] Khutorskoy, A. V. Pedagogicheskaya innovatika. (Pedagogical innovation.)– M.: Academy, 2010. – 256 p. – M.: Akademiya, 2010. – 256 s. [In Rus]

[7] Cherkashina T.V. Professional'noye samosovershenstvovaniye prepodavatelya vysshey shkoly kak sub"yekta samopoznavatel'noy deyatel'nosti (Professional self-improvement of a higher school teacher as a subject of self-cognitive activity) - Rezhim dostupa: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnoe-samosovershenstvovanie-prepodavatelya-vysshey-shkoly-kak-subekta-samopoznavatelnoy-deyatelnosti [Data obrashcheniya: 18.06.2023]. [In Rus]

[8] Krayevskiy V.V. Obshchiye osnovy pedagogiki: Ucheb. Posobiye dlya stud. vysshikh ped. ucheb. zavedeniy. (General fundamentals of pedagogy: Proc. A manual for students. higher ped. textbook establishments) – 4-ye izd. – M., Izdatel'skiy tsentr «Akademiya», 2008. Izd. 4-ye. – 256 s. [In Rus]

[9] Il'in Ye.P. Psikhologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti. (Psychology of creativity, creativity, giftedness) – Piter; SPb.; 2009. – 434 s. [In Rus]

ПЕДАГОГТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

*Хорғасбай Е.Т.[1], Карбаева Ш.Ш.[2], Бейкитова А.Н.[3], Казахбаева Д.М.[4]
*[1]магистр, оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Казахстан
e-mail: enlik1@mail.ru
[2]п.ғ.к., доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Казахстан
e-mail: karbaevash@mail.ru
[3]магистр, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Казахстан
e-mail: ban_1985@mail.ru
[4]п.ғ.к., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Казахстан
e-mail: kazdantai@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада педагогтың шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыру, білім беру үдерісінің сапасын арттыру және инновациялық режимдегі өзіндік дамудың тиімді жолдарын іздестіру мәселелері қарастырылған. Сондай-ақ, мақалада инновацияны білім беру үдерісіне ендірудің тарихи заңдылықтары, қоғамның қазіргі даму жағдайындағы педагог қызметінің әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен, білім мазмұнын ізгілендірумен, педагогтардың педагогикалық жаңғыруларға көзқарасымен және білім беру ұйымдарының нарықтық қатынасқа кірігуімен байланысты инновациялық бағыттылығының қажеттілігі ашылған.

Сонымен қатар, авторлар педагогтың шығармашылық іс-әрекетін зерттеу негізінде жаңа формация педагогының моделін ұсынған, ол жаңа оқыту технологияларын игеруде кәсіби өзін өзі жетілдіру, танымдық белсенділіктің жоғары деңгейін, шығармашылық қабілеттерді, білімдер мен біліктіліктерді меңгеру арқылы инновацияларды жүзеге асыруды көздейді.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі ең өзекті мәселелердің бірі – бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеу. Бұл ретте инновацияға бейімділік болашақта қызмет саласын, кәсіби ортасын оңай өзгертуге және анағұрлым беделді болып табылатын жаңа еңбек саласына көшуге әрқашан дайын болуға мүмкіндік береді.

Қоғамның осы даму кезеңінде бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруға әдістемелік және проблемалық-бағдарланған инновацияларды оқыту процесіне енгізу арқылы қол жеткізуге болады.

Білім әлеміне еніп жатқан инновациялық технологияларды реттеу, жүйелеу және сұрыптау арқылы педагог жаңа инновациялық педагогикалық технологияларды пайдалануда өзін-өзі дамытады және қалыптастырады, білім алушы қызығушылығын арттырып, шығармашылық шабытын шыңдап, ғылыми көзқарасын қалыптастырады, білім сапасын арттырады. Сондықтан да, жас ұрпаққа білім беру жолында инновациялық технологияны оқу үрдісінде пайдаланып, тиімдіміділігін арттырудың маңызы зор.

Тірек сөздер: шығармашылық бағыттылық, білім беру үдерісінің инновациялары, педагогтың инновациялық қызметі, бәсекеге қабілеттілік, оқу жетістіктері, білім беру нәтижелері, оқыту үлгісі, жобалау технологиясы

FORMATION OF TEACHER'S CREATIVE ORIENTATION AS A BASIS FOR IMPLEMENTING INNOVATIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

*Khorgasbay E.[1], Karbayeva Sh. [2], Beikitova A.[3], Kazakhbayeva D.[4]
*[1]master, Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: enlik1@mail.ru
[2]c.p.s., Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan
karbaevash@mail.ru
[3]master, Senior Lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: ban_1985@mail.ru
[4]c.p.s., Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kazdantai@mail.ru

Abstract. The article deals with the formation of teacher's creative competence, improving the quality of the educational process and finding the optimal trajectory of their own development in an innovative mode. In addition, the article reveals the historical patterns of introduction of innovation in education, as well as the need for innovative orientation of pedagogical activity in modern conditions of development of society, which is associated with socio-economic transformations, humanitarization of the content of education, with the attitude of teachers to pedagogical innovations and the entry of educational institutions into market relations.

At the same time, the authors proposed a model of a teacher of a new formation, developed on the basis of a study of the teacher's innovative activity, which consists in the implementation of innovations through professional self-improvement, as well as in possessing a high level of cognitive activity, creative

abilities, appropriate knowledge and skills in mastering new educational technologies.

One of the most pressing problems of the modern education system is the education of a competitive personality. At the same time, a penchant for innovation makes it possible in the future to easily change the field of activity, professional environment and always be ready to move to a new, more prestigious field of work.

At this stage of development of society, the formation of a competitive personality can be achieved through the introduction of methodological and problem-oriented innovations into the educational process.

By regulating, systematizing and sorting innovative technologies entering the world of education, the teacher develops and shapes himself in the use of new innovative pedagogical technologies, increases the student's interest, enhances his creative inspiration, shapes his scientific worldview, and improves the quality of education. Therefore, it is very important to use innovative technologies in the educational process and increase its efficiency in the education of the younger generation.

Key words: creative orientation, innovation of the educational process, innovative activity of the teacher, competitiveness, educational achievements, educational results, learning model, design technology

Статья поступила 12.10.2023

УДК 378.147
МРНТИ 14.01.11
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.011

МЕТА-АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДОВ STEM ОБУЧЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ

*Маратова Т.Ф.[1], Бостанов Б.Г.[2], Култан Я.[3], Наурызбаев Д.Б.[4]
*[1]докторант, КазНацЖенПУ, Алматы, Казахстан
e-mail: maratova.tolganay1@gmail.com
[2]к.п.н., асс.профессор, КазНацЖенПУ, Алматы, Казахстан
e-mail: bbgu@mail.ru
[3]к.п.н., PhD, асс.професссор, ЭУ в Братиславе, Братислава, Словакия
e-mail: j.kultan@gmail.com
[4]магистр, преподаватель, КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: n.darman05@gmail.com

Аннотация. Данная статья представляет мета-анализ эффективности обучения STEM (science, technology, engineering and mathematics) с уклоном для будущих учителей информатики. С использованием современного метода мета-анализа была проведена комплексная оценка разнообразных исследований, посвященных эффективности обучения в данной области. В ходе анализа были рассмотрены методы, подходы и стратегии, используемые при обучении STEM и информатике. В статье исследуется применение метода предпочтительных элементов отчетности для систематических обзоров PRISMA 2020 (The Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses). Благодаря этому было отобрано и проанализировано 11 статей из общего числа 859. Критерии приемлемости определялись с учетом журналов, опубликованных с 2019 по 2023 года, исключительно на основе эмпирических источников.

Мета-анализ литературы, проведенный на основе ключевых слов и названий статей, помогли обобщить и систематизировать полученные данные. В статье также подчеркивается важность разнообразных методов обучения при обучении STEM-предметам, что способствует улучшению процесса обучения и привлечению интереса обучающего.

Наша цель состояла в том, чтобы провести методологический обзор литературы, чтобы определить какие эффективные методы обучения STEM могут быть использованы преподавателями для подготовки будущих учителей информатики.

Авторы выявили общие тенденции, успехи и вызовы в процессе обучения, освещая ключевые аспекты, включая подходы к разнообразию методов, влияние на мотивацию студентов и уровень понимания концепций. Полученные выводы позволяют выделить наилучшие

практики и подходы, которые будущие преподаватели информатики могут интегрировать в свои образовательные программы. Эта работа предоставляет ценные рекомендации для оптимизации процесса обучения STEM и информатике среди будущих преподавателей.

Ключевые слова: STEM, обучение, PRISMA 2020, информатика, мета-анализ, эффективность, методы, будущие преподаватели

Основные положения

STEM – это сокращение, которое объединяет области науки (Science), технологий (Technology), инженерии (Engineering) и математики (Mathematics).

STEM-навыки и знания становятся все более важными в современном мире. Они требуются для решения сложных проблем, развития инноваций и подготовки квалифицированных специалистов в различных областях, в том числе и в подготовке будущих учителей информатики.

Многие образовательные учреждения и лица, принимающие решения, по всему миру сосредоточены на развитии компетенций в областях STEM, руководствуясь реальными или предполагаемыми текущими и будущими рамками. Однако, существуют различные точки зрения на природу и рост навыков в STEM образовании, и больший акцент на интеграцию поднимает новые проблемы и требует дополнительных исследований [1].

Введение

В STEM—образовании, которое часто называют основанной на стандартах метадисциплины на школьном уровне, все учителя, особенно те, кто преподает предметы STEM, используют комплексный подход в отношении преподавания и обучения. Содержание, относящееся к конкретной дисциплине, в этом типе метода рассматривается как единое, текучее исследование, а не как разделенное. Широко признано, что улучшение STEM-образования может помочь решить целый ряд социальных трудностей, включая истощение природных ресурсов и проблемы, связанные с изменением климата [1].

Цель STEM обучения – развить у учащихся способность решать реальные проблемы. Большинство реальных проблем не могут быть решены с помощью знаний по одному предмету, но могут быть решены путем объединения и использования знаний, полученных из различных академических источников. Таким образом, STEM образование нацелено на естественную интеграцию, необходимую для решения проблем реального мира, и требует интеграции двух или более предметов среди S, T, E и M [2].

Вычислительное мышление которое является основным в информатике относится к умственным навыкам для понимания и решения

проблем в повседневной жизни и различных академических областях, основанным на базовых концепциях и принципах информатики.

Чтобы помочь учащимся в разработке практических когнитивных карт, объединении идей и устранении неправильных представлений, учителя должны обладать глубоким пониманием предмета и сильной способностью к адаптации.

Преподаватели STEM не всегда используют STEM-образование в контексте своей деятельности. Таким образом, концептуальная основа для STEM-образования может оказаться полезной для них. Процесс включения науки, технологии, инженерного дела и математики в ситуации реального мира могут быть столь же сложными, как и глобальные проблемы, требующие нового поколения специалистов в области STEM. Согласно исследованиям в области образования, учителям, как сообщается, трудно установить связи между предметами STEM [3].

В результате для эффективного обучения STEM для будущих учителей информатики требуются преподаватели, которые получают высококачественное профессиональное развитие, чтобы научиться проектировать отличные практические занятия по обучению.

Учителям в мире поставлена важная задача развивать у своих учеников способность к решению всё более сложных задач, особенно в контексте растущих требований в области науки, технологий, инженерии и математики (STEM). Для успешного выполнения этой задачи сегодня акцент делается на установлении междисциплинарных связей и проведении более глубоких исследований, преодолевая границы предметных областей. STEM в этом контексте становится потенциально мощным инструментом [4].

Подход двух или более предметов STEM, таких как программирование робототехника, компьютерная графика и т.д. связанные с деятельностью STEM в аутентичной среде, - это то, что мы в целом называем интегрированным образованием STEM. Цель состоит в том, чтобы соединить эти дисциплины, чтобы улучшить процесс обучения. Каждый предмет STEM должен преподаваться таким образом, чтобы способствовать развитию грамотности и способностей к решению проблем. Некоторые авторы отметили, что не во всех ситуациях можно использовать предлагаемый подход для преподавания STEM, что может ограничить предмет, который может быть охвачен. В качестве примера, теоретически могут быть определенные ориентированные навыки в информатике, которыми часто пренебрегают [4].

Что касается навыков принятия решений, которые развиваются в рамках STEM-образования, то люди могут лучше понимать множество реальных проблем и справляться с ними. Считается, что участие в учебных мероприятиях STEM, таких как проектирование, соревнования по программированию, олимпиады помогли бы студентам развить

определенные способности, такие как креативность, критическое мышление, умение решать проблемы и принимать решения.

Важно иметь четкое концептуальное и базовое представление о том, как учащиеся приобретают, применяют и взаимодействуют с предметами STEM, прежде чем разрабатывать стратегический подход к его интеграции.

Материалы и методы

Данная работа придерживается принципов метода предпочтительных элементов отчетности для систематических обзоров и мета-анализов (PRISMA 2020). Согласно утверждениям зарубежных исследователей, такой метод способствует прозрачности, одновременно помогая проводить систематический обзор литературы. Кроме того, в нем приведена блок-схема, в которой перечислены компоненты, необходимые для изучения. Таким образом, PRISMA 2020 способна помочь в создании литературы, содержащей результаты, которые благодаря этому можно сравнивать между исследованиями. Блок-схема PRISMA 2020 демонстрирует, как выбранные статьи были первоначально отобраны из широкой выборки, просмотрены в соответствии с информационными требованиями исследования, как они соответствуют критериям приемлемости, а также используемые критерии включения и исключения самим исследователем [5].

Данные для исследования были собраны с помощью поискового запроса, который был достаточно полным, чтобы включить всю соответствующую литературу, не упуская ни одной ключевой статьи, имеющей отношение к исследованию. Использовались следующие ключевые слова: STEM образование, методы, студент, информатика.

После анализа заголовков, резюме и ключевых слов было отобрано и проанализировано 108 статей из 859. В результате был проведен контент-анализ с использованием ключевых слов и названий статей. Продолжая исследование был проведен метаанализ литературы.

На рисунке-1 объясняется процесс, используемый исследователем для отбора применимых данных, которые наилучшим образом помогут исследователю ответить на сформулированные исследовательские вопросы (Рисунок-1).

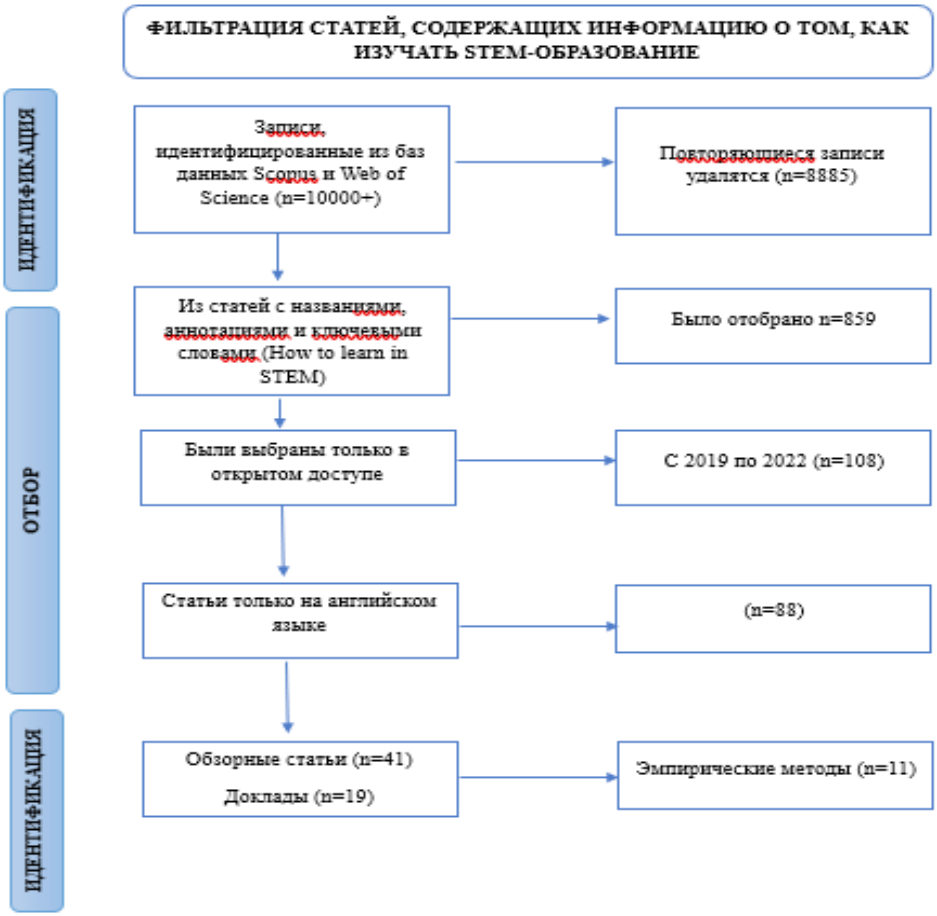

Рисунок 1 – Порядок отбора статей

Результаты

Разработка критериев приемлемости является одним из наиболее важных этапов, который необходимо выполнить должным образом при попытке провести сравнительный обзор методической литературы. В этом исследовании были приняты во внимание журналы, опубликованные с 2019 по 2023 года. Надежность и валидность были обеспечены только ссылками на эмпирические работы. [5].

Статьи также были отфильтрованы с использованием конкретных ключевых слов, этап выборки показан на рисунке-1. Читатель может быть уверен, что в этом исследовании использовались только документы открытого доступа, опубликованные в период с 2019 по 2023 год (Таблица1).

Таблица 1 – Эмпирический анализ отобранных статей для концепции STEM

Автор	*Название статей*	*Метод*	*Цель исследования*	*Группа исследования*	*Инструменты*
Kelley, T.R.; Knowles, J.G [6].	A conceptual framework for integrated STEM education.	Анкетирование и интервью	В исследовательском проекте изучались возможные пути построения устойчивой модели интегрированного STEM-образования	-	Исследование навыков двадцать первого века, учебные материалы,
Birney, L.B.; Evans, B.R.; Kong, J.; Solanki, V.; Mojica, E.R.; Kondapuram, G.; Kaoutzanis, D [7].	A case study of undergraduate and graduate student research in STEM education.	Анкетирование и интервью	В этом исследовании изучалась осуществимость вопроса “Влияет ли внедрение грамотности в учебную программу STEM на обучение студентов STEM?”.	Один выпускник и один студент бакалавриата	Межпредметный подход
Zhao, J.; Wijaya, T.T.; Mailizar, M.; Habibi, A [8].	Factors Influencing Student Satisfaction toward STEM Education: Exploratory Study Using Structural Equation Modeling.	Опрос	В этой исследовательской статье рассматривались различные способы осмысления идеологии использования цифровых игр для повышения индивидуального интереса к STEM.	-	Педагогика 21 века
Boeve-De Pauw, J.; De Loof, H.; Walan, S.; Gericke, N.; Van Petegem, P [9].	Teachers’ self-efficacy and role when teaching STEM in high-tech informal learning environments.	Систематический обзор/мета-анализ	В этом исследовании изучалось восприятие учителями собственной эффективности и их вовлеченности в STEM-образование в мейкерспейсах.	347 учителя средних школ	Самоэффективность
Paknezhad, M.; Ngo, C.P.; Winarto, A.A.; Cheong, A.; Beh, C.Y.; Wu, J.; Lee, H.K [10].	Explaining adversarial vulnerability with a data sparsity hypothesis.	Тематическое исследование	Исследование было в основном сосредоточено на объяснении враждебной уязвимости с помощью гипотезы о разреженности данных в отношении STEM.	-	Структура обучения

Wu, C.H.; Liu, C.H.; Huang, Y.M [11].	The exploration of continuous learning intention in STEAM education through attitude, motivation, and cognitive load.	Дизайн экспериментального исследования	В этой исследовательской статье освещалось исследование намерения непрерывного обучения в STEAM education с помощью отношения, мотивации и когнитивной нагрузки.	Учащиеся начальной школы и университетов	Эмпирический эксперимент
Yahaya, J.; Fadzli, S.; Deraman, A.; Yahaya, N.Z.; Halim, L.; Rais, I.A.I.; Ibrahim, S.R.A [12]	Environmental virtual interactive based education and learning model for STEM motivation.	Неформальные мини-интервью	В исследовании изучались различные способы, с помощью которых интеграция STEM может помочь снизить загрязнение окружающей среды с помощью экологического виртуально-интерактивного образования и моделей обучения в целях мотивации STEM.	Учащиеся средней школы	Моделирование и визуализация

Исходя из анализа можно отметить, что STEM-исследования охватывают широкий спектр тем и включают в себя следующие области:

1. *Интегрированное STEM-образование:* Исследования демонстрируют интерес к созданию устойчивых моделей интегрированного STEM-образования, где наука, технология, инженерия и математика сочетаются в образовательных программах.

2. *Влияние грамотности на обучение в STEAM:* Исследования оценивают, как внедрение грамотности в учебную программу STEM влияет на обучение студентов и их успех в этой области.

3. *Мотивация и интерес студентов к STEM:* Исследование направлено на то, чтобы понять, как цифровые игры и другие методы могут повысить интерес студентов к дисциплинам STEM.

4. *Самоэффективность учителей в STEAM-образовании:* Особое внимание уделяется роли и уверенности учителей в проведении STEM-образования.

Этот разнообразный набор исследований может помочь в формировании обширного понимания области STEM и разработке стратегий для улучшения образования в подготовке будущих учителей информатики.

Обсуждение

STEM может быть очень сложным предметом для изучения, если понимать его буквально. Всегда очень важно тщательно разрабатывать методы, чтобы обеспечить максимальное администрирование контента при решении вопросов, связанных со STEM. Чтобы эффективно ответить

на этот вопрос, нам нужно будет рассмотреть некоторые ключевые методы, которые можно использовать для обучения STEM. Чтобы лучше заинтересовать обучающихся, было бы целесообразно варьировать разнообразные курсы и использовать различные методы обучения, поскольку эти стратегии полезны [13] .

Ниже приведены лишь некоторые из способов, которые могут быть использованы для эффективного преподавания предметов, основанных на STEM для будущих учителей информатики.

Использование проектного обучения

Такой подход побуждает обучающих участвовать в проектах, которые помогут им развить новые способности и применить свои знания на практике. Им нужно будет посвятить много времени изучению рассматриваемой проблемы и поиску решения. Обучение на основе проектов STEM может принимать различные формы, такие как разработка приложения или создание модели моста. Кроме того, обучение на основе проектов STEM требует наличия профессионального преподавательского состава, обладающего знаниями и навыками, необходимыми для создания такого опыта обучения, который улучшит потенциал учащихся . В результате для эффективного обучения STEM требуются преподаватели, которые проходят высококачественное профессиональное развитие, чтобы научиться проектировать отличные учебные мероприятия на основе опыта. Пример отличного обучения, основанного на проектах, сосредоточен на реальных проблемах, тем самым устанавливая четкую связь между тем, чему учат в школе, и тем, как это применяется за пределами класса. [14].

Использование проблемно-ориентированного обучения

Проблемно-ориентированное обучение – это ориентированный на учащихся подход, при котором учащиеся изучают предмет, работая в группах над решением открытой задачи. Эта проблема – то, что движет мотивацией и обучением. Есть некоторое сходство между этим подходом и проектным обучением, но главное различие заключается в том, что учащиеся здесь должны проанализировать и оценить поставленный перед ними вопрос. Проблемно-ориентированное обучение предоставляет студентам новые способы изучения предметов STEM. Крайне важно предоставить студентам фундаментальное понимание и инструменты проблемно-ориентированного обучения с целью и оптимизмом выпускать более квалифицированных работников в областях STEM [15].

Использование обучения, основанного на опросе

Студентам рекомендуется внимательно изучить материал и задать столько вопросов, сколько они пожелают. Это делается по-своему из-за того, что основная цель обучения, основанного на опросе, состоит в том, чтобы подчеркнуть роль студента в процессе обучения. Кроме того, благодаря такому типу обучения развиваются способности к критическому

мышлению, заданию вопросов и решению проблем. В связи с тем, что он будет проводиться под руководством учащихся, учащиеся должны будут выбрать вопросы, которые они хотят изучить. Ответственность учителя заключается в том, чтобы поощрять исследование и рефлексию. Обучение, основанное на опросах, начинается с вопросов, основанных на повседневном опыте детей и молодежи. Дети постоянно наблюдают за явлениями своего окружения и повседневной жизни. Они описывают, противопоставляют и интерпретируют свой опыт. Это отличный метод обучения, поскольку он побуждает детей задавать вопросы и утолять свое любопытство. Обучение STEM, основанное на запросах, отражает процессы и мышление, которые ученые, инженеры и новаторы используют в реальном мире [6].

Методы указанные выше могут быть использованы для акцентирования внимания при подготовке будущих учителей информатики следующими способами:

➢ *Интеграция методов в учебные программы:* Включите эти методы в учебные программы и курсы, предназначенные для будущих учителей информатики. Обучение этим методам должно стать обязательной частью их подготовки.

➢ *Практический опыт:* Предоставить студентам, будущим преподавателям информатики, практический опыт, при котором они сами смогут применять методы проектного обучения, проблемно-ориентированного обучения и обучения, основанного на опросах. Например, они могут разрабатывать уроки и учебные программы, используя эти методы.

➢ *Интердисциплинарные подходы:* Поддерживайте использование интердисциплинарных подходов, которые объединяют информатику с другими STEM-дисциплинами. Это поможет будущим учителям создавать уроки и проекты, которые подчеркивают важность взаимодействия различных областей знаний.

➢ *Примеры из практики:* Предоставляйте примеры успешных педагогических практик, основанных на методах STEM-образования, чтобы вдохновить будущих учителей и демонстрировать, как эти методы могут применяться в реальном классе.

Описанные выше методы могут служить своей целью только в том случае, если они используются в соответствии с научными взглядами. Преподавание естественных наук, требует несколько иного подхода, чем тот, который мы всегда себе представляем. Для того чтобы эффективно использовать методы, упомянутые выше, и дать им возможность служить по назначению, эти методы должны применяться в рамках типичной модели обучения естественным наукам.

Заключение

В данной статье был проведен систематический обзор литературы с использованием метода предпочтительных элементов отчетности для систематических обзоров и мета-анализов (PRISMA 2020).

В ходе обзора была использована блок-схема PRISMA 2020, которая помогла отобрать и проанализировать 11 статей из общего числа 859 статей. Этот этап отбора и анализа данных был выполнен с использованием ключевых слов и названий статей. В последующем, был проведен мета-анализ литературы для более глубокого исследования. Важно отметить, что использовались только эмпирические источники, опубликованные в журналах с 2019 по 2022 год.

Анализируя результаты исследования, можно заключить, что обучение STEM-предметам в подготовке будущих учителей информатики может быть сложным, но важным аспектом образования.

Будущим преподавателям информатики следует активно интегрировать методы проектного обучения, проблемно-ориентированного обучения и обучения на основе опроса в свои образовательные программы. Эти методы способствуют развитию практических навыков, критического мышления и самостоятельности у студентов, а также обогащают обучение информатике реальными задачами и взаимодействием. Стремление к постоянному обучению и развитию поможет как будущим преподавателям, так и их студентам быть успешными в быстро развивающейся области информатики.

Таким образом, данная статья позволяет лучше понять применение метода PRISMA 2020 для систематических обзоров литературы, подчеркивает важность критериев приемлемости при проведении обзоров, и акцентирует внимание на значимости разнообразных методов обучения при обучении STEM-предметам.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Tan A. L. Et al. The STEM quartet //Innovation and Education. – 2019. – Т. 1. – №. 1. – С. 1-14.

[2] Teo T. W., Tan A. L., Teng P. (ed.). STEM education from Asia: Trends and perspectives. – 2021. – С. 35-49.

[3] Маратова Т. Ф. И др. STEM білім беру негізінде болашақ информатика мұғалімдерін дайындау бойынша ғылыми зерттеулерге жүйелік шолу //Вестник «Физико-математические науки». – 2023. – Т. 82. – №. 2.

[4] Maratova T. Et al. About the Need to Attract Girls to Education Using the Stem Methodology in the Informatics Educational Program //2023 IEEE International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST). – IEEE, 2023. – С. 343-346.

[5] Wang K. Et al. The Effectiveness of Educational Robots in Improving

Learning Outcomes: A Meta-Analysis //Sustainability. – 2023. – T. 15. – №. 5. – C. 4637.

[6] Kelley T. R., Knowles J. G. A conceptual framework for integrated STEM education //International Journal of STEM education. – 2016. – T. 3. – C. 1-11.

[7] Birney L. B. Et al. A Case Study of Undergraduate and Graduate Student Research in STEM Education //Journal of Curriculum and Teaching. – 2021. – T. 10. – №. 1. – C. 29-35.

[8] Zhao J. Et al. Factors influencing student satisfaction toward STEM education: Exploratory study using structural equation modeling //Applied Sciences. – 2022. – T. 12. – №. 19. – C. 9717.

[9] Boeve-De Pauw J. Et al. Teachers' self-efficacy and role when teaching STEM in high-tech informal learning environments //Research in Science & Technological Education. – 2022. – C. 1-21.

[10] Paknezhad M. Et al. Explaining adversarial vulnerability with a data sparsity hypothesis //Neurocomputing. – 2022. – T. 495. – C. 178-193.

[11] Wu C. H., Liu C. H., Huang Y. M. The exploration of continuous learning intention in STEAM education through attitude, motivation, and cognitive load //International Journal of STEM Education. – 2022. – T. 9. – №. 1. – C. 1-22.

[12] Yahaya J. Et al. PRInK: Environmental virtual interactive based education and learning model for STEM motivation //Education and Information Technologies. – 2021. – C. 1-21.

[13] Wieselmann J. R. Et al. Becoming a STEM-focused school district: Administrators' roles and experiences //Education Sciences. – 2021. – T. 11. – №. 12. – C. 805.

[14] Kilty T. J., Burrows A. C. Integrated STEM and partnerships: What to do for more effective teams in informal settings //Education Sciences. – 2022. – T. 12. – №. 1. – C. 58.

[15] Gehrtz J., Brantner M., Andrews T. C. How are undergraduate STEM instructors leveraging student thinking? //International Journal of STEM Education. – 2022. – T. 9. – №. 1. – C. 1-20.

REFERENCES

[1] Tan A. L. Et al. The STEM quartet //Innovation and Education. – 2019. – T. 1. – №. 1. – C. 1-14.

[2] Teo T. W., Tan A. L., Teng P. (ed.). STEM education from Asia: Trends and perspectives. – 2021. – C. 35-49.

[3] Maratova T. F. Ï dr. STEM bilim berw negizinde bolaşaq ïnformatïka muğalimderin dayındaw boyınşa ğılımï zerttewlerge jüyelik şolw (Systematic review of scientific research on the training of future informatics teachers based on STEM education) //Vestnïk «Fïzïko-matematïçeskïe nawkï». – 2023. – T. 82. – №.2 [in Kaz]

[4] Maratova T. Et al. About the Need to Attract Girls to Education Using the Stem Methodology in the Informatics Educational Program //2023 IEEE International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST). – IEEE, 2023. – С. 343-346.

[5] Wang K. Et al. The Effectiveness of Educational Robots in Improving Learning Outcomes: A Meta-Analysis //Sustainability. – 2023. – Т. 15. – №. 5. – С. 4637.

[6] Kelley T. R., Knowles J. G. A conceptual framework for integrated STEM education //International Journal of STEM education. – 2016. – Т. 3. – С. 1-11.

[7] Birney L. B. Et al. A Case Study of Undergraduate and Graduate Student Research in STEM Education //Journal of Curriculum and Teaching. – 2021. – Т. 10. – №. 1. – С. 29-35.

[8] Zhao J. Et al. Factors influencing student satisfaction toward STEM education: Exploratory study using structural equation modeling //Applied Sciences. – 2022. – Т. 12. – №. 19. – С. 9717.

[9] Boeve-De Pauw J. Et al. Teachers' self-efficacy and role when teaching STEM in high-tech informal learning environments //Research in Science & Technological Education. – 2022. – С. 1-21.

[10] Paknezhad M. Et al. Explaining adversarial vulnerability with a data sparsity hypothesis //Neurocomputing. – 2022. – Т. 495. – С. 178-193.

[11] Wu C. H., Liu C. H., Huang Y. M. The exploration of continuous learning intention in STEAM education through attitude, motivation, and cognitive load //International Journal of STEM Education. – 2022. – Т. 9. – №. 1. – С. 1-22.

[12] Yahaya J. Et al. PRInK: Environmental virtual interactive based education and learning model for STEM motivation //Education and Information Technologies. – 2021. – С. 1-21.

[13] Wieselmann J. R. Et al. Becoming a STEM-focused school district: Administrators' roles and experiences //Education Sciences. – 2021. – Т. 11. – №. 12. – С. 805.

[14] Kilty T. J., Burrows A. C. Integrated STEM and partnerships: What to do for more effective teams in informal settings //Education Sciences. – 2022. – Т. 12. – №. 1. – С. 58.

[15] Gehrtz J., Brantner M., Andrews T. C. How are undergraduate STEM instructors leveraging student thinking? //International Journal of STEM Education. – 2022. – Т. 9. – №. 1. – С. 1-20.

БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІ ҮШІН STEM ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ ТИІМДІЛІГІН МЕТА-ТАЛДАУ

*Маратова Т.Ф.[1], Бостанов Б.Г.[2], Култан Я.[3], Наурызбаев Д.Б.[4]
*[1]докторант КазҰлтҚызПУ, Алматы, Казақстан
e-mail: maratova.tolganay1@gmail.com
[2]п.ғ.к., қауымдасқан профессор, КазҰлтҚызПУ,
Алматы, Казақстан
e-mail: bbgu@mail.ru
[3]п.ғ.к., PhD, қауымдасқан профессор, Братиславадағы ЭУ,
Братислава, Словакия
e-mail: j.kultan@gmail.com
[4]магистр, оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Казақстан
e-mail: n.darman05@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақала болашақ информатика мұғалімдеріне арналған STEM (science, technology, engineering and mathematics) оқыту тиімділігінің мета-талдауын ұсынады. Мета-талдаудың заманауи әдісін қолдана отырып, осы саладағы оқытудың тиімділігіне арналған әртүрлі зерттеулерге кешенді бағалау жүргізілді. Талдау барысында STEM және информатиканы оқытуда қолданылатын әдістер, тәсілдер мен стратегиялар қарастырылды. Мақалада Prisma 2020 жүйелі шолуларына (the preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses) қолайлы есеп беру элементтерінің әдісін қолдану зерттеледі. Осының арқасында жалпы саны 859 мақаладан 11 мақала іріктеліп, талданды. Жарамдылық критерийлері тек эмпирикалық дереккөздер негізінде 2019 жылдан 2023 жылға дейін жарияланған журналдарды ескере отырып анықталды.

Негізгі сөздер мен мақала атауларына негізделген әдебиеттің Мета-талдауы нәтижелерді қорытындылауға және жүйелеуге көмектесті. Мақалада сонымен қатар STEM пәндерін оқытуда әртүрлі оқыту әдістерінің маңыздылығы атап өтіледі, бұл оқу процесін жақсартуға және білім алушының қызығушылығын арттыруға көмектеседі.

Біздің мақсатымыз болашақ информатика мұғалімдерін даярлау үшін оқытушылар қандай тиімді STEM оқыту әдістерін қолдана алатынын анықтау үшін әдебиеттерге әдістемелік шолу жасау болды.

Авторлар негізгі аспектілерді, соның ішінде әдістердің әртүрлілігіне көзқарастарды, оқушылардың мотивациясына әсері мен ұғымдарды түсіну деңгейіне назар аудара отырып, оқу үдерісіндегі жалпы тенденцияларды, табыстар мен қиындықтарды анықтады. Алынған нәтижелерді болашақ информатика мұғалімдері өздерінің білім беру бағдарламаларына біріктіре алатын ең жақсы тәжірибелер мен тәсілдерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл жұмыс болашақ оқытушылар арасында STEM және

информатиканы оқыту процесін оңтайландыру үшін құнды ұсыныстар береді.

Тірек сөздер: STEM, оқыту, PRISMA, информатика, мета-талдау, тиімділік, әдістер, болашақ оқытушылар

META-ANALYSIS ON THE EFFECTIVENESS OF STEM LEARNING METHODS IN THE TRAINING OF FUTURE INFORMATICS TEACHERS

*Maratova T.F.[1], Bostanov B.G.[2], Kultan J.[3], Nauryzbayev D.B.[4]
*[1]doctoral student, KazNWTTU,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: maratova.tolganay1@gmail.com
[2]c.p.s., ass.professor, KazNWTTU,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: bbgu@mail.ru
[3]c.p.s., PhD., ass.professor, UE in Bratislava, Bratislava, Slovakia
e-mail: j.kultan@gmail.com
[4]master, teacher, KazNPU named after Abai,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: n.darman05@gmail.com

Abstract. This article presents a meta-analysis of the effectiveness of STEM (science, technology, engineering and mathematics) education for future informatics teachers. Using the modern method of meta-analysis, a comprehensive assessment of various studies on the effectiveness of training in this area was carried out. During the analysis, methods, approaches and strategies used in STEM learning and informatics. The article examines the application of the method of preferred reporting elements for systematic reviews PRISMA 2020 (The Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses). As a result, 11 articles were selected and analyzed out of a total of 859. The eligibility criteria were determined by considering journals published from 2019 to 2023, solely on the basis of empirical sources.

Meta-analysis of the literature conducted on the basis of keywords and titles of articles helped to summarize and systematize the data obtained. The article also emphasizes the importance of a variety of teaching methods in teaching STEM subjects, which contributes to improving the learning process and attracting the interest of the student.

Our goal was to conduct a methodological review of the literature to determine which effective STEM teaching methods can be used by teachers to train future computer science teachers.

The authors identified common trends, successes and challenges in the learning process, highlighting key aspects, including approaches to a variety of methods, the impact on students' motivation and the level of understanding of

concepts. The findings allow us to identify the best practices and approaches that future computer science teachers can integrate into their educational programs. This work provides valuable recommendations for optimizing the learning process of STEM and computer science among future teachers.

Key words: STEM, learning, PRISMA, informatics, meta-analysis, effectiveness, methods, future teachers

Статья поступила 17.08.2023

UDC 378.1
IRSTI 14.25.05
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.012

FEATURES OF THE FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE PEDAGOGICAL HISTORIANS

*Astemes G.[1], Auzhanova A.R.[2], Zhambaulova G.A.[3], Yergeshov Y.T.[4]
*[1]doctoral student, Kazakh National Pedagogical University after named Abay, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Zhanat_2006@mail.ru
[2]PhD, Candidate of Science in History, Astana IT University, Astana, Kazakhstan
e-mail: nurbek@mail.ru
[3]master, senior lecturer, Atyrau University named after Kh. Dosmukhamedova, Atyrau, Kazakhstan
e-mail: Zhambaulova@mail.ru
[4]Post-graduate student, Kyrgyz State University named after I. Arabaev, Bishkek, Kyrgyzstan
e-mail: bislauka@mail.ru

Abstract. The formation of competent specialists in the system of modern education is guided by the competitive requirements of the leading countries of the world and the model of result-oriented education.

In this regard, the world of education is not limited to the study of information, but is also self-organized, creative, quickly adapting to everyday changes, passionate about the comprehensive integration of knowledge.

Therefore, the following requirements are becoming increasingly important for the training of future teachers in higher education: personal, zeal for continuous improvement of their knowledge, creativity, ability, research competence, new knowledge, the ability to predict the future.

In this regard, the research methods were determined based on the specifics of experimental control, questionnaires, interviews and conversations

with students and teachers of the level of formation of research competencies of future pedagogical historians and were based on experimental practice.

The main purpose of the defining stage was to determine the level of research competence and the actual position of future teachers. In addition, the survey revealed the correctness of the tasks set, in particular, the expediency of forming the research competence of future teachers in a university setting.

The descriptive experiment was aimed at determining the attitude of future teachers to the implementation of research competence and the level of preparation for it.

The purpose of the survey was to assess the level of understanding of the essence and properties of the research competence of future pedagogical historians.

Key words: education, formation, competence, organization, social, science, future teacher, generation

Basic provisions

Science is consistent in comparison with spontaneous, experimental knowledge, which is a set of information, references, instructions of activity and discipline accumulated in the historical development of ordinary practice features. Science is manifested as a system of knowledge about the natural (material) world and the laws of society. That science is a separate science while being a whole the so-called are classified into a number of areas of knowledge. This division is caused by the diversity of the world that surrounds us and therefore a separate branch of science is a multifaceted service studies certain aspects. Combination of classification and integration processes in scientific knowledge, mathematical and computerization of science, dialectisation and theorization, social and ethical problems of modern science. Research is the process of creating new scientific knowledge, expanding knowledge of the world, human activity-a kind of activity. The objectivity and reliability of scientific results depends on understanding the essence of research processes and phenomena. The methodological platform for scientific research is the theory of cognition. General scientific knowledge the method has the function of a guide [1].

Introduction

According to the research of scientists in the era of globalization, the emphasis is placed on the fact that the formation of competence is carried out through the means of educational content, from which the student's abilities develop and opportunities arise to solve real problems in everyday life – from domestic problems to industrial and social problems. In today's responsible period, which is full of changes every day, teachers have a great responsibility to educate the future younger generation in accordance with the requirements of the time. It requires a constant search from the teacher, constant improvement

of his knowledge. After all, the future of our country is in the hands of the younger generation. The skill and success of a teacher lies in a student who has received a quality education and a good upbringing. The work on the development of student creativity will continue continuously. This is a need that arises in accordance with the requirements of society [2] .

To determine the theoretical basis of the student's competence in the modern education system, we will focus only on the concept of "competence": competence is the unity of the theoretical and practical readiness and ability of an individual to perform professional activities. In other words, competence means the ability of an individual to apply knowledge and experience in a specific situation and a related personality trait. In some cases, the concept of competence is concretized with the concept of competence, but when these two concepts are compared, the meaning of the concept of competence is broad. Because: competence includes, in addition to the purely professional knowledge and skills that characterize competence, motivation, cooperation, ability to work in a group, social environment, learning, evaluation, logical thinking, obtaining information, using it, etc.

In the modern education system, the competence of a student is characterized by the following three aspects and:

- Essential aspect-a thorough understanding of the situation, its understanding and attitude to it, understanding the theoretical basis, important issues;
- Problem-practical aspect-setting goals and objectives for the student and strengthening the ways of implementation;
- Communicative aspect-ensures the student's participation and mutual influence in this process, situation [3].

Analyzing the above aspects, it should be noted that the competence of a teacher in the education system is manifested not in the form of inanimate, that is, memorized knowledge, but in the activity of the student as an individual, his involvement in cognition, thinking, activity, the ability to propose certain problems, make solutions, analyze its course and results, make rational comments and corrections.

From the point of view of this approach, the preparation of future teachers for research activities is studied and implemented as an integral process in the unity of all its components and taking into account the impact of all possible factors. Professional training is based on the requirements of professional-pedagogical, industrial, organizational-managerial, research, experimental, expert-consulting, implementation, interaction of commercial activities of the teacher.

The integrative approach is aimed at creating more favorable conditions for learning and personal development by ensuring the flexibility of the training content, individualization of the educational program by adapting the didactic system to the needs of the individual and the level of its basic training,

integration of various factors affecting personal and professional development [4].

The implementation of the competence approach is aimed at strengthening the applied, practical nature of Education. This direction is born from the simple question of what results of the knowledge gained in school a student can use outside of school. The essence of this direction lies in the idea that everything studied at school should be effective in the future, that is, it should be profitable. For example, students can be required to know historical documents, as well as to adapt to life using these documents. It would be very useful to revise the content of education from this point of view. Result-oriented learning, i.e. a competency-based approach, requires, first of all, the formation and development of the teacher's professional competence. If we consider competence from the personality of the approach, then it should be considered as an important part of the teacher's language competence. Historical years are of great importance in the study of history, so interesting events that took place in different years during the lesson also play a special role in the development of the student's imagination [5]. At the same time, students will deepen the lesson in passing individual works on various topics, and I will give them the opportunity to share these studied topics. Through such methods, in the process of working in each lesson, students develop deep knowledge, memory, the language of history and speech, and they are brought up to be inquisitive, economical. Summing up my practical work, I hope that the focus of history knowledge on the professional profession will contribute to the formation of a competitive individual who independently searches, makes decisions on the basis of skills and actions, lives and works honestly in the market. As a subject teacher, I set myself a goal – to strengthen the scientific search of students, to improve their abilities, to use new historical data in scientific research. It is the duty of every teacher to educate young people who know the old and the New, know the history and can use the lessons of history in everyday life, convey their knowledge to the younger generation [6].

In research and search work, the role of evidence is especially important.

In order to teach students to research and search activities, it is necessary to provide them with various it is necessary to study through psychological questionnaires. Students ' knowledge determination of personal development abilities, Organization of future work will guide [7].

Natural Science, which arises from the diversity of substances studied there are a number of differences between the methods of humanitarian knowledge and the methods of humanitarian knowledge.

The methodology of Natural Science does not take into account the individual features of matter, because it was formed a long time ago and went unnoticed by the researcher. For example, history in the science of the origin of matter, its individual features reviews. Methodology of social cognition from the methodology of Natural

Materials and methods

In the research work, both general scientific methods (the method of analysis, synthesis) and special research methods of linguistic and humanitarian disciplines were used: the method of comparative analysis, the system method, the method of categorization and functional-stylistic analysis of media texts, the method of content analysis.

The research is based on an interdisciplinary approach synthesizing knowledge of journalism, communication theory, psycholinguistics, cognitive linguistics, linguoculturology, social philosophy.

Results

The results of the study are of great importance for the formation of the research competence of future teachers and make a significant contribution to the theory and practice of training future competent specialists in higher education.

In the context of the development of personal meanings, it is important to understand the potential of a person as a full and comprehensive manifestation of his important personal competencies (choice of value orientations, creative self-expression and responsibility for his actions).

Thus, the result of the process of preparing teachers for research activities can be defined as the personal and professional development of the student, which is formed in the existing system of knowledge about research professional and pedagogical activities, personal and professional and professional pedagogical development. pedagogical activity is reflected in practical preparation for research activities [8].

Through the concept, innovative changes in the education of higher educational institutions are developed and implemented in practice, reflecting the specifics of local conditions and at the same time meeting the general aspirations of Kazakhstan for democratic transformations. We believe that the conceptual apparatus should include the main idea that determines the novelty of the content and structure of the solution of the problem, and be represented by a number of rules that are of fundamental importance for research [9].

Thus, in our case, the main conceptual idea is the continuity of professional and personal self-development of the teacher. Professional development, which provides for the implementation of certain results of work with the above-mentioned conceptual principles, involves easy integration of knowledge from these principles, expansion of the field of thought, information, mandatory individual assimilation of new pedagogical ideas.

The most effective system of professional development of a teacher's research competence is the study of pedagogical ideas on real experience using intensive technologies of professional self-development: small research, analysis of real experience, protection of projects and technologies, educational and business games., approbation of the author's ideas [10].

Thus, the educational space of the university should activate, stimulate, direct and support the teacher's research. This thesis asserts that today in pedagogical theory and practice the relationship between professional research and professional development is established.

The research competence of the teacher of the historian consists in the search and recognition of previously unknown new pedagogical phenomena in the development and solution of scientific and practical tasks of education and training of the younger generation. The research element of the teacher's activity manifests itself in the development of new content, new organizational forms and methods.

Although most descriptions of this word are semantically similar, there are some differences. For example, in the dictionary (Russian-Kazakh) competence is (activity, duty, assignment) activity, task, scope, mandatory action, mandatory service; service is mandatory service" [11].

In this regard, the research methods were determined based on the specifics of experimental control, questionnaires, interviews and conversations with students and teachers of the level of formation of research competencies of future teachers and were based on experimental practice.

The main purpose of the defining stage was to determine the level of research competence and the actual position of future teachers. In addition, the survey revealed the correctness of the tasks set, in particular, the expediency of forming the research competence of future teachers in a university setting.

The descriptive experiment was aimed at determining the attitude of future teachers to the implementation of research competence and the level of preparation for it.

1. The purpose of the survey was to assess the level of understanding of the essence and properties of the research competence of future teachers.

The students of the experimental group assessed the "research function as a multifaceted complex phenomenon" and expressed their opinion on the concept of "research competence":

- the path of personal and professional development;
- type of cognitive activity;
- a form of realization of a person's creative potential;
- the principle of improving the quality of educational services;
- the method of reconstruction of pedagogical reality;
- Ways to acquire new pedagogical knowledge.

According to the results of the experimental experiment, 48% of students believe that only people with high creative potential are engaged in research competencies. A small number of students, 22%, consider the implementation of research competence to be a way of personal development, and 19% believe that it is an improvement in the quality of educational services. Only 11% of students feel the need for scientific research to gain new knowledge and show the need for cognitive activity to fulfill research competencies.

During the diagnostic experiment, an author's test was offered to students as one of the diagnostic tools.

The research competence of future teachers is considered as a condition for their professional development; the motives of future specialists were considered as the driving force of actions. The data of the questionnaire were presented, on the basis of which the motivation of students to perform research competencies, the value attitude of students to research activities and the level of development of research skills were determined. Their combination makes it possible to determine the initial state of formation of the research competence of future teachers.

Discussion

Thus, if we group the concept of competence: it gives the concepts of competence, productivity, implementation, scope of tasks, productivity. The issue we are considering is research competence, i.e. the execution of research. Therefore, we believe that the use of the Latin term "competence" will be more accurate.

Thus, special attention was paid to the specific, social and personal types of competencies of the research competence of future teachers. Special – knowledge, qualifications, skills, independent acquisition of new knowledge and skills in accordance with their specialty, evaluation of the results of their work, the availability of qualifications. Social knowledge of language, communicative culture, ability to cooperate with others, readiness for the results of their actions, environment. Personal and professional activity to improve self-knowledge skills, readiness for personal development.

Before proceeding to the pedagogical aspects of the formation of the research competence of future teachers of historians, its preparation for implementation should include both organized forms of training in this regard, and independent work to improve knowledge, business skills and abilities. Preparation is competent participation in experimental work, research laboratories of universities, project activities [12].

The preparation of future teachers of historians for the implementation of research competencies in this regard will include both organized forms of training and independent work to improve knowledge, business skills and skills for professional activity; and training is competent participation in experimental work, research laboratories of higher educational institutions, project activities.

Today, new technologies are being introduced into all spheres of human activity. The impact of these technologies, especially on the system, is significant. Because it is recognized as a supplier of highly skilled labor for modern production. The quality of training depends on the level of training of teachers. The training of teachers of historians in the system of modern education, being a complex scientific and practical problem, determines

the integration structure of its activities. The research competence of future teachers of historians includes creative and pedagogical activity.

Basically, the teacher, being a highly educated specialist, carries out pedagogical, educational, organizational and methodological activities for the preparation of students in the education system.

In fact, today a teacher of history should be able to effectively combine professional, technical and pedagogical qualities. A teacher, mastering a single profession, must freely master the real needs and technical requirements of the modern system and the system of pedagogical education [13].

Conclusion

The research competence of a teacher of history consists in the search and recognition of previously unknown new pedagogical phenomena in the development and solution of scientific and practical tasks of education and training of the younger generation. It is revealed that the research element of the teacher's activity manifests itself in the development of new content, new organizational forms and methods.

The research competence of teachers of historians is characterized by their competence in solving urgent problems, choosing effective teaching methods, making informed decisions in the management of research processes based on the actualization of its content, principles and organizational forms [14].

Accordingly, the research competence of future teachers of historians is determined by the following skills (diagnostic skills, design skills, organizational skills, activity, analytical, socialization skills).

The realization of research competence in pedagogical activity gives the work of a teacher a creative, research character. Of course, all these competencies are closely related to each other and form the basis of the teacher's pedagogical activity.

REFERENCES

[1] Asipova, N.A. Fundamentals of university pedagogy. – Bishkek, 2001.

[2] Bekboev, I.B. Problems of updating school education. Bishkek, 2000. – Part 2. – pp. 12-20.

[3] Dobaev, K.D. Methodology of teaching Russian in primary classes of the Kyrgyz school [Text]: program for pedagogical institutes in specialty 2121 "Pedagogy and methodology of primary education". – Frunze, 2019.

[4] Duong, T., M. An investigation into effects of role-play in an EFL speaking course. Global Journal of Foreign Language Teaching. - 2014. - 4(2). – p. 81-91.

[5] Aribi, I. Analysis of the speech act of request in EFL materials. International Journal of Learning and Teaching. - 2014. - 6(1). – p. 13-29.

[6] Canale, M.; Swain, M. «Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing». Applied Linguistics (1):

1–47. Retrieved September 29, 2013.

[7] Aksenova, L.I. Special pedagogy. – M., 2005. – 400 p.

[8] Romanov P.Yu. Management of formation of research skills of students in the system of continuous pedagogical education //State service. - 2002. – No. 6. – pp. 99-105.

[9] Zagvyazinsky, V.I. Teacher as researcher. – M.: Znanie, 1980. – 96 p.

[10] Novikov, A.M. How to work on a dissertation [Text]: a manual to help a teacher-researcher. – M.: Pedagogical search, 1994. – 146 p.

[11] Bogoslovsky, V.I. Theoretical foundations of scientific support of the educational process at the Pedagogical Institute: abstract. diss. ... Doctor of Pedagogical Sciences. – St. Petersburg, 2000. – 35 p.

[12] Kraevsky, V.V., Methodology of pedagogy: a new stage, M.: Academy, 2002. – 576 p.

[13] Shashenkova, E.A. Task as a means of teaching research activities of college students [Text]: diss. ... Candidate of Pedagogical Sciences. – M., 2002. – 160 p.

[14] Berezhnova, E.V. Methodological conditions for the transition of science to practice in the structure of applied pedagogical research: abstract. diss. ... Doctor of Pedagogical Sciences. – Volgograd, 2003. – 43 p.

[15] Isaeva, Z.A. Formation of professional research culture of a teacher in the system of university education: abstract. diss. ... Doctor of pedagogical Sciences. – Almaty, 2017. – 51 p.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Астемес Г.[1], Аужанова А.Р.[2], Жамбаулова Г.А.[3], Ергешов Е.Т.[4]
*[1]докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: Zhanat_2006@mail.ru
[2]PhD, т.ғ.к., Астана Ақпараттық технологиялар университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: nurbek@mail.ru
[3]магистр, аға оқытушы, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан
e-mail: Zhambaulova@mail.ru
[4]аспирант, И. Арабаев атындағы Қырғыз мемлекеттік университеті, Бішкек, Қырғызстан
e-mail: bislauka@mail.ru

Аңдатпа. Заманауи білім беру жүйесінде құзыретті мамандарды қалыптастыру әлемнің жетекші елдерінің бәсекелестік талаптарына және нәтижеге бағдарланған білім беру моделіне бағдарланады.

Осыған байланысты білім беру әлемі тек ақпаратты зерттеумен ғана шектелмейді, сонымен қатар өзін-өзі ұйымдастыратын, шығармашылық, күнделікті өзгерістерге тез бейімделетін, білімнің жан-жақты интеграциясына құмар.

Сондықтан жоғары оқу орындарының болашақ оқытушыларын даярлау үшін келесі талаптар маңызды болып табылады: жеке, білімдерін үнемі жетілдіруге ұмтылу, шығармашылық, қабілеттер, зерттеу құзыреттілігі, жаңа білім, болашақты болжай білу.

Осыған байланысты зерттеу әдістері эксперименттік бақылау, сауалнама, сұхбат және студенттер мен оқытушылармен болашақ педагогика тарихшыларының зерттеу құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейі туралы әңгімелесу ерекшеліктеріне сүйене отырып анықталды және эксперименттік тәжірибеге негізделген.

Анықтаушы кезеңнің негізгі мақсаты зерттеу құзыреттілігінің деңгейін және болашақ мұғалімдердің нақты жағдайын анықтау болды. Сонымен қатар, сауалнама қойылған міндеттердің дұрыстығын, атап айтқанда, ЖОО жағдайында болашақ педагогтардың зерттеу құзыреттілігін қалыптастырудың орындылығын анықтады.

Сипаттамалық эксперимент болашақ мұғалімдердің зерттеу құзыреттілігі мен оған дайындық деңгейін жүзеге асыруға қатынасын анықтауға бағытталған.

Сауалнаманың мақсаты болашақ педагогика тарихшыларының зерттеу құзыреттілігінің мәні мен қасиеттерін түсіну деңгейін бағалау болды.

Тірек сөздер: білім, қалыптасу, құзыреттілік, ұйымдастыру, қоғам, ғылым, болашақ мұғалім, ұрпақ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ИСТОРИКОВ

*Астемес Г.[1], Аужанова А.Р.[2], Жамбаулова Г.А.[3], Ергешов Е.Т.[4]
*[1]докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: Zhanat_2006@mail.ru
[2]PhD, к.и.н., Астанинский университет информационных технологий, Астана, Казахстан,
[3]магистр, ст. Преподаватель, Атырауский университета им. Х. Досмухамедова e-mail: Zhambaulova@mail.ru
[4]аспирант, Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева, Бишкек, Кыргызстан
e-mail: bislauka@mail.ru

Аннотация. Формирование компетентных специалистов в системе современного образования ориентируется на конкурентные требования ведущих стран мира и модель образования, ориентированного на результат.

В связи с этим мир образования не ограничивается изучением информации, но также является самоорганизующимся, творческим, быстро адаптирующимся к повседневным изменениям, увлеченным всесторонней интеграцией знаний.

Поэтому все большее значение для подготовки будущих преподавателей высших учебных заведений приобретают следующие требования: личностные, стремление к постоянному совершенствованию своих знаний, креативность, способности, исследовательская компетентность, новые знания, умение прогнозировать будущее.

В связи с этим методы исследования были определены исходя из специфики экспериментального контроля, анкетирования, интервью и бесед со студентами и преподавателями об уровне сформированности исследовательских компетенций будущих историков педагогики и были основаны на экспериментальной практике.

Основной целью определяющего этапа было определение уровня исследовательской компетентности и фактической позиции будущих учителей. Кроме того, опрос выявил правильность поставленных задач, в частности, целесообразность формирования исследовательской компетентности будущих учителей в условиях вуза.

Описательный эксперимент был направлен на определение отношения будущих педагогов к реализации исследовательской компетентности и уровня подготовки к ней.

Целью опроса была оценка уровня понимания сущности и свойств исследовательской компетентности будущих историков педагогики.

Ключевые слова: образование, становление, компетентность, организация, общество, наука, будущий учитель, поколение

Статья поступила 10.10.2023

2 Бөлім
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ
Part 2
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

UDC 378.14.015.62
SRSTI 14.01.45
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.013

FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE VIA THE CASE-STUDY METHOD

*Utegaliyeva B.B.[1], Zhumabekova G.B.[2]
*[1]doctoral student, Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: bibigul.utegaliyeva@bk.ru
[2]c.p.s, professor, Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma@mail.ru

Abstract. Increasing the effectiveness of intercultural communication through the competence-based approach is an extremely complex and essential task of modern professional higher education. This study sets out to explore the impact of the case-study method on the enhancement of the linguocultural competence of future teachers of a foreign language. This article presents the results of an experiment on the implementation of the developed set of exercises based on the interactive case-study method and examines the effectiveness of this method for increasing the level of linguocultural competence as a body of knowledge about cultural values acquired by a linguistic personality. The research method is a two-stage survey with the experimental and control groups. The sample involved 44 senior undergraduate students of M.Utemisov West Kazakhstan University majoring in Educational program "6B01705 - Foreign Language: Two Foreign Languages" at Specialized Professional Foreign Language classes. Through the survey among future foreign language teachers, the features of their perception of linguocultural competence and the method used for its development were revealed. According to the participants of the experimental group, the case-study method was shown to significantly improve the intercultural and communicative and, in particular,

the linguocultural competence of students, especially in comparison with the discussion of the authentic text read in the control group. The conclusions of the authors contribute to the development of active teaching methods in vocational education, focused on the formation of linguocultural competence. The materials of the article will be useful for teachers of English for specific purposes in the sphere of professional higher education.

Key words: competence-based approach, intercultural communicative competence, linguocultural competence, case-study method, educational technology, foreign language teaching, pedagogical education, higher education

Basic provisions

The competence-based approach corresponds to the general concept of the educational standard adopted in most developed countries and is focused on establishing a connection between higher education and the requirements of the external environment and forming an active set of professional competencies in a future specialist [1]. Currently, much attention is paid to the study of the features of the formation of intercultural and communicative competence. Linguocultural competence is an integral part of intercultural and communicative competence along with sociocultural, conceptual, cognitive, personality-oriented and communicative competences [2]. It forms a linguocultural reflection of the national linguistic consciousness and mentality and is understood as a body of knowledge about cultural values acquired by a linguistic personality. The interdependence of language and culture serves as a crucial factor in teaching foreign languages [3], as culture plays a crucial role in acquiring the pragmatic competence of students studying English as a foreign language [4].

Introduction

Although there have been numerous studies into the effectiveness and features of the application of various methods for the formation and development of intercultural and communicative competence, only a few recent studies in the sphere of language education have focused on linguocultural competence as a constituent of intercultural communicative competence. Thus, in the investigation of the criteria for the linguocultural competence of future professional philologists, the importance of the conceptual approach for the formation of the value linguocultural identity of students is emphasized [5]. In the analysis of the features of the development of linguocultural competence of future professional translators, the methods of its formation through the teaching of foreign literature at the university are considered [6]. In spite of the importance of linguocultural competence highlighted by researchers as a

necessary component of the professional readiness of a university graduate, the methodological aspect of its formation and development remains little studied.

Moreover, scant attention has been paid to the use of active learning strategies such as the case-study method in order to form and develop linguocultural competence. Yet, many researchers note the need for introducing the case-study method into the practice of higher education. According to S. S. Kunanbayeva [2], this method is designed to improve skills and gain professional experience, since it contributes to the development of the ability to solve problems that arise in professional activities that require future professionals to be able to act in non-standard situations, promptly and creatively put forward optimal constructive solutions, and be effective action in times of crisis. In addition, by using the case-study method it is possible to apply theoretical knowledge to solving practical problems, promote the development of research skills and independent thinking [7].

The purpose of this article is to analyze the effectiveness of the case-study method as an active learning strategy for improving the level of linguocultural competence of future teachers of a foreign language. With the help of a questionnaire designed for this study, the features of the perception of linguocultural competence by students and the method used for its development are revealed.

Materials and methods

This article presents the results of an experiment during which a set of exercises was introduced for the formation of linguocultural competence based on the case-study method. The study sample involved 24 students of M. Utemisov West Kazakhstan University, who were in the fourth year of undergraduate studies with a major in two foreign languages (experimental group). Their level of English language proficiency was C1. To determine the initial level of linguocultural competence proficiency, a control group was also selected, which was not subjected to experimental exposure. The control group consisted of 20 fourth-year undergraduate students in the direction of “Foreign language: two foreign languages”. Informed consent was obtained from the participants from both the experimental and control groups to take part in the study and to process the responses received.

The structure of the control group session was based on a discussion of a text from *The Guardian* on the language difficulties that refugees face in integrating into the British educational system. In the experimental group, work on the case took place in several stages. At the preparatory stage, the teacher developed the content of the case, taking into account the focus and level of professional training of students. The students were asked to read the

primary text of the case in English with a minimum of information about the problem.

To conduct this experiment, the teacher developed a set of exercises based on the case study, which consisted of preparatory tasks, the case itself and the discussion of the case. As preparatory exercises, students were asked to discuss cultural definitions and approaches to communication that are specific to different cultures, as well as cultural differences that arise in a multicultural educational environment. Through language exercises, lexical and grammatical difficulties were removed, and the lexical and grammatical resources necessary for students to discuss the case were updated. Brainstorming was done to understand the key concepts.

While getting acquainted with the case, the students were asked to discuss the situation and identify the main difficulties faced by the participants in the situation. As materials for self-solving cases, links to Internet resources were provided, which describe the problems associated with the peculiarities of intercultural communication in the educational environment, as well as ways to solve them. The students were also given guidance on how to work on the case. The third block of tasks contained questions for subsequent discussion in groups, as a result of which each group presented its solution to the case in the form of a presentation. At the final stage, the results of the lesson were summed up.

Questioning of students was used as a research method in this study. The questionnaire consisted of two parts and was used at the beginning of the introductory lesson (part 1) and at the end of the main lesson (part 2). The first part of the survey consisted of three questions: (1) How do you understand the term "linguocultural competence"? (2) To what extent do you have linguistic and cultural competence? (3) In your opinion, what is the role of linguocultural competence in the professional activities of a foreign language teacher? A detailed answer was expected from the students to the first question. Questions 2 and 3 were answered on a Likert scale, which measures judgment on a scale of 1 (little) to 4 (high). Students also had to comment on their choice of answer to the third question in an extended form.

The second part of the survey included four questions: (1) In your opinion, how much has your linguocultural competence improved? (2) To what extent did the method used help you improve your linguistic competence? (3) In your opinion, how suitable is the method used for the development of linguistic and cultural competence of future teachers of a foreign language? (4) How has your understanding of linguocultural competence changed? The variants of responses to all the four questions were based on a Likert scale; the fourth question was expected to have a detailed commentary on how and why, in the

opinion of the students, their understanding of the studied competence had changed to the degree indicated by them.

Results

As a result of the first part of the survey, conducted at the preparatory stage of the experiment, it was shown that the participants in the experimental and control groups are at approximately the same initial level of linguocultal competence. Moreover, being fourth-year students, they are already familiar with such a concept as "linguocultural competence". Thus, in response to the first question about their understanding of the meaning of the term, almost all respondents emphasized the connection between language and culture. Many students have defined linguocultural competence as "the understanding of the relationship between language and culture", "the totality of knowledge about culture embodied in the language", "the totality of cultural phenomena concentrated in the language being studied". The results of the first part of the questionnaire (questions 2-3) are described in Figures 1 and 2 below.

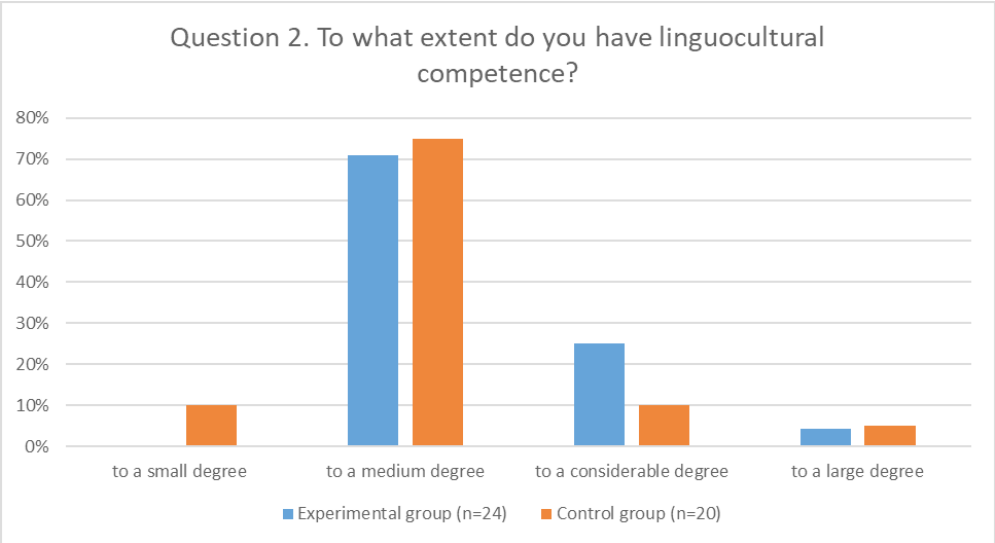

Figure 1 – Students' perception of their initial level of linguocultural competence

Figure 1 illustrates the students' answers to the second question about the initial level of proficiency in linguocultural competence. According to the figure, the majority of participants in both groups (70.8% in the experimental group and 75% in the control group) chose the answer "to an average degree". A rather small number of students in the control group (10%) admitted they had linguocultural competence to a small degree, whereas this option was not

chosen by the participants of the experimental group. At the same time, the proportions of students preferring the "large degree" option were practically the same for the experimental and control groups, and they appeared to be insignificant, 4.2% and 5% respectively.

In answering the third question, the respondents showed that linguocultural competence plays an important role in their future professional activities: the majority of students (about 60% in each of the groups) indicated a significant role of linguocultural competence in the professional activities of foreign language teachers and about 30% chose the variant "to a very large degree". These results can be seen in Figure 2 below.

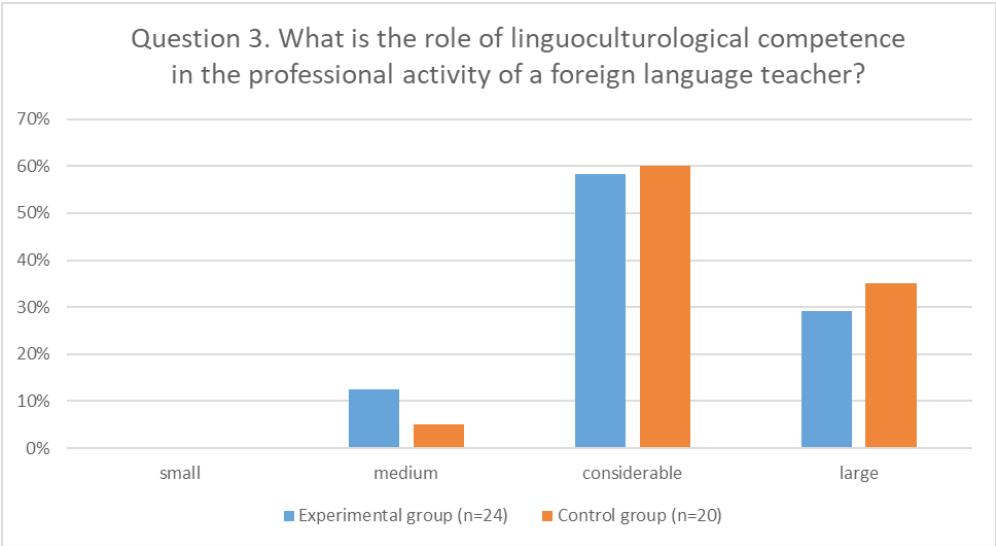

Figure 2 – Student's perception of the role of linguocultural competence in their future profession

In the comments to the answers to the third question, the respondents explained how the importance of linguocultural competence is manifested. Despite different wordings, all respondents agreed that, first of all, it is necessary for a teacher of foreign languages to acquire linguocultural competence in order to further teach their students.

In the second part of the survey, significant differences are already observed between the experimental group, which was subjected to experimental exposure, and the control group, which was not subjected to experimental exposure, which indicates the reliability of the experiment. The results of the second part of the questionnaire are as follows.

None of the participants in the experimental group chose the answer "to a small extent" for any of the questions. On the other hand, the participants in the

control group most often preferred the "medium degree" option, especially to the first question regarding the degree of improvement in their own linguistic and cultural competence (50%). At the same time, almost all participants in the experimental group answered that their linguistic and cultural competence had improved to a significant or very large extent, and the method used in the lesson (the case-study method) helped them in this. They also believe that this method is largely suitable for the development of linguistic and cultural competence of future teachers of foreign languages.

Regarding the effectiveness of the method used in the control group, quite a lot of positive answers were given: 35% of respondents chose the option "to an average degree", the same number of students chose the answer "to a large extent", and one student (5%) is sure that reading and discussing the text helped him improve his linguocultural competence to a great extent. At the same time, the participants in the experimental group expressed much greater confidence in the effectiveness of the case-study method. Figure 3 shows that half of students in this group considered the case-study method helpful to a considerable extent, and 20.8% believed it was very helpful.

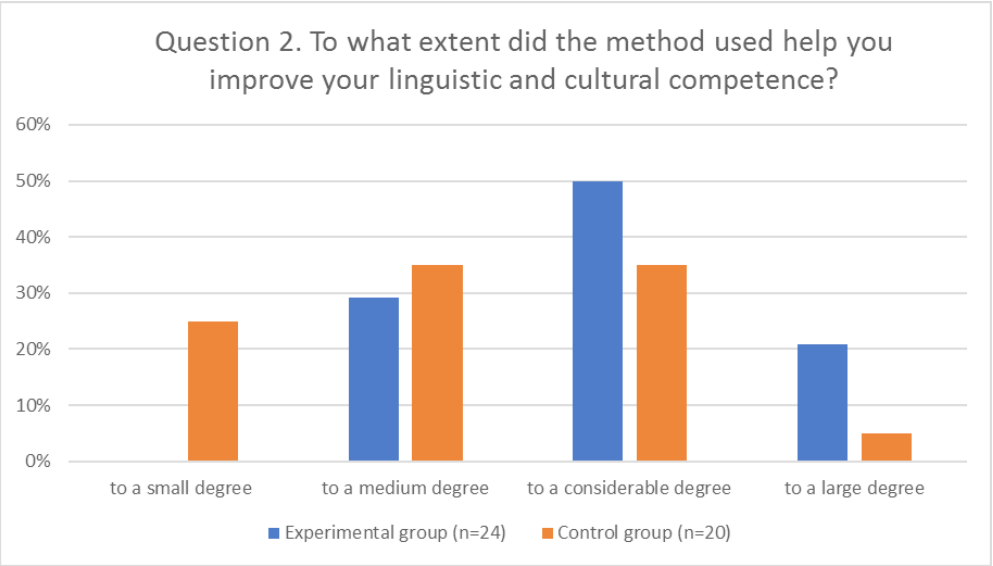

Figure 3 – Students' perception of the effectiveness of the method applied

Moreover, the students of the experimental group asserted more confidently about the applicability of this method to the training of future professionals in the teaching of foreign languages. The absolute majority of their answers to Question 3 were positive: 66.6% chose the "considerable degree" variant and 29.2% preferred the "large degree" option. Most of them

noted a significant change in their understanding of linguocultural competence: 62.5% chose the "considerable degree" option and 25% preferred the "large degree" option.

Discussion

In the second part of the questionnaire, of particular interest is the relatively large number of positive answers to the question on the effectiveness of the method employed in the control group. It should be noted here that the use of authentic texts, as well as other ways of forming and developing intercultural and communicative competence, is generally characterized by researchers as a fairly effective method [8; 9]. Therefore, it would be strange to expect only negative answers from the respondents.

The participants of both groups commented on their answers to the final question in the questionnaire, why they think that their understanding of linguocultural competence has changed to the indicated extent. Despite the presence of positive feedback on the construction of the lesson based on the discussion of the read text, many students in the control group were not satisfied with the effectiveness of the method used. Based on the responses of the participants in the control group, reading and discussing the text was not enough to understand the essence of linguistic and cultural competence and notice its serious improvement.

In contrast to the students from the control group, the participants in the experimental group noticed significant changes in their understanding of linguocultural competence. Thus, according to their comments, the case-study method helped them to better understand how language and culture are related and how it is possible to effectively interact with representatives of other countries and cultures.

The potential of the case-study method as an active learning technique in education is argued to be of great significance in the preparation of future teachers of foreign languages being able to make decisions in complex non-trivial situations of intercultural communication [10]. To achieve the effectiveness of intercultural communication is an extremely complex process that requires special knowledge and competences from both the teacher and the students. Therefore, the effect of the case-study method should be addressed with special attention. However, it must be remembered that the effectiveness of the case-study method largely depends on the level of training of the teacher, who must be familiar with the area of specialization of students, the methodology of teaching a foreign language for special purposes, as well as the theory and practice of the case-study method.

Conclusion

The present study was designed to investigate how the competent approach can be integrated in higher professional education and whether the case-study method can influence the development of linguocultural competence as a component of intercultural and communicative competence in senior undergraduate students. The analysis was carried out with an experimental and control groups in an institution in the Western region of Kazakhstan by using the method of questionnaire in two stages.

In general, the results of the study showed that, according to the participants of the experimental group, the case-study method appeared to be more effective in terms of the formation of linguocultural competence as compared to the discussion of the authentic text read in the control group. Thus, it can be concluded that the case-study method can significantly increase the intercultural and communicative and, in particular, linguocultural competence of students.

REFERENCES

[1] Кунанбаева С.С. Стратегические ориентиры высшего иноязычного образования. – Алматы, 2015.

[2] Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. – Алматы, 2014.

[3] Mirkosimova M.B. Methods of forming linguocultural competence in foreign language education // European International Journal of Interdisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – №3(1). – pp.1-6. Access mode: https://doi.org/10.55640/eijmrms-03-01-01 [Date of access: 15.03.2023]

[4] Al-Sallal R.E., Ahmed M.O. The role of cultural background in the use of refusal strategies by L2 learners // International Journal of Society, Culture & Language. – 2022. – №10(2). – pp. 92-104. Access mode: http://dx.doi.org/10.22034/IJSCL.2022.550928.2596 [Date of access: 15.03.2023]

[5] Makshantseva N.V. Development of linguocultural competence in philology students Based on conceptual approach //Proceedings IFTE-2020. – 2020. – pp. 1561-1576. Access mode: http://doi.org/10.3897/ap.2.e1561 [Date of access: 15.03.2023]

[6] Guliyants A.B., Guliyants S.B., Ivanova A.M. Textbooks on foreign literature as means of students' linguocultural competence building //Proceedings TSNI-2021. – 2021. – pp. 396-411. Access mode: http://doi.org/10.3897/ap.e4.e0396 [Date of access: 15.03.2023]

[7] Чудайкина Г.М., Логинова Н.Ю., Костоварова В.В. Особенности применения метода case study в преподавании иностранного языка в высшей школе //Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса. – 2016. – №10(1). – С. 66-73. Режим доступа: http://doi.org/10.1273717739 [Дата обращения: 01.03.2023]

[8] Permatasari I., Andriyanti E. Developing students' intercultural communicative competence through cultural text-based teaching //Indonesian Journal of Applied Linguistics. – 2021. – №11(1). – pp. 72-82. Access mode: http://doi.org/10.17509/ijal.v11i1.34611 [Date of access: 15.03.2023]

[9] Ivenz P., Klimova B. A review study of activities used in the development of intercultural communicative competence in foreign language classes // International Journal of Society, Culture & Language. – 2022. – №10(2). – pp. 137-150. Access mode: http://dx.doi.org/10.22034/ijscl.2022.556666.2681 [Date of access: 15.03.2023]

[10] Tareva E.G., Tarev B.V. Cases on intercultural communication: new approach to design //Journal of Siberian Federal University. Humanities and Social Sciences. – 2018. – №11(10). – pp. 1699-1710. Access mode: http://doi.org/10.17516/1997-1370-0329 [Date of access: 15.03.2023]

REFERENCES

[1] Kunanbayeva S.S. Strategicheskiye orientiry vysshego ynoiazychnogo obrazovanyia (Strategic guidelines for higher foreign language education). – Almaty, 2015. [in Rus.]

[2] Kunanbayeva S.S. Kompetentnostnoe modelyrovanye professyonalnogo ynoiazychnogo obrazovanyia (Competence-based modeling of professional foreign language education]. – Almaty, 2014. [in Rus.]

[3] Mirkosimova M.B. Methods of forming linguocultural competence in foreign language education //European International Journal of Interdisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – №3(1). – pp.1-6. Access mode: https://doi.org/10.55640/eijmrms-03-01-01 [Date of access: 15.03.2023]

[4] Al-Sallal R.E., Ahmed M.O. The role of cultural background in the use of refusal strategies by L2 learners // International Journal of Society, Culture & Language. – 2022. – №10(2). – pp. 92-104. Access mode: http://dx.doi.org/10.22034/IJSCL.2022.550928.2596 [Date of access: 15.03.2023]

[5] Makshantseva N.V. Development of linguocultural competence in philology students Based on conceptual approach //Proceedings IFTE-2020. – 2020. – pp. 1561-1576. Access mode: http://doi.org/10.3897/ap.2.e1561 [Date of access: 15.03.2023]

[6] Guliyants A.B., Guliyants S.B., Ivanova A.M. (2021). Textbooks on foreign literature as means of students' linguocultural competence building //Proceedings TSNI-2021. – 2021. – pp. 396-411. Access mode: http://doi.org/10.3897/ap.e4.e0396 [Date of access: 15.03.2023]

[7] Chudaikina G.M., Loginova N.Yu., Kostovarova V.V. Osobennosti primeneniya metoda keis stadi v prepodavanii inostrannogo yazyka v vysshei shkole. (Application features of case study method in teaching a foreign

language at high school) // Vestnik Assotsiatsii vuzov turizma i servisa (Bulletin of the Association of Higher Educational Institutions of Tourism and Service). – 2016. №10(1). – pp. 66-73. Rezhim dostupa: http://doi.org/10.1273717739 [Data obrashhenija: 01.03.2023] [in Rus.]

[8] Permatasari I., Andriyanti E. Developing students' intercultural communicative competence through cultural text-based teaching // Indonesian Journal of Applied Linguistics. – 2021. – №11(1). – pp. 72-82. Access mode: http://doi.org/10.17509/ijal.v11i1.34611 [Date of access: 15.03.2023]

[9] Ivenz P., Klimova B. A review study of activities used in the development of intercultural communicative competence in foreign language classes //International Journal of Society, Culture & Language. – 2022. – №10(2). – pp. 137-150. Access mode: http://dx.doi.org/10.22034/ijscl.2022.556666.2681 [Date of access: 15.03.2023]

[10] Tareva E.G., Tarev B.V. Cases on intercultural communication: new approach to design //Journal of Siberian Federal University. Humanities and Social Sciences. – 2018. – №11(10). – pp. 1699-1710. Access mode: http://doi.org/10.17516/1997-1370-0329 [Date of access: 15.03.2023]

КЕЙС СТАДИ ӘДІСІМЕН ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Утегалиева Б.Б.[1], Жумабекова Г.Б.[2]
*[1]докторант, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: bibigul.utegaliyeva@bk.ru
[2]к.п.н., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

Аңдатпа. Құзыреттілік тәсіл негізінде мәдениетаралық қатысымның тиімділігін арттыру қазіргі кәсіби жоғары білімнің аса күрделі және өзекті міндеті болып табылады. Бұл зерттеу кейс-стади әдісінің болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілігін арттыруға әсерін зерттеуге бағытталған. Мақалада интерактивті кейс-стади әдісіне негізделіп әзірленген жаттығулар кешенін жүзеге асыру бойынша жүргізілген эксперимент нәтижелері берілген және мәдени құндылықтар туралы білімдер жиынтығы ретінде лингвомәдени құзыреттілік деңгейін арттыру үшін осы әдістің тиімділігі қарастырылған. тілдік тұлға. Зерттеу әдісі – эксперименттік және бақылау топтарымен жүргізілген екі кезеңді сауалнама. Зерттеуге М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің «6В01705-Шетелтілі: екішетелтілі» мамандығы бойынша бакалавриаттың 4-курсында оқитын 44 студенті «Мамандандырылған

кәсіби шетел тілі» пәнін оқыту аясында қатыстырылды. Болашақ шетел тілі мұғалімдері арасында жүргізілген сауалнаманың көмегімен олардың лингвомәдени құзыреттілігін қабылдау ерекшеліктері мен кейс-стади әдісі арқылы оның қалыптасу деңгейі, сонымен қатар құзіреттілікті дамыту үшін қолданылатын әдістің қажеттілігі анықталды. Зерттеу нәтижесінде эксперименттік топ қатысушыларының пікірінше, кейс-стади әдісі студенттердің мәдениетаралық коммуникативті, атап айтқанда, лингвомәдени құзыреттілігін, әсіресе бақылау тобындағы оқылған түпнұсқа мәтін бойынша пікірталаспен салыстырғанда айтарлықтай жақсарта алатыны көрсетілді. Авторлардың тұжырымдары лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған кәсіптік білім беруде белсенді оқыту әдістерін дамытуға ықпал етеді. Мақаланың материалдары кәсіби жоғары білім саласындағы нақты мақсаттар үшін ағылшын тілі мұғалімдеріне пайдалы болады.

Тірек сөздер: құзыреттілікке негізделген тәсіл, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, лингвомәдени құзыреттілік, кейс-стади әдісі, білім беру технологиясы, шетел тілін оқыту, педагогикалық білім, жоғары білім

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПОСРЕДСТВОМ МЕТОДА КЕЙС-СТАДИ

*Утегалиева Б.Б.[1], Жумабекова Г.Б.[2]
*[1]докторант, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: bibigul.utegaliyeva@bk.ru
[2]к.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

Аннотация. Повышение эффективности межкультурной коммуникации на основе компетентностного подхода является чрезвычайно сложной и актуальной задачей современной профессиональной высшей школы. В данном исследовании ставится задача изучить влияние метода кейс-стади на повышение лингвокультурологической компетентности будущих учителей иностранного языка. В статье представлены результаты эксперимента по внедрению разработанного комплекса упражнений на основе интерактивного метода кейс-стади и исследуется эффективность данного метода для повышения уровня владения лингвокультурологической компетенциией как совокупности знаний о культурных ценностях, приобретенных языковой личностью. Метод исследования представляет собой двухэтапное анкетирование,

которое проводилось с экспериментальной и контрольной группами. В выборке исследования приняли участие 44 студента Западно-Казахстанского университета имени М. Утемисова, обучающихся на четвертом курсе бакалавриата по образовательной программе «6В01705 - Иностранный язык: два иностранных языка» в рамках преподавания дисциплины «Специализированный профессиональный иностранный язык». С помощью анкетирования среди будущих преподавателей иностранного языка были выявлены особенности восприятия ими лингвокультурологической компетенции и уровня ее сформированности посредством метода кейс-стади, а также необходимость используемого метода для развития компетенции. В результате исследования было показано, что по мнению участников экспериментальной группы, метод кейс-стади может значительно улучшить межкультурно-коммуникативную и, в частности, лингвокультурологическую компетентность студентов, особенно по сравнению с обсуждением прочитанного аутентичного текста в контрольной группе. Выводы авторов способствуют развитию активных методов обучения в профессиональном образовании, ориентированных на формирование лингвокультурологической компетенции. Материалы статьи будут полезны преподавателям английского языка для конкретных целей в сфере профессионального высшего образования.

Ключевые слова: компетентностный подход, межкультурно-коммуникативная компетенция, лингвокультурологическая компетенция, метод кейс-стади, образовательная технология, обучение иностранному языку, педагогическое образование, высшее образование

Статья поступила 30.03.2023

UDC 372.881.111.1
SRSTI 14.01.45
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.014

INTEGRATION OF WEB 2.0 TECHNOLOGIES INTO FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Shelestova T.Yu.[1], *Nabiyeva A.B.[2]
[1]PhD, ass. professor, Karaganda Buketov Univesity,
Karaganda, Kazakhstan
e-mail: shelestova2009@mail.ru
*[2]doctoral student, Karaganda Buketov Univesity,
Karaganda, Kazakhstan
e-mail: aizhana.satbayeva@gmail.com

Abstract. The paper reports the results of an exploratory qualitative and quantitative study investigating the potential of Web 2.0 technologies as learning tools for the development of learners' foreign language skills. In particular, the research is devoted to foreign language communicative competence since it is considered a necessary skill for the further development of university students both at higher educational institution and in their careers. The study suggests that the connectivist practice via Web 2.0 tools provides any significant effect on improving learners' foreign language communicative skills. This research involved a total of 16 students, doing their BA in Karaganda Buketov University, 8 of them used various Web 2.0 services, and the other 8 in a control group followed the same curriculum, but without web applications for 14 weeks. Questionnaires were used to investigate learners' perceptions of the task value and of their performance and confidence changes over time. Pre- and post-productive tests were used to compare the participants' language productions before/after the project. The results of the analysis revealed the outperformance of the experimental group over the control one and allowed to recognize learners' positive attitudes towards the use of Web 2.0 tools. Thus, the study confirms the effectiveness of the introduction of Web 2.0 technologies in teaching a foreign language to improve students' language skills.

Key words: Web 2.0 tools, foreign language classroom, ICT, technology-based teaching, MALL (Mobile Assisted Language Learning), language skills, communicative competence, 21st century skills

Basic provisions

The COVID-19 epidemic had a significant impact on the field of education around the globe, including Kazakhstan. The requirement to transition from traditional education to e-learning, as highlighted by UNESCO (2020), has compelled Foreign Language instructors to modify their approach by utilizing

suitable video conferencing platforms. This adaptation is necessary to facilitate authentic communication, such as negotiations and discussions with fellow learners [1], and to enhance the speaking abilities of foreign language learners [2]. The integration of MALL (Mobile Assisted Language Learning) devices as smartphones into foreign language curriculum of higher education institutions has become the norm due to numerous advantages regarding the digital and media skills of both students and teaching staff formation [3].

More and more English language teachers are over-adopting the internet and other ICT products, not only to help them in teaching, but also to achieve learning goals and outcomes [4-5]. A new era of the Internet world known as Web 2.0 has come, which is believed to add value to foreign language education.

With the growth of global learning skills in the 21st century and the introduction of technology and mobile applications as part of a standards-based curriculum, a surplus of free applications aimed at developing fluency in the language has been at the forefront of education. In addition, the implementation of technology has been incorporated into the curriculum and is required in classrooms across the country to develop the need for global learning skills. That is why it is critical to integrate such applications into higher education in Kazakhstan today. As a result, the study emphasizes the positive impact of implementing Web 2.0 technologies in the foreign language classroom for university students, and it is suggested that using such tools provides an equal opportunity for all learners to develop language skills.

Introduction

Web 2.0 is highly popular with the youth, therefore teachers, tutors, lecturers, researchers and students have begun to use it for educational purposes [6-9]. Web 2.0 can also facilitate collaboration among students and provide a set of tools for teachers to support learning styles, stimulate intelligence, increase students' confidence and anchor their learning foundations. The selection of appropriate content from the wide range of Web 2.0 tools, as well as their integration into English teaching methodology, pose the biggest challenges. Web 2.0 tools have the potential to systematize information, improve the educational process, organize students' independent work, modernize assessment forms, and boost student motivation.

Researchers Wen-Hao, H. Denice, Y. Sun determined that Web 2.0 tools have a potential impact on motivation in learning and improving student performance [10]. Supporting this point of view, Z. Dörnyei writes that motivation is the key to the success of students' education [11]. If there is no motivation, learners are unable to achieve long-term goals in their studies. Therefore, it can be stated that motivation is essential in academic contexts. Web 2.0 technologies influence the motivation of learners and their attitude to learning a foreign language and contribute to the gradual mastery of a high

level of language. It is important to determine which Web 2.0 tools are most effective in keeping students motivated to become an advanced user of a foreign language. To achieve this question, Web 2.0 tools were analyzed, and their effectiveness in the teaching-learning process was revealed.

It is important to select those means, the purpose of which is related to the actual problem of teaching foreign languages - the formation of foreign language communicative competence of students, taking into account the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and standards for the use of technologies in the study/teaching of English as a foreign language (TESOL Technology Standards).

The purpose of this study is to implement Web 2.0 services to determine their impact on the development of language skills in university students. Research focuses specifically on foreign language communicative skills. This is because it is considered a necessary skill for the further development of students both in their studies and in their professional life. English is considered an international language and is spoken all over the world, so English is used to communicate with people living in different regions, states, countries and continents around the world. Kazakhstani students are good at grammar [12], but find it difficult to speak English in real communication. The lack of opportunities to practice English in the classroom is offset by listening problems and feedback on speaking assignments.

Methods and materials

The paper reports the results of a mixed-method approach: a qualitative and quantitative pilot study examining the effectiveness of Web 2.0 technologies usage in foreign language teaching. The current study employs a questionnaire to obtain quantitative data from student respondents using a 5-point Likert scale (Strongly Disagree, Disagree, Neutral, Agree, Strongly Agree) to rate participants' self-evaluation of Web 2.0 tools.

The study used 16 second-year students of foreign languages faculty of Buketov Karaganda University. Eight students of the control group were trained according to the traditional methodology, while the other eight students of the experimental group were trained using a set of Web 2.0 tools as follows:

a) Expected learning outcomes based on Bloom's taxonomy were presented in the study units.

b) Careful selection of Web 2.0 tools to develop students' language skills and enlarge vocabulary range was conducted (some of them are given in the Table 1).

Table 1 - Web 2.0 tools implemented in the classroom

Tool	**Website**	**Function**
WeVideo	https://www.wevideo.com/	A web-based video editing platform for collaborative work.
Bigbluebutton	https://bigbluebutton.org/	Webinars, video conferences connecting people from different parts of the world online
Voicethread	https://voicethread.com/	A cloud-based interaction application that lets teachers and learners upload presentations in the form of PowerPoint slides, photos, videos, or all three; add voice comments; and securely share the presentation with other learners
Flipgrid	https://info.flip.com/	A video discussion instrument that enables learners to instantly participate in recorded video and audio dialogues, including writing comments.
BBC podcasts	https://www.bbc.com/learningenglish/english/podcasts	Podcasts help develop learners' listening, oral and communication skills by listening to native speakers discussing events and studying how they use language and tone to communicate.
Storybird	https://storybird.com/	A web application that is used to create visual stories individually or collectively and published online.
Google Sites	https://sites.google.com	A convenient web platform for creating wiki sites
Wordpress	https://wordpress.com/	A platform for self-publishing that is popular for blogging and other works.
Edpuzzle	https://edpuzzle.com/	A platform for creating quizzes and interactive video tutorials.
WebSequitur	https://www.cict.co.uk/textoys/sequitur.php	Working with a text broken into segments.
Dotsub	https://dotsub.com/	Online video captioning and translation.
Padlet	https://padlet.com/	A free tool used to create an online bulletin board.

c) A tutorial on how to use these tools in the classroom was provided to students in the experimental group. Puentedura's SAMR model [13] helped to find out whether the chosen Web 2.0 tools were suitable for the learning objectives.

d) A convenient website constructed in Google sites was used for embedding all the content and assignments.

The experimental training lasted 14 weeks; 2 hours for each group. A pre-test and a post-test were taken using British Council English Score app which helped to check core skills: grammar, vocabulary, reading, listening and speaking.

Results and discussions

Before the research commenced, students of both groups were asked to participate in the pre-test using British Council EnglishScore app. The participants were graded according to the EnglishScore point-based scale. The point "0" means the lowest point, whereas the "599" point is considered the highest point, from Pre A1 to C1 respectively [14].

Normality of parameter distribution was assessed by *Shapiro-Wilk tests.* This criterion was chosen for checking for normality because it has the greatest power. Since n≤50 we used the Shapiro-Wilk tables to calculate the p-value. The Shapiro-Wilk tests did not show a significance departure from the normality, $W(16) = 0.906$, $p = 0.099$ *Shapiro-Wilk test* revealed normal distribution of the data (Table 2). Since p-value > α, we accept the H_0. That is, there is no statistically significant difference between the data sample and the normal distribution. A nonsignificant result does not prove that H_0 is correct and only proves that the null assumption cannot be rejected.

Table 2 - Normality of distribution data

Parameter	Value
P-value	0.09858
W	0.9055
Sample size (n)	16
Average ($\bar{x}$)	296.375
Median	293.5
Sample Standard Deviation (S)	58.1273
Sum of Squares	50681.75
b	214.2279
Skewness	-0.0705
Skewness Shape	Potentially Symmetrical (pval=0.901)
Excess kurtosis	-1.3759
Kurtosis Shape	Potentially Mesokurtic, normal like tails (pval=0.207)

The pre-test and post-test performances of both groups were statistically assessed using independent sample t-tests. A comprehensive analysis is presented in the Table 3.

Table 3 - Pre-test results for both groups

Summary

	Group 1	Group 2
Mean	291.375	286.875
Variance	2602.9844	4178.8594
Stand. Dev.	51.0195	64.6441

n	8	8
t	0.1546	
d.o.f	13	
critical value	1.771	
t < critical value	=>	no sig. diff.

The findings from the pre-test scores in Table 1 show that there is no discernible split in the means of the groups at $p < 0.05$.

The post-test performances of the control and experimental groups were also examined using independent-samples t-test statistical methods. The progress on the post-test was compared (Table 4).

Table 4 - Post-test results for both groups

Summary

	Group 1	**Group 2**
Mean	310.75	466.5
Variance	3710.9375	2868
Stand. Dev.	60.9175	53.5537
n	8	8
t	-5.4312	
d.o.f	14	
critical value	1.761	
| t | > critical value	=>	there is sig. diff.

As demonstrated in the Table 3, the post-test mean score of the experimental group (466.5) is greater than that of the control group (310.75). By the end of the study, the mean score on the post-test for both groups indicated that all participants demonstrated some improvement. However, a t-Test was conducted to determine whether the differences in the mean scores were statistically significant. The absolute value of the calculated t exceeds the critical value (5.4312>1.761), so the means are significantly different.

The data and statistical analysis reveal the effectiveness of implementing Web 2.0 technologies in the foreign language classroom.

The qualitative approach was conducted through the questionnaire for the experimental group students at the end of the course. The questionnaire aimed to determine students' insights into the implementation of Web 2.0 services. The findings are summarized in the table below (Table 5).

Table 5 - Results of the Questionnaire

Items No	Question items	Mean
1	Web-based language learning is the need of the hour and future	4,5
2	Web-based language learning is easy to use and makes learning	4,3
3	interesting	3,9
4	To take web-based language learning courses was challenging.	4,6
5	Web-based language learning creates a more diverse and collaborative environment for boosting communicative skills.	4,5
6	Web 2.0 tools motivate learners towards language learning.	4,6
7	Web-based language learning enables learners to use oral and written statements appropriately to perform various communicative functions.	4,5
8	Web-based language learning develops the ability to express different shades of opinions in English in relation to a certain	4,75
9	situation.	4,5
10	Web-based language learning courses improved my four language skills: reading, writing, listening, and speaking.	4,75
11	Most services and apps enable learners to improve pronunciation.	4,6
12	Most services and apps help to memorize English words, review them every day, and enrich my vocabulary range.	4,5
13	Most services and apps help to overcome language barriers.	4,5
14	Web-based language learning offers a good variety of English learning materials.	4,6
	Web-based language learning helps me interact and collaborate with my peers and the broader audience.	
	I hope teachers integrate more Web 2.0 tools into English language classrooms.	

Table 5 shows that the students are very positive about using Web 2.0 tools in the foreign language classroom, which was addressed by the mean scores ranging from 3,9 to 4,75. Many students' responses reported that Web 2.0 services were easy and made learning interesting (M = 4,3). Moreover, there were other findings that addressed positive perceptions of students on the effectiveness of Web 2.0 tools on language learning including enhancing interaction (M = 4,6), providing more convenience to overcome language barriers (M = 4,6), creating more speaking and writing opportunities (M = 4,6), and promoting motivation in learning speaking (M = 4,5). As a result of the conducted study, second-year students appeared to take their language skills to the next level and enrich the vocabulary (M = 4,75). They wish teachers integrated more Web 2.0 technologies into foreign language teaching (M = 4,6).

The survey included one open-ended question on difficulties students faced while using Web 2.0 technologies in the English classroom, to which the

majority (6 students out of 8) answered 'no difficulties', and only 25% (2 out of 8) mentioned some problems with the Internet connection.

The results showed positive feelings towards the help of various Web 2.0 tools in terms of engaging learners in learning opportunities in class and creating more collaboration, which was seen through all the high means of each item.

According to all indicators, positive dynamics of the formation and progress of productive skills have been recorded. This study suggests that Web 2.0 technologies, with their interactive and participatory qualities, can be effectively exploited to increase learners' language skills, especially communicative competence including all its components.

This study showed that students have significantly enhanced their language skills, communicative competence and vocabulary through the use of Web 2.0 tools, rather than traditional teaching methods. Web 2.0 tools have many linguodidactic peculiarities and functions that offer learners and teachers great opportunities for such qualitative improvement. They allow learners to practice a number of skills both within and outside of the classroom. The tools motivated learners to watch audio-video/recordings and do interactive listening exercises in each unit.

Using these tools has also improved learners writing skills. This is reflected in their participation in classroom forums and research results. Web 2.0 tools also encourage learners to socialize and chat with their groupmates. Students used Voicethread, Flipgrid apps to record their speeches on specific topics and share them with the group.

The tools also helped students with their reading comprehension and vocabulary. And with WebSequitur, learners could do different reading tasks by reconstructing a text.

Web 2.0 tools are also creating competition among learners. They were able to be more imaginative in their assignments, as evidenced by the digital storytelling projects they created.

Students recognized the potential of Web 2.0 in learning English, focusing on the acquisition of vocabulary and the development of language skills. This was mainly due to the expansion of communication opportunities in English beyond the physical walls of the classroom.

Conclusion

The necessity and simplicity of using Web 2.0 technologies in education should be noted, which highlight their significance with the major components: web-based work organization and learners' enthusiasm to study the university discipline. The implementation of Web 2.0 technologies will enrich the content of the foreign language classroom and contribute to the transition from the model of activating learning to the model of open active education.

Web 2.0 promotes learner-centred language and knowledge acquisition, while facilitating interaction between content, peers and instructors. A teacher creates the course design and ensures a high level of interactivity and engagement through carefully designed learning tasks. In this way, teachers and learners become partners in the construction of knowledge by creating and evaluating authentic products. Such fascinating and authentic learning tasks can empower learners, since learning is socially constructed through interaction with other people and is expressed in a personal interpretation of knowledge. Creativity, critical thinking and academic performance are promoted by ways that motivate learners.

Web 2.0 tools provided an equitable opportunity for English language learners to develop their language skill set while also taking their interaction and collaboration with the peers and the broader audience to the next level. This development came about as a result of an increase in the development of learning skills appropriate for the twenty-first century.

REFERENCES

[1] Bleakley A. et al. Bridging Social Distance during Social Distancing: Exploring Social Talk and Remote Collegiality in Video Conferencing // Human–Computer Interaction. – 2022. – Vol. 37 (5). – P. 404–432.

[2] Mulyadi D. et al. Effects of Technology Enhanced Task-Based Language Teaching on Learners' Listening Comprehension and Speaking Performance //International Journal of Instruction. – 2021. – Vol. 14(3). – P. 717-736.

[3] Calderón-Garrido D., Ramos-Pardo F. J., Suárez-Guerrero C. The Use of Mobile Phones in Classrooms: A Systematic Review //International Journal of Emerging Technologies in Learning: iJET. – 2022. – Vol. 17(06). – P. 194–210.

[4] Gilakjani A. A Review of the Literature on the Integration of Technology into the Learning and Teaching of English Language Skills // International Journal of English Linguistics. – 2017. – Vol. 7(5). – P. 95–106.

[5] Shyamlee S. D., Phil M. Use of technology in English language teaching and learning: An analysis // International Conference on Language, Medias and Culture. – 2012. – Vol. 33. – P. 150–156.

[6] Aşıksoy G. ELT students' attitudes and awareness towards the use of WEB 2.0 technologies for language learning //Journal of Language and Linguistic Studies. – 2018. – Vol. 14(2). P. 240–251.

[7] Ayres R. Learner attitudes towards the use of CALL //Computer Assisted Language Learning. – 2002. – Vol. 15. – P. 241–249.

[8] Eneau J., Develotte C. Working together online to enhance learner autonomy: Analysis of learners' perceptions of their online learning experience //ReCALL. – 2012. – Vol. 24(1). – P. 3–19.

[9] Lee L. Using web-based instruction to promote active learning:

Learners' Perspectives //CALICO Journal. – 2005. – Vol. 23. – P. 139–156.

[10] Wen-Hao H., Denice H., Sun Y. Motivational support in Web 2.0 learning environments: A regression analysis based on the integrative theory of motivation, volition and performance //Innovations in Education & Teaching International. – 2015. – Vol. 51.

[11] Dörnyei Z. Motivation in second and foreign language learning // Language Teaching. – 1998. – Vol. 31(3). – P. 117–135.

[12] Batyrova A. Understanding Kazakhstani students' challenges in speaking English and their strategy use: A phenomenographic study. Master thesis. – Astana: Nazarbayev University, 2021. – P. 151.

[13] Puentedura R. R. SAMR: Moving from enhancement to transformation. – 2013. – Available at: http://www.hippasus.com/rrpweblog/archives/000095.html [Accessed: 12.09.2022].

[14] How EnglishScore aligns to the CEFR Scoring Scale. – 2021. – Available at: https://www.englishscore.com/blog/englishscore-aligns-cefr-scoring/ [Accessed: 12.09.2022].

WEB 2.0 ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНА ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Шелестова Т.Ю.[1], *Набиева А.Б.[2]
[1]PhD, қауымдастырылған профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан
e-mail: shelestova2009@mail.ru
*[2]докторант, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан
e-mail: aizhana.satbayeva@gmail.com

Аннотация. Мақалада Web 2.0 технологияларының әлеуетін студенттердің шетел тілін меңгеру дағдыларын дамыту үшін оқыту құралы ретінде қарастыратын сапалы және сандық зерттеу нәтижелері келтірілген. Атап айтқанда, зерттеу шет тілдік коммуникативті құзыреттілікке бағытталған, себебі бұл университетте де, олардың мансабында да студенттерді одан әрі дамыту үшін қажетті дағды болып саналады. Зерттеу Web 2.0 құралдарымен коннективизм тәжірибесі оқушылардың шет тіліндегі қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға айтарлықтай әсер ететінін болжайды. Зерттеуге Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінде бакалавр дәрежесінде оқып жатқан 16 студент қатысты. 14 апта бойы 8 студент сабақ барысында әртүрлі Web 2.0 құралдарын пайдаланды, ал бақылау тобындағы 8 студент дәстүрлі оқыту әдістерімен оқытылды. Студенттердің инновацияны қабылдауын, сондай-ақ уақыт өте келе олардың үлгерімі мен сенімділігінің өзгеруін

зерттеу үшін сауалнамалар пайдаланылды. Жоба қатысушыларының тілдік жетістіктерін салыстыру үшін пре/пост-тесттер қолданылды. Қорытынды тестінің нәтижелері эксперименттік топтың пайдасына тілдік дағдылар мен сөздік қор деңгейі бойынша екі топтың арасында айтарлықтай статистикалық айырмашылық бар екенін көрсетті және студенттердің Web 2.0 құралдарын қолдануға деген оң көзқарасын анықтады. Осылайша, зерттеу студенттердің тілдік дағдыларын жақсарту үшін шетел тілін оқытуда Web 2.0 технологияларын енгізудің тиімділігін растайды.

Тірек сөздер: Web 2.0 құралдары, шетел тілі сабағы, АКТ, технологияға негізделген оқыту, MALL (мобильді құрал көмегімен тіл оқыту), тіл дағдылары, коммуникативті құзырет, 21 ғасыр дағдылары

ИНТЕГРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЙ WEB 2.0 НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Шелестова Т.Ю. [1], *Набиева А.Б.[2]
[1]PhD, ассоциированный профессор,
Карагандинский университет имени Е.А. Букетова,
Караганда, Казахстан
e-mail: shelestova2009@mail.ru
*[2]докторант, Карагандинский университет имени Е.А. Букетова,
Караганда, Казахстан
e-mail: aizhana.satbayeva@gmail.com

Аннотация. В статье представлены результаты качественного и количественного исследования возможностей технологий Web 2.0 в качестве инструментов, помогающих обучающимся лучше владеть иностранным языком. В частности, исследование посвящено иноязычной коммуникативной компетенции, поскольку это считается необходимым навыком для дальнейшего развития студентов как в высшем учебном заведении, так и в карьере. Согласно исследованию, практика коннективизма с помощью инструментов Web 2.0 оказывает значительное влияние на улучшение иноязычных коммуникативных навыков студентов. В этом исследовании приняли участие 16 студентов Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова; 8 из них использовали различные веб-сервисы, а остальные 8 студентов в контрольной группе изучали ту же учебную программу, но без веб-приложений в течение 14 недель. Пред- и пост-продуктивные тесты были использованы для сравнения языковых навыков участников до и после проекта. Результаты анализа показали, что экспериментальная группа демонстрировала положительную динамику в развитии иноязычной коммуникативной компетенции по сравнению с контрольной группой. Также было выявлено

хорошее отношение обучающихся к использованию технологий на уроках иностранного языка. Таким образом, это исследование подтверждает эффективность использования технологий Web 2.0 в преподавании иностранных языков для улучшения языковых навыков обучающихся.

Ключевые слова: инструменты Web 2.0, занятие иностранного языка, ИКТ, обучение на основе технологий, MALL (обучение языку с помощью мобильного устройства), языковые навыки, коммуникативная компетенция, навыки 21 века

Статья поступила 04.09.2023

UDC 378.147
SRSTI 14.01.45
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.015

ПРИМЕНЕНИЕ ВИРТУАЛЬНОЙ И ДОПОЛНЕННОЙ РЕАЛЬНОСТИ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

*Сутеева М.А.[1], Аймаганбетов М.Н.[2], Абдисадыкова А.Б.[3]
*[1]к.п.н., доцент, АРУ им. К.Жубанова,
Актобе, Казахстан
e-mail: elm.22.82@mail.ru
[2]магистр искусствоведения, преподаватель, АРУ им. К.Жубанова,
Актобе, Казахстан
e-mail: 2008379@rambler.ru
[3]преподаватель, АРУ им. К.Жубанова,
Актобе, Казахстан
e-mail: 22.ala@inbox.ru

Аннотация. Цель представленной статьи заключается в исследовании применения виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) в образовании, особенно на профессионально-творческих специальностях. В научной работе описываются методы исследования, ключевые понятия и актуальность данной темы, литературный анализ включает в себя обзор современных исследований, а также исследования и обзоры литературы, связанные с использованием VR и AR в образовании. Как дополнение к основной работе рассматриваются существующие технологии и инструменты VR и AR, применяемые в учебных программах при обучении студентов творческих специальностей. Статья также анализирует педагогические методики и стратегии, связанные с использованием VR и AR в учебном процессе, а также исследует, какие учебные заведения и программы внедряют эти технологии. В качестве

результата исследования стали педагогические рекомендации по успешной интеграции технологий VR и AR в образовательный процесс. Применение виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) в образовании на профессионально-творческих специальностях представляет собой эволюцию в обучении, расширяя возможности интерактивного и практического обучения. Отчетливо видно, что эти технологии могут улучшить усвоение материала и мотивацию студентов. Однако, для успешной интеграции требуется учесть технические аспекты, разработать качественный образовательный контент, а также обеспечить поддержку для преподавателей и студентов.

Ключевые слова: виртуальная реальность, дополненная реальность, технологии, студенты, VR-гарнитуры, творчество, 3D-моделирование, облачные и онлайн ресурсы

Основные положения

Ключевые понятия в контексте применения виртуальной и дополненной реальности (VR и AR) в обучении профессионально-творческим специальностям включают в себя VR, представляющую виртуальное окружение, и AR, позволяющую наложить дополнительные объекты на реальный мир. Эти технологии находят применение в различных областях, таких как искусство, инженерия, образование. Обучение с использованием VR и AR обеспечивает интерактивность, симуляцию и создание виртуальных учебных материалов для более эффективного обучения.

Преимущества включают увлекательное обучение и повышение мотивации, но существуют и вызовы, такие как технические ограничения и вопросы оценки. Исследование в этой области направлено на инновации в образовании и понимание влияния VR и AR на процессы обучения.

Введение

Вопрос по использованию виртуальной и дополненной реальности (VR и AR) в обучении профессионально-творческим специальностям представляет собой актуальную и крайне значимую тему для современного образования и профессионального развития обучающихся. Развитие технологий VR и AR меняет традиционные методы обучения, открывая новые перспективы и возможности для улучшения процесса обучения и формирования навыков в творческих областях.

В современном мире, где профессиональные требования и стандарты постоянно меняются, а конкуренция на рынке труда усиливается, обучение на профессионально-творческих специальностях становится особенно важным. VR и AR предоставляют учащимся уникальную возможность погружения в виртуальное или дополненное пространство, где они могут разрабатывать и улучшать свои навыки, экспериментировать и творчески

решать задачи в более реалистичных условиях [1].

Актуальность выбранной нами темы подчеркивается не только с точки зрения образования, но и с экономической и социокультурной. Профессии в области искусства, дизайна, инженерии, медицины и других творческих областях требуют высокой квалификации и инновационного подхода. VR и AR могут помочь сформировать будущие поколения специалистов, обладающих необходимыми навыками и способностями для успешной карьеры.

Данная статья направлена на рассмотрение актуальных проблем, достижений и перспектив в области использования VR и AR в обучении профессионально-творческим специальностям, а также на анализ их влияния на современное образование и будущее профессиональное развитие.

Материалы и методы

Исследование применения виртуальной и дополненной реальности в обучении профессионально-творческим специальностям включает в себя разнообразные методы исследования. Анализ методологической базы в данном направлении позволил нам выделить несколько методов, которые в последующем были применены в педагогическом исследовании:

1.Литературный обзор по имеющимся научным статьям, исследованиям и публикациям, связанные с применением VR и AR в образовании. Это помогает понять текущий статус области, выявить недостатки и определить нерешенные вопросы.

2.Анкетирование с преподавателями, студентами и другими участниками образовательного процесса, чтобы собрать данные об их опыте использования VR и AR.

3. Наблюдение за ходом проведения занятий, в которых используются VR и AR, с целью изучения взаимодействия студентов и преподавателей с этими технологиями. Долгосрочное наблюдение и анализ долгосрочных эффектов позволяет выявить как глубоко влияет использование технологий VR и AR на профессиональное развитие студентов и выпускников творческих специальностей.

4. Этический анализ использования VR и AR в образовании, включая конфиденциальность данных, безопасность и социокультурные вопросы.

Результаты

Прототипы устройств и первые упоминания о технологиях виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) датируются серединой 20-го века. Однако, современная терминология и понимание этих концепций сформировались в начале 1990-х годов. Термин «виртуальная реальность» был впервые использован Джароном Ланье (Jaron Lanier) [2], а термин «дополненная реальность» был упомянут в

работе авторов Коделла, Томаса и Мизелла (Caudell, Thomas P., and David W. Mizell) [3].

В связи с быстрым развитием технологий в области VR и AR, терминология в этой области постоянно эволюционирует. Тем не менее, концепция реально-виртуального континуума (reality-virtuality continuum), предложенная в работе Милгрэма, Поула и коллег (Milgram, Paul, et al.) [4], остается актуальной и имеет фундаментальное значение для понимания спектра между реальностью и виртуальностью. На рисунке 1 приведена иллюстрация, демонстрирующая этот концепт.

Рисунок 1 - Реально-виртуальный континуум

Анализ существующих VR и AR технологий и инструментов, применяемых в высшем образовании при обучении студентов творческих специальностей, демонстрирует рост и разнообразие инноваций в этой области. Отметим некоторые из ключевых технологий и инструментов:

Виртуальная реальность (VR):

- HTC Vive и Oculus Rift: Это высококачественные VR-гарнитуры, которые предоставляют пользователю широкое поле зрения и высокую степень иммерсии. Они используются в образовательных программах для обучения дизайну, архитектуре и искусству.

- PlayStation VR: Это более доступная VR-платформа, используемая в некоторых учебных программам для обучения игровому дизайну и виртуальному искусству.

- Google Cardboard и Google Daydream: Это доступные VR-решения, которые можно использовать с смартфонами. Они позволяют широкому кругу пользователей познакомиться с VR-технологией.

- VR-программное обеспечение: Существует множество VR-программ и приложений, разработанных специально для обучения, такие как Tilt Brush (для создания 3D-картин и моделей) и Gravity Sketch (для 3D-моделирования).

Дополненная реальность (AR):

- ARCore и ARKit: Эти платформы разработаны Google и Apple соответственно и позволяют разработчикам создавать AR-приложения для мобильных устройств. Их используют для создания интерактивных обучающих приложений.

- HoloLens: Это AR-гарнитуры, разработанные Microsoft, которые позволяют пользователям взаимодействовать с виртуальными объектами, проецированными в реальном мире. Они применяются в образовании для создания учебных приложений и симуляций.

- ZapWorks и Vuforia: Это инструменты для создания собственных AR-приложений и контента, используемые в образовательных целях.

- AR-программное обеспечение: Существуют приложения, такие как SketchAR (помогает художникам рисовать в реальном мире с помощью AR) и Augment (позволяет создавать визуализации 3D-моделей), которые могут использоваться в обучении на творческих специальностях.

Облачные и онлайн ресурсы:

- Unity и Unreal Engine: Это популярные игровые движки, которые используются для создания VR и AR приложений и симуляций.

- SketchUp и Blender: Эти программы широко применяются в архитектурной и дизайнерской области и могут быть интегрированы с VR и AR для визуализации проектов.

Анализ отмеченных технологий и инструментов позволяет образовательным учреждениям и профессионалам на творческих специальностях выбирать наиболее подходящие ресурсы для развития обучающих программ и обогащения учебного опыта студентов [5].

При работе со студентами творческих специальностей важна практическая реализация программ, помогающих выполнять дизайн на компьютере, а потом реализовывать в реальном мире. Так, в Актюбинском региональном университете им.К.Жубанова при обучении студентов творческих специальностей используется программа SketchUp, которая учит их создавать и редактировать модель в трёхмерной графике. SketchUp интуитивен и очень прост в обращении, так как сделан с расчётом на непрофессионалов, и позволяет относительно быстро и просто достигнуть желаемого результата, используя привычные с детства инструменты — «линейку», «карандаш», «транспортир», «ластик» в трёх плоскостях [6].

Как показывает практика, использование виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) в учебном процессе требует разработки специфических педагогических методик и стратегий, которые могут максимально эффективно использовать потенциал этих технологий в образовании.

Рассмотрим несколько таких методик и стратегий, связанных с VR и AR в учебном процессе (Таблица 1).

Таблица 1 - Активное исследование и обучение через взаимодействие [7]

№	Методика	Возможности
1	Метод проб и ошибок	Студенты могут исследовать и экспериментировать в виртуальной или дополненной среде, что способствует активному и глубокому обучению.
2	Интерактивные задачи и сценарии	Создание симуляций и задач, в которых студенты должны взаимодействовать с объектами и решать проблемы в виртуальной среде.
3	Индивидуальное обучение и персонализация	Персональные путеводители; Иммерсивное обучение (виртуальные экскурсии и путешествия); Исторические симуляции
4	Совместное обучение	Коллаборативные проекты (создание среды, в которой студенты могут работать над проектами и задачами вместе, даже на расстоянии); Обучение в команде; Оценка и обратная связь
5	Исследовательские проекты и самостоятельное обучение	Позволяют студентам создавать собственные виртуальные или дополненные проекты. Ресурсы для самостоятельного обучения: Разработка библиотек ресурсов и сред для самостоятельного обучения и исследования студентами.

Выделенные нами педагогические методики являются лишь примерами и могут быть адаптированы и расширены в зависимости от конкретных целей обучения и творческих специальностей. Важно учитывать, что успешное внедрение VR и AR в образование требует тщательного планирования, подготовки и оценки, чтобы обеспечить максимальное образовательное значение для студентов.

Анализ педагогической литературы позволил выделить преимущества использования виртуальной и дополненной реальности в образовании:

- Повышение мотивации и интереса студентов.
- Улучшение практических навыков.
- Снижение затрат на обучение и оборудование.
- Возможности для совместной работы и обратной связи.

Экспериментальную и практическую часть нашего исследования проводились на базе кафедры «Художественного труда и дизайна» Актюбинского регионального университета им. К.Жубанова. В социологическом опросе приняли участие студенты специальностей 6В01405 - «Визуальное искусство, художественный труд, графика и проектирование», 6В02102 -«Дизайн» в количестве 120 человек.

Так, при проведении анкетирования среди студентов по выявлению применения методик виртуальной и дополненной реальности были получены следующие результаты. На вопрос «Вы использовали VR или AR в учебных целях?» около 74% ответили «Да», 26% - «Нет». При

пояснении, с какой конкретной технологией VR или AR они имели опыт, то более 60% указали на мобильные приложения, 40% - VR-гарнитуры. На вопрос «Оцените, каким образом использование VR или AR повлияло на ваше обучение (положительно, отрицательно, нейтрально)?» - положительно – 77%, нейтрально -23%, отрицательно - 0%. На вопрос «Что вам больше всего понравилось в использовании VR или AR в учебе?» На вопрос «Есть ли какие-либо проблемы или трудности, с которыми вы столкнулись при использовании VR или AR в учебных целях?» студенты выделили следующие проблемы:

- технические сложности: проблемы с установкой и настройкой оборудования VR/AR, а также возможные сбои или несовместимости с устройствами;
- дезориентация: в виртуальной среде студенты иногда могут почувствовать дезориентацию или путаницу, особенно если они новички в использовании VR;
- физическое утомление: длительное использование VR-гарнитур может вызвать физическое утомление, дискомфорт или головокружение;
- нехватка контента: недостаток образовательных приложений и контента для конкретных учебных целей в сфере VR и AR;
- доступность оборудования: не все студенты могут иметь доступ к необходимому оборудованию, что может создавать неравенство в учебной среде;
- затраты на оборудование: VR-гарнитуры и устройства AR могут быть дорогими, что может ограничивать доступность для студентов с ограниченными финансовыми ресурсами;
- социальная изоляция: использование VR может иногда привести к ощущению изоляции от реального мира и социальных контактов;
- трудности в обучении: некоторые студенты могут испытывать трудности в освоении новых навыков, связанных с использованием VR и AR в учебе.

Результаты анкетирования среди преподавателей кафедры (17человек) по опыту использования VR и AR показали следующие результаты. На вопрос «Используете ли вы виртуальную реальность (VR) или дополненную реальность (AR) в своих учебных курсах?» - «Да» - ответили 64% преподавателей, «Нет» - 36%. Среди преимуществ они выделили погружение в виртуальную среду, которая моделирует реальные сценарии или явления, визуализация абстрактных и сложных концепций, взаимодействие в виртуальных средах, персонализированные учебные материалы и задания, возможность развивать навыки анализа и принятия решений, интерактивные и захватывающие учебные материалы. На вопрос «Есть ли какие-либо вызовы или трудности, с которыми вы столкнулись при интеграции VR и AR в учебный процесс, и как вы их решаете?» были получены следующие результаты (Таблица 2).

Таблица 2 - Вызовы и трудности при интеграции VR и AR в учебный процесс

Трудности	Вызовы
1. Технические сложности:	
Необходимость настройки и обслуживания VR- и AR-оборудования может быть сложной для преподавателей и студентов. Технические сбои могут привести к прерываниям в учебном процессе.	Предоставьте достаточное обучение и поддержку по работе с технологическим оборудованием. Это может включать в себя проведение обучающих семинаров и предоставление технической поддержки в случае возникновения проблем.
2. Доступность оборудования:	
Не все студенты могут иметь доступ к необходимому VR- и AR-оборудованию, что может привести к неравенству в обучении.	Рассмотрите возможность предоставления доступа к оборудованию в учебных заведениях или библиотеках. Также можно разрабатывать альтернативные учебные материалы для студентов, у которых нет доступа к оборудованию.
3. Нехватка контента:	
Недостаток образовательных приложений и контента для VR и AR может ограничить возможности обучения.	Поощряйте создание контента преподавателями и студентами. Сотрудничество с разработчиками для создания образовательных приложений также может быть полезным.
4. Временные и финансовые затраты:	
Интеграция VR и AR может потребовать дополнительных временных и финансовых ресурсов для подготовки учебных материалов и обучения преподавателей.	Проводите пилотные проекты и оценку эффективности, чтобы убедиться в целесообразности инвестиций. Обеспечьте преподавателей поддержкой и возможностью развивать свои навыки.
5. Интеграция в учебный план:	
Интеграция новых технологий может потребовать изменения учебных планов и курсов, что может быть сложным процессом.	Сотрудничайте с администрацией учебного заведения для внесения изменений в учебные программы и планы обучения, чтобы учесть VR и AR как интегральные компоненты обучения.

Наблюдение за ходом проведения занятий, в которых используются виртуальная реальность (VR) и дополненная реальность (AR), с целью изучения взаимодействия студентов и преподавателей с этими технологиями требует систематичного и методичного подхода. Наблюдение строилось на основе следующей схемы:

1. Планирование и подготовка, определение цели исследования, аспектов взаимодействия между студентами и преподавателями: вовлеченность студентов, реакцию на учебный материал и технологии и т.д.

2. Выбор методологии наблюдения: непосредственное наблюдение на месте или запись видео с последующим анализом.

3. Подготовка необходимого оборудования для наблюдения, включая камеры, микрофоны, блокноты и карандаши для записей.

4. Проведение наблюдения: выбор места наблюдения, запись хода занятия, включая действия студентов и преподавателей, их реакции, вопросы, комментарии, видеозапись.

5. Анализ данных: транскрибация и категоризация материала по определенным темам или критериям (например, активность студентов, типы вопросов и ответов и т. д.). Выявление успешных стратегий использования VR и AR и обнаружение проблемных ситуаций.

6. Создание отчета и представление результатов: структурированный отчет, включающий в себя описание процесса наблюдения, выявленные тренды и рекомендации по улучшению взаимодействия. Презентация.

Выводы, полученные из наблюдений за ходом занятий с использованием виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) стали ценными данными для анализа эффективности и успешности интеграции этих технологий в учебный процесс (Рисунок 2).

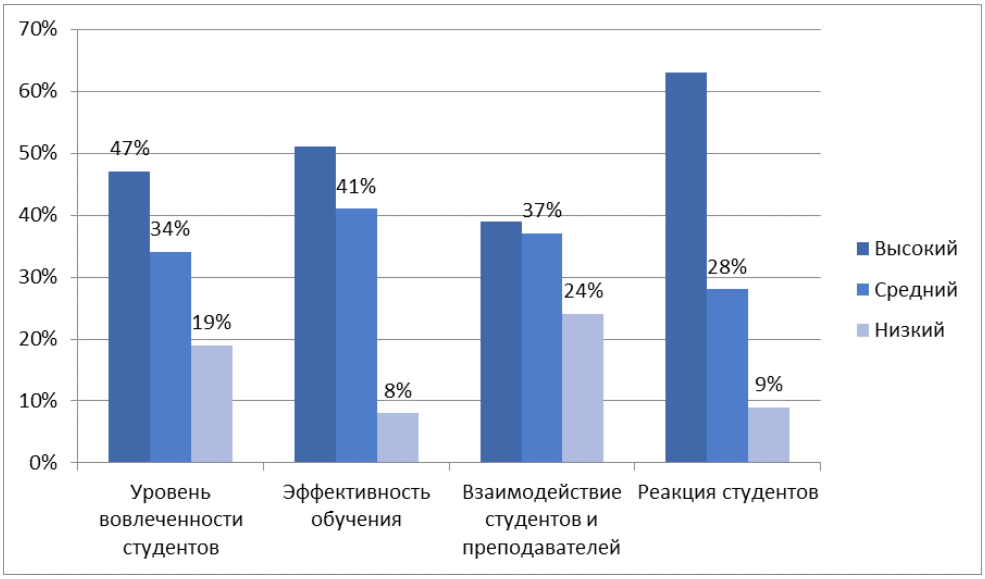

Рисунок 2 - Результаты наблюдений за ходом проведения занятий, в которых используются виртуальная реальность (VR) и дополненная реальность (AR)

На основе наблюдений были разработаны рекомендации по использованию VR и AR в образовании, которые включают обязательное обучение преподавателей и студентов для максимальной эффективности, создание качественного образовательного контента и обеспечение доступности технологического оборудования. Кроме того, важно интегрировать эти технологии в учебные планы и регулярно оценивать

их эффективность, а также учитывать разнообразие потребностей студентов и поддерживать сотрудничество с индустрией для доступа к новым разработкам.

Обсуждение

Обсуждение использования виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) в образовании указывает на их потенциал для трансформации учебного процесса. Эти технологии могут обогатить образовательный опыт, предоставляя студентам инновационные методы обучения и позволяя визуализировать сложные концепции. Однако интеграция VR и AR также сопряжена с вызовами, такими как обеспечение доступности оборудования и разработка качественного образовательного контента. Результаты наблюдений и исследований позволяют разрабатывать рекомендации для улучшения использования этих технологий в образовании, с учетом потребностей студентов и преподавателей. Эффективная интеграция VR и AR в учебные программы может сделать обучение более интерактивным и результативным, открывая новые перспективы для образовательной сферы.

Заключение

Таким образом, виртуальная реальность (VR) и дополненная реальность (AR) представляют собой мощные инструменты, способные изменить образовательный ландшафт, сделав учебный процесс более интерактивным и эффективным. Наблюдения и исследования подтверждают их потенциал для улучшения вовлеченности студентов, повышения эффективности обучения и создания более доступных образовательных сред. Однако для успешной интеграции VR и AR в образование необходимо уделить внимание техническим, контентным и образовательным аспектам, а также обеспечить обучение и поддержку для преподавателей и студентов. Дальнейшие исследования и сотрудничество между образовательными учреждениями и индустрией помогут максимально реализовать потенциал этих технологий, создавая обогащенное образовательное окружение для будущих поколений обучающихся.

Дополнительно, с учетом быстрого развития технологий VR и AR, образовательное сообщество должно оставаться на переднем крае этой эволюции. Это означает постоянное исследование и адаптацию новых разработок, чтобы максимально использовать их в обучении на всех уровнях образования.

Кроме того, с учетом современных вызовов, таких как удаленное обучение и глобальная доступность, VR и AR могут быть ключевыми инструментами для создания более устойчивых и инклюзивных систем образования.

В заключение, интеграция VR и AR в образование представляет собой потенциальную революцию в обучении, способную преобразовать способы передачи знаний и навыков. Правильное внедрение и поддержка этих технологий будут способствовать развитию более качественного и доступного образования, что будет оказывать позитивное воздействие на обучающихся и образовательные учреждения в целом.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Баюров А.Е. Виртуальная реальность в образовании. - Актуальные проблемы авиации и космонавтики. М., 2019. – Т. 3. – С. 633-635.

[2] Lanier Jaron. Virtual reality: The promise of the future. Interactive Learning International, 1992, 275-79.

[3] Caudell Thomas P., and David W. Mizell. Augmented reality: An application of heads-up display technology to manual manufacturing processes. Proceedings of the Twenty-Fifth Hawaii International Conference on. 2. IEEE, 1992.

[4] Milgram Paul, et al. Augmented reality: A class of displays on the reality-virtuality continuum. //Telemanipulator and telepresence technologies. – 1995. - Vol. 2. – 351 p.

[5] Климович Р.Р. Внедрение технологии виртуальной реальности в образование. Скиф. Вопросы студенческой науки. - 2019. – №8 (36). – С. 30-100.

[6] Все о возможностях программы SketchUp – Режим доступа: URL: http://scirraconstruct.ru/news/vse-o-vozmozhnostyax-programmy-sketchup/ [Дата обращения 24.06.2023]

[7] Федченко А.Д. Виртуальная реальность в современных технологиях профессионального образования. Вестник магистратуры. М., 2020. – №1-1 (100). – С. 47-48.

REFERENCES

[1] Bajurov A.E. Virtual'naja real'nost' v obrazovanii. (Virtual reality in education) Aktual'nye problemy aviacii i kosmonavtiki. M., 2019. – T. 3. – S. 633-635. [in Rus'].

[2] Lanier Jaron. Virtual reality: The promise of the future. Interactive Learning International, 1992, 275-79.

[3] Caudell Thomas P., and David W. Mizell. Augmented reality: An application of heads-up display technology to manual manufacturing processes. Proceedings of the Twenty-Fifth Hawaii International Conference on. 2. IEEE, 1992.

[4] Milgram Paul, et al. Augmented reality: A class of displays on the reality-virtuality continuum. //Telemanipulator and telepresence technologies. – 1995. - Vol. 2. – 351 p.

[5] Klimovich R.R. Vnedrenie tehnologii virtual'noj real'nosti v

obrazovanie . Skif. Voprosy studencheskoj nauki., 2019. – №8 (36). – S. 30-100. [in Rus'].

[6] Vse o vozmozhnostyakh programmy SketchUp (All about the capabilities of the SketchUp program) – Rezhim dostupa: URL: http://scirraconstruct.ru/news/vse-o-vozmozhnostyax-programmy-sketchup/ [Data obrashcheniya 24.06.2023] [in Rus'].

[7] Fedchenko A.D. Virtual'naja real'nost' v sovremennyh tehnologijah professional'nogo obrazovanija. Vestnik magistratury. M., 2020. – №1-1 (100). – S. 47-48. [in Rus'].

КӘСІБИ-ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР СТУДЕНТТЕРІН ОҚЫТУДА ВИРТУАЛДЫ ЖӘНЕ ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНДЫҚТЫ ҚОЛДАНУ

*Сутеева М.А.[1], Аймағанбетов М.Н.[2], Әбдісадықова А.Б.[3]
*[1]п.ғ.к., доцент, Қ.Жұбанов атындағыАқтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:: elm.22.82@mail.ru
[2]өнертану магистрі, оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:2008379@rambler.ru
[3]оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail: 22.ala@inbox.ru

Аңдатпа. Бұл мақаланың басты мақсаты білім беруде, әсіресе кәсіби және шығармашылық мамандықтарында, виртуалды шындықты (VR) және толықтырылған шындықты (AR) пайдалануды зерттеу. Ғылыми жұмыста зерттеу әдістері, негізгі ұғымдар және осы тақырыптың өзектілігі талқыланады. Әдебиетті талдау заманауи зерттеулерге шолуды, сондай-ақ білім беру саласында VR және AR қолдануына қатысты зерттеулер мен әдебиеттерге шолуды қамтиды. Негізгі жұмысқа қосымша ретінде шығармашылық мамандықтардағы студенттерді оқытуға арналған білім беру бағдарламаларында қолданылатын VR және AR технологиялары мен құралдары қарастырылады. Мақалада сонымен қатар оқу процесінде VR және AR қолданумен байланысты педагогикалық әдістемелер мен стратегиялар талданады, сондай-ақ бұл технологияларды қандай оқу орындары мен бағдарламалар енгізіп жатқаны зерттеледі. Зерттеу нәтижесі ретінде мақалада VR және AR технологияларын білім беру процесіне сәтті интеграциялау бойынша педагогикалық ұсыныстар берілген және бақылаулар мен зерттеулер жинақталған. Кәсіби және шығармашылық мамандықтар бойынша білім беруде виртуалды шындықты (VR) және толықтырылған шындықты (AR) пайдалану интерактивті және практикалық оқыту мүмкіндіктерін кеңейтіп, оқытудағы эволюцияны білдіреді. Бұл технологиялар оқушының оқуын және мотивациясын

жақсарта алатыны анық. Дегенмен, табысты интеграциялау үшін техникалық аспектілерді ескеру, жоғары сапалы білім беру мазмұнын әзірлеу, мұғалімдер мен студенттерге қолдау көрсету қажет.

Тірек сөздер: виртуалды шындық, толықтырылған шындық, технология, студенттер, VR гарнитуралары, шығармашылық, 3D модельдеу, бұлттық және онлайн ресурстар

APPLICATION OF VIRTUAL AND AUGMENTED REALITY IN TEACHING STUDENTS OF PROFESSIONAL CREATIVE SPECIALTIES

*Suteeva M.A.[1], Aimaganbetov M.N.[2], Abdisadykova A.B.[3]
*[1]c.p.s., ass. Professor, Aktobe Regional University named after. K. Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan
e-mail: elm.22.82@mail.ru
[2]master of Art History, Lecturer, Aktobe Regional University named after. K. Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan
e-mail: 2008379@rambler.ru
[3]lecturer, Aktobe Regional University named after. K. Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan
e-mail: 22.ala@inbox.ru

Abstract. The aim of the presented article is to investigate the application of virtual reality (VR) and augmented reality (AR) in education, especially in professional creative specialties. The research paper describes the research methods, key concepts and relevance of the topic, the literature analysis includes a review of current research as well as studies and literature reviews related to the use of VR and AR in education. As an addition to the main work, the existing technologies and tools of VR and AR used in educational programs for teaching students of creative specialties are considered. The article also analyzes pedagogical techniques and strategies related to the use of VR and AR in the educational process, and explores which educational institutions and programs are implementing these technologies. The result of the study was pedagogical recommendations for the successful integration of VR and AR technologies into the educational process. The use of virtual reality (VR) and augmented reality (AR) in education in professional and creative specialties represents an evolution in learning, expanding the possibilities of interactive and practical learning. It is clearly seen that these technologies can improve the assimilation of material and motivation of students. However, successful integration requires taking into account technical aspects, developing high-quality educational content, as well as providing support for teachers and students.

Key words: virtual reality, augmented reality, technology, students, VR headsets, creativity, 3D modeling, cloud and online resources

Статья поступила 12.09.2023

UDC 378.1
IRSTI 14.35.07
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.016

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS BASED ON COOPERATIVE LEARNING TECHNOLOGY

*Assylzhanova D.Y.[1], Uzakbayeva S.A.[2]
*[1]doctoral student, KazUIR&WL named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan
email: dn01@bk.ru
[2] d.p.s., professor, KazUIR&WL named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan
email: sahipzhamal.a@mail.ru

Abstract. This article is devoted to the problem of the formation of foreign language communicative competence of primary school students based on cooperative learning technology. Cooperative learning is one of the varieties of a personality-oriented approach in teaching a foreign language, which involves the organization of groups of students working together to solve a problem task or project. The foreign language communicative competence of primary school students is most effectively formed in specially organized group work based on cooperation. The purpose of this article is to determine the effectiveness of cooperative learning technology in forming the foreign language communicative competence of primary school students. Experimental work was carried out in three stages (ascertaining, forming and control) on the basis of secondary school-gymnasium №86 named after Mukhtar Auezov in Astana. The experiment involved thirty 4th grade students. The developed methodology and complex make it possible to increase the cognitive activity of students. This will help teach them productive thinking, independent replenishment of knowledge and their conscious application, develop social and communicative skills at the stages of mastering language material, thereby preparing primary school students for project activities in a foreign language at the middle and senior stages of education. The obtained data showed the effectiveness of the technology in the development of foreign language communicative competence of students.

Key words: competence, foreign language communicative competence, cooperation, approach, learning in cooperation, communicative competence, teaching English, technology, learning technology

Basic provisions

Changes taking place in social practice, science, and technology stimulate the emergence of innovations in the methods of teaching a foreign language.

The main trend of the modern educational process is changes that reflect its focus on humanistic values, communicative culture, and self-development of the personality of each participant in the educational process. One of the main goals of new standards is creating a high level of foreign language communicative competence of students. It contributes to the search for new methods for developing of foreign language communicative competence in primary school students. In the context of communicative-oriented learning, students should be able to build a communicative dialogue, think quickly, analyze, structure and interpret information during the learning process. The study presents generalization of theoretical provisions and methodological experience in the formation of the foreign language communicative competence of primary school students.

Introduction

The process of developing communicative competence has a long historical development. Competence-based education began its formation in the 70s of the 20th century in the USA. The term "competence" was first introduced by the American scientist N. Chomsky in 1965. He defines the term as the ability necessary to perform certain predominantly linguistic activities in the native language [1]. Currently, in pedagogy, the term "competence" understands a variety of phenomena: practical skills, personal qualities, thought processes, value orientations. Although the meaning of this term varies in different scientific sources, such a variety of definitions provides an opportunity to consider the problem from different angles. Some researchers consider competence as a synonym for the term "competency". In our study, we consider it necessary, following S.S. Kunanbaeva to distinguish between these two concepts. Based on the works of A.V. Khutorskoy, it can be established that "competence is a predetermined requirement for educational training necessary for practical activities in a certain field," which is considered by scientists as the ability and readiness of an individual for successful productive activities based on knowledge and acquired experience [2]. "Competency" is an established personal quality or a set of qualities on the basis of which competency develops, which is much broader in comparison with competence and represents a set of professional, personal qualities conditioned by the experience of an individual in a certain field and ensures the implementation of competencies. Based on the idea of N. Chomsky, D. Hymes introduced the concept of "communicative competence", the essence of which was the internal understanding of the situational relevance of language and was an ability that allows one to be a participant in speech activity [3]. Later, M. Canale and M. Swain continued work on developing the theory of communicative competence. In turn, Russian scientist N.I. Gez gave her definition of communicative competence, considering it as "a set of skills that allow communication in any language, or more broadly, including knowledge of information about the language". In

addition to knowledge about language, communicative competence includes the ability to "communicatively correlate a speech utterance with the goals of a communication situation, understand the relationship of the communicating parties, as well as the ability to correctly organize verbal communication, taking into account cultural and social norms of communicative behavior" says Gez N.I. [4].

Today, the term foreign language "communicative competence" in scientific research is defined quite differently. Having analyzed a number of works (I.A. Zimnyaya, J. Raven, T.A., A.V. Khutorskoy) devoted to the study of the structure of communicative competence, we came to the conclusion that there is still no general interpretation of the term, and there is also no consensus in determining its components. The variability of the structures of communicative competence in modern research includes a huge variety of approaches to determining its content. However, communicative competence originally consisted of three components: linguistic, sociolinguistic and pragmatic. Jan Van Eck believed that teaching a foreign language affects not only the formation of communication skills, but also the personal and social development of the student as an individual [5]. He created a model consisting of six competencies (linguistic, sociolinguistic, discursive, strategic, sociocultural and social). I.A. Zimnyaya defines communicative competence as the ability to carry out speech activity by means of the studied foreign language, implementing communicative speech behavior on the basis of phonological, lexicogrammatical, sociolinguistic, subject and regional knowledge, skills and abilities, in accordance with various tasks and communication situations within a particular sphere of communication, emphasizing the importance of the linguistic component [6]. Australian linguist M. Halliday considers communicative competence as the functional basis of language, the duty of which is to correspond to specific functions [7].

Thus, communicative competence is important at the initial stage of learning a foreign language, since verbal communication is the main condition for the development of thinking and speech of young school learners. For primary school students, society acts as the basis for gradual immersion into the developing problem field of culture, sociocultural and communicative experience. Inner speech, empathy, monologue speech are finally formed and the foundations of written speech are laid at primary school age. The formation of communicative competence as the result of primary general education serves as a condition for the success of further teaching a foreign language to primary school children.

Materials and methods

Analysis of the literature on the problems of pedagogy, psychology and methods of teaching foreign languages (Johnson D. & Johnson R., Maslow A., Rogers C., Zimnaya I.A., Passov E.I., Polat E.S., etc) proves the need to rethink the traditional understanding of education. The modern system of education should create conditions for the active inclusion of the student himself in educational and cognitive activities. Educational process requires should be based on internal motivation, in pedagogically appropriate partnerships of teachers and learners provide dialogical communication between students in acquiring new knowledge. From all the variety of pedagogical technologies, we chose a cooperative learning because it makes possible to take into account individual characteristics of students, to provide a solid assimilation of knowledge and contribute to the formation of a quick and skillful social orientation. We have considered the didactic possibilities of the most productive pedagogical technologies used in primary school conditions in order to form the foreign language communicative competence of primary school students.

The communicative approach involves the creation of such a space of interaction in which everyone can be actively involved in the collective search for truth, respectfully defend their positions in the dialogue, and form a mutually acceptable point of view. The communicative approach requires students to be ready for real life communication in mastering foreign language. This approach represents a methodology, the purpose of which is the formation of foreign language communication skills [8].

Communicative methods of teaching foreign languages include techniques of dramatization or game modeling (role-playing games, imaginary situations, educational games); techniques of question-and-answer work (discussion, interview, right-wrong statements); methods of stimulating speech-thinking activity (question-and-answer work, problem solving, etc.).

According to I.D. Agafonova, the success of the formation of foreign language communicative competence depends on a number of pedagogical conditions: the creation of positive motivation for communicative activity; the construction of interactive situations; orientation to tolerant communication [9].

The organization of communicative training of students may include a number of conditions: making a creative environment that promotes the expansion of the communicative behavior, and stimulating motivation to achieve success; dialogical interaction of participants of the educational process; consideration of individual psychological characteristics of the personality of students, namely the presence of cognitive motivation, the level of communicative inclinations, general level of sociability, etc. [10].

Group works and games during foreign language teaching have important role in primary school. They help students to adapt to society and feel part of the social environment. All children are different by virtue of their psychophysiological abilities. Some grasp on the fly, others take considerable time to comprehend, they close up and find themselves completely turned off from the educational process. If you combine children into small groups and give them one common task, specifying the role of each in the performance of this task, then a situation arises when the student is responsible for the result not only of his work, but also of the whole group as a whole. The formation of groups is carried out in such a way that both «strong» and «weak» students work together in one group. The «weak» try to find out from the «strong» questions that they do not understand, and the «strong» are interested in having all the members of the group thoroughly understand the material. Thus, gaps are being eliminated by joint efforts. Moreover during the group work self-learning and mutual learning occur. Such kind of classes improve the communicative competence of primary school students, make them more relaxed and sociable [11].

N.A. Lukyanova sees the gradual formation of communicative competence through the use of active learning methods in the educational process, among which the author highlights role-playing games, as well as trainings (specially selected exercises that form knowledge, concentration of attention and develop imagination) [12]. A. Verbitsky interprets the concept of «active learning» as follows: active learning marks the transition from mainly regulatory, algorithmized, programmed forms and methods of organizing the didactic process to developing, problematic, research, searching cognitive motives and interests, conditions for creativity in learning [13].

Cooperative learning is an important element of the pragmatic approach to the education of J. Dewey (problem-based learning as a method of activating students in the learning process, education through activities involving the mental factor). Different learning options in cooperation are able to solve different learning tasks. Cooperative learning is one of the varieties of a personality-oriented approach in teaching a foreign language, which involves the organization of groups of students working together to solve a problem, topic or question. The foreign language communicative competence of young learners is most effectively formed in specially organized group work based on cooperation. Cooperative teaching methods have recently received a lot of attention in primary school. According to the research of psychologists, the learning process acquires a social and communicative character, and the classroom is considered as a certain communicative system. Consequently, the involvement of students in educational cooperation will contribute to the

formation of their communicative competence [14]. An interesting approach to the organization of cooperative learning named Jigsaw was developed by Elliot Aronson in 1978. The essence of the method is that students collect certain information together from pieces into a single whole [15]. Jigsaw is used when the training material can be naturally broken into fragments. The most important thing is that the number of such fragments should coincide with the number of group members. It can be a test by cards, oral answers to teacher's questions addressed to any member of the group, or a joint report prepared by the group.

Thus, an integrated approach is necessary for the formation of communicative competence. Differentiation and a multi-level approach make it possible to develop a student's personality, influence value system, self-identification, and ability to think. Reading plays an important role in the formation of foreign language communicative competence, since books help to enrich the lexicon with new words. Well-read children have a broad outlook and good memory. It is classical literature that confronts children with various images of heroes, and they begin to understand what good and evil is, and learn from the mistakes of book heroes. The formation of foreign language communicative competence of primary school children also includes the ability to solve controversial issues and readiness for a successful dialogue. Training tasks structured in such a way that all team members are interconnected and interdependent and at the same time quite independent in mastering the material and solving problems.

The project-based method based on the idea of interaction of students in a small group during the educational process and mutual learning (cooperative learning), in which young learners take not only individual, but also collective responsibility for solving educational tasks, and help each other. The project-based method is an opportunity for students to express their own ideas in a creatively thought-out form that is convenient for them. It is possible to offer primary school students such educational projects as «Daily routine», «Holidays», «Crossword puzzle», «The people I like best», etc. The teacher needs to solve the following tasks: choose a topic for the upcoming project, identify the problem, formulate possible hypotheses for solving the problem; select problematic situations to identify the problem and formulate hypotheses by students; select the content of the training and prepare questions for organizing discussions; identify sources of information, consider possible technical and organizational support.

As for the issue of structuring the project on foreign language lessons, the general approaches developed in didactics are preserved:

• Goal setting (definition of the topic, problem, hypotheses, project goals).

• Planning (determination of research methods, sources of information, evaluation criteria).

• Research (collecting information, solving intermediate tasks).

• Presentation (defense and opposition) and evaluation of results (qualitative assessment of the work done).

Discussion

The methodical experiment was carried out in three stages: ascertaining, forming and control. The experiment was carried out on the basis of the secondary school-gymnasium № 86 named after Mukhtar Ayuezov in Astana in the 4th grade. The experiment involved 30 students. The purpose of the experiment is to identify the effectiveness of the formation of foreign language communicative competence of primary school students in English lessons. After studying lexicographic material, performing tasks in the line of speaking, reading and listening, students were asked to complete the project "The city of my dream". At the first stage of the project (motivation and choice of the project goal) - students comprehended the purpose of the project, built a coherent monological statement based on visual clarity and verbal supports (keywords, questions) within the framework of the mastered topic. Students discuss problems and hypotheses using the methods of "brainstorming". Students were asked leading questions on the topic: "Which big cities do you know?", "Where are these cities?", "Which big cities have you been to?", "What interesting places have you visited?", "Which city do you want to go to?" etc.

The students demonstrated the following communicative skills: using keywords as a support for generating their own statements, a writing plan for the text, predicted the content of the text based on the title, pre-posed questions in previously performed exercises.

At the second stage (project planning stage), the content of the work, characteristics of the project, and the division into groups are discussed. The problem formulation, the lack of complete information in the task or text requires the search for additional information. Thus, students have the opportunity to carry out creative, search activities within a given topic when working with foreign language texts. This contributes to the development of intellectual skills of critical and creative thinking, the formation of specific skills of working with information. The potential vocabulary of students expanded by careful selection of content based on problem situations, texts for reading, listening and problem situations for the development of dialogic speech skills.

As part of this stage of the project, children demonstrate the following skills: find keywords, use reference material, carry out educational and research work in the classroom and at home. At this stage, it is possible to invite children to read texts about different cities discuss with the participants of their group and be ready to transmit the content of the text in a foreign language later.

At the last stage (project implementation stage), students demonstrated communicative skills to build a coherent monologue statement and describe activities or given pictures based on visual and verbal supports (keywords, plan, questions) within the framework of the mastered topic. They developed communicative skills in line with written speech: they made small written statements in accordance with the communicative task.

Studying the experience of using the project-based method in elementary school has shown that this method makes students learn to work with information; make independent, reasoned decisions to justify the choice of a creative product, its evaluation and self-assessment; to reflect, based on existing subject and interdisciplinary knowledge, draw informed conclusions; to work in a team, performing different social roles.

Results

The process of forming the foreign language communicative competence of a primary school student presented in the form of a model consisting of five interrelated components: target, content, technological, diagnostic, evaluative and effective. The characteristics of the components of the model reflect the necessary pedagogical conditions that will ensure the purposeful organization of the process of becoming a student as a subject of learning. Furthermore, it allows teachers to optimize the process of teaching a foreign language, taking into account the age-related psychological and pedagogical characteristics of primary school students, their interests and personal experience. When designing a model for the formation of foreign language communicative competence of primary school students with the help of teaching methods in cooperation, we relied on the didactic principles of conscientiousness of assimilation of educational material, priority of personality, independence, consistency, accessibility, unity of diagnosis and correction.

In accordance with the task set in the study, an experimental verification and evaluation of the effectiveness of the developed complex and methodology for the formation of foreign language communicative competence of primary school students carried out. Evaluation of the effectiveness of the developed complex and methodology carried out according to the following dimensions:

1) The level of formation of lexical and grammatical skills (language competence). The criteria for assessing the formation of language skills were

the adequacy of the choice of a grammatical phenomenon - a lexical unit, its correct design (sound or graphic).

2) The level of formation of speech-communicative skills of working with information in the field of speaking, reading, writing (speech competence). The evaluation criteria were: *in speaking* – individual characteristics of an oral utterance, its verbal acceptability (correspondence of the means used and the semantic content of the utterance to the communicative and cognitive tasks to be solved), namely, the qualitative characteristics of oral speech, the productivity of the utterance in content, the integrity of the utterance in semantic and structural terms, coherence, consistency, quantitative characteristics of the linguistic correctness of the utterance - the number of lexical, grammatical and phonetic errors (a significant deviation from the pronunciation norm accepted in English); *in writing* - its verbal acceptability in accordance with the following criteria - qualitative characteristics of the correspondence, the productivity of the utterance in content, the integrity of the utterance in semantic and structural terms, consistency and coherence, quantitative characteristics of the written utterance linguistic correctness of the utterance - the number of lexical, grammatical, spelling errors; *in reading* - the degree of comprehension of texts, the level of its information processing (qualitative characteristics).

Comparative analysis of students's+tatements showed that in experimental groups they are more logical, coherent, correspond to the communicative task. It is also necessary to note an increase in the number of replicas in the dialogue by an average of 67%, the volume of monologue utterance by an average of 70%, a decrease in the number of errors in monologue and dialogical utterances by an average of 2 times. The statements of the experimental group students are distinguished by the presence of a variety of speech patterns and grammatical structures, the use of additional vocabulary, in some cases exceeding the program requirements. The results of the study revealed an average 39% increase in the degree of reading comprehension and a 32% increase in the rate of reading aloud, as well as a significant decrease in the number of actual errors when reading the text aloud. There was also an average 41% increase in the degree of listening comprehension. Comparing the learning level of students with approximately the same abilities of experimental and control groups, we observe an increase in the quality of learning of students of experimental groups.

The conducted research allows us to draw conclusions about the expediency of developing a methodology for the formation of foreign language communicative competence of primary school students on the technology of learning in cooperation. As we can see, learning in cooperation ensures not only the successful mastering of educational material by all students and increasing

the time of oral and speech communication practice of each student of the group, but also contributes to the intellectual development of children, their activity and independence in achieving the task. The organization of a foreign language teaching in small groups of cooperation at the stages of formation of communicative skills, as well as at the stage of creative application of speech-communicative material based on the activation of cognitive activity of students requires a preparatory stage. Cooperation and mutual assistance in the student-student mode at all levels of mastering language material and its application increases motivation in learning a foreign language. The developed methodology and complex provides an opportunity to increase the cognitive activity of students. It helps to teach them productive ways of thinking, self-replenishment of knowledge and their conscious application, to develop social and communicative skills at the stages of mastering language material, thereby preparing primary school students for project activities in a foreign language at the middle and senior stages of learning.

Conclusion

Thus, when forming communicative competence, it is necessary to take into account age characteristics, since primary school age is the most favorable period of active learning of social behavior, the assimilation of speech and communication skills. The results of the study confirm that the use of cooperative learning technology and the project-based learning method is necessary and possible at the early stage of learning a foreign language. Educational projects carried out by children have a high cognitive significance; actualize mental abilities, forming valuable relationships. The project-based learning method makes it possible to include students in real communication based on research activities, joint work, and to see the real results of their work. The developed complex and methodology for the formation of foreign language communicative competence of primary school students take into account the principles of a personality-oriented approach. It maintains equal attention to the formation of communicative skills (oral speech, reading and writing), provides an opportunity to increase the cognitive activity of students, teaching them productive ways of thinking, self-replenishment and updating of knowledge, creates conditions for the formation of communicative skills.

REFERENCES

[1] Chomsky, N. Language and thinking. – M.: Moscow University Press, 1972. – 123 p.

[2] Khutorskoy A.V., Khutorskaya L.N. Competence as a didactic concept: content, structure and design models. Designing and organizing

independent work of students in the context of a competence approach: Interuniversity collection of scientific works. - Tula: Publishing House of Tula State Pedagogical University. -2008. -№1.- pp.117-137.

[3] D. Hymes, J. B. Pride, J. Holmes. On Communicative Competence. – New York: Penguin, 1972. – P. 269-293.

[4] Gez, N.I. Formation of communicative competence as an object of foreign methodological research. – Foreign languages at school. – 1985. – No. 2. – P. 17-24.

[5] Kazartseva, O. Culture of speech communication: theory and practice of teaching: textbook. – M.: Flint, Nauka, 1999. – 496 p.

[6] Zimnyaya, I.A. Psychology of teaching a non-native language. – M.: Russian language, 1989. – 219 p.

[7] Halliday M., Hasan R., Christie F. Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social Semiotic Perspective. Oxford: Oxford University Press, 1989.- p. 45

[8] Passov E.I., Kuzovlev V.P., Tsarkova V.B. Foreign language teacher. Skill and personality. - Education, 1993. - p. 159

[9] Agafonova, I.D. Pedagogical model for the formation of communicative competence of managers in the system of additional education. – News of the Russian State Technical University. – 2008. – No. 69 – P. 337-341.

[10] Khainovskaya, T.A. Professional and communicative competence of students of a pedagogical university. – Pedagogical education and science. – 2009. – No. 1 – P. 73-76.

[11] Georgievsky Shitikova L.I. Conducting in primary classes. – Moscow Education, 2013. – 160 p.

[12] Lukyanova, N.A. The implementation of a structural and functional model in the process of forming communicative competencies of students of tourist specialties. - Omsk Scientific Bulletin. – 2011. – №4 (99). – Pp. 168-172.

[13] Gavrilicheva G. P. To the question of the development of foreign-language professional communicative competence of students through interactive teaching methods //Young Scientist.—2015. No. 15 (95). p.20

[14] Dyachenko V.K. Collective and group forms of organization of education at school. - Elementary school. – 1998. – No. 1

[15] Angel A.V., Volkova E.A. The jigsaw method in foreign language classes at a non-linguistic university: theory and practice. – Teacher XXI century. - 2022. - No. 2. Part 1. - pp. 122-132

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Асылжанова Д.Е.[1], Ұзақбаева С.А.[2]
*[1]докторант, Абылай Хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: dn01@bk.ru
[2] п.ғ.д.,профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан
email: sahipzhamal.a@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақала бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігін ынтымақтастықта оқыту технологиясы негізінде қалыптастыру мәселесіне арналады. Ынтымақтастықта оқыту - бұл проблемалық мәселені, тапсырманы немесе жобаны шешу үшін бірлесіп жұмыс істейтін оқушылар тобын ұйымдастыруды көздейтін шетел тілін оқытудағы тұлғаға бағытталған тәсілдің бір түрі. Бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігі ынтымақтастыққа негізделген арнайы ұйымдастырылған топтық жұмыста тиімді қалыптасады. Мақаланың мақсаты бастауыш сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда ынтымақтастықта оқыту технологиясының тиімділігін анықтау болып табылады. Тәжірибелі-эксперимент жұмысы үш кезеңде (анықтау, қалыптастыру және бақылау) Астана қаласының Мұхтар Әуезов атындағы № 86 орта мектеп-гимназиясының базасында өткізілді. Экспериментке отыз 4-сынып оқушысы қатысты. Әзірленген әдістеме мен кешен студенттердің танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл оларға білімін өздігімен толықтыруға және оларды саналы түрде қолдануға үйретеді, тілдік материалды меңгеру кезеңдерінде әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды дамытуға, сол арқылы бастауыш сынып оқушыларын орта және жоғары буында шетел тіліндегі жобалық іс-әрекетке даярлауға көмектеседі. Алынған нәтижелер оқушылардың шеттілдік коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда технологияның тиімділігін көрсетті.

Тірек сөздер: құзыреттілік, шеттілдік коммуникативтік құзыреттілік, ынтымақтастық, тәсіл, ынтымақтастықта оқыту, коммуникативтік құзыреттілік, ағылшын тілін оқыту, технология, оқыту технологиясы

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В СОТРУДНИЧЕСТВЕ

*Асылжанова Д.Е.[1], Узакбаева С.А.[2]
*[1] докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: dn01@bk.ru
[2] д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
email: sahipzhamal.a@mail.ru

Аннотация. Данная статья посвящена проблеме формирования иноязычной коммуникативной компетенции младших школьников на основе технологии обучения в сотрудничестве. Обучение в сотрудничестве - это одна из разновидностей личностно-ориентированного подхода в обучении иностранному языку, который предполагает организацию групп учащихся, работающих сообща над решением проблемного вопроса, задания или проекта. Иноязычная коммуникативная компетенция младших школьников наиболее эффективно формируется в специально организованной групповой работе, основанной на сотрудничестве. Целью данной статьи является определение эффективности технологии обучения в сотрудничестве в формировании иноязычной коммуникативной компетенции учащихся начальных классов. Опытно-экспериментальная работа проводилась в три этапа (констатирующий, формирующий и контрольный) на базе средней школы-гимназии № 86 имени Мухтара Ауезова г. Астаны. В эксперименте приняли участие 30 учеников 4-го класса.. Разработанная методика и комплекс дают возможность повысить познавательную активность студентов. Это поможет научить их продуктивному мышлению, самостоятельному пополнению знаний и их сознательному применению, развивать социальные и коммуникативные навыки на этапах овладения языковым материалом, тем самым подготавливая учащихся начальной школы к проектной деятельности на иностранном языке на среднем и старшем этапах обучения. Полученные данные показали эффективность технологии в развитии иноязычной коммуникативной компетентности учащихся.

Ключевые слова: компетентность, иноязычная коммуникативная компетенция, сотрудничество, подход, обучение в сотрудничестве, коммуникативная компетенция, преподавание английского языка, технология, технология обучения

Статья поступила 11.10.2023

UDC 94(594)
IRSTI 103.20
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.017

METHODS OF TEACHING LANGUAGE AT THE UNIVERSITY: MODERN TECHNOLOGIES

*Seisekeyeva N.B.[1], Tusupova A.K.[2], Sultanbekov Sh.S.[3], Bissenbayeva Zh.N.[4]
*[1]Phd doctor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan
e-mail: n.seisekeyeva@mail.ru
[2]Candidate of Phylological Sciences, Kazakh National Women's University, Almaty Kazakhstan
e-mail: bislauka@mail.ru
[3]Candidate of historical sciences, Ministery of Labor, Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan
e-mail: chingiz@mail.ru
[4]PhD, associate professor, Military Institute of Land forces Ministry of Defense of the Republic of Kazakhstan Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanat_2006@mail.ru

Abstract. In modern times, various information technologies are increasingly gaining popularity and are used in all areas of human activity. In this regard, the demand for more modern mobile applications and various web resources, which make it possible to solve many pressing problems faster and easier, is also increasing. All this can be attributed to the field of education, both in general and in particular to the study of foreign languages. The advantage of introducing mobile technologies and Internet services into the process of teaching a foreign language is now beyond any doubt and does not require proof. Internet resources are an immense and invaluable basis for the formation of a new subject-information environment, self-education and education of citizens of our state. The Internet is becoming an everyday reality for many students. Incorrect use of Internet resources and mobile technologies leads to the emergence of false stereotypes and conclusions about the culture of the country of the language being studied. In this regard, at the current level of development of the process of teaching foreign languages, when the latest Internet technologies are used, there is an urgent need for the correct use of mobile technologies and Internet resources. Some of the main advantages of using Internet websites and mobile applications are considered to be intuitive navigation through the World Wide Web resource, simplicity and clarity of the concept and development of data, and instant access to the necessary materials.

The relevance of the topic is an attempt to analyze the need to use information resources for learning a foreign language and introducing Internet technologies into the educational process in schools. The research problem is the use of websites and mobile applications in teaching a foreign language at university.

Key words: technology, method, communication, learning, foreign language, learning process, students, universities.

Basic provisions

Modern trends in didactics in the broad sense and in higher education in particular require a direct connection between different branches of science and practice. Scientific research is not conducted for the sake of the fact of research. The results should reasonably be applied in production or in the training of a new generation of specialists without updating the database of taught disciplines at the university. That is why the elective component in the planning of disciplines in each specialty is a springboard for current and new elective courses.

Ideally, such author courses should reflect the data of scientific research conducted recently by undergraduates and PhD students. This article describes one of these proposed courses and gives an update of its implementation in the teaching process.

Introduction

In the era of continuous development of information technologies and Internet resources, teaching methods change, change, improve and modernize. The same applies to the teaching of foreign languages, because with the globalization of society and the increase in means of communication with the outside world, the relevance and demand for knowledge of the English language increases.

Theoretically, these works show that modern teaching of foreign languages becomes much easier and more effective thanks to the latest communication technologies and tools.

Today, there is a serious problem with the need to learn a foreign language with the help of modern equipment and use it in the educational process. In general, the results of the thematic studies testify to the usefulness of websites and mobile applications for learning foreign languages.

The experiment with students showed that the technical ability of students to learn foreign languages with the use of ICT exists, the introduction of websites and mobile applications in the process of secondary education and the use of resources offered for learning English outside the learning process.

The result of this work is the methodological development of materials for the selection of methodical sites and mobile applications for learning foreign languages, as well as the use of online resources that contribute to improving the quality of student learning.

The practical value of this work lies in the development of methods based on the possible use in practice of materials taken from websites and mobile applications, as well as prospects for further research when considering this issue.

The purpose of the study is that the development of methods created using websites and mobile applications could and should be applied to other studies in foreign languages.

It should be remembered that at this stage of the development of the information society, the use of new tools integrated into the teaching of foreign languages gives unlimited opportunities for working in the classroom and preparing homework.

Today, in the center of attention of the educational process is the student, his personality, inner world, which the teacher needs to develop and prepare for real life, able to independently find any necessary information, be reasonable and honest, decent and disciplined, open to new knowledge.

Therefore, the main goal and task of a modern teacher is to choose such teaching methods that optimally and maximally reveal the individual talents and abilities of each child in learning a foreign language.

In conclusion, it should be noted that all interactive methods and techniques develop communication skills, help establish emotional contacts between students, teach them to work in a team, listen to the opinions of their peers, and establish closer contact between students and teachers. Practice shows that the use of interactive methods and techniques in a foreign language lesson relieves the nervous tension of students, gives an opportunity to change the forms of activity, to switch attention to the main questions of the lesson topic.

As a result, the quality of the presentation of the material and the efficiency of its assimilation, and, consequently, the motivation to study a foreign language among students significantly increase [4].

Currently, websites can be considered one of the most modern teaching tools (from the English website, from web - web, network, and site - place). A website is a page or collection of pages on the Internet. These days, most companies, governments and organizations have websites. Even individuals have their own website sometimes, in addition to pages on social media websites like Facebook and Twitter. Capitalized website was the first word to become widely used and was the dominant spelling until its popularity began to decline. Given the brief history of the term and the incomplete nature of the data, this chart should not be considered scientifically accurate or comprehensive. It does not take into account the website or blog itself, as it only considers published books. Given the continued surge in website popularity, it is almost certain that a monosyllabic site without a capital letter will quickly and completely outpace the website. All websites in the works of V. V. Bespalov are divided according to the following criteria: – Availability of services: closed, semi-

open, open; – Nature of content: dynamic, static; – Physical location: local sites, external Internet sites; – Method of providing information, categories of tasks to be solved and the amount of information: corporate, representative, personal, online store, product catalog, etc. Educational sites are web resources that are connected and developed specifically for the learning process, incl. and foreign languages. Such web resources reflect quite a lot of different information about the countries where the language being studied is used, the economy, politics, nature, and tourism of these countries. And today on the Internet you can find a huge number of different web resources that are designed for teaching and learning foreign languages. It is precisely because of this diversity that the process of correctly selecting those resources that will most fully correspond to the level of knowledge of students, the educational process and the set educational goal is very important. Mobile applications (English: "Mobile app") is a software package that allows smartphones, tablets and wearable gadgets to manage the resources of the device itself and organize direct interaction with the user. Native mobile apps are built for a specific platform, such as iOS for an Apple iPhone or Android for a Samsung device. They are downloaded and installed through the app store and have access to system resources such as GPS and camera function. Mobile applications live and run on the device itself. Snapchat, Instagram, Google Maps, and Facebook Messenger are examples of popular mobile apps.

Teaching a foreign language based on a cultural approach — real in the image of a key, another verbally refers to a follower of a true key, cognitive, communicative, pragmatic norms

ability to form the state of a set of speech actions must. In this regard, a special place is occupied by the character of speech to be able to.

Communicative-pragmatic norm under the ethics of language the selection of rules for curals and assigned to a specific social. Different types of communication at the stage of development of the historical period one-of-a-kind situations in a relationship during the intensity phase [5].

The grouping of educational technologies, at the same time, is real the main objectives of the training are: it is necessary to take into account the use of the form, methods that are necessary at the exact stage.

It is important to distinguish training technology from training methodology. They differ from each other in that they repeat the training technology, you can multiply. In any case, the technology is suitable the quality of the educational process and the quality of the pedagogical process can guarantee the successful solution of tasks. It often happens that the latter do not achieve effective results. At the same time, the methodology can be raised to the technological level.

For example, there is a well-known methodology for interpreting new material. If this methodology corresponds to the requirements of authenticity, trust, and conformity, it can be recognized as technology. Traditional (remade

— reproductive) learning technology knowledge, dexterity, and the ability to offer daggers. He knowledge at the level of reproduction, mastering the material provides quality control. Ancient of this technology type. It is also common today (especially in high school). Opine main: new development - approval - adjustment-adjustment scheme (scheme) conducting the training process. Technology based on successful life ability to determine the range of knowledge to support life an educational program (paradigm) is obtained that provides information and provides a way to convey it to the student. In this regard, the main directions of training are

1) visualization and accompanying interpretation as methods;

2) the leading types of activities of the student- listening and remembering

3) the main requirement and the main corset -the ability to reproduce what has been mastered without a float is obtained.

Disabled services-explaining, showing erections, students evaluation and adjustment of performance indicators [6].

Educational technology with important and pleasant parties sifted. They are economical , easy to understand complex materials, ensuring effective management of the educational process, Education flexible approach to the use of new methods of presentation. So, with the traditional technology also gives way to some disadvantages-the process of individualization and classification of students ‘ thinking.

As scientists have proven, pedagogy is the key to the development of a child.

Materials and methods

In the research work, both general scientific methods (the method of analysis, synthesis) and special research methods of linguistic and humanitarian disciplines were used: the method of comparative analysis, the system method, the method of categorization and functional-stylistic analysis of media texts, the method of content analysis; the method of experimental teaching.

The research is based on an interdisciplinary approach synthesizing knowledge of journalism, communication theory, psycholinguistics, cognitive linguistics, linguoculturology, social philosophy.

Results

Preparing students for life in an ever-changing world is the main goal of innovative technologies in education [7].

The successful formation of communicative competence is directly related to the formation of the student’s learning competence, the ability to manage their learning activities.

Modern learning technologies contribute to the solution of the task. The practice of teaching foreign languages at the present stage of education:

- training in cooperation groups (cooperative learning);
- discussions;
- brain storming;
- problem-oriented role-playing games;
- the method of situational analysis (case-study);
- project method;
- "student's portfolio" (E-Portfolio);
- Information technology.

The above technologies are widely used in teaching English at the courses of the Institute of Foreign Languages.

The ability to conduct a discussion, to defend one's point of view supported by arguments, to express one's thoughts concisely, the ability to listen and hear an opponent are important skills necessary for the formation of communicative and socio–cultural competencies.

In English oral practice classes, very often the final classes are discussions on problems of a certain topic. For example, as part of the study of the topic "Choosing a profession", discussions are held on the following topics: 1) The profession of a teacher is a respected profession;

In the future, computers will replace everything;

Teaching a foreign language is relevant, etc. Students choose one topic for discussion in advance, prepare their own arguments. As a rule, students are divided into two groups (small groups of cooperation – about 5 people per group), which defend opposite points of view on the chosen problem. First, students have a preliminary discussion in small groups and only then a general discussion is held.

To successfully conduct this type of work (discussion), it is necessary to carry out preparatory work: to teach students the ability to conduct a conversation, to choose convincing arguments. At the preliminary stage, the method of brainstorming is used. All students' suggestions on this problem (without discussion) are written out on the board, and then discussed by the whole group. If the student's argument seems convincing enough, then the argument is accepted for further discussion, if not, then it is crossed out.

An important point is to summarize the discussion. In order to support and stimulate the activity of students during the discussion, each of them is evaluated according to a rating system. The number of points that a student can get for this type of task is determined in the technological map of the UMK for a practical foreign language course.

When using project-based learning technology (project method), a foreign language in a new educational paradigm becomes a process of independent mastery of educational cognitive activity. The complex integrative nature of the project work allows the student to build a unified picture of the world, using previously acquired knowledge and skills and acquiring new ones. The project method involves the use of a wide range of problematic, research,

search methods, clearly focused on a real practical result that is significant for each student who participated in the development of the project [8].

Discussion

Also, to raise students to the rank of an individual who has mastered national and universal values, to be able to use the achievements of Science and technology. In solving these tasks, it is necessary to create opportunities for the use of new innovative pedagogical teaching technologies, which will gradually lead to intensive development from the traditional teaching system. The proposed innovative technologies in connection with the determination of the content and significance of the virtue of education as an important social pedagogical phenomenon reflecting public trends in the structure and functioning of the modern education system are proving their effectiveness.

In recent years, new teaching of a foreign language has been carried out at a high pace. When using the project method in teaching foreign languages, all attention is focused on the subject (problem) of consideration. In the process of working on the project, students turn to different sources of knowledge on the problem under consideration, they work with information on different media, including information contained in Internet information resources. Students have to explore and discuss different points of view, get acquainted with new information, form their own point of view.

Among other advantages of web quest technologies, it was also possible to establish the creative nature of their implementation; on the one hand, in an atmosphere of cooperation and a sense of responsibility for the success of a common cause, and on the other, in the spirit of competition and high motivation to succeed with real and tangible fruits of their own labor. In addition, the work with the use of the Internet is carried out by students with great enthusiasm and high motivation. Multimedia content and hypermedia structure of the Internet, authenticity of materials create a student's feeling presence in the language environment and freedom of choice, remove the limitations of any textbook. Among the obvious advantages of using web quests in the educational process, one can single out learning in an atmosphere of cooperation and responsibility of each student for the success of the entire project as a whole (cooperative learning). All of these factors are one of the main reasons for the high efficiency of web quest technology [11].

Conclusion

Students also have some psychological benefits when using a computer in a foreign language lesson, as students evaluation of each work performed, indicating the errors made by them on the basis of repetitions (results of the work the direct participation of the teacher, who expresses his opinion (with approval or to some extent without parting), allows students to work independently and ensure the emergence of self-confidence. It follows from

this that the teacher's place in a foreign language lesson the concept of denial should not arise, on the contrary, the teacher must understand that language learners, as individuals, have their own tasks.

The communicative, interactivity, and originality of teaching a foreign language are currently reflected in the cultural context of the language learning process be is gaining dominance. These positions provide intercultural competence as a component of the ability to communicate draws up prerequisites for development. Edge in order to teach language communication in the language, it is necessary to create real, life situations. It is necessary for students it is at this stage that the universe becomes a grid, which creates conditions for the assimilation of material and the formation of behavior in accordance with it the importance of the system is significant. In the process of teaching a traditional foreign language, the teacher directs the student's game, i.e., directs or rather than leading, he moves to a leadership position. This activity, as psychologists have shown, allows students to develop their thinking process brakes. For example, a round table, a discussion issue is prepared by the teacher himself, a plan is given, and students during the speech can only it requires adherence to this, that is, the individual is not given freedom to express his thoughts. Foreign Language Teaching technologies the effectiveness indicators are as follows:

- Taking into account the moral, psychological, intellectual characteristics of students;
- Create a positive mood for learning;
- Establishing the position of exchange of words, scientific communication and partnership between the teacher and the student;
- Increase the activity of students by improving the level of memory and creativity;
- Wide launch of multimedia and other technical means for mastering learning;

To summarize the results of classes.

The goal of all teaching technologies is to develop students ' skills of independent learning, search for knowledge it is not difficult to see that computer learning technologies are suitable for this purpose. The student independent search of information using various sources, resources with the help of computer technology in mastering the language improves professional skills.

They can also be used for extracurricular work in the full-time department. Students complete the completed tasks in the form of a test paper.

REFERENCES

[1] Vatoropina E.V. Language portfolio as a means of teaching and a tool for assessing students' achievements in a foreign language // The modern system of language education in Russia and innovative technologies in the

methodology of teaching a foreign language: requirements of new generation standards // Materials of the V All-Russian Seminar: November 29, 2010, Yekaterinburg, Russia / Ural State Pedagogical University. un-t – Yekaterinburg, 2011. – pp.21-26.

[2] Koshel L.N. Technology "Language portfolio" as an assessment tool and a means of increasing the level of subjectivity students in the integrative model of basic and additional language education in the transition to a new generation of FGOS // The modern system of language education in Russia and innovative technologies in the methodology of teaching a foreign language: requirements of new generation standards // Materials of the V All-Russian Seminar: November 29, 2010, Yekaterinburg, Russia / Ural State Pedagogical University. un-t – Yekaterinburg, 2011. – pp.49-55.

[3] Suzanne F. Peregoy, Owen F. Boyle. Reading, Writing, and Learning in ESL: A Resourse Book for K-12 Teachers. Second Edition. Longman. 1997. – P.334-335, 224-227.

[4] Uspensky V.B., Chernyavskaya A.P. Introduction to psychological and pedagogical activity: Textbook for students. higher education. Moscow: VLADOS-PRESS Publishing House, 2003 – 176 p.

[5] New pedagogical and information technologies in the education system: Studies. Manual for students of pedagogical universities and the system of higher education. qualification of pedagogical personnel / E.S.Polat, M.Yu.Bukharkina, M.V.Moiseeva, A.E.Petrov. – M.: Academy, 2002.272p.

[6] Voronova E.N. Independent educational activity as a means of professional self-development of students pedagogical universities (based on the material of foreign language classes). Dis.Candidate of Pedagogical Sciences. Saratov, 2005. – pp. 149-153.

[7] Niyazova A.E. "Case method" in teaching foreign language speaking to seventh-eighth grade students // Methods of teaching foreign languages in secondary school. St. Petersburg: KARO, 2006. – pp. 109-150.

[8] Krasikova E.N. Case method in the structure and content of methodological competence of a linguist-teacher: abstract.... dis. candidate of pedagogical sciences. Stavropol, 2009. 24 p.

[9] Frolova T.P. Case method as a means of teaching law students professionally oriented communication (on example of the English language) // Language and the world of the studied language: collection of scientific articles – Saratov: TEU, 2011. – pp.180-185.

[10] Eremina M.Yu. The potential of the case method // School Technologies, 2004. – No.6. – pp.104-108.

[11] Surmin Yu.P., Sidorenko A.I., Loboda V. Situational analysis, or the anatomy of the Case method. Kyiv: Center for Innovation and Development, 2002.

[12] Pestretsova O.Y. The use of "web quest" technology in foreign language lessons //Current trends in teaching foreign languages and intercultural

communication: Materials of the International Correspondence Scientific and Practical Conference (March 24, 2011). – Electric steel: New Humanitarian Institute, 2011. – pp.284-287.

[13] Isaeva A.V. Web quest as a form of organizing independent work of students //Organization of independent work of students: Materials of reports of the II All-Russian scientific and practical Internet conference "Organization of independent work of students" (December 6-9, 2013) – Saratov: Publishing House -in "New Project", 2013. – 188 p. – p.44-49.

[14] Sadovskaya Zh.I. The use of web quest technology as a way to increase

students' motivational activity // Modern trends in teaching foreign languages and intercultural communication: Materials International Correspondence Scientific and Practical Conference (March 24, 2011). – Electric steel: New Humanitarian Institute, 2011. – p.287-289.

ЖОО-ДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ: ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

*Сейсекеева Н.Б.[1], Түсіпова А.Қ.[2], Сұлтанбеков Ш.С.[3], БисенбаеваЖ.Н.[4]
*[1]Phd doctor, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: n.seisekeyeva@mail.ru
[2]ф.ғ.к., Қазақ ұлттық қыздар университеті, Алматы Қазақстан
e-mail: bislauka@mail.ru
[3]т.ғ.к., Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, Астана, Қазақстан
e-mail: chingiz@mail.ru
[4] PhD, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігі Құрлық әскерлері Әскери институты, Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanat_2006@mail.ru

Аңдатпа. Қазіргі уақытта әртүрлі ақпараттық технологиялар барған сайын танымал бола бастады және адам қызметінің барлық салаларында қолданылады. Осыған байланысты көптеген өзекті мәселелерді тезірек және оңай шешуге мүмкіндік беретін заманауи мобильді қосымшаларға және әртүрлі веб-ресурстарға сұраныс артып келеді. Осының барлығын жалпы білім беру саласына, сонымен қатар шет тілдерін меңгеруге де жатқызуға болады. Шет тілін оқыту үдерісіне мобильді технологиялар мен интернет қызметтерін енгізудің артықшылығы қазір ешқандай күмән тудырмайды және дәлелдеуді қажет етпейді. Интернет-ресурстар жаңа пәндік-ақпараттық ортаны қалыптастырудың, мемлекетіміздің азаматтарын өзін-өзі тәрбиелеу мен тәрбиелеудің орасан зор және баға

жетпес негізі болып табылады. Интернет көптеген мектеп оқушылары үшін күнделікті шындыққа айналуда. Интернет-ресурстарды және мобильді технологияларды дұрыс пайдаланбау оқытылатын тіл елінің мәдениеті туралы жалған стереотиптер мен тұжырымдардың пайда болуына әкеледі. Осыған байланысты шет тілдерін оқыту үдерісінің қазіргі даму деңгейінде соңғы интернет-технологиялар қолданылғанда мобильді технологиялар мен интернет ресурстарын дұрыс пайдаланудың өзекті қажеттілігі туындайды. Интернет веб-сайттары мен мобильді қосымшаларды пайдаланудың негізгі артықшылықтарының бірі ретінде World Wide Web ресурсы арқылы интуитивті навигация, мәліметтер тұжырымдамасы мен дамуының қарапайымдылығы мен анықтығы, қажетті материалдарға жылдам қол жеткізу болып табылады. Тақырыптың өзектілігі – мектептегі оқу үдерісіне шет тілін оқыту және интернет-технологияларды енгізу үшін ақпараттық ресурстарды пайдалану қажеттілігін талдау әрекеті. Зерттеу мәселесі университетте шет тілін оқытуда веб-сайттар мен мобильді қосымшаларды пайдалану болып табылады.

Тірек сөздер: технология, әдіс, коммуникация, оқыту, шет тілі, оқу процесі, студенттер, университет

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

*Сейсекеева Н.Б.[1], Тусупова А.К.[2], Султанбеков Ш.С.[3], Бисенбаева Ж.Н. [4]
*[1]Phd doctor, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: n.seisekeyeva@mail.ru
[2]к.фил.н., Казахский национальный женский университет, Алматы, Казахстан
e-mail: chingiz@mail.ru
[3]к.и.н., Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан, Астана, Казахстан
[4] PhD , ассоциированный профессор, Военный институт Сухопутных войск Министерства обороны Республики Казахстан Алматы, Казахстан
zhanat_2006@mail.ru

Аннотация. В современное время различные информационные технологии все больше набирают популярность и используются во всех сферах человеческой деятельности. В связи с этим также возрастает спрос на более современные мобильные приложения и различные веб-ресурсы, позволяющие быстрее и проще решать многие насущные проблемы. Все

это можно отнести к сфере образования, как в целом, так и к изучению иностранных языков в частности. Преимущество внедрения мобильных технологий и интернет-сервисов в процесс обучения иностранному языку теперь не вызывает сомнений и не требует доказательств. Интернет-ресурсы являются огромной и бесценной основой для формирования новой предметно-информационной среды, самообразования и образования граждан нашего государства. Интернет становится повседневной реальностью для многих школьников. Неправильное использование интернет-ресурсов и мобильных технологий приводит к возникновению ложных стереотипов и выводов о культуре страны изучаемого языка. В связи с этим на современном уровне развития процесса обучения иностранным языкам, когда используются новейшие Интернет-технологии, возникает острая необходимость правильного использования мобильных технологий и ресурсов Интернета. Одними из основных преимуществ использования интернет-сайтов и мобильных приложений считаются интуитивно понятная навигация по ресурсу Всемирной паутины, простота и ясность концепции и разработки данных, а также мгновенный доступ к необходимым материалам. Актуальность темы заключается в попытке проанализировать необходимость использования информационных ресурсов для изучения иностранного языка и внедрения интернет-технологий в учебный процесс в школах. Проблема исследования – использование веб-сайтов и мобильных приложений при обучении иностранному языку в вузе.

Ключевые слова: технология, метод, общение, обучение, иностранный язык, учебный процесс, студенты, университеты.

Статья поступила 14.10.2023

УДК 378.1
МРНТИ 14.15.01
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.018

PEARDECK ТЕХНОЛОГИЯ В ОБУЧЕНИИ ИНЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИКИ

*Атабаева Ф.К.[1], Рябченко И.Н.[2], Засорина Ю.А.[3], Сергеева Л.Д.[4]
*[1]к.п.н.,профессор, Университет Туран,
Алматы, Казахстан
e-mail: a_farida@mail.ru
[2]магистр, ст., преподаватель, Академия гражданской авиации
Алматы, Казахстан
e-mail: inna.ryabchenko@mail.ru
[3]магистр, ст., преподаватель, Академия Гражданской Авиации
Алматы, Казахстан
e-mail: zassorina@bk.ru
[4] магистр, ст., преподаватель, Алматинский Университет энергетики и связи им. Г. Даукеева
Алматы, Казахстан
e-mail: l_sergeeva@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена современной технологии PearDeck формата. В нашей статье мы рассматриваем методику обучения инязычной лексике посредством PearDeck формата. Одним из методов, облегчающих усвоение словарного запаса студентов, являются интерактивные технологии, различные учебные платформы, включая формат PearDeck. Целью нашей статьи является использование PearDeck технологии для овладения профессиональной лексикой в иноязычном образовании. В формате PearDeck лексические единицы хорошо усваиваются и количественно пополняются, а также являются источником мотивации к дальнейшему овладению новой профессиональной лексики. Теоретической значимостью статьи является применение формата PearDeck, эта методика предусматривает формирование у студентов навыков научно-исследовательской и проектной деятельности и межкультурной профессиональной коммуникативной компетенции, системы образовательных, ценностных отношений и жизненных устремлений, овладение профессиональной лексикой. Основным результатом исследования является взаимосвязь между студентами и преподавателем на занятиях с использованием формата PearDeck, которая ориентирована на межкультурную коммуникацию. И именно профессионально ориентированная лексика, являясь основным носителем информации, даёт быстрый выход на коммуникацию. Практическая значимость статьи заключается в том, что разработанные

формы внедрения формата PearDeck в иноязычнном образовании для быстрого освоении иностранной профессиональной лексики в условиях современного образования могут быть использованы на всех уровнях иноязычного образования.

Ключевые слова: формат PearDeck, иноязычное образование, обучение лексике, Интернет, инновационные технология, методика, мобильные приложения, межкультурная коммуникация, дистанционное обучение

Основные положения

Возможности новых технологий успешно используются при изучении языка, при изучении учебных программ, способствуют развитию творческой активности, повышению интереса к предмету, созданию наилучших условий в иноязычном образовании, особенно для развития навыков речевой деятельности, и в конечном итоге обеспечивают формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов. Основной целью данной работы является эффективное использование компьютерных технологий и мультимедийно - электронных средств в иноязычном образовании с помощью PearDeck формата. Цель Pear Deck формата помогать преподавателям создавать эффективные учебные моменты для каждого студента, используя инструменты, которые студенты уже знают и любят. Pear Deck формат является популярным инструментом формативного оценивания, который позволяет препоавателям создавать интерактивные презентации и вовлекать студентов в обучение с помощью вопросов с несколькими вариантами ответов и текстовых подсказок, рисунков, интерактивных карт и многого другого.

Введение

В обучении иноязычному образованию на первое место выходить овладение лексикой, так как требования современности - воспитание студентов, адаптированных к компетенциям межкультурной коммуникации.

Данный процесс обучения довольно сложный и направлен на формирование коммуникативно-речевой компетенции, то есть на развитие устных и письменных форм общения. Необходимо отметить, что речевая деятельность не может осуществляться без использования лексики языка, поэтому формирование лексического запаса обучающихся на занятиях иностранного языка имеет большое значение. Но появляется вопрос, как же сделать этот процесс интересным, эффективным и повысить активность студентов. Современный мир не стоит на месте, развитие

новых технологий и бесконечный поток информации, находящийся буквально под рукой, позволяет преподавателю модернизировать подходы к иноязычному образованию. Задача преподавателя состоит в том, чтобы из множества предоставленных материалов, выбор был сделан в пользу тех, которые смогут дать качественный результат. Одним из методов, облегчающих усвоение словарного запаса студентов, являются интерактивные технологии, различные учебные платформы, включая формат PearDeck.

PearDeck - это приложение Google Slides, которое помогает преподавателям создавать привлекательный контент для потоковой передачи или проведения онлайн-уроков в режиме дистанционного обучения. Поскольку это приложение интегрируется с Google, оно позволяет преподавателям создавать или редактировать презентации прямо в своей учетной записи Google Calendar[1].

PearDeck - это интерактивный инструмент для презентаций и доставки занятий, который можно использовать через интернет или в сочетании с разнообразием приложений или других программ. Студенты присоединяются к сеансам PearDeck с помощью кодов, которые предоставляют им преподаватель, а затем используют свои устройства для просмотра слайд-шоу презентаций преподавателя на экране в аудитории. Преподаватели могут делать паузы если это необходимо, и могут добавить нескольких различных видов методических работ, таких как рисование, работа с текстом, вставка картины, слайд-шоу, презентации, вопросы со множественным выбором ответов. Преподаватели могут просматривать ответы студентов на эти вопросы одновременно с ними или в режиме онлайн, а также делиться результатами на экране, чтобы все студенты могли их видеть. Дополнительные функции позволяют студентам просматривать и отвечать на ежедневные новостные статьи, создавать карточки с изображениями, играть в игры и также делать различные видео приложения и съемки. В зависимости от того, есть ли у вас бесплатная или платная учетная запись, преподавателям также удобно отслеживать эксперименты и результаты студентов. Например, преподаватели могут блокировать презентации, форумы студентов, а также проектные, самостоятельные и групповые работы студентов и т. д.[2]

Материалы и методы

Под форматом PearDeck понимается технология создания, публикации и распространения контента на электронные устройства подписчиков подкастинга через интернет в различных форматах (аудио, видео файлы, электронные документы и/или их комбинации). “PearDeck”

- контент, создаваемый через Интернет в различных форматах (аудио, видеофайлы, электронные документы и/или их комбинации), публикуемый и распространяемый на электронные устройства подписчика[3].

Сегодня ученые подчеркивают такие преимущества использования формата PearDeck для обучения устной речи, как коммуникативность, взаимодействие (процесс общения близок к реальному общению), интерактивность, автономность обучения. Кроме того, в формате PearDeck есть некоторые уникальные функции, которые позволяют максимально эффективно развивать навыки устной речи:

1) структурная аутентичность формата PearDeck;

2) лексическая и фразеологическая аутентичность;

3) реалистичность грамматических конструкций в контексте устной речи[4].

Предлагается развитие информационно-коммуникационной образовательной среды, сформированной на основе использования формата PearDeck в рамках методики обучения, направленной на усвоение лексики студентов, соответствующей обновленным образовательным результатам, соответствующей современным представлениям о целях и ценностях. Предлагаемая методика предусматривает приоритетное формирование у студентов навыков научно-исследовательской и проектной деятельности и коммуникативных навыков, системы образовательных, ценностных отношений и жизненных устремлений, овладение универсальными методами деятельности. Только в этом случае средства ИКТ, в том числе PearDeck и другие электронные образовательные ресурсы, могут проявлять свои специфические дидактические свойства как важнейшие средства такой образовательной среды и тем самым кардинально (на целенаправленной и эффективной основе) изменять осуществляемую ими учебную деятельность [5].

При работе в формате PearDeck меняется и роль преподавателя, главной задачей которого является поддержка и направление развития личности студентов, творческих поисков. Отношения со студентами строятся на принципах сотрудничества и совместного творчества. В этом случае неизбежен пересмотр форм организации учебной работы, сложившихся на сегодняшний день: увеличение самостоятельной индивидуальной и групповой работы студентов, отход от традиционного занятия, в котором преобладает метод объяснительного и иллюстративного обучения, в основном упор дается на практические и творческие работы поисково-исследовательского характера.

Эффективность использования формата PearDeck зависит от методов и форм использования этой технологии, от того, насколько

грамотно преподаватель умеет с ним работать, включая программы компьютерного обучения, которые он использует. Использование информационно-коммуникационных технологий на уроках иностранного языка способствует повышению мотивации студентов, повышению речевой и мыслительной активности, эффективному усвоению учебного материала, формированию единой системы знаний и позволяет повысить темп работы, без ущерба для усвоения знаний студентами на занятии [6]. Эти технологии открывают большие возможности для преподавателей, которые ищут дополнительные инструменты в этих технологиях для решения своих профессиональных проблем. Таким образом, метод использования формата PearDeck в обучении иностранному языку, в первую очередь, формирует у студентов способности к межкультурному общению в условиях информатизации.

Современные педагогические технологии, такие как совместное обучение, проектная методика, применение ИКТ, использование ресурсов интернета и т.д. позволяют реализовать подход к обучению, ориентированный на студента.

Использование информационно-коммуникационных технологий на занятиях иностранного языка может успешно стимулировать и мотивировать учебную деятельность студента; обеспечивает широкий выбор содержания, форм, средств, методов получения и обработки информации для осуществления образовательной, научно-исследовательской, проектной деятельности; способствует формированию способности к межкультурному общению; повышает активность студентов; обеспечивает переход от состояния слушателя к активному участнику учебной деятельности [7].

С целью формирования у студентов способности к межкультурному общению разработана методическая модель усвоения лексики с использованием формата PearDeck, которая стала теоретической основой методики, направленной на внедрение и закрепление лексики для развития коммуникационных навыков. Эта разработанная методология схематически показана на рисунке 1.

Интерактивные методы обучения иностранному языку с использованием формата PearDeck-это метод обмена файлами (передача информации), который стимулирует понимание и взаимопонимание представителей разных культур, развивает коммуникативные навыки; способствует обмену ценностями между студентами. В этом методе средства ИКТ используются в Интернете, планшете, телефоне или компьютере и т. д.

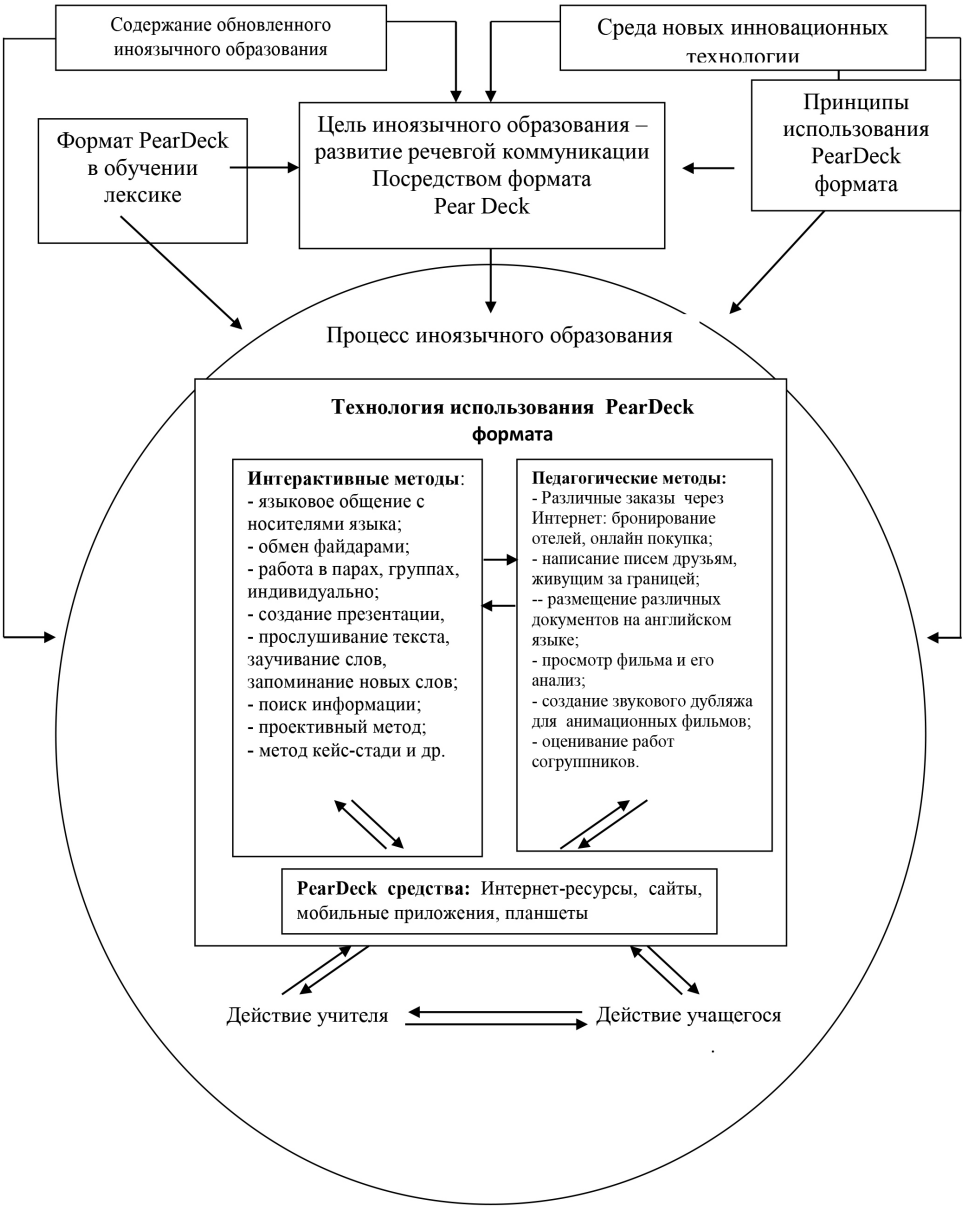

Рисунок1 - Методика использования формата PearDeck в обучении лексики

Следующий способ-взаимодействие и общение с носителями языка. Это включает в себя обсуждение проблемы, бронирование отеля в англоязычных странах в интернете (устно и письменно), публикацию резюме на английском языке, создание личной страницы в социальных сетях. Этот метод помогает стимулировать мотивацию к произнесению речи, обучению и использованию речевых паттернов; развивает навыки

аудирования, способствует восприятию речи носителя языка с акцентом, типичными выражениями; целенаправленное понимание информации в естественном темпе при непосредственном контакте с собеседником. А также, студенты могут сделать озвучки краткометражных и мультипликационных фильмов или сделать видеосьемки на различные темы [8].

Формирование навыков письменной коммуникативной компетентности, умение формулировать мысли в соответствии с письменным стилем, формирует готовность к неформальному общению, обеспечивает, способствует накоплению опыта общения с представителями различных культур в рамках культурно-социального пространства. подготовка учащихся к общению с людьми, имеющими разные картины мира, с разными социальными статусами. Инструментами ИКТ в этом методе в формате PearDeck являются Интернет, различные социальные сети, например, instagram, mail.ru, kontakt.ru, mail.агент, facebook.com является. и т.д.

Следующий важный метод-самостоятельная работа студентов по работе с активной лексикой, грамматике, анализ опорных слов и фраз, поиск информации. Такая работа способствует закреплению пройденного материала, накоплению словарного запаса и самоконтролю полученных знаний; развивает навыки чтения и аудирования. Средствами ИКТ этого метода являются различные электронные учебники, интернет-сайты, аудио-и видеоматериалы в формате PearDeck.

Метод групповой работы (просмотр и обсуждение фильма на английском языке), воспроизведение диалогов персонажей фильма повышают зрительную и слуховую память, улучшают понимание на слух монолога и способствуют развитию диалогической речи, навыков командной работы. Peardeck, youtube.com на сайте можно найти интересные истории на английском языке, видеофильмы и анимационные фильмы, обучающие клипы и уроки, позволяющие студентам работать там. Они могут сделать озвучки краткометражных и мультипликационных фильмов или сделать видеосьемки на различные темы

Очень интересная техника-индивидуальная и парная работа-это просмотр художественного фильма на английском языке, который используется вместо домашнего чтения и прослушивания песен на английском языке, где студенты могут выражать свое мнение, утверждения, пересказывать или вставлять недостающие строки и выражения в фильме. песни, различные виды обучающих игр-интерактивные игры, разгадывание кроссвордов, чайнворды, приключенческие игры, например, путешествие в мир сказок. Такой метод формирует мотивацию с различным языковым материалом, развивает коммуникативные навыки, способствует взаимообмену, развивает слушание, а также развивает понимание истинной речи через характерные выражения и акценты. В

качестве средств ИКТ можно использовать видео и песни известных певцов в формате PearDeck, а также использовать электронный учебник, состоящий из фильмов и песен.

Следующий метод-развитие навыков чтения. Слушать и читать исходный текст (находить и отмечать правильные ответы). Поиск сведений о значении, этимологии, синонимах слов одной тематической группы. Различные викторины, тесты на понимание текста. Этот метод способствует приобретению различных навыков и умений и развитию личности и ее творческого потенциала, формирует навыки чтения и письма. Инструментами ИКТ являются различные Peardeck, Интернет, учебные сайты.

Следующий метод-метод исследования: поиск информации, презентация и проектирование. Этот метод развивает исследовательские способности студентов, способствует эффективности познания, формулирует мысль письменным стилем, а также обмену ценностями. Инструменты ИКТ-Peardeck, Интернет-сайты, Power Point, учебные сайты.

Организация Интернет-заданий обычно проходит в три этапа: подготовка, работа с интернет-ресурсами, работа в аудитории с использованием Интернета:

1. Подготовка – развитие речевых навыков, отработка ранее полученных знаний, овладение словами, мотивация студентов к дальнейшей работе, знакомство с темой.

2. Работа в интернете – поиск в интернете, чтение и письмо, поиск конкретной информации и ввод ее в формы ответов, поиск ответов на вопросы и т.д. На этом этапе студенты должны четко понимать, что им нужно делать и сколько времени это займет.

3. Работа в аудитории с– обмен полученной информацией и обсуждение того, что учащиеся нашли, чему научились в процессе работы в сети.

Результаты и обсуждения

Методика использования формата PearDeck в обучении лексики иноязычного образования отражает процесс обучения от цели к результату. Конечной целью в иноязычном образовании является формирование у студентов способности к межкультурному общению как основных черт профессионально ориентированной личности, определяемых социальным заказом информатизации общества. Содержание иноязычного образования в условиях информатизации образования представляет собой цифровое содержание с широкими педагогическими возможностями для формирования способности студентов к межкультурному общению. Пути взаимодействия преподавателя и студента в условиях информатизации иноязычного образования обогащены новыми интерактивными методами обучения [9].

Единство сознательного и мотивированного освоения студентами рецептивных и продуктивных видов речевой деятельности, кейс-стадий и интернет-технологий.

Использование формата PearDeck на практических занятиях английского языка значительно повышает успеваемость студентов:

- использование компьютера в процессе обучения словарному запасу языка;
- формирование рецептивных «лексических» навыков чтения и аудирования;
- формирование навыков продуктивной лексикой преимущественно в письменной речи;
- контроль речи и использование игровых программ;
- расширение пассивных и потенциальных словарей;
- оказание справочно-информационной поддержки электронным словарям.

Благодаря программам и играм на основе такого формата PearDeck, уровень формирования «лексических умений» позволяет легко усваивать синонимы и антонимы. При разработке уроков по внедрению и закреплению новой лексики учителя часто сталкиваются с нехваткой раздаточного материала с заданиями. Эту проблему можно решить с помощью мультимедийных презентаций в формате PearDeck. Особенно актуальным в обучении лексике является использование «мультимедийных» программ. Презентации могут быть разными, например, видеоряд, справка, дополнительная информация, тексты и материалы, рисунки и картинки. Объем и степень усвоения передаваемой информации также увеличиваются в течение времени. Мультимедийные презентации вошли в учебный процесс в виде подготовки к активному занятию. Для обучения лексики в дистанционной форме образования, метод PearDeck формат очень удобен, студенты сидя за компьютером или планшетом, могут легко освоить предложенный материал, повторить пройденный новый материал и наполнить контент заданиями овладевая всеми видами речевой деятельности. Преподаватель тоже может дистанционно взаимодействовать со студентами, проверить задания, оставить заметки и оценить работу [10].

С целью проверки правил о необходимости и важности употребления формата PearDeck была проведена экспериментальная работа по обучению устной речи с использованием лексики, изученной на английском языке. Эффективность использования формата PearDeck в обучении лексики в иноязычном образовании проверялась на занятиях английского языка в университете «Туран». В эксперименте приняли участие 42 студента 2 курса образовательных программ «Менеджмент» и «Экономика». Выбор студентов 2 курса для проведения экспериментально-опытной работы обосновывается тем, что со второго курса в соответствии с требованиями

учебной программы осуществляется переход к формированию умений иноязычного общения в условиях профильного обучения, что предполагает овладения профессиональной лексикой и общения на межкультурном уровне.

В опытно-экспериментальное обучение было включено 4 группы испытуемых: по 2 экспериментальной и 2контрольной на (ЭГ1 и КГ1) и (ЭГ2 и КГ2). Все группы имели в целом одинаковый стартовый уровень, что подтвердило правомочность определения их в качестве экспериментальной и контрольной групп.

Постэкспериментальный срез проводился во всех группах испытуемых. Цель данного среза заключалась в следующем: выявить эффективность использования формата PearDeck в иноязычном образовании.

Для диагностики сформированности способности к овладению лексики коммуникации был использован различные виды работы на формате PearDeck.

Таблица 1 – Постэкспериментальный срез после использования формата PearDeck в иноязычном образовании.

	ЭГ1	КГ1	ЭГ2	КГ2
Аудирование	84%	68%	87%	63%
Чтение	89%	78%	93%	60%
Письмо	86%	72%	92%	55%
Говорение	90%	75%	91%	60%
Итоговый балл	88%	73%	91%	59%
Примечание – ЭГ1 – экспериментальная группа, принимавшая участие эксперимента, состоящая из студентов 2 курса ОП «Менеджмент»; КГ1 – контрольная группа, принимавшая участие эксперимента, состоящая из студентов 2 курса ОП «Менеджмент»; ЭГ2 – экспериментальная группа, принимавшая участие эксперимента, состоящая из студентов 2 курса ОП «Экономика»; КГ2 – контрольная группа, принимавшая участие эксперимента, состоящая из студентов 2 курса ОП «Экономика».				

Сравнительно-корреляционный мониторинг знаний студентов после использования формата PearDeck на занятиях английского языка в конце учебного семестра демонстрирует в целом позитивную динамику развития всех видов речевой деятельности (чтение, говорение, письмо, аудирование). Наиболее успешно обеспечивается формирование речевой деятельности как чтение (91%) и речевой деятельности как говорение (91%). Стабильно высоко сформирована речевая деятельность как письмо (88%). Закономерно и то, что трудная речевой деятельности как аудирование (85%) формируется медленно.

Проведенный предэкспериментальный тест и анализ его данных позволили нам диагностировать уровень способности студентов к межкультурной коммуникации у испытуемых к началу исследования. Как показали результаты предэкспериментального среза, обе группы имели в целом одинаковый стартовый уровень, что подтвердило правомочность определения их в качестве экспериментальной и контрольной групп. До формирующего эксперимента уровень способности студентов к межкультурной коммуникации характеризовался следующими показателями: в экспериментальных группах высокий уровень способности имели в среднем 39,7%, средний уровень – 36,2%, низкий уровень – 23,9%; в контрольной группе: высокий уровень – 39,1%, средний уровень – 37,3%, низкий уровень – 23,6%.

Второй этап формирующего эксперимента включал опытно-экспериментальное использование формата PearDeck и проводился в естественных учебных условиях. В экспериментальных группах формирование речевой деятельности строилось на основе разработанной методики использования формата PearDeck, обеспечивающей моделирование дидактического процесса иноязычного образования в условиях его информатизации. В контрольных группах обучение проходило без применения формата PearDeck.

После формирующего эксперимента был отмечен следующий процентный показатель способности студентов к межкультурной коммуникации: в экспериментальных группах: высокий уровень продемонстрировали 47,5% студентов, средний уровень – 42,9%, низкий уровень – 9,4%; в контрольной группе: высокий уровень – 40,1%, средний уровень – 37,9% низкий уровень – 22%, (в соответствии с таблицей 2, рисунком 2).

Таблица 2 – Диагностика уровня способности студентов к межкультурной коммуникации в условиях информатизации (в %).

Уровень	ЭГ		КГ	
	До ФЭ	После ФЭ	До ФЭ	После ФЭ
высокий	39,7	47,5	39,1	40,1
средний	36,4	42,9	37,3	37,9
низкий	23,9	9,6	23,6	22,0

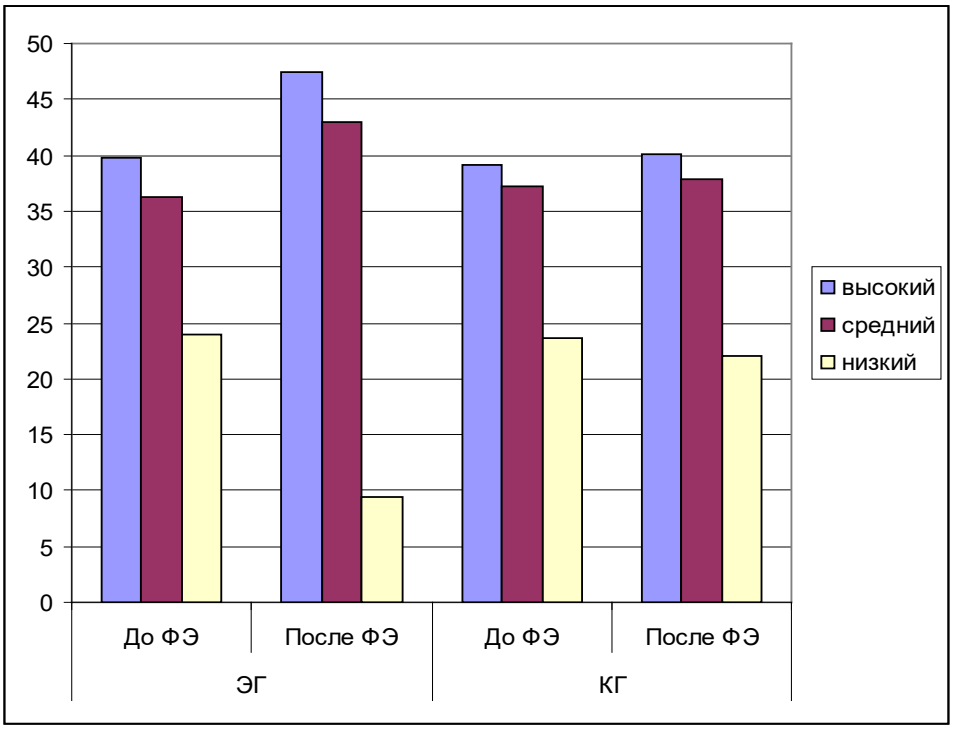

Рисунок 2 – Динамика способности студентов к межкультурной коммуникации при реализации методики использования формата PearDeck

Внедрение экспериментальной методики использования ИКТ сказалось в целом и на качестве успеваемости. Если в экспериментальной группе на начало эксперимента средний балл успеваемости был 55 баллов, а в контрольной группе – 57 баллов, то после эксперимента средний балл успеваемости в экспериментальной группе стал 86 баллов, а в контрольной – 71 балл. Мы видим, что учебные достижения экспериментальной группы выше, чем в контрольной.

Таким образом, применение разработанной в исследовании методики использования информационно-коммуникационных технологий в иноязычном образовании студентов неязыковых вузов позволяет повысить качество успеваемости студентов и уровень способности студентов к межкультурной коммуникации. Системное использование формата PearDeck в иноязычном образовании неязыковых вузов является перспективным резервом развития личности студента в будущей профессиональной деятельности, его свободного вхождения в мировое сообщество и успешного функционирования в нем.

Заключение

Использование формата PearDeck позволило определить, что развитие образования на иностранном языке является технологически необходимым условием, так как обеспечивает основу содержательной и интерактивной деятельности по обучению иностранному языку, является стимулирующим фактором.

Целью использования формата PearDeck при обучении иностранному языку в условиях информационного общества является формирование у студентов готовности к межкультурному общению, предназначенному для обеспечения социализации и профессиональной самореализации в информационном обществе, структура которого заключается в знании языка, речи и общения на основе активного применения иновационных технологий.

Модель использования формата PearDeck при изучении лексики предполагает способность к межкультурному общению при обучении иностранному языку; актуализацию методов, обеспечивающих интерактивный профессионально-ориентированный характер методов учебно-познавательной деятельности студентов и контроль учебных достижений на основе формата PearDeck.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Использование PearDeck – Режим доступа: https://www.peardeck.com/googleslides [Дата обращения 23.03.23]

[2] Использование PearDeck формата – Режим доступа: https://www.edsurge.com/product-reviews/pear-deck-product [Дата обращения 23.02.23]

[3] Создание контента PearDeck – Режим доступа: https://www.techlearning.com/how-to/what-is-pear-deck-and-how-does-it-work [дата обращения 03.03.23]

[4] PearDeck презентации – Режим доступа: https://appsource.microsoft.com/ enus/ product/office/wa200000094?tab=overview [Дата обращения 17.03.23]

[5] Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке. Учебное пособие. М.: Высшая школа, 1980. 120 с.

[6] Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, 2005. – 262с.

[7] Чакликова А.Т. Научно-теоретические основы формирования межкультурной компетенции в условиях информатизации иноязычного образования: Афтореферат докторской дисс. пед.наук:13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания. – Алматы, 2008. – С. 60

[8] Атабаева Ф.К. Методические рекомендации по использованию информационно-коммуникационных технологий в англоязычном обучении студентов неязыковых вузов. – Алматы: Тарих тағылымы, 2009. – 48 с.

[9] Амандыкова Г. Шет тілін оқыту әдістемесі (Foreign language teaching methodology). - Алматы, 2007. – 95.

[10] Джусубалиева Д.М. Формирование информационной культуры студентов в условиях дистанционного обучения. – Алматы, 1997. – 221 с.

REFERENCES

[1] Ispolzovaniye PearDeck (Using PearDeck) – Rezhim dostupa: https://www.peardeck.com/googleslides [Data obrashcheniya 23.03.23]

[2] Ispolzovaniye PearDeck formata (Using PearDeck format) – Rezhim dostupa: https://www.edsurge.com/product-reviews/pear-deck-product [Data obrashcheniya 23.03.23] [in Rus.]

[3] Sozdaniye contenta PearDeck (Creating PearDeck content) – Rezhim dostupa: https://www.techlearning.com/how-to/what-is-pear-deck-and-how-does-it-work [Data obrashcheniya 23.03.23] [in Rus.]

[4] PearDeck prezentatcii (Presentations on PearDeck) – Rezhim dostupa: https://appsource.microsoft.com/enus /product/office/wa200000094?tab=overview [Data obrashcheniya 23.03.23] [in Rus.]

[5] Rakhmanov I.V. Obuchenie ustnoj rechi na inostrannom yazy`ke (Teaching oral speech in foreign language). Uchebnoe posobie. M.: Vy`sshaya shkola, 1980. 120 s. [in Rus.]

[6] Kunanbaeva S.S. Sovremennoe inoyazy`chnoe obrazovanie: metodologiya i teorii (Contemporary foreign language learning: methodology and theory). – Almaty`, 2005. – 262s. [in Rus.]

[7] Chaklikova A.T. Nauchno-oreticheskie osnovy` formirovaniya mezhkul`turnoj kompetenczii v usloviyakh informatizaczii inoyazy`chnogo obrazovaniya (Scientific and theoretical foundations for the formation of intercultural competence in the context of informatization of foreign language education): Aftoreferat doktorskoj diss. ped.nauk:13.00.02 – Teoriya i metodika obucheniya i vospitaniya. – Almaty`, 2008. – S. 60[in Rus.]

[8] Atabaeva F.K. Metodicheskie rekomendaczii po ispol`zovaniyu informaczionno-kommunikaczionny`kh tekhnologij v angloyazy`chnom obuchenii studentov neyazy`kovy`kh vuzov(Guidelines for the use of information and communication technologies in the English-language teaching of students of non-linguistic universities). – Almaty`: Tarikh taғy`ly`my`, 2009. – 48 s. [in Rus.]

[9] Amandy`kova G. Shet ti`li`n oқy`tu әdi`stemesi`. - Almaty`, 2007 -95b [in Kaz.]

[10] Dzhusubalieva D.M. Formirovanie informacionnoj kul'tury studentov v usloviyah distancionnogo obucheniya (Formation of information culture of students in conditions of distance learning). – Almaty, 1997. – 221 s. [in Rus.]

ШЕТ ТІЛІ ЛЕКСИКАСЫН УЙРЕТУДЕГІ PEARDECK ТЕХНОЛОГИЯСЫ

*Атабаева Ф.К.[1], Рябченко И.Н.[2], Засорина Ю.А.[3], Сергеева Л.Д.[4]
*[1]п.ғ.к., профессор, Университет Туран,
Алматы, Казахстан
e-mail: a_farida@mail.ru
[2]п.ғ.м., аға оқытушы, Академия гражданской авиации,
Алматы, Казахстан e-mail: inna.ryabchenko@mail.ru
[3]п.ғ.м.,аға оқытушы, Академия Гражданской Авиации
Алматы, Казахстан
e-mail: zassorina@bk.ru
[4]п.ғ.м., аға оқытушы, Алматинский Университет энергетики и связи им. Г. Даукеева
Алматы, Казахстан
e-mail: l_sergeeva@mail.ru

Аңдатпа. Мақала ақпараттық коммуникативтік технологиялардың бірі PearDeck форматына арналған. Біз мақалада PearDeck технологиясы арқылы шет тілі лексикасын оқыту әдістерінің бір түрін қарастырамыз. Шет тілін меңгерушілердің сөздік қорын байытуды жеңілдететін әдістердің бірі – интерактивті технологиялар, әртүрлі оқыту платформалары, соның ішінде PearDeck технологиясы. Біздің мақаламыздың мақсаты – шет тілін оқытудағы сөздік қорды меңгерудің жаңа әдісі – PearDeck форматын қолданудың тиімді әдістемесін енгізу. Студенттер шет тілін оқытуда PearDeck форматын қолдану үлгісін қолдана отырып, сөздік қорды тез байыта алады. Осылай, PearDeck форматын пайдалану кезінде студенттердің сөздік қоры мен шет тілін меңгеру дәрежесін тез дамиды, сол арқылы шеттілдік білім берудегі мәдениетаралық қарым-қатынасты жеткілікті деңгейде жүзеге асыруға мүмкіндік туады. Мақалада шет тілінің сөздік қорын меңгеру кезінде PearDeck форматын пайдалана отырып, суденттердің білімге деген қызығушылығын арттыратын тиімді инновациялық оқыту әдістері ұсынылған. Мақаланың теориялық маңыздылығы – шет тілінің сөздік қорын зерделеуде PearDeck форматын қолдану негіздері, қазақстандық шеттілдік білім беру жағдайында дәстүрлі және инновациялық оқыту әдістерінің мүмкіндіктері мен оқыту үдерісіндегі инновациялық технологиялардың ерекшеліктерін атап көрсету. Зерттеудің нақты нәтижелері ретінде студенттердің білімді меңгерудегі белсенділігі мен оқытушының сабақта қолданатын оқыту әдістерінің өзара байланысы атап көрсетіліп, олардың шеттілдік білім берудің сөздік қорын одан әрі жетілдіруде маңыздылығы айқындап

көрсетеді. Мақаланың практикалық маңыздылығы қазіргі заманғы білім берудің жаңартылған мазмұны жағдайында сөздік қорын дамытуда шеттілдік білім беруде PearDeck форматын енгізудің әзірленген формаларын шет тіліндегі білім берудің барлық деңгейлерінде қолдануға болатындығында

Тірек сөздер: PearDeck форматы, шет тілін оқыту, сөздік оқыту, интернет, инновациялық технология, әдістеме, мобильді қосымшалар, мәдениетаралық коммуникация, қашықтықтан оқыту

PEARDECK TECHNOLOGY IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY

*Atabaeva F.K.[1], Ryabchenko I.N.[2], Zasorina Yu.A.[3], Sergeeva L.D.[4]
*[1]c.h.sc., professor, Senior Lecturer, Turan University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a_farida@mail.ru
[2]m.p.sc., Senior Lecturer, Academy of Civil Aviation, Almaty, Kazakhstan
e-mail: inna.ryabchenko@mail.ru
[3]m.p.sc., Senior Lecturer, Academy of Civil Aviation, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zassorina@bk.ru
4m.p.sc., Senior Lecturer, Almaty University of Energy and Communications
named after G. Daukeeva Almaty, Kazakhstan
e-mail: l_sergeeva@mail.ru

Abstract. The article is devoted to one of the ICT technologies of the PearDeck format. In our article, we consider the method of teaching foreign language vocabulary through the PearDeck format. One of the methods that facilitate the acquisition of vocabulary by students are interactive technologies, various learning platforms, including the PearDeck format. The purpose of our article is to implement the methodology for the effectiveness of using the PearDeck format, a new method of mastering vocabulary in foreign language education. Students quickly learn vocabulary using the model of using the PearDeck format in foreign language education, thus, when using the PearDeck format, students can carry out intercultural communication at a sufficient level, quickly developing their vocabulary and the degree of adaptation of students to the conditions of using the PearDeck format in foreign language lessons increases. The article proposes effective innovative teaching methods that develop students' interest in knowledge using the PearDeck format when learning the vocabulary of a foreign language. The theoretical significance of the article is the basics of using the PearDeck format when studying the vocabulary of a foreign language, the possibility of traditional and innovative

teaching methods in the conditions of Kazakhstani schools, and the features of innovative technologies in the learning process. As specific results of the study, the relationship between the activity of students in the assimilation of knowledge and the teaching methods used by the teacher in the classroom is emphasized, and it is clarified that they are important for further improving the methods of teaching foreign language vocabulary. The practical significance of the article lies in the fact that the developed forms of introducing the PearDeck format in foreign language education in the development of vocabulary in the conditions of the updated content of modern education can be used at all levels of foreign language education.

Key words: PearDeck format, foreign language education, vocabulary teaching, Internet, innovative technology, methodology, mobile applications, intercultural communication, distance learning

Статья поступила 27.04.2023

3 Бөлім.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА
Раздел 3.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА
Part 3.
ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

УДК 37.013
МРНТИ 14.25.09
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.019

THE USE OF COMPUTER APPLICATIONS TO SUPPORT THE DEVELOPMENT OF HEARING - IMPAIRED CHILDREN'S SPEECH IN INCLUSION CONDITION

*Zhumankulova E.[1], Salgarayeva G.[2], Orazayeva G.[3]
*[1]c.p.s., ass. professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: donya_0705.70@mail.ru
[2]c.t.s., ass. professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulnaz.salgara@gmail.com
[3]c.p.s., ass. professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulzhan69g@gmail.com

Abstract. This research work has been funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP19679272 «Development of educational mobile applications for inclusive education of children with hearing impairments»).

The article is aimed at determining the impact of computer applications for the development of hearing- impaired children.

The article reveals the research related to the development of speech in children with special educational needs. The category of children with special needs includes children with speech disorders, as a rule, this category of children has impaired auditory perception, phonemic hearing, fine motor skills, spatial orientation, which directly affects the development of speech of the child.

Many researchers such as R. Levina, R. Boskis, G. Nikashina who have studied the general underdevelopment of speech in children claim that the nodal formation of speech disorders is the lack of phonemic hearing. Consequently, children with speech disorders have difficulties in mastering sound analysis and word synthesis, which entails different types of deviations that manifest themselves in dyslexia and dysgraphia. Further, such children have difficulties in learning at school, so this problem is significant and relevant.

In the authors' opinion, it is necessary to use innovative methods in the work on speech development. The authors analyze various modern innovative technologies. An empirical study to identify the formed fine motor skills of preschoolers with general underdevelopment of speech, based on the relationship between the development of fine motor skills and speech development. The diagnostic method of fine motor skills examination by N.V. Nishcheva consisting of three blocks was used. The group of preschoolers participating in the experiment was determined.

From the practical point of view, recommendations and a system of exercises for the use of sand therapy are given, which allows to develop both fine motor skills and speech in unity. The system of proposed exercises is methodologically justified and experimentally tested.

The results of the study can be used in work with preschoolers in kindergartens, special organizations, as well as in the preparation of the program and universities of educators, speech therapists.

Key words: developmental language disorder, speech development, sand therapy, computer applications, preschoolers, fine motor skills, hearing-impaired children, inclusion

Basic provisions

General impairment of children's speech development, at the present stage, is the most urgent and poorly resolved. According to UNICEF data for 2019 in Eastern and Central Europe, and Central Asia, children with disabilities are about 5.1 million people (https://ww.cefuni.org/kazakhstan/) [1], approximately 40% of this number with general speech impairment. This indicator tends to increase, which leads to the need to find ways to solve the best methods and technology for preventive and corrective work. In our article, we consider corrective work as a complex assistance to children with speech impairments in acquiring individual educational program.

Introduction

Comprehensive work with children with special needs involves the creation of special learning and upbringing conditions that will allow taking into account the special educational needs of children with speech disorders through individualization and differentiation of the educational process. Today, the effectiveness of inclusion in education largely depends on the special

training of teaching staff. Therefore, professional training of personnel today is the main problem of developing the education of children with special educational needs [2].

Children with learning difficulties base the program of correctional work on the specifics of the assimilation of learning material. Correctional work is aimed at realizing the existing potential of children, developing a system of universal educational activities that will contribute to successful learning and self-development. This is achieved by developing correct, clear, expressive coherent speech in children, mastering specific subject knowledge and skills of pronouncing norms, oral and written speech, reading and conscious assimilation of social norms [3].

There are five main areas of correction work as following:

1. Sound wear correction: residual defects. The insufficient level of fixing the acquired sound-bearing skills in the general speech mode will contribute to the fact that the child in the independent speech will pronounce the given sounds with a disorder: the absence of sound analysis, breaking the syllable structure, etc.

2. Improving the skill of linguistic analysis, which includes differentiation of opposition phonemes on the material of independent written statements, the development of morphemetic analysis skills, the formation of linguistic benchmarks, improvement of the textual articulation skill on semantic sections.

3. Development of the prerequisites for speech activity. This area involves the formation of skills to establish contextual relationships, improve the skills of verbal and non-verbal communication, work on psychological processes that provide speech activities.

4. Formation of linguistic base for general training. In this direction, work will be carried out to improve the syllabic structure, the formation of skills in the practical usage of speech parts, the practical development of grammatical structures.

5. Improving children's communication skills. In the course of activities in this direction, various forms of communication, the formation of skills necessary for effective interaction - accession, maintenance and interruption of contact, etc. [4].

The results of activities in these areas of correctional work will be:

- formation of a responsible attitude to teaching;
- development of the ability to work according to the plan proposed by the teacher;
- development of all aspects of speech – vocabulary, grammatical structure;
- ability to divide text into sentences;
- proficiency in oral and written speech, monologue;
- physical development.

The results of the activity can be traced in the development of fine

motor skills of children. Fine motor skills are a set of coordinated actions of the nervous, muscular and bone systems, often in combination with the visual system in performing small and precise movements with the hands and fingers and toes [5]. Researcher V. Sukhomlinsky noted that the origins of children's abilities and talents are at their fingertips. Scientists have proved that with the development of fine motor skills, there is a significant improvement in children's academic performance and the development of significant mental processes (memory, attention, thinking) [6].

Innovative methods for the development of fine motor skills are the main consideration in the paper since various methods and techniques have been developed for the development of fine motor skills. Their selection depends on the individual and age characteristics of children.

For the versatile development of the motor functions of the hand, it is necessary to train in various movements – compression, stretching, relaxation, etc.

S. Prishchepa believes that for this it is necessary to adhere to:

- systematic use of techniques;
- sequences, from simple to complex, without allowing «jumping» through some types of exercises;
- all games should be held on a positive emotional background, at the request of the child;
- observe the measure in the load of children, switching attention to other activities [7].

V. Tsvyntarny believes that «all games and exercises that are conducted with children in an interesting, relaxed playful way, involving parents in this process, help to develop fine motor skills of kids' hands, speech, attention and thinking» [8].

G. Salgarayeva et al. considered in their research the effectiveness of digital games designed to prevent and eliminate speech disorders in students with general speech underdevelopment, especially to support children with special educational disabilities [9].

Traditionally, speech therapy work was based on those didactic practices that have long-term approbation. But today, given the influence of science on practice, this is not enough.

Methods and materials

As regards to development of innovative techniques in speech therapy, in XX and XXI centuries, computer applications have become the object of scientific analysis by many speech therapists. Computer tasks increase interest in the content of educational material, in the educational process, contribute to the development of self-control and independent work skills [10].

One of the main methods, in speech therapy practice, in the work with children with speech disorders is the simulator «Delfa» (Fig.1). The speech

therapy simulator allows a child to perform speech exercises at different levels of complexity, thereby implementing the principle from simple to complex, considering the peculiarities of visual perception and cognitive sphere of children with speech disorders. As a rule, no more than 3 pictures or words are shown on the screen at the same time, thereby maintaining a health-saving effect. The main feature and importance in the work of the simulator is the ability to work out automation, differentiation of sounds, to develop coherent speech in the game form.

Figure 1 - Simulator «Delpha»

In addition to speech, children with speech impairments suffer from irrelevant functions, speech therapy practice actively uses various equipment initially not designed to work with children with speech impairments. For example, the SNOSILEN sensor room is a non-traditional environment with a light-color effect for the development of all kinds of sensations, feelings, psycho-emotional muscular relaxation, etc. For the development of general motor activity, tactile sensitivity with children with dysarthria is used Soft ROMPA room - a dry pool with colorful balls, ladders, slides, therapeutic balls of various shapes. Interesting adaptation of the SOUND BEAM system (interactive equipment) (Fig.2) to work with stuttering children, promoting the stimulation of body possession, developing the confidence of spatial movement, expanding the range of movements, stimulating hearing, attention and concentration, improve communication skills.

Figure 2 - SOUNDBEAM system

Montessori therapy is the most popular technology, where the classrooms are equipped with a unique technique and equipment. Montessori learning, in addition to developing self-service skills, has a positive impact on the development of fine motor skills, improving the coordination of movements, promoting the gradual formation of logical thinking and correct color perception in the child. Technology promotes the development of primary mathematical representations, concepts about geometric forms, enriches the passive and active vocabulary, prepares the child's hand for writing.

Multikid's multimedia education system (Fig.3) is a combination of software and teaching materials. The objectives of the system are: general education; development of cognitive skills; working with educational materials; teamwork skills and spatial orientation.

Figure 3 - Multikid educational multimedia system

Vocabulary enrichment is possible by inclusion in speech therapy of multimedia educational system Eduplay which includes both specialized software and educational materials: cards, puzzles, tables and more. All subjects studied are universal: colors; dictionary; orientation in space; world of nature; part and whole; mathematics. The program is operated with a six-button keyboard. Later, children move to software that uses a simple keyboard.

Learning activities on developing cognitive skills are mostly designed with Edutouch multimedia system. All computer control keys are programmed depending on the topic currently being studied.

Computer applications used in work with children with special educational needs include SpeechViewer, which was originally implemented in Russia by speech therapist O.I. Kukushkin [11].

Figure 4 - Computer application SpeechViewer

Significant experience has been gained in the use of this medium in the system for the formation and correction of the oral speech of hearing-impaired children of primary school age. With the correct use of «Speech Viewer» as an auxiliary means of learning the following results can be achieved: significantly increase children's motivation for pronunciation classes; to reduce the time of formation and automation of a number of speech skills; to make it easier for the child to learn self-control over pronunciation; to make visible to the child his level of achievements in pronunciation; to provide the opportunity to compare his pronunciation with the standard of intelligible speech and to consciously set new tasks for himself; the child in the targeted speech therapy process; to form attitudes to the classes and conscious attitude to them; to form proper speech breathing; develop and adjust votes; to develop voice modulations; to form normal pace and coherence of speech; to highlight verbal and logical stress; to adjust the sound quality; and to develop skills of pronunciation self-control.

The Tomatis method was defined by the author as the pedagogy of listening. Tomatis divided the concepts of «hearing» and «listening». Listening is the ability of the nervous system to use a sound signal for learning and communication purposes, involving the body and emotions in this process, it is the ability to use your hearing consciously. This function should not be equated with passive sound perception, which directly depends on the functioning of the auditory system. Hearing is a passive process that does not involve the brain [12].

The program created by Interactive Metronome (USA) designed to overcome speech, attention and behavior disorders related to timing and

movement planning (Fig. 5). This is a training and developing program that helps to strengthen the work of the cerebellum, frontal, temporal, parietal and occipital lobes of the brain. They are known to be responsible for such functions as timing, action planning, control and management of behavior, mastering skills, processing and recognition of auditory signals, the ability to put parts into a whole.

Figure 5 - Computer-based training Interactive Metronome

Hand Tutor is an innovative development of Israeli specialists, which consists of a glove with sensors that respond to subtle movements of the fingers of the hand, wrist, as well as software that allows you to choose a set of exercises in accordance with the individual needs of the child (Fig. 6).

Figure 6 - HandTutor rehabilitation system

Sand therapy is also one of the areas of art therapy. The methods of sand therapy initially did not relate to speech therapy. But at the moment the above techniques in our opinion can be a good addition to the practice of speech therapy. The use of sand therapy allows to deal with such problems as:

- developing - development and correction of all mental functions (perception, attention, thinking, imagination); development of ability of positive communication and cooperation.

- teaching - expanding knowledge and ideas about oneself; about others; about the world around; revealing creative abilities of children; ability to see unusual in the subject of research;

- correction - extension of lexical vocabulary, development of coherent speech, fine motor skills, spatial orientation, visual perception.

- educational - education of the love for work, the process of creativity and knowledge, education of independence and purposefulness in the performance of work, persistence and perseverance, ability to complete the work to the end, accuracy, accuracy, that is, all those qualities, which are poorly expressed in children with general underdevelopment of speech. The use of physical culture will allow you to relieve physical stress from classes and promote the development of speech during the period of physical exercises aimed at active speech accompaniment of your actions.

Results

In accordance with the methodology of N. Nischeva, the total score and levels of fine motor skills development are presented in Table 2.

Table 2 - General scoring and levels of fine motor skills development.

№	Number of points	The level of development of fine motor skills
Block 1	4	High level
	3-2	Average level
	1-0	Low level
Block 2	3	High level
	2	Average level
	1-0	Low level
Block 3	4	High level
	3-2	Average level
	1-0	Low level

High level - 9 -11 points.

The average level is 4-8 points.

The low level is 0-3 points.

The application of the methodology of G.Volkova and N.Nischeva allowed us to obtain the following data (Table 3).

Table 3 - Analysis of the results of the study of the development of fine motor skills in the experimental group

№.	**Surname, Name**	**Block 1**	**Block 2**	**Block 3**	**Total points**
1	Camilla S.	3	3	3	9
2	Alina M.	3	2	1	6
3	Maxim Sh .	1	1	1	3
4	Dmitry D.	2	1	1	4
5	Kostya B	3	3	2	8

6	Adil T.	2	1	1	4
7	Karim P.	2	2	2	6
8	Tanya L.	2	3	2	7
9	Ayan R.	1	1	1	3
10	Diana M.	3	2	2	7
Average point		**2,2**	**1,9**	**1,6**	**5,7**

Thus, it can be concluded that the lowest score is noted when performing tasks of the 3rd block: diagnostics of the skill of manipulating objects.

The most difficult task, according to our observation, was the «Shoelace» task - to quickly tie and untie the shoelaces.

Table 4 shows data on the completion of tasks by level. The criterion for dividing into levels was the following.

After analyzing the results of the initial examination, we conditionally identified three levels of task completion by children. The criteria for such a division were independence, accuracy, and the pace of task completion.

The high level involved the children performing tasks quickly, accurately, independently. The children understood the tasks. The results of the execution corresponded to the specified sample. Children who were able to complete from 9 to 11 tasks of 3 blocks were assigned to a high level.

Average level: tasks were mostly performed accurately, if individual mistakes were made, then when drawing attention to them, mistakes were noticed by children and eliminated independently. The pace of actions is average. Children who completed 7 tasks from 3 blocks were assigned to the average level.

The low level of task completion was characterized by incorrect task execution. To the low level, we attributed children who were able to complete only 5 tasks of 3 blocks.

The distribution of children by task levels of 3 blocks is shown in Table 4.

Table 4 - Initial level of fine motor skills development in children 4-5 years old

Children with general underdevelopment of speech	Levels		
	Low	Average	High
	20%	70%	10 %

A high level of fine motor skills development when performing diagnostic tasks was revealed in Camilla, who scored 9 points. Average level: 7 children performed the movements correctly, but at a somewhat slow pace. Low level: detected in 2 children.

The results of the ascertaining stage of the experiment showed that preschool children do not have sufficiently formed fine motor skills of their

hands. The second experimental stage was carried out in the form of a frontal experiment.

We have developed a cycle of exercises using sand/dough therapy and physical culture and included them in a traditional speech therapy lesson providing for the development of fine motor skills of preschool children. The experimental work was carried out for 2 months. The classes were individual.

The development and improvement of motor skills and fine motor skills in children with speech disorders are facilitated by games with natural materials, such as sand, grits, small stones, dough, etc.

Today there is extensive practical material, the use of which contributes to the effective development of the child's speech with the conclusion of general underdevelopment of speech.

Here are examples of exercises that we have used in the course of speech therapy work in Table 5. Exercises for the development of spatial representations, speech development using elements of sand therapy.

Table 5 - Examples of sand therapy based exercises applied during the experiment

№	Exercise name	Equipment	Description
1	*«Crystal hearts»*	sandbox, figures in the shape of hearts and crystals.	The sandbox plane is divided by a horizontal line on the right and left sides. The child is given a box with figures of hearts and crystals. Important note: before presenting this exercise, the students launched an orientation that our heart is on the left side. The children really liked this rule, and they memorized it very quickly. In this task, the following instruction was offered to the children: «Lay out the hearts and crystals so that the hearts are on the left side of the sandbox, and the crystals are on the right»; Tell me where you put what on the left»; «Tell me what you put on the right»; «The heart lies on which side»; «Crystals lie on which side», etc.
2	*«Lay out the houses»*	4 houses, any small figures, sandbox.	For this exercise, you need to place four houses in four corners. But before placing the houses, you need to ask the child to show you the right / left upper and lower corners. Then the speech therapist gives instructions to put the house in one corner or another. After all the figures selected for this exercise, according to the same instructions, are arranged in four houses. After the child has sufficiently mastered these concepts, it is possible to complicate the task by speeding up the pace of its execution.

3	*«Little Man»*	sandbox, water, small buttons, glass beads or a small piece of tape. Instead of ordinary sand and water, kinetic sand can be used.	The student sculpts a figure of a man out of sand, attaches eyes, mouth with the help of additional materials. The little man can be put in the sandbox or on the table. Then we name the body parts, the child's task is to find them on the sandman, show them and name them. This is how we consolidate the child's ability to navigate the diagram of the person's body opposite him. In addition, this task contributes to the development of fine motor skills of the child.
4	*«Kolobok»* fairy tale	ready-made dough, oilcloth.	Let's take the dough in our hands. We will feel its warmth, tenderness, plasticity. Divide it into two equal parts. Let's put one part aside. And let's remember the modeling techniques. A piece of dough lies on the palm of your hand. The second hand is on top. We roll the ball in a circular motion. Look, a real bun! So that our gingerbread man does not roll away from us, as in that fairy tale, slightly spreading it out. A gingerbread man is a living being. He sees, hears and even sings. Do you know that kolobok left his grandmother and left his grandfather, so what does Kolobok have? (arms and legs). Kolobok looks at this world with wide-open eyes. Pinch off a piece of dough the size of a pea. Divide it in half and make small balls. Both hands work simultaneously. To prevent the eyes from accidentally falling off, we attach them with water. How beautifully you do it! And who will tell me how to do but with? The nose can be made in the same way as the balloon eyes.
5	*«Ball games»*	a medium light ball	Ball games develop the child's brain, stimulate the development of speech, imagination. Playing ball activates fine motor skills, attention, and establish contact with other children. «The ball jumps like a live one. Ball, ball, what's wrong with you? He didn't say anything, Only he rode away faster»
6	*Breathing exercises.*	none	Breathing is an important stage of speech development. The development of breathing under the force and duration of exhalation, pace and rhythm is carried out in the classroom in the process of motor exercise, first without speech, and then with speech. In the first variant, physiological respiration is formed, in the second, speech respiration is formed.

There are other types of physical exercises that can be used to form speech breathing: with the help of jump ropes, a swedish wall, etc.

Discussion

Thus, in the process of performing the exercises, we began to note the steady interest of children in the process of working with sand and speech. Children actively accepted game situations, actively participated in the conversation, offered interesting original ideas.

Table 5 - The initial level of fine motor skills formation in children aged 6-7 years.

Children with general underdevelopment of speech	Levels (%)					
	Low		Average		High	
	Before	After	Before	After	Before	After
	20	10	70	60	10	15

A high level of fine motor skills development during the diagnostic task was found in Camilla, Alina and Kostya, who scored 10 points. Average level: 6 children performed the movements correctly, but at a somewhat slow pace. Low level: 1 child (does not perform the movement carefully and slowly).

Conclusion

All in all, the experiment showed that with the use of sand therapy and physical exercises, it is possible to actively develop the fine motor skills of preschoolers, while children do not experience stress while learning in a natural and familiar environment.

The use of psychotherapy and physical exercises in speech therapy involves many options for its use. Speech therapy work can aim at following issues, including development of the pronunciation side of speech, increase and activate the dictionary, development of grammatical categories, development of coherent speech, phonetic and phonological processes, teaching children to read and write, and learning to communicate with others.

Sand therapy - based assignments and activities, and physical exercises tend to provoke positive emotions in children, and speech therapy procedure can be conducted with high motivation. It is also important that during the sand/test robots, the child relies on several analyzers simultaneously in productive activity - vision, hearing, tactile perception, which also has a positive effect on the speech development.

REFERENCES

[1] UNICEF Kazakhstan for every child. – URL: https://www.unicef.org/kazakhstan/ [Date of access:13.08.2023].

[2] Салгараева Г., Сабит Б. Инклюзивті білім беру жағдайында информатика пәнін қашықтан оқытудың мәселелері. Торайғыров

университетінің Хабаршысы. Педагогика сериясы. – 2021. - № 4. 233-243 с.

[3] Zhu X, Cheong CM, Li GY and Wu J. Primary School Teachers' Conceptions of Reading Comprehension Processes and Its Formulation. Frontiers in Psychology. - 2020. - Vol. 11. p. 615.

[4] Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии // уч.пособие для вузов. М.: Альянс. – 2017. – 368 с.

[5] Селиверстов В.И. История логопедии. Медико-педагогические основы, учебное пособие для вузов. - М.: Академический Проект, 2020. - 384 с. - URL: https://e.lanbook.com/book/132692 [Дата обращения:14.08.2023].

[6] Мовкебаева З.А. Готовность детей с общим недоразвитием речи к школьному обучению. - Алматы: Принт. Экспресс, 2009. – 294 с.

[7] Прищепа С. Мелкая моторика в психофизическом развитии детей //Дошкольное воспитание. – 2013. - №1. – С. 60-64.

[8] Цвынтарный В.В. Играем пальчиками – развиваем речь. – М. Центрополиграф., 2013. – С. 4.

[9] Salgarayeva, G., Iliyasova, G., Makhanova, A., Abdrayimov, R. The Effects of Using Digital Game Based Learning in Primary Classes with Inclusive Education. European Journal of Contemporary Education. - 2021. - 10(2). - s. 450-461.

[10] Салгараева Г.И., Маханова А.С. Информатика пәнін оқытуда инклюзивті білім беру процесін ұйымдастыру формалары. Ясауи университетінің Хабаршысы, - 2022. - №4 (126). 258-271 б.

[11] Кукушкина О.И Информационные технологии в специальном образовании: Программа спецкурса обучения студентов-дефектологов. – М.: Издательство УРАО, 2003.- 29 с.

[12] Tomatis, – URL: https://www.tomatis.com/ru [Дата обращения: 23.08.2023]

[13] Kunel'skaia NL, Rezakova NV, Gudkova AA, Gekht AB. A feedback method in clinical practice// Zh Nevrol Psikhiatr Im S S Korsakova. – 2014. - 114(8). - 46-50 p.

[14] Штейнхардт Л. Юнгианская песочная психотерапия. - СПб.: Питер, 2001. – 320 с.

[15] Грабенко Т. М., Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Чудеса на песке. Песочная игротерапия. - СПб.: Институт специальной педагогики и психологии, 1998. - 50 с

REFERENCES

[1] UNICEF Kazakhstan for every child. - URL: https://www.unicef.org/kazakhstan/ [Date of access:13.08.2023].

[2] G. Salgarayeva, B. Sabit. İnklüzivtı bılım beru jağdaiynda informatika pänın qaşyqtan oqytudyñ mäseleleri (Problems of distance learning in computer science in the context of inclusive education)// Toraiğyrov universitetınıñ Habarşysy, Pedagogika seriasy. – 2021. - № 4. - 233-243 pp. [in Kaz].

[3] Zhu X, Cheong CM, Li GY and Wu J (2020). Primary School Teachers' Conceptions of Reading Comprehension Processes and Its Formulation. Frontiers in Psychology. - 2020. - Vol. 11. -p. 615.

[4] R.E.Levina. Osnovy teorii i praktiki logopedii (Fundamentals of the theory and practice of speech therapy) //Uchebnoye posobiye dlya vuzov. - M.: Al'yans. – 2017. – 368 s. [in Rus]

[5] Seliverstov V.I. Istoriya logopedii. Mediko-pedagogicheskiye osnovy (History of speech therapy. Medical and pedagogical foundations) //Uchebnoye posobiye dlya vuzov. - M.: Akademicheskiy Proyekt, 2020. - 384 p. - URL: https://e.lanbook.com/book/132692 [Date of access:14.08.2023]. [in Rus]

[6] Movkebayeva Z.A. Gotovnost' detey s obshchim nedorazvitiyem rechi k shkol'nomu obucheniyu (Readiness of children with general speech underdevelopment for school education). – Almaty: Print. Ekspress, 2009. – 294 p. [in Rus]

[7] Prishchepa S. Melkaya motorika v psikhofizicheskom razvitii detey (Fine motor skills in the psychophysical development of children)// Doshkol'noye vospitaniye. – 2013. – №1. – 60-64 p. [in Rus]

[8] Tsvintarnyy V.V. Igrayem pal'chikami – razvivayem rech' (We play with our fingers – we develop speech). – M. Tsentropoligraf., 2013. – 4 p. [in Rus]

[9] Salgarayeva, G., Iliyasova, G., Makhanova, A., Abdrayimov, R (2021). The Effects of Using Digital Game Based Learning in Primary Classes with Inclusive Education. European Journal of Contemporary Education. - 2021. - 10(2). - 450-461 p.

[10] Salgarayeva G.I., Makhanova A.S. İnformatika pänın oqytuda inklüzivtı bılım beru prosesın ūiymdastyru formalary (The Forms of Organization of an Inclusive Educational Process for Teaching Computer Science) //İasaui universitetınıñ Habarşysy. – 2022. - №4 (126). 258-271 p. [in Kaz].

[11] Kukushkina O.I. Informatsionnyye tekhnologii v spetsial'nom obrazovanii: Programma spetskursa obucheniya studentov-defektologov (Information technologies in special education: The program of a special course for teaching students-defectologists). – M.: Izdatelstvo URAO, 2003. - 29 p. [in Rus]

[12] Tomatis, – URL: https://www.tomatis.com/ru [Date of access: 23.08.2023]

[13] Kunel'skaia NL, Rezakova NV, Gudkova AA, Gekht AB (2014). A feedback method in clinical practice// Zh Nevrol Psikhiatr Im S Korsakova. – 2014. - 114(8). - 46-50 pp.

[14] Shteynkhardt L. Yungianskaya pesochnaya psikhoterapiya (Jungian Sand Psychotherapy). – SPb.: Piter, 2001. – 320 p. [in Rus]

[15] Grabenko T. M., Zinkevich-Yevstigneyeva T. D. Chudesa na peske. Pesochnaya igroterapiya (Miracles in the sand. Sand Game therapy). – SPb.: Institut meditsinskoy pedagogiki i psikhologii, 1998. – 50 p. [in Rus]

ИНКЛЮЗИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУ ҮШІН КОМПЬЮТЕРЛІК ҚОСЫМШАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

*Жуманкулова Е.Н.[1], Салгараева Г.И.[2], Оразаева Г.С. [3]
*[1]п.ғ.к., доцент, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: donya_0705.70@mail.ru
[2]тех.ғ.к., доцент, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: gulnaz.salgara@gmail.com
[3] п.ғ.к., доцент, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: gulzhan69g@gmail.com

Андатпа. Бұл зерттеу жұмысын Қазақстан Республикасы Ғылым және Жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды (ИРН AP19679272 «Есту қабілеті зақымдалған балаларға инклюзивті білім беру үшін үйретуші мобильді қосымшалар әзірлеу»).

Мақаланың мақсаты есту қабілеті зақымдалған балалардың сөйлеуін дамытуға компьютерлік қосымшалардың әсерін анықтау.

Мақаланың мазмұны ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда сөйлеудің дамуына байланысты зерттеулерді қарастырады. Ерекше қажеттіліктері бар балалар санатына сөйлеу қабілеті бұзылған балалар жатады, әдетте, балалардың бұл санатында есту қабілеті, фонематикалық есту қабілеті, ұсақ моторикасы, кеңістіктік бағдары бұзылған, бұл баланың сөйлеуінің дамуына тікелей әсер етеді.

Сияқты көптеген зерттеушілер Р.Е. Левина, Р.М. Боскис, Г.А. Никашина балалардағы сөйлеудің жалпы дамымауын зерттегендер сөйлеудің жалпы дамымауының түйіндік формациясы фонемалық есту қабілетінің қалыптаспауы деп санайды. Демек, сөйлеудің жалпы дамымауы кездесетін балаларда дыбыстық талдау мен сөз синтезін меңгеруде қиындықтар туындайды бұл дислексия мен дисграфияда көрінетін әр түрлі ауытқуларға әкеледі. Содан кейін мұндай балалар мектепте оқуда қиындықтарға тап болады, сондықтан бұл мәселе маңызды және өзекті болып табылады.

Авторлардың пікірінше, сөйлеуді дамыту жұмысында инновациялық әдістерді қолдану қажет. Авторлар әртүрлі заманауи инновациялық технологияларды, жұмыс әдістерін талдайды. Қолдың ұсақ моторикасын дамыту мен сөйлеуді дамытудың өзара байланысы туралы ережеге негізделген сөйлеудің жалпы дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ моторикасының қалыптасқан дағдыларын анықтау бойынша эмпирикалық зерттеу жүргізілді. Үш блоктан тұратын Н.В. Нищеваның ұсақ моторикасын зерттеудің диагностикалық әдісі

қолданылды. Экспериментке қатысатын мектеп жасына дейінгі балалар тобы анықталды.

Практикалық тұрғыдан алғанда, ұсақ моториканы да, сөйлеуді де бірлікте дамытуға мүмкіндік беретін құм терапиясын қолдану бойынша ұсыныстар мен жаттығулар жүйесі берілген. Ұсынылған жаттығулар жүйесі әдістемелік негізделген және эксперименталды түрде тексерілген.

Зерттеу нәтижелерін мектеп жасына дейінгі балалармен жалпы үлгідегі балабақшаларда, арнайы ұйымдарда, сондай-ақ ТжКБ және ЖОО жүйесінде тәрбиешілерді, логопедтерді даярлау кезінде пайдалануға болады.

Тірек сөздер: жалпы сөйлеудің дамымауы, сөйлеуді дамыту, құм терапиясы, компьютерлік қосымшалар, мектеп жасына дейінгі балалар, ұсақ моторика, есту қабілеті зақымдалған балалар, инклюзия

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ СЛАБОСЛЫШАЩИХ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИИ

*Жуманкулова Е.Н.[1], Салгараева Г.И. [2], Оразаева Г.С.[3]
*[1]к.п.н., доцент Казахский Национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
e-mail: donya_0705.70@mail.ru
[2]к.тех.н., асс.профессор, Казахский Национальный женский педагогический университет
e-mail: gulnaz.salgara@gmail.com
[3]к.п.н., доцент Казахский Национальный женский педагогический университет
e-mail: gulzhan69g@gmail.com

Аннотация. Данная исследовательская работа была профинансирована Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (ИРН AP19679272 «Разработка обучающих мобильных приложений для инклюзивного образования детей с нарушением слуха»).

Целью статьи является определение влиянии компьютерных приложений на развитие речи слабослышащих детей.

Содержание статьи раскрывает исследование, связанное с развитием речи у детей с особыми образовательными потребностями. К категории детей с особыми потребностями относятся дети с нарушениями речи, как правило, у данной категории детей нарушено слуховое восприятие, фонематический слух, мелкая моторика, пространственная ориентировка, что непосредственно влияет на развитие речи ребёнка.

Многие исследователи такие как Левина Р.Е., Боскис Р.М., Никашина Г.А. изучавшие общее недоразвитие речи у детей утверждают, что узловым

образованием ОНР является несформированность фонематического слуха. Следовательно, у детей с ОНР возникают трудности при овладении звуковым анализом и синтезом слов что влечет за собой разные виды отклонений, которые проявляются в дислексии и дисграфии. Дальше у таких детей возникают трудности при обучении в школе, поэтому данная проблема является значимой и актуальной.

По мнению авторов, в работе по развитию речи, необходимо применение инновационных приемов. Авторами анализируются различные современные инновационные технологии, приемы работы. Проведено эмпирическое исследование по выявлению сформированных навыков мелкой моторики дошкольников с общим недоразвитием речи, основанное на положении о взаимосвязи развития мелкой моторики рук и развитием речи. Использована диагностическая методика обследования мелкой моторики Н.В. Нищевой, состоящая из трех блоков. Определена группа дошкольников, участвующих в эксперименте.

С практической точки зрения даны рекомендации и система упражнений по использованию песочной терапии, позволяющей в единстве развивать как мелкую моторику, так и речь. Система предложенных упражнений методически обоснована и экспериментально проверена.

Результаты исследования возможно использовать в работе с дошкольниками в детских садах общего типа, в специальных организациях, а также при подготовке в системе ТИПО и Вузов воспитателей, логопедов.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, развитие речи, песочная терапия, компьютерные приложения, дошкольники, мелкая моторика, слабослышащих детей, инклюзия

Статья поступила 28.10.2023

ӘОЖ 372.878
ҒТАХР 25.09.14
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.020

КІШІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ КАРЛ ОРФТЫҢ ҚАРАПАЙЫМ МУЗЫКАЛЫҚ СУЫРЫП-САЛМА ЖҮЙЕСІ

*Құлманова Ш. Б.[1]
*[1]п.ғ.д., профессор, Қазақ Ұлттық Қыздар пед.университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: kulman_sholpan@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі балалардың музыкалық қабілетін дамытуға қалай әсер ететіні

жөніндегі мәселелер қарастырылған. Сондай-ақ осыған байланысты баланың эмоционалдық көңіл күйі және әртүрлі музыкалық әрекеттерге қатысу қажеттілігі маңызды рөл атқаратыны белгілі. Мұғалімнің сабаққа жақсы көңіл күймен, ерекше дайындықпен келуі музыка сабақтарының сапасына әсер етіп, оқытылатын және орындалатын музыкалық репертуардың мазмұны, оқыту әдістері мен тәсілдері оқушылардың эмоционалдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретінін жүргізілген зерттеулер дәлелдеді. Б. М. Тепловтың пайымдауынша, эмоционалдық белсенділік балалардың бойындағы музыкалық қабілет пен музыкаға бейімділіктің басты белгісі болып табылады. Сондықтан қарапайым музыкалық суырып-салма жасауды үйрететін сабақтарға оқушылардың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыру педагог шеберлігіне де байланысты.

Карл Орфтың «Шульверк. Балаларға арналған музыка» деген танымал әдістемесінен бастау алатын педагогикалық шығармашылығын ғылыми тұрғыда негізделген деп санауға болады. Уақыт сынынан өткен және әлемнің көптеген елдерінде танымал «Орф педагогикасы» қазақстандық мектептердің музыкалық білім саласында да сұранысқа ие болып отыр. Балалардың музыкалық қабілеттерінің дамуына, сондай-ақ олардың қоршаған ортаны адамгершілік-эстетикалық тұрғыда қабылдауына әсер ететін қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесінің бірегейлігін ғалымдар зерттеулерінде дәлелдеген.

К. Орфтың педагогикалық идеяларын жалғастырушы ізбасарларының бірі Т. Е. Тютюнникова балалардың бойында зияткерлік, әлеуметтік, эмоционалдық, педагогикалық құндылықтарды қалыптастыруға ықпал ететін қызмет салаларын атап өтті. Карл Орф сияқты ол да баланы музыкалық-шығармашылық тұлға ретінде тәрбиелеу идеясын қолдайды.

Мақала авторы жеке іс-тәжірибесіне, сондай-ақ өзі жетекшілік еткен университет бітірушілердің диплом жобаларына сүйене отырып, Карл Орфтың педагогикасы өмірдің барлық кезеңінде қажет екеніне сендіреді. Шын мәнінде, бұл кіші жастағы балалардың шығармашылық әлеуетін қалыптастыруға және музыкалық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Тірек сөздер: қарапайым музыкалық шығарма, музыка, балалар, кіші жас, әдістеме, музыка сабағы, зерттеу, Карл Орф

Негізгі ережелер

Бұл мақалада Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесіне негізделген кіші жастағы балаларды музыка саласында тәрбиелеудің бір бағыты дәлелденген.

Бірқатар халықаралық зерттеулерге қарағанда, қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі мұғалім мен балалар арасындағы «субъект-субъект» қатынасының паритеттік сипатына ие болатын қарым-қатынас жасау барысы мен оның мазмұнын өзгертеді. Сонымен қатар қарапайым

музыкалық суырып-салманы бірлесіп жасау барысында балалардың музыкалық қабілеттерінің дамуына мұғалімнің педагогикалық тұрғыдан ықпал ету әдістері мен тәсілдері өзгереді, нәтижесінде екі жақ «мұғалім мен оқушы» арасында «тең» бірлескен қарым-қатынасқа негізделген адамгершілік-эстетикалық тәжірибеге қол жеткізеді.

Балалардың музыкалық дамуында Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесін қолданудың өзектілігі балалардың шығармашылық және зерттеушілік әрекетін қалыптастыру қажеттілігімен анықталады, ол «күнделікті ойын түрінде балалардың жеке-жеке ерекшелігі ескеріле отырып, музыкалық іс-әрекеттер» арқылы жүзеге асырылуы тиіс [1, 10 б.].

Бұл мәселені зерттеу барысында мынадай аспектілер қарастырылды: оқу үдерісін ұйымдастыру формалары, К. Орфтың музыкалық аспаптармен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдері, музыкаға үйрету мен музыка сабақтарын өткізудің дидактикалық шарттары, К. Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі бойынша білім беру әдістемесі, музыкалық білім мен дағдыларды меңгеру барысында балалардың музыкалық-шығармашылық әлеуетін дамыту, өз бетінше дербес орындай алуы.

Кіріспе

Кіші жастағы балалардың музыкалық-шығармашылық дамуын ұйымдастыру мүмкіндігі музыкалық білім берудегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Музыкалық тұрғыда дамыту баланың белсенді музыкалық әрекеті барысында тиімді болатыны белгілі.

Өзін қызықтыратын музыкаға, балалардың шулы аспаптарының дыбысына эмоционалды тұрғыда мән беруі оның музыкалық қабілетінің дамуына әсер ететіні сөзсіз. Бұған Б. М. Теплова, Л. А. Баренбойм, О. Т. Леонтьева, Т. Е. Тютюнникова және т.б. алдыңғы қатарлы ғалымдардың еңбектері дәлел бола алады.

Баланың эмоционалды тұрғыдан еркіндігі және музыкаға деген сезімталдығы сабақ барысында қысылуы мен қымсынуын жеңілдетіп, музыкалық бейнелерді сезе білуге және елестете алуға көмектеседі. Мұның бәріне музыкалық іс-әрекеттің барлық түрін: театр қойылымдарын, музыкалық аспаптарда ойнау, ән айту, би билеу, суырып-салмалықты біртұтас оқу-білім беру үдерісіне біріктіретін музыкалық сабақтар ықпал етеді.

Б.М. Теплов «Музыкалық қабілеттердің психологиясы» атты еңбегінде адамның музыкаға бейімділігі мен музыкалық қабілетінің болуын растайтын элемент оның «эмоционалды тұрғыда жауап беруі» болып табылады» деп атап көрсеткен [2, 40 б.].

Кіші жастағы балалардың түрлі музыкалық-орындаушылық іс-әрекеттерін ұйымдастыру бойынша жасалған мақсатты жұмыс барысында олардың жалпы және музыкалық ой-өрісі дамып, ұжымда өзін ұстау

мен өзіндік көзқарастары қалыптасып, шығармашылық қабілеттері мен қиялдары дамитынына көзіміз жетті. Олардың ән орындау, би билеу біліктілігі мен музыкалық аспаптарда ойнау дағдылары қалыптасып, қызығушылықтары мен ынталары ояна бастайды.

Осы орайда атақты неміс композиторы және педагогі Карл Орфтың балалардың музыкалық шығармашылығын дамытуға бағытталған «Қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі» деп аталатын музыкалық білім беру жүйесі ерекше орын алады. Музыкалық суырып-салма балалардың жас ерекшелігіне қарай музыка, қозғалыс пен сөйлеу арасындағы тығыз байланысты білдіреді деуге де болады. Импровизациялық ойынға құрылған қарапайым музыкалық суырып-салма музыкалық-шығармашылық ойлауды дамытады.

К. Орф педагогикасының өзектілігі ән айту, би және ырғақты қимылдар жасау, аспапта ойнап отырып, музыка тыңдау, оркестрде орындап жаттығу сияқты музыкалық-ойын әрекетінің барлық түрінің біріктірілуінде болып отыр. Негізінен, бұл әрекет түрлерінің барлығы бір сәтте, бір-біріне кедергі келтірмей, бірін-бірі толықтырып отырады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысымызда қойылған міндеттерді шешу үшін ғылыми музыкалық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау әдістерін, интернет-ресурс сайттарында ұсынылған зерттеулерді, бақылаудың эмпирикалық әдістерін, магистранттардың ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін салыстыру және зерттеу әдістерін қолдандық. Алынған эмпирикалық материалдар тәжірибелік-зерттеу жұмысының барлық кезеңдерінде талқыланып, салыстырмалы түрде талданып, тиімділігі дәлелденді.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеу жұмысымыздың бір бағыты – Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесінің кіші жастағы балалардың музыкалық дамуына әсерін зерттеу болды. Біз бұл мәселені мына тұрғыда қарастырдық:

• қазақ тілінде оқытатын бастауыш сыныптарға арналған «Музыка» оқу-әдістемелік кешенін әзірлеу барысында қолданылған жұмыс іс-тәжірибеміз тұрғысынан;

• университетіміздің «Музыкалық білім беру» мамандығы бойынша бітірушілерінің өндірістік (оқытушылық) және менің жетекшілігіммен жоғары оқу орнына дейінгі тағылымдамадан өту кезеңіндегі эксперименттік-зерттеу жұмыстарының нәтижелері бойынша.

Мақаланың бірінші бөлімінде біз Карл Орфтың балалардың музыкалық-шығармашылық дамуына бағытталған «Қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесіне» тарихи және әдістемелік негіздеме бергіміз келеді.

Карл Орф (1895–1982) – көрнекті неміс композиторы және музыка мұғалімі. Энциклопедиялық деректерге сүйенсек, оның отбасында музыкалық суырып-салмалыққа ерекше көңіл бөлген. Бұл дерекке қарағанда, оның өмірінде музыкалық суырып-салмалық аса маңызды орын алған, сондықтан ол «фольклорды негізге ала отырып, балаларды музыкалық тұрғыда тәрбиелеудің бірегей жүйесін» жасаған [3]. Оның құрметіне Зальцбург қаласында «Шульверк. Балаларға арналған музыка» деген танымал әдістемесін әлемнің көптеген елдеріне таратып, сонымен оқытатын музыкалық институт ашылды. Бұл әдіс Еуропа елдерінде, Америкада, Канадада, Жапонияда, сонымен қатар көршілес шетелдерде ерекше мойындалды.

Біздің қоғам дамуындағы кеңес заманының 40-жылдарынан бастап және бүгінгі күнге дейін К. Орфтың әдістемесі ТМД елдерінде және әсіресе, Ресейде танымал бола бастады. Л. А. Баренбойм, О. Т. Леонтьева, Т. Е. Тютюнникова, Е. В. Донхаузер, Е. Фаюстова, Е. П. Фаст және басқалар оған дәлел бола алады.

Қазақстанға келсек, әлі мақсатты, теориялық және әдістемелік зерттеулер жүргізілген жоқ, бірақ оның әдістемесі мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде К. Орф ұсынған балалар музыкалық аспаптарын музыка сабақтарында пайдалану түрінде іске асырылды.

К. Орфтың әдістемесінің «Шульверк. Балаларға арналған музыка» деген атауы зерттеу бағытына қарай өзгеріп отырады. Оны «Карл Орфтың әдістемесі», «К. Орфтың педагогикасы», «Орф-педагогика», «Қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі», «К. Орфтың педагогикалық тұжырымдамасы» және т.б. атайды, алайды бәрінің мәні бір – «музыкалық және би импровизациясының көмегімен кейбір пәндік және метапәндік дағдыларды (құзыреттіліктерді) қалыптастырудағы» балалардың музыкалық қабілеттерін анықтап, дамыту [4].

К. Орфтың музыкалық білім беру жүйесінің жетекші идеясы ойын барысында қарапайым аспаптарда ойнауды, түрлі би қимылдарын және шығармашылық тапсырмаларды орындауды үйрену барысында балалардың музыкалық дамуына өздерінің белсенді қатысуы маңызды факт болып табылады. Бұл кездегі мұғалімнің міндеті – тек бағыттаушы болу. К. Орф өз жүйесінің негізгі принципі «үйрену-жасау-шығару» деген өзара тығыз байланысты концепцияға құрылғанын анықтады. Бұл оқушыларға музыканы ғылыми теорияда емес, бірге орындау және құрау арқылы оны шынайы, жанды әрекетте, суырып-салма барысында сезінуге мүмкіндік береді [4,5].

К. Орфтың музыкалық тәрбие жүйесін жете зерттеген алғашқы кеңес ғалымдарының бірі Лев Баренбойм болды. Г. Кеетманның «Қарапайым музыкалық тәрбие» атты еңбегіне сүйене отырып, ол К. Орфты жаңашыл деп атайды. Оның пікірінше, «балалармен жұмыс істеуде» қарапайым музыканы «жоспарлы пайдалану» (немесе В. Томас нақтылағандай,

«қарапайым музыкалық сурып-салма», «музыка» ұғымы бұрыннан бар композициямен, ал «музыкалық суырып-салма» – интерпретациямен емес, in stau nascendi құрылған, біріккен импровизациямен байланыстырылады) [5, 30 б.].

О. Т. Леонтьева өзінің іргелі еңбегінде К. Орфтың «ұйқыдағы музыка талантын дамытумен қатты айналыспағанын растайды. Оның мақсаты – жеке тұлғаны қалыптастыру. Ал жеке тұлғаны кездейсоқ, қалай болса солай қалыптастыра алмайсың. Шульверк – бұл импровизацияда, ойында ашылатын «бастау» мәселесінің шешімі» [6, 215 б.].

Сонымен, «Шульверк» ұғымы нені білдіреді? К. Орфтың анықтамасы бойынша, неміс тілінен аударғанда «мектеп жұмысы» деген мағынаны білдіреді. Автордың ойынша, оқыту қағидаты балалардың белсенді практикалық іс-әрекетіне, олардың білім алу барысына және «өздерінің идеяларын ұсыну» дағдысына шығармашылық тұрғыда қарауға бағытталған. Осыған орай оқыту үдерісі «жан-жақты болып келеді: тек оқушы мұғалімнен ғана емес, мұғалім – оқушыдан, оқушылар бір-бірінен үйренеді. Орф-педагогика өте сан қырлы» [7].

К. Орфтың мұрасына арналған ғалымдардың зерттеулерін зерделей отырып, біз «Шульверк» атауы түсініктерінің біркелкі емес екеніне көз жеткіздік.

Атап айтқанда, Е. Фаюстовтың «Орф-педагогика деген не» деген мақаласында «Шульверкті Орф техникасы немесе Орф тәсілі деп атауға болады, бірақ ешбір жағдайда әдіс емес». Өйткені жүйелеу, кез келген жағдайда қолдануға болатын кезеңділік жоқ. «Шульверк мұғалімдерді өз зерттеу және оқыту әдістерін дамытуға ынталандыра отырып, үдеріске толығымен енуді талап етеді». Шульверк матрицасын өз идеяларын ұйымдастырып, жүзеге асыруға ұмтылатын шығармашыл, ізденуші мұғалімдер үшін шынайы олжа деп санауға болады [7].

К. Орф идеяларының көрнекті ізбасары – өнертану ғылымдарының докторы, МПМУ «Қарапайым музыкалық суырып-салма» кафедрасының меңгерушісі, Ресей Орф-Шульверк Ассоциациясының көшбасшысы, «Жасауды үйренемін» халықаралық Орф Шульверк семинарының авторы және жүргізушісі Татьяна Эдуардовна Тютюнникова.

Т. Тютюнникова Орф-Шульверк педагогикасының мүмкіндіктерін зерделей отырып, балаларда тәртіптегі құндылық бағдарларды қалыптастыра алатын қызметтің мынадай маңызды бағыттарын атап өтті:

– Зияткерлік сала балалардың проблемалық жағдайларды шешу және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді, өйткені шығармашылық жұмыс барысында олардың Орф-Шульверк педагогикасы ұсынған қағидаларына сәйкес келетін аналитикалық және интуитивтік ойлау белсенділігі байқалады.

– Әлеуметтік салада топтық оқыту үлгісі, яғни барлық қатысушылардың, соның ішінде, мұғалімнің де жан-жақты

ұйымдастыруына негізделген музыкалық суырып-салмалық та бар. Бұл саналы деңгейде балалардың бойында бір-біріне көңіл бөлу, эмпатия, көмек көрсету сияқты қасиеттер қалыптасады. Суырып-салма барысында ұжымдық композициялар мен проблемалық оқыту жағдаяттарын құру көшбасшылық қасиеттерді дамытуға ықпал етеді.

– Эмоциялық салада да жақсы өзгерістер байқалып отыр. Суырып-салмалық зерттеу жұмыстары балалардың бойындағы түрлі күйзелісті, қобалжу мен алаңдаушылықты, туындаған өкпе-ренішті жойып, өзін-өзі бағалауын арттырады.

– Педагогикалық үдерісте тапсырманы қайталау, тәжірибе жасау және өзін-өзі көрсету үшін балалардың өздері ойдан құрастырған музыкалық-би үйрену элементтерінен тұратын суырып-салмалық ойындар қалыпты жағдайда орындалып жатады. Оқу-тәрбие беру үдерісінде орф-педагогтер балаларды музыкалық сурып-салмаға тарту үшін типтік ойындарды әдейі, саналы түрде қолданады [8].

Т. Тютюнникова өзінің кандидаттық диссертациясында Карл Орфтың «Қарапайым музыкалық білімін» музыкалық педагогикалық тұжырымдама ретінде қабылдай отырып, оның «жеке тұлғаға бағытталған импровизациялық және шығармашылық музыкалық білім беру идеясына» негізделгенін көрсетеді. Онда конструктивті және технологиялық емес, музыкалық қабілеттерді дамытуға ықпал ететін көркемдік және шығармашылық тапсырмаларға баса назар аударылады. .... Карл Орф шығармашыл тұлғаны тәрбиелеу мәселесін көтерді» [9].

Оның ойын жалғастыра отырып, мен К. Орфтың музыкалық-педагогикалық тұжырымдамасы «жоспардың айқын шығармашылық бағытымен және практикалық мүмкіншілігімен ғана емес, сонымен бірге әлемдік музыка мәдениетінің терең тарихи бірлігін сезінген «әлем адамы» ретінде гуманист Орфтың мәселеге деген жан-жақты философиялық көзқарасы да қызықтыратынын атап өткім келеді. Және де біздің зерттеуіміз үшін айта кететін маңызды нәрсе – К. Орф концепциясының «музыканың, сөйлеудің, қозғалыстың органикалық байланысына негізделген және адамның ең табиғи шығармашылық өзін-өзі көрсетуіне ықпал ететін» интегративті сипаты [9].

«Музыка сабақтары. К. Орфтың оқыту жүйесі» кітабының алғы сөзінде Тютюнникова барлық санаттағы мұғалімдерді шығармашылыққа шақырады. Баланың «ойынға және шығармашылыққа деген қызығушылығын есепке ала отырып, қоршаған ортаны балалық түйсікпен қабылдау» мүмкіндігін үнемі есте ұстау қажет. «Алғашында шығармашылық ойын сіздің әдеттегі сабағыңыздың кішкене ғана сәтіне айналады, алайда балалардың сабаққа деген ынтасын, бал-бұл жанған көздерінен қызығушылық көргеннен кейін, өзіңіз де шығармашылық тұрғыда шабыттанып, әрі қарай жалғастыра түсесіз» [10, 1–2 б.].

Е. П. Фаст Орф әдістемесінің негізгі постулаты ойын деп санайды.

Шынымен де ойын қарапайым музыкалық суырып-салмаға үйренудің негізін анықтайды. Музыка, қимыл-қозғалыс, сөз арқылы адамның (тек музыкалық, шығармашылық қана емес, сонымен қатар танымдық) қабілеттері дамиды. «Баланың музыканы меңгеруіндегі музыкалық іс-әрекетке сабақ барысына қатысуға бағытталған жеке белсенділігі есте сақтауға емес, суырып-салмаға негізделген» Орфф әдістемесінде материалды ойын барысында меңгеру маңызды [11].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, К. Орфтың педагогикалық жүйесінде ойын балалардың музыкалық әрекетіндегі іргелі формалардың бірі болып табылатынын атап өткім келеді. Есту мен дауысты үйлестіруге, ырғақты, қимыл-қозғалыс пен балалар аспаптарында ойнаудағы қарапайым музыкалық суырып-салманы дамытуға бағытталған оның жасаған көптеген музыкалық ойындары баланың физикалық және интеллектуалдық дамуына ғана емес, сонымен қатар жеке қасиеттерінің қалыптасуына да ықпал етеді.

Музыкалық материал мазмұнының, жұмыстың әдістері мен тәсілдерінің алуан түрлілігін, қарапайым музыкалық суырып-салмалыққа біріктіретін ұжымдық синкреттік ауызша музыкалық-шығармашылық қызмет түріндегі музыкалық әрекеттің барлық түрінің интегративті сипатын ескерсек, (Т. Е. Тютюнникова) [9], онда «Кіші жастағы балалардың музыкалық қабілетін дамытудағы Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі» деген мақаламыздың атауы дәлелденген болып шығады.

Жоғарыда келтірілген материалдарды қорытындылай келе, мақаламыздың бірінші бөлігінде мынадай қорытындыға келдік:

Карл Орфтың қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі:

• мектепке дейінгі және бастауыш мектептегі музыкалық білім беру тәжірибесінде ең тиімді және қолайлы болып табылады;

• ауқымды педагогикалық мүмкіндіктері мен құндылық бағдарлары бар, балаларды зияткерлік, әлеуметтік, эмоционалдық және басқа салаларда өмірге дайындайды;

• ерте жастан балалардың өзін-өзі бағалауын арттыруға, шығармашылық әлеуетін және дербестігін дамытуға көмектеседі.

• балалардың музыкалық іс-әрекеттің барлық түрлеріне, соның ішінде, музыкалық аспаптарда ойнауға белсенді, шығармашылықпен қатысуына бағытталған.

Карл Орфтың педагогикалық идеяларын тәжірибемізге енгізуге қатысты біз, ең алдымен, бастауыш білім беру деңгейіндегі 1–4-сыныптарға арналған «Музыка» пәні бойынша қолданыстағы үлгілік оқу бағдарламасының «оқушылардың негізгі білімдері мен дағдыларын, музыкалық әрекетте шығармашылық тұрғыда өзін-өзі көрсету және қарым-қатынас жасау жолдарын меңгеру, ұлттық және жалпыадамзаттық мәдениеттің адамгершілік-эстетикалық құндылықтары туралы түсініктерін қалыптастыру, музыкалық және шығармашылық қабілеттерін

дамытуға» бағытталған мақсатына тоқталғымыз келеді [12].

Мақсаттарда көрсетілген негізгі білім беру нәтижелерін К. Орфтың педагогикасымен салыстырсақ, іс жүзінде бірдей мәселелерді шешетінін көреміз. Мысалы:

• қазақтың дәстүрлі музыкасы мен фольклорының озық үлгілерімен, әлем халықтарының музыкалық шығармашылығымен, классикалық және қазіргі заманғы композиторлардың шығармаларымен таныстыру;

• музыкалық әрекет барысында шығармашылық, сыни ойлау, зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру;

• оқушылардың өмірлік тәжірибесіне негізделген танымдық және эмоционалдық әрекет саласын, адамгершілік-эстетикалық сезімдерін, ассоциативті және бейнелі ойлауын, музыкалық әрекетте қоршаған әлемге деген көзқарасын білдіру қажеттілігін қалыптастыру.

Қазақ тілінде оқытатын бастауыш сыныптарға арналған біз әзірлеген оқу-әдіс темелік кешендерде үлгілік оқу бағдарламасы талаптарының орындалуы әрбір сабақты дамытудың ғылыми негізделген мазмұнымен, әдіс-тәсілдерімен толықтырылған. Әрбір сабақта оқушылар бірінші сыныптан бастап зерттеуге, талдауға, қажетті ақпаратты іздеуге, шығармашылыққа, импровизацияға бағытталған тапсырмаларды орындайды. Көптеген дидактикалық, танымдық, импровизациялық ойындар балалардың зияткерлік, эмоционалдық дамуына, адамгершілік және эстетикалық тәрбие беруге, олардың дербестігі мен өзін-өзі жүзеге асыру дағдыларын дамытуға бағытталған. Біздің көптеген әдістемелік тәсілдеріміз Орф педагогикасының идеяларымен, Т. Е. Тютюнниковаными және мектептегі музыкалық білім беру саласындағы басқа да жетекші мұғалімдердің әдістемелік жүйесімен үндеседі.

Бірінші сыныпқа арналған «Музыка» оқулығының 13-сабағындағы «Ауа райы» тақырыбынан мысалдар келтірейік.

3-тапсырма. Шығармашылық.

• «Жаңбыр» әнінде айтылатын балалар есімдерінің орнына өзінің немесе сыныптастарының есімдерін қойып орында.

Сурет 1 - «Жаңбыр» әнін шулы аспаптармен сүймелдеу [13, 61 б.].

Екінші үлгі. 20-сабақ «Жайлауға сапар»

3-тапсырма. Шығармашылық. «Жайлауға барамын» (дидактикалық ойын)

Шарты. Оқушылар төрт топқа бөлінеді. Әр топ жайлауға жету үшін көлік таңдайды. Мысалы, бірінші топ пойызбен барады. Екінші топ мәшинемен жетеді. Үшінші топ атқа мінеді, ал төртінші топ жаяу барады.

Әр топ жайлауға қалай жеткені туралы қызықты әңгіме құрастырып, сахналық көрініс арқылы таныстырылым жасайды. Әр топ өздерінің музыкасын ойнатады. Жүріс екпінін (үлестірмелі қағаздарды пайдалана отырып) көрсетеді: жай, асықпай, жылдам, өте жылдам.

Таныстырылым жасау барысында оқушылар музыкалық шулы аспаптарды, дереккөздерден алынған материал, пантомима, би мен таныс әндерді пайдалана алады [13, 84 б.].

Жоғарыда келтірілген мысалдар шығармашылық тапсырмалар негізінде музыкалық білім мен дағдыларды меңгеруге ықпал ететін түрлі әдістемелік әдістердің бар екенін көрсетеді.

Одан әрі 6В01401 – Музыкалық білім мамандығы бойынша диплом жұмысын аяқтаған соңғы курс студенттерінің эксперименттік-зерттеу жұмыстарының нәтижелерімен бөліскіміз келеді.

1. Болатова Тоқжан Маратқызы. «Кіші мектеп жасындағы балалардың музыка сабағында ырғақтық сезімін дамыту (үшінші сынып оқушыларының мысалында)» деген тақырыптағы Lesson study бойынша зерттеу жұмысы.

Зерттеу жұмысы Қостанай облысы Меңдіқара ауданындағы Михайловский орта мектебінің базасында 2023 жылдың 10 қаңтары мен 15 сәуірі аралығында жүргізілді. Экспериментке 3-сыныптың 12 оқушысы қатысты. Lesson study іске асыру барысы мына бағыттарды қамтыды:

1. Оқушыларда қалыптасқан алғашқы ырғақтық сезімдер диагностикасы.

2. Студенттерге сауалнама жүргізу үшін сауалнама әзірлеу (2023 жылдың 16 қаңтарынан 15 сәуіріне дейін).

3. Мұғалімдер тобының ұжымдық жұмысы (пікірталас, ұсыныстар).

4. Оқу-әдістемелік әдебиеттерді, бейнематериалдарды оқу.

5. Эксперимент жүргізу үшін сыныпты таңдау.

6. Эксперименттік сабақтарды өткізу.

7. Рефлексия.

Оқушылардың музыкалық тұрғыда дамуын алдын ала диагностикалау нәтижесінде алынған мәліметтер бойынша балалар үш топқа бөлінді:

• «А» тобы – музыкалық қабілеттердің дамуының жоғары деңгейі;
• «В» тобы – музыкалық қабілеттердің дамуының орташа деңгейі;
• «С» тобы – музыкалық дамудың төмен деңгейі.

Lesson study педагогикалық тәсіліне (жапон әдіснамасы) сәйкес эксперимент үш кезеңде өтті: жоспарлау, өткізу, рефлексия.

Оқушылардың ырғақтық сезімін дамыту бойынша жұмыс арнайы әзірленген әдістеме бойынша жүргізілді, оның негізіне Карл Орфтың «Қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі» алынды, оған мыналар кіреді:

Сурет 2 - Үшінші сынып оқушылары музыканың үйемелдеуімен ырғақты жаттығулар жасап жатыр. - бірте-бірте күрделене түсетін түрлі ырғақ үлгілері бар ән репертуары;

– вокалдық және хор жаттығулары, ырғақтық үлгілері, қарқыны, динамикасы әртүрлі ән айту;

– балалардың музыкалық аспаптарында, әсіресе шулы аспаптарда ойнау;

– сабақта пластикалық би және импровизацияланған ырғақтық қимылдарды орындау.

Т. Болатованың сабақтарында Карл Орфтың «Қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі» әдістемесіне сүйене отырып, бірқатар ырғақты қимылдарды жасаған. 4-суретке қараңыз.

2. Гилева Галина Анатольевна «Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың музыкалық дамуына балалар музыкалық аспаптарында ойнаудың әсері» деген тақырыпта диплом жұмысын қорғады.

Г. Гилева ҚБТ (қашықтықтан білім беру технологиялары) студенті бола жүріп, Жетісу облысы Қаратал ауданы Үштөбе қаласындағы «№97 Балалар бақшасы» МБМ мемлекеттік коммуналды қазыналық кәсіпорны базасында тәжірибелік-зерттеу жұмыстарын жүргізді. Зерттеу жұмысы 2022 жылдың қыркүйегінен 2023 жылдың сәуіріне дейін 10 адамнан тұратын үлкен топта (мектепке дейінгі балалар) жасалды.

Тәжірибелік-ізденіс жұмысы анықтау, қалыптастыру, бақылау арқылы үш кезеңде өткізілді. Осыған орай бұл кезеңдердің әрқайсысының өз мақсаттары мен оларды шешуге арналған міндеттері болды.

Г. Гилева дипломдық жұмысының теориялық бөліміндегі абзацтардың бірін Карл Орфтың, Т. Е. Тютюнникованы, «Орф педагогикасын» мектепке дейінгі білім беру мекемелері мен бастауыш мектептердің оқу-тәрбие үдерісіне енгізумен және зерттеумен айналысқан басқа да ғалым-мұғалімдердің еңбектерін талдауға арнады. Соған орай осы зерттеулерге сүйене отырып, ол мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық музыкалық дамуына ықпал ететін мынадай шарттарды анықтады:

1. Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың мүдделеріне, жас мүмкіндіктеріне және оларды одан әрі дамыту перспективасына бағдарланған музыкалық қызметті ұйымдастыру.

2. Мектеп жасына дейінгі ересек балалар арасында шығармашылыққа бағытталған ортаны ұйымдастыру.

3. Пәндік-дамыту ортасын ұйымдастыру [14, 73 б.].

Осылайша, Г. Гилева эксперименттік жұмыстың барлық кезеңінде музыка сабақтарының қызықты өтуіне және балалардың өз ойын шығармашылықпен көрсете алуына көмектесті. Ол балалардың балалар аспаптарында ойнауын меңгеруіне және барлық музыкалық-шығармашылық тапсырмаларға белсенді қатысуы үшін барлық жағдайды жасады. Ол кейбір балалардың орындаушылық дағдыларын шыңдау үшін қосымша жеке сабақтар өткізді.

Оның эксперименттік-зерттеу жұмысының барлық үш кезеңінде мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалардың музыкалық қабілеттерінің даму деңгейін бағалау критерийлерін, балалардың музыкалық қабілеттерінің даму деңгейін зерттеуге арналған диагностикалық құралдарды және балалардың музыкалық аспаптарда ойнау дағдыларын тексеру әдістемесін әзірлегенін және тапсырма түрлерін ұсынғанын атап өтеміз.

Музыка жетекшісінің осы ұжыммен жасаған жұмыс нәтижелері, музыкалық аспаптарда ойнау сапасы барлық мерекелік ертеңгіліктерде, ата-аналар мен келген қонақтар алдында, байқауларда және басқа да іс-шараларда сыналды.

Сурет 3 - Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың Наурыз мерекесінде өнер көрсетуі.

Суретте Наурыз мерекесінде шулы аспаптардың сүйемелдеуімен осы топтың ән орындауы бейнеленген.

Осылайша Г. Гилева мынаған көз жеткізді:

- мектеп жасына дейінгі ересек балалардың музыкалық қабілеттерін дамытуда шулы аспаптарда ойнаудың тиімділігі, оның пікірінше, бұл жүйелі және мақсатты түрде жүргізілуі қажет;

- мектеп жасына дейінгі ересек балаларға балалардың музыкалық аспаптарында ойнауды үйретудің сапасын қамтамасыз ететін жағдайлар анықталды;

- балалардың музыкалық даму деңгейін диагностикалауда қолданылған тест тапсырмалары мен музыкалық материалдар сынақтан өткізілді.

Тест тапсырмаларының жинағы мектеп жасына дейінгі ересек балалардың музыкалық қабілеттерін дамыту құралдарының бірі ретінде балаларға музыкалық аспаптарда ойнаумен таныстырудың тиімділігін көрсетті [15].

Қорытынды

Бұл мақалада біз таңдалған тақырыптың маңыздылығын негіздеуге тырыстық. Музыкалық психология мен педагогика, мектепке дейінгі педагогика және бастауыш педагогика саласындағы жетекші ғалымдар мен педагогтардің музыкалық қабілеттерді дамыту мәселесіне арналған еңбектері талданды. Атақты кеңестік психолог, оның іргелі зерттеулері кіші жастағы балалардың музыкалық қабілеттерінің даму сипатын түсінуге мүмкіндік берген Б. М. Тепловқа ерекше көңіл бөлдік. Л. А. Баренбойм, О. Т. Леонтьева, неміс композиторы және педагогі Карл Орфтың музыкалық-педагогикалық қызметіне өз зерттеулерін арнаған басқа да ғалымдар зерттеуіміздің стратегиясын таңдауға мүмкіндік берді.

Кіші жастағы балалардың жалпы және музыкалық даму ерекшеліктері, балалар музыкалық аспаптарында ойнауды меңгеру мәселелері мен мүмкіндіктері нақтыланды.

К. Орфтың еңбектері, атап айтқанда, «Қарапайым музыкалық суырып-салма жүйесі» және «Шульверк. Балаларға арналған музыка» әдістемесі бізге ерекше тірек болды. Оның ең қарапайым музыкалық аспаптарда ойнауға, түрлі би қимылдарын және шығармашылық ойын тапсырмаларын орындауға үйрету барысында балалардың өзіндік музыкалық дамуына белсенді қатысуы туралы негізгі ойы мақаламыздың екінші практикалық бөлігінің мақсатын анықтауға негіз болды.

К. Орфтың педагогикалық идеяларының шынайы ізбасары Т. Е. Тютюнникова балаларға музыкалық білім беруде, олардың музыкалық қабілеттерін дамытуда жаңа бағыттарды ашты, бұл біздің музыкалық өнер құралдары арқылы балалардың шығармашылық дамуының маңыздылығын түсінуімізді тереңдете түсті. Балалардың қоршаған әлемді музыка, белсенді музыкалық және ойын әрекеттері арқылы танып-білуі балаға тұлғалық даму субъектісі ретінде жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік берді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, біз мынадай қорытынды жасаймыз:

• егер кіші жастағы балалар шығармашылықпен белсенді түрде айналысса, онда олардың музыкалық тұрғыда дамуы нәтижелі болады;

• егер мұғалімдер К. Орфтың элементарлы музыка жасау жүйесін музыкалық іс-әрекеттің барлық түрлерінің біртұтас, синкреттік, шығармашылық белсенді үйлесімі ретінде тәжірибеде қолданып, жүзеге асырса, баланың музыкалық дамуына жақсы ететіні сөзсіз;

• балалардың музыкалық іс-әрекетіндегі мұғалімнің рөлі бақылаушы емес, бағыттаушы болуы керек, бұл балалардың өзін-өзі жетілдіруіне мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. Приложение к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от 14 октября 2022 года № 422. – Режим доступа: https://gos24.kz/blog/2000 [Дата обращения: 14.08.2023]

[2] Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. - М.: Академия, 1985. - 103с.

[3] Орф Карл. Режим доступа: https://world-shake.ru/ru/Encyclopaedia/4026.html [Дата обращения: 14.08.2023]

[4] Шамрина Е. К., Голубков В. О. Значение педагогической концепции Карла Орфа в музыкальном воспитании младших школьников. – Режим доступа: ociosphera.com/publication/conference/2017/94/znachenie_pedagogicheskoj_koncepcii_karla_orfa_v_muzykalnom_vospitanii_mladshih_shkolnikov [Дата обращения: 14.08.2023]

[5] Баренбойм Л. А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / Сб. статей. – М.: Музыка, 1978. – 345с.

[6] Леонтьева О. Т. Карл Орф. – М.: Музыка, 1984. – 348 с.

[7] Фаюстова Е. Что такое Орф-педагогика.

– Режим доступа: https://ladamama.com/полезнаяинформация/статья_и_рассказы/одетях_что_такое_орф_педагогика_htm l [Дата обращения: 14.08.2023]

[8] Тютюнникова Т. Э. Орф-Шульверк педагогика. Основные идеи. – Режим доступа: https://www.orff.ru/biblioteka/orf-shulverk-pedagogika-osnovye-idei [Дата обращения: 16.08.2023]

[9] Тютюнникова Т. Э. Концепция творческого обучения Карла Орфа: История, теория, методика. Диссерт.канд. искусствовед. – М.,1999. – 181 с.

[10] Тютюнникова Т. Э. Уроки музыки. Система обучения К Орфа. – М. ООО «Фирма «Издательство АСТ», ООО «Издательство «Астрель», 2000. – 96 с.

[11] Фаст Е. П. Метод К. Орфа как воспитательная и развивающая система: сборник трудов конференции.//Педагогика, психология, общество: современные тренды: материалы Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (Чебоксары, 24 апр. 2020 г.) / редкол.: Ж.В. Мурзина [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – С. 59-61.

[12] Бастауыш білім деңгейінің 1–4-сыныптарына арналған «Музыка» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 10 мамырдағы №199 бұйрығына 9-қосымша. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767 [Дата обращения: 16.08.2023]

[13] Музыка: Жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық /Құлманова Ш. Б., Сүлейменова Б. Р., Тоқжанов Т. Т. – Алматы: Атамұра, 2021. – 144 б.

[14] Радынова О. П., Катинене А. И., Палавандишвили М. Л. Музыкальное воспитание дошкольников. – М., 2018. – 218 с.

[15] Гилева Г. А. Влияние игры на детских музыкальных инструментах на музыкальное развитие детей старшего дошкольного возраста. Дипломная работа (рукопись). – Алматы: КазНацЖенПУ, 2023. – 53 с.

REFERENCES

[1] Tipovaya uchebnaya programma doshkol'nogo vospitaniya i obucheniya. Prilozheniye k prikazu Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan ot 14 oktyabrya 2022 goda № 422 (Model curriculum for preschool education and training. Appendix to the order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated October 14, 2022 No. 422). – Rezhim dostupa: https://gos24.kz/blog/2000 [Data obrashcheniya: 14.08.2023]

[2] Teplov B. M. Psikhologiya muzykal'nykh sposobnostey (Psychology of musical abilities). - M.: Akademiya, 1985. - 103s.

[3] Orf Karl (Orff Karl). Rezhim dostupa: https://world-shake.ru/ru/Encyclopaedia/4026.html [Data obrashcheniya: 14.08.2023]

[4] Shamrina Ye. K., Golubkov V. O. Znacheniye pedagogicheskoy kontseptsii Karla Orfa v muzykal'nom vospitanii mladshikh shkol'nikov (The significance of the pedagogical concept of Carl Orff in the musical education of primary schoolchildren). – Rezhim dostupa: ociosphera.com/publication/conference/2017/94/znachenie_pedagogicheskoj_koncepcii_karla_orfa_v_muzykalnom_vospitanii_mladshih_shkolnikov [Data obrashcheniya: 14.08.2023]

[5] Barenboym L. A. Elementarnoye muzykal'noye vospitaniye po sisteme Karla Orfa (Elementary musical education according to the system of Carl Orff) / Sb. statey. – M.: Muzyka, 1978. – 345s.

[6] Leont'yeva O. T. Karl Orf (Orff Karl). – M.: Muzyka, 1984. – 348 s.

[7] Fayustova Ye. Chto takoye Orf-pedagogika (What is Orff pedagogy). – Rezhim dostupa: https://ladamama.com/poleznayainformatsiya/stat'ya_i_rasskazy/odetyakh_chto_takoye_orf_pedagogika_htm l [Data obrashcheniya: 14.08.2023]

[8] Tyutyunnikova T. E. Orf-Shul'verk pedagogika. Osnovnyye idei (Orff-Schulwerk pedagogy). – Rezhim dostupa: https://www.orff.ru/biblioteka/orf-shulverk-pedagogika-osnovye-idei [Data obrashcheniya: 16.08.2023]

[9] Tyutyunnikova T. E. Kontseptsiya tvorcheskogo obucheniya Karla

Orfa: Istoriya, teoriya, metodika (Concept of creative learning by Carl Orff: History, theory, methodology). Dissert.kand. iskusstvoved. – M.,1999. – 181 s.

[10] Tyutyunnikova T. E. Uroki muzyki. Sistema obucheniya K Orfa (Music lessons. K Orff training system). – M. OOO «Firma «Izdatel'stvo AST», OOO «Izdatel'stvo «Astrel'», 2000. – 96 s.

[11] Fast Ye. P. Metod K. Orfa kak vospitatel'naya i razvivayushchaya sistema: sbornik trudov konferentsii (Orff's method as an educational and developmental system: collection of conference proceedings). //Pedagogika, psikhologiya, obshchestvo: sovremennyye trendy: materialy Vseros. nauch.-prakt. konf. s mezhdunarodnym uchastiyem (Cheboksary, 24 apr. 2020 g.) / redkol.: ZH.V. Murzina [i dr.] – Cheboksary: ID «Sreda», 2020. – S. 59-61.

[12] Bastauysh bílím deňgeyíníň 1–4-synyptaryna arnalġan «Muzyka» pəní boyynsha ülgílík ok¸u baġdarlamasy. K¸azak¸stan Respublikasy Bílím zhəne ġylym ministríníň 2018 zhylġy 10 mamyrdaġy №199 būyryġyna 9-k¸osymsha (Model curriculum for the subject «Music» for grades 1-4 of primary education. Appendix 9 to the Order No. 199 of May 10, 2018 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan). – Rezhim dostupa: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767 [Data obrashcheniya: 16.08.2023]

[13] Muzyka: Zhalpy bílím beretín mekteptíň 1-synybyna arnalġan okulyk (Music: Textbook for the 1st grade of a general education school)¸ / K¸ūlmanova SH. B., Süleymenova B. R., Tok¸zhanov T. T. – Almaty: Atamūra, 2021. – 144 b.

[14] Radynova O. P., Katinene A. I., Palavandishvili M. L. Muzykal'noye vospitaniye doshkol'nikov (Musical education of preschoolers). – M., 2018. – 218 s.

[15] Gileva G. A. Vliyaniye igry na detskikh muzykal'nykh instrumentakh na muzykal'noye razvitiye detey starshego doshkol'nogo vozrasta. Diplomnaya rabota (rukopis') (The influence of playing children's musical instruments on the musical development of children of senior preschool age. Diploma work (manuscript)). – Almaty: KazNatsZhenPU, 2023. – 53 s.

СИСТЕМА ЭЛЕМЕНТАРНОГО МУЗИЦИРОВАНИЯ КАРЛА ОРФА В МУЗЫКАЛЬНОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА

*Кульманова Ш.Б.[1]
*[1]д.п.н., профессор, КазНацЖенПУ, Алматы, Казахстан
e-mail: kulman_sholpan@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы влияния элементарного музицирования Карла Орфа на музыкальное развитие

детей. Как известно важную роль, в этом плане, играет эмоциональный настрой, потребность ребенка участвовать в разных видах музыкальной деятельности. В свою очередь исследованиями доказано, что положительный эмоциональный настрой учителя отражается на качестве проводимых музыкальных занятий, на отбор изучаемого и исполняемого репертуара, использование в организации учебного процесса эффективных методов и приемов работы, которые целостно могут оказывать воздействие на эмоциональную активность обучающихся. По утверждению Б.М. Теплова, эмоциональная активность является главным признаком музыкальности и наличия музыкальных способностей. Поэтому, многое зависит от мастерства педагога, который сумеет активизировать и вызвать интерес у детей к занятиям элементарным музицированием.

Обращение к педагогическому творчеству Карла Орфа, основу которой составляет знаменитая методика «Шульверк. Музыка для детей» можно считать обоснованным. Проверенная временем и популярная во многих странах мира «Орф-педагогика», для казахстанского школьного музыкального образования также становится необходимой. Подтверждением тому являются исследования ученых, доказавших уникальность системы элементарного музицирования, которая способна влиять на развитие музыкальных способностей детей, а также на их нравственно-эстетическое восприятие окружающего мира.

Одна из последователей педагогических идей К.Орфа Т. Э. Тютюнникова выделила такие сферы деятельности, способствующие формированию у детей таких ценностных ориентаций как, интеллектуальная, социальная, эмоциональная, педагогическая. Она как и Карл Орф поддерживает идею воспитания музыкально-творческой личности ребенка.

Автор статьи на примере собственных практических поисков, а также выполненных под ее руководством выпускницами университета дипломных проектов, убеждает, что педагогика Карла Орфа работает на все случаи жизни. Она реально способствует формированию творческого потенциала и развитию музыкальных способностей детей младшего возраста.

Ключевые слова: элементарное музицирование, музыка, дети, младший возраст, методика, музыкальное занятие, исследование, Карл Орф

THE SYSTEM OF KARL ORFF'S ELEMENTARY MUSIC MAKING IN THE MUSICAL DEVELOPMENT OF YOUNGER CHILDREN

*Kulmanova Sh.B.[1]
*[1]d.p.s., Professor, Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kulman_sholpan@mail.ru

Abstract. The article discusses the influence of Karl Orff's elementary music making on the children's musical development. As is well known, emotional attitude and the child's need to participate in various forms of musical activities play a significant role in this regard. In turn, the research has proved that a teacher's positive emotional attitude is reflected in the quality of music lessons, the selection of the studied and performed repertoire, the use of effective methods and techniques of the organization work in educational process, which can holistically affect the students' emotional activity. According to B.M. Teplov, emotional activity is the main characteristic of musicality and the presence of musical abilities. Therefore, much depends on the skill of the teacher, who will be able to activate and arouse the children's interest in elementary music making.

Turning to the Karl Orff's pedagogical creativity, the basis of which is the famous methodology «Schulwerk. Music for Children,» can be considered justified. Time-testified and popular in many countries, "Orff-pedagogy" is also becoming necessary for Kazakh school music education. This is confirmed by the scientists' research that has proved the uniqueness of the elementary music-making system, which is able to influence the development of children's musical abilities, as well as their moral and aesthetic perception of the surrounding world.

One of the followers of the K.Orfa's pedagogical ideas T. E. Tyutyunnikova identified such areas of activity that contribute to the formation of such value orientations in children as intellectual, social, emotional, pedagogical ones. Like Carl Orff, she supports the idea of educating a musically creative personality in children.

The author of the article, based on her own practical research and diploma projects completed under her guidance by university graduates, is convinced that Carl Orff's pedagogy works in all life situations. It genuinely contributes to the development of the creative potential and musical abilities of younger children.

Key words: elementary music making, music, children, younger age, methodology, music lesson, research, Karl Orff

Статья поступила 10.10.2023

UDC 373.1
IRSTI 14.07.09
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.021

METHODOLOGICAL ORGANIZATION AND VARIABILITY OF THE CLASSROOM LEARNING OF THE PRE-PROFESSIONAL LEVEL STUDENTS` TERMINOLOGICAL VOCABULARY FORMATION

*Yessengeldinova A.T.[1], Anafinova M.L.[2]
*[1]doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
e-mail: eat.0785@mail.ru
[2]c.p.s., associate professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
e-mail: mad-anafinova@mail.ru

Abstract. Trilingual education in Kazakhstan aims to enhance linguistic diversity and prepare students for global competitiveness. Effective classroom management in trilingual settings involves balancing students' foreign (English) language proficiency and acquisition. Teachers strive to provide equal opportunities for active engagement among students and encourage collaboration in group work and peer interactions. Classroom learning serves as a foundation for acquiring students` subject-specific terminology. This article considers the problem of planning, preparation, and variability of the classroom learning of the subjects taught in English (ESP) as an aspect of the linguodidactic approach to the formation of the terminological vocabulary of the pre-professional level students. This paper presents theoretical components and practical research observations in the modernization of teaching in foreign (English) languages. The purpose of the study is to identify the advantages and disadvantages of the classroom learning organization in the framework of teaching new terminology in secondary schools, as well as to determine the attitude of teachers and students to the studying process in the target language (English). The study uses methods of observation, monitoring, and comparative analysis, as well as literary analysis of Foreign Language and ESP methodology of teaching. The article provides essential recommendations for teaching terminological vocabulary to improve the quality of the classroom management of the English language and subjects taught in English.

Key words: linguodidactics, learning, terminology, vocabulary, pre-professional, level, students, methodology, variability

Basic provisions

The language policy of the Republic of Kazakhstan is aimed at the development and support of trilingualism. The beginning of the "phased

implementation of the Trinity of Languages cultural project and the Strategy Kazakhstan 2050 shows the recognition of the importance and relevance of knowledge and fluency in three languages – Kazakh, Russian, and English – for the economic well-being of the country. [1]. Trilingual education is aimed at forming a multilingual personality – a citizen of Kazakhstan who speaks at least three languages, knows how to conduct a dialogue in various fields, appreciates the culture of his/her people, understands and respects the culture of other nations [2]. The content of the Kazakhstani education system is implemented within the framework of this policy.

Since the 2015 - 2016 academic year in the conditions of the updated secondary education system of the Republic of Kazakhstan, the principle of transition from «knowledge and skills» to competence–based learning has been implemented. The organization of classroom learning involves the use of interactive teaching methods, which are based on the organization of the learning experience by the student himself by showing activity in discussing issues, argumentation of the point of view, initiative to search and make a constructive decision. Good facilities and resources are the keys to the quality of education, which is why it is so important to solve equipment issues first in educational policy [2, 3].

Introduction

The secondary educational system has set high goals for polylingual fluency, especially in Kazakh, including the acquisition of special vocabulary in the foreign language (English), but this system is still in a transition period with practical application of mainly traditional approaches to language acquisition which need to be modernised. Another focus is on strengthening the teaching of natural-mathematical subjects based on the approaches of STEM education. Additionally, the aim is to enhance the teaching and educational process and promote early socialization and professional orientation of students. At present, the significant role of the methodological organization and variability of the teaching and educational process in the modern education system of Kazakhstan is undeniable. Classroom learning serves as a research study, where the state of communication is based on the special terminology of the target language. The formation of students' terminological vocabulary is one of the most controversial and discussed issues of modern pedagogical science, especially linguodidactics. Terminology is essential for specialized multilingual communication. Teaching terminology involves identifying and acquiring specialized lexical units that may be useful for students in their professional situations for the implementation of intercultural communication. The proposed research hypothesizes that the methodological organization and variability of the educational process as one of the fundamental linguodidactic aspects in teaching foreign-language special terminological vocabulary to students of the pre-professional level is carried out effectively only in the following conditions:

- if all types of speech activity (speaking, reading, listening, and writing) are based on an integrated methodological approach;
- if it is based on a communicative and cognitive approach;
- if there is intensive work on the acquisition of the necessary terms in the curriculum and criteria for their use and their repeated instruction in the form of various exercises based on cognitive and behavioral approaches of learning;
- if subject terms and learning material are based on subject orientation and professional significance.

The purpose of the study is to identify the advantages and disadvantages of planning, preparation, and organization of the educational process in the framework of teaching new terminology of these subjects in secondary schools, as well as to determine the attitude of teachers and students to teaching and learning lexical units in English. The objective of the study is to identify factors that positively or negatively affect the effective acquisition and assimilation of subject-specific terminological material in classroom learning.

Materials and methods

Modern academic studies in the form of a lesson at school is a special activity that has its own peculiarities of planning, preparation, and forms of methodological organization. The lesson is a system of interdependent, organizational, and educational activities of the teacher in unity with the educational and cognitive activities of students, aimed at achieving results, and hence quality. Also, the lesson is an important part of the educational process, the effective preparation of which creates favorable conditions for the development of educational material and the growth of student activity.

One of the main tools in pedagogical activity is planning. While developing lesson plans, teachers can assess and modify the teaching material to meet the specific learning requirements of students, whether through simplification or complexity adjustments. The purpose of classroom learning is to identify key teaching and learning activities and specify desired subject outcomes. Lesson planning involves setting goals, determining educational methods, implementing differentiated tasks, and various assessment techniques, and integrating interdisciplinary connections, which ultimately leads to the final assessment of subject-related learning outcomes. Furthermore, during the instruction of subject-specific terminological vocabulary, classroom learning incorporates the implementation of instructional tools, technological applications, and multimedia digital resources. Summarizing the aforesaid, the lesson is based not only on the topic of the lesson but on the basis of learning goals and expected learning outcomes in accordance with the main ideas of the updated educational program. Students` speech competence in the subject, especially language immersion, means that the effectiveness of teaching terminological subject vocabulary is crucial in lesson planning.

Classroom management is extremely complex, in which different types and forms of learning process should be combined while forming a terminological vocabulary competence of students.

Consequently, according to the purpose and the objective outlined in our research study, we used both quantitative and qualitative research methods:

- literature review and content analysis on the proposed topics such as Foreign Language and ESP teaching methodology and linguodaictics, and specifically classroom management;

- monitoring the classroom management of English Language subject and STEM subjects (Physics, Biology, Chemistry, IT) taught in English;

- conducting the questionnaires (via Google Forms) as an instrument of a qualitative survey method and interviews as a quantitative one.

A preliminary literature review shows that linguodidactics, including general and professional language acquisition in the scope of teaching terminology, have been extensively studied by Russian and foreign researchers, such as Minyar-Beloroucheva, Sergienko, Vishnyakova, Cook, Ellis, Shen, Cabré, Sager, etc. and as well as Kazakhstani researchers, such as S.S. Kunanbayeva, A.E. Bizhkenova, K.N. Bulatbayeva, Zh.I. Sabitova, D.D. Shaibakova, Zh.Kh. Salkhanova and others. Thus, Foreign Language education as part of general professional training is allocated to an independent branch area that has its own theoretical and methodological base, other than «language education», reflected by a set of methodological principles, the leading among which are communicative, cognitive, socio-cultural and others [4, p.240]. S.S. Kunanbayeva claims that the use of concepts and categories in the theory of language teaching «can be explained by a «confusion of methodological and conceptually significant phenomena and free interpretation of linguistic didactic and pedagogical terms,» which might be the problem that requires a scientific solution in the future, and which «will contribute to the dynamic development of the theory and practice of teaching foreign languages» [4, 5].

According to Minyar-Beloroucheva, Sergienko, Vishnyakova, Linguodidactics is a dynamically developed academic research area and the theoretical basis for teaching languages. There is an obvious scientific justification for the approaches used in professional language teaching and one of these approaches is the study of language as a professionally oriented discipline [6, p.539]. Reinecke claims that linguodidactics, being an integrative science, is designed to give both a description of the mechanisms for mastering the language, and the specific management of these mechanisms in the learning environment [7, p.269].

In turn, various definitions of linguodidactics and methodology can be found in the Kazakhstani scientific literature but let us focus on the issue of methodological organization and classroom management. According to A.E. Bizhkenova the selection of instructional learning material depends on several factors, including the students` language proficiency level, the resources and

facilities available in the educational institution; the provision of educational and methodological literature, and the development of the teacher's cognitive visualization skills [4].

Most expert-methodologists such as Hutchinson & Waters, 1987, Dudley-Evan and St. John, 1998 view learner-centered learning as a major learning technique in ESP teaching. Unlike the teacher-centered model in which knowledge is transmitted from teacher to learner, the focus is shifted to the constructive role of the learner, who takes some responsibility for his own learning and can negotiate some aspects of the course design [8]. According to the terminology-based approach, Fiorito L. explores that effective teaching of terms in ESP lessons and successful learning by pre-professional level students is possible only when terms "are not taught as a subject separated from the students` real world (or wishes); instead, it is integrated into a subject matter area important to the learners." [8].

Results and Discussion

A theoretical and methodological literature review shows that scholars identify the linguodidactics and its significance in teaching subject-specific terminology. Therefore, based on the terminological and linguodidactic research conducted by the aforementioned scholars, it is worth noting that the individual learning styles of students should also be considered when selecting instructional learning materials within classroom learning. This approach enables students to effectively expand their vocabulary through improving their language skills. The usage of available educational and methodological resources and facilities supports a comprehensive approach to terminology teaching, which can provide students with diverse materials and opportunities for learning. Besides, the emphasis on the teacher's cognitive visualization skills enhances their ability to present and practice complex terminological vocabulary for students in a visually engaging manner, facilitating better comprehension and practical usage of the terminology. While working with the new terminology, it is essential to use authentic and meaningful terms equivalents and interpretations, and exercises to facilitate their deeper understanding and analysis. Moreover, the teacher's innovative creativity can be revealed by using digital resources for developing engaging and personalized approaches to terminology teaching in both Foreign Language subject and ESP.

The article analyzed the results of lesson observation, interviews and surveys for diagnosing the methodological and linguistic competence level of English Language teachers (hereinafter EL teachers) and STEM (Physics, Chemistry, Biology, IT or Computer Science) subject teachers. The paper uses the results of the survey conducted in two state secondary schools of Astana, namely the parallels of middle-level classes of the pre-professional level with one (Kazakh) language of instruction. Consequently, the objects of our research were Grammar schools with classes of social-humanitarian specialization,

namely 4 groups of 9th grades in STEM subjects taught in English and a Lyceum school (or Science school with classes of natural-mathematical specialisation), namely 2 groups of 9th grades in English Language lessons. The study involved 2 EL teachers and 4 STEM teachers for lesson observation taught in English and further comparative analysis as well as 20 EL teachers and 8 STEM teachers teaching in English and 47 students as the respondents from both observed schools for interviewing and survey analysis. The research and analysis of the results was performed during the 3rd quarter of the 2022-2023 academic year.

The diagnosis aims to monitor the quality of classroom management of the proposed subjects as a whole, and particularly in teaching lexical units and the degree of its assimilation by the pre-profile level students. Moreover, the focus lies on the effectiveness and rationality of the innovative digital tools in teaching within one separate lesson for active learning and motivation of students.

Through a scientific approach, during our 9th-grade lessons observation, we experienced both strengths and weaknesses in the methodological organization and variability of the classroom learning, especially the pre-professional level students` terminological vocabulary formation. As a whole, it is necessary to notice that not all the classrooms were equipped with state-of-the-art technical facilities, including interactive boards or screens and traditional chalkboards or separate marker boards, but they are mostly updated there. Regarding the benefits, teachers with up to 3 years of experience and with well-equipped classrooms demonstrated effective lesson planning, engaging students in various project activities and forms of grouping. Used project methods aimed to consolidate new specialized terms, thereby developing students` independent work and critical thinking. Besides, the usage of multimedia technologies and digital vocabulary tools like Quizlet and Wordwall aimed to reinforce students' term acquisition, integrating activities that stimulated student involvement. Furthermore, they use additional multimedia tasks, beyond those provided in the textbooks, to consolidate newly introduced lexical units. Regarding the drawbacks from a scientific standpoint, it is observed that not all teachers implement digital tools and consolidated interactive tasks to develop students' terminological vocabulary. Some teachers rely on the translation method from English to Russian/Kazakh when presenting new subject-specific terms at the beginning of the lesson, excluding visual aids to facilitate the new terms presentation. The observed traditional teaching methods such as oral explanation of lexical units and text analysis with exercises, entailed the students` passivity in the training process and consequently insufficient formation of the learners` terminological

vocabulary. These limitations were determined through a scientific approach in the evaluation of the teaching practices.

Based on the above, it is worth acknowledging that a few years ago, the main activity of students in the classroom was supported only by the use of textbooks and traditional teaching aids. Nowadays teaching and learning process is more dynamic due to the process of digitalization. Considering the significance of students` terminological vocabulary formation, digitalization of the learning process should serve as the fundamental factor for enhancing the variability and effectiveness of the classroom learning. Besides, teachers should use a learner-centered approach in the classroom management with creatively oriented learning. This approach recommends the inclusion of communicative creative tasks by using specific lexical units in the learning process.

Hence, the main issue emerged concerning the extent to which teachers effectively implement these approaches in the classroom management. This research query in our study was addressed by interviewing and conducting an online survey using Google Forms among EL teachers and STEM subject teachers taught in English at the two aforementioned schools. This survey aimed to identify both common and distinctive patterns of methodological organization and variability in the educational process, specifically related to teaching terminology.

Teachers were asked to give concrete answers that could reflect their classroom management and its features. Teachers were required to suggest how to improve the teaching and learning process, especially in forming students` terminological vocabulary. The questionnaire consisted of 15 questions. The analysis of the diagnosis of the essential survey results is reflected below in Table 1.

Indicators	**Results**	
	English Language Teachers	**STEM Subject Teachers (training in English)**
Using of both Kazakhstani and foreign textbooks	62.5%	75%
Emphasis on both theoretical and practical aspects of the lesson	87%	95%
Value of task variability (pair, group, individual) and ICT in the teaching process	100%	100%
Emphasis on creative learning approaches and innovative teaching methods	75%	87.5%
Shared difficulties and shortcomings		
- Insufficient teaching resources and equipment	62.5%	85%
- Students' insufficient language proficiency	62.5 %	85%

Similar views on assessment systems		
-Dissatisfaction with the current summative assessment system and its effectiveness	37.5%	45%
-Lack of standardized task sets and collaboration in preparing	100%	100%
Implementation of digital tools in classroom learning	80%	100%
Emphasis on students` terminological vocabulary formation while planning classroom learning	87.5%	12.5%

Overall, the data obtained reveals to conclude the surveyed teachers' ideas about lesson planning and variability as well as difficulties for successful classroom management. However, there are some differences between EL and STEM teachers' ideas about regarding teaching practices, resources, assessments, and the importance placed on students' terminological vocabulary formation. These results provide valuable insights for improving teaching and learning processes, especially in the context of terminological vocabulary formation.

The qualitative findings obtained from the interview of teachers revealed that implementing integrative methodological approach, involving interactive creative tasks with the use of digital tools, emerged as the main aspect of students` motivation in learning while presenting and practicing lexical units. However, it was analyzed that teachers encountered challenges when planning interactive classroom learning.

Firstly, a significant issue identified is the insufficient allocation of hours for STEM subjects. Specifically, there is not enough study load for practical and laboratory tasks of these subjects taught in English, thereby limiting students' opportunities to apply new lexical units in a practical setting.

Secondly, a notable issue refers to the scarcity of competent methodological literature in English, including bilingual and trilingual dictionaries. Teachers are required to seek additional teaching materials and online resources for interpreting and translating new terms. However, the accuracy of these online resources can be occasionally incorrect. As a result, terminology teaching planning in classroom learning became mostly time-consuming.

Thirdly, an essential concern is the scarcity of trilingual subject teachers training in English or the low level of English language proficiency. Thus, it may negatively influence to use a variable approach in the process of students` terminological vocabulary formation.

Consequently, as part of the comparative analysis, another survey was administered among pre-professional level students of the observed schools. This survey aimed to clarify the effectiveness of classroom planning in teaching terminology and students` relations to subject-specific lexical units` acquisition. Regarding the effectiveness of classroom planning, pair and group work were clarified as the most effective in consolidating and practicing

new terms, with a range of 51.4% to 83.3% agreement among respondents. Furthermore, the most recommended activities for enhancing terminological vocabulary included interactive online quizzes and laboratory projects, with agreement ranging from 45.7% to 83.3%.

Moreover, students suggested to improve practicing of new terms, including in-depth analyses, agreement ranged from 50% to 83.3%. Additionally, the students` level of satisfaction of subject lexical units` knowledge vary from 82.9% (English language) and 91.7% (STEM subjects taught in English).

Figure 1 – EL subject lexical units` knowledge satisfaction

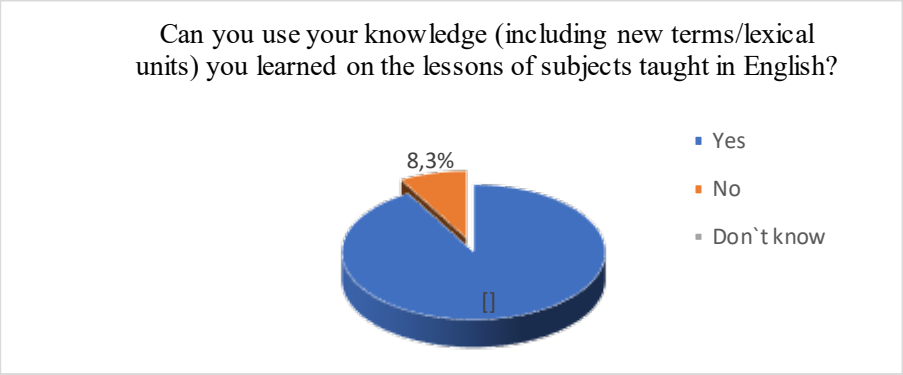

Figure 2 – STEM subjects taught in English knowledge satisfaction

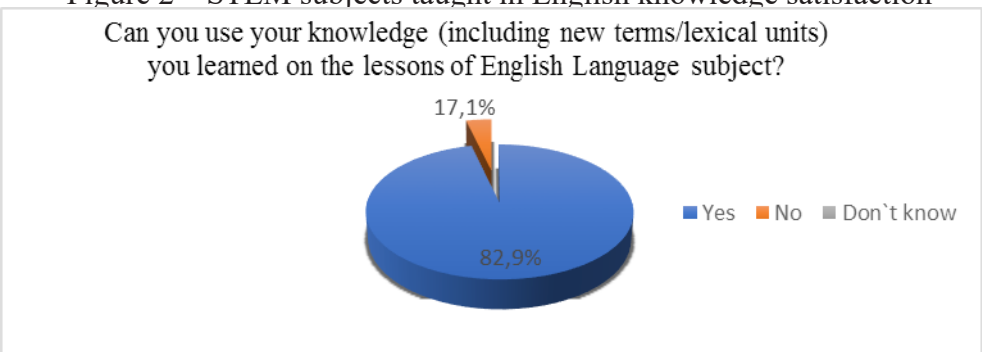

Summarizing the results of our research, it should be noted that planning and variability of the classroom learning is the key element for the acquisition subject specific lexical units. It is crucial to apply interactive instructional approaches that deviate from traditional lesson frameworks. This entails practicing teaching strategies such as conference-style lessons, linguistic quizzes, digital interactive activities, among others. These approaches facilitate the engagement among students, allowing for an effective integration into English discussions referring to subject-specific terminologies. The incorporation of differentiated lesson formats conducting by using the interactive educational platforms within instructional sessions promotes an effective formation of students` terminological vocabulary.

Conclusion

The education system of Kazakhstan in the scope of polylingual policy should maintain its accomplishments and approve priorities while actively integrating into the global education system. Consequently, any changes should be implemented gradually. Currently, there is an ongoing educational transition substituting traditional pedagogical approaches with digitalization in the teaching and learning process. This transition updates not only the curricula but also the technological infrastructure in educational institutions.

Hence, we propose the following recommendations on the peculiarities of terminology teaching and learning:

- to improve the quality of teaching by using digital tools in the classroom learning;
- to implement innovative learning methods and activities for increasing the students` vocabulary formation, taking into account the learner-centered approach;
- to strengthen the theoretical training of teachers in teaching terminological vocabulary of STEM subjects taught in English;
- to provide schools and classrooms with modern digital teaching tools and facilities and the latest issues of the educational and methodological literature, including specialized bilingual and trilingual dictionaries and glossaries, and methodological recommendations;
- to introduce and share actively the innovative pedagogical experience between teachers due to workshops or conferences on terminology.

Thus, the current educational policy provides all the necessary conditions for the modernization of subject-based lessons aiming to enhance educational efficiency and motivate student awareness in studying subjects in English by using appropriate specialized terminological units. Nonetheless, it is worth emphasizing that teachers should foster any improvements in their teaching practice in the digital era. Collaborative efforts between the state and educational institutions may tackle the issue of the methodological organization and variability of classroom learning for the pre-professional level students` terminological vocabulary formation.

REFERENCES

[1] Address by the President of the Republic of Kazakhstan, N.Nazarbayev “Strategy Kazakhstan-2050”: new political course of the established state”. - URL: https://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/address-by-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-leader-of-the-nation-nnazarbayev-strategy-kazakhstan-2050-new-political-course-of-the-established-state [Date of access: 11.06.2023].

[2] On approval of state compulsory educational standards for all levels of education. Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 № 604. – URL: https://adilet.zan.kz/eng/docs/V1800017669/info [Date of access: 11.06.2023].

[3] The concept of Education Development of the Republic of Kazakhstan for 2022-2026 - URL: https://primeminister.kz/en/news/kazakhstan-schools-to-be-introduced-to-academic-autonomy-in-stages-aimagambetov-1710490 [Date of access: 11.06.2023].

[4] Bizhkenova A.E. Current issues of modern linguistics and linguodidactics. Selected works. – Almaty. – 2017. – 308p.

[5] Kunanbayeva S.S. Modern foreign language education: methodology and theories. - Almaty. – 2005. – 264p.

[6] Minyar-Beloroucheva, A. P., Sergienko, P. I., Vishnyakova, E. A., & Vishnyakova, O. D. (2020). New Linguiodidactic Challenges In Teaching Professionally Oriented English As Referred To Pr-Education. In V. I. Karasik (Ed.), Topical Issues of Linguistics and Teaching Methods in Business and Professional Communication, vol 97. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences (pp. 539-547). European Publisher. https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.12.02.72 - URL: New Linguiodidactic Challenges In Teaching Professionally Oriented English As Referred To Pr-Education | European Proceedings [Date of access: 07.06.2023].

[7] Panferova, I. V. Integration of linguistic and didactic issues in the language acquisition process / I. V. Panferova, N. B. Dusimbetova. — Tekst: neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. — 2019. — № 43 (281). — S. 269-270. — URL: https://moluch.ru/archive/281/63404/ [Date of access: 07.06.2023].

[8] Georgieva V. Teaching terms effectively in ESP. – URL: https://www.beta-iatefl.org/wp-content/uploads/2010/09/2010-Valentina-Georgieva.pdf [Date of access: 11.06.2023].

БЕЙІНДІК ДЕҢГЕЙДЕГІ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ СӨЗДІК ҚОРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ КЕЗІНДЕГІ ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ ЖӘНЕ ВАРИАТИВТІЛІГІ

*Есенгельдинова А.Т.[1], Анафинова М.Л.[2]
*[1]докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: eat.0785@mail.ru
[2]ф.ғ.к, профессор м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: mad-anafinova@mail.ru

Аңдатпа. Қазақстандағы үш тілді білім беру тілдік әртүрлілікті кеңейтуге және оқушыларды жаһандық бәсекеге қабілеттілікке дайындауға бағытталған. Үштілділік жағдайында оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру оқушылардың шет тілін (ағылшын) меңгеру деңгейі мен оны меңгеру арасындағы тепе-теңдікті құруды көздейді. Мұғалімдер оқушылардың белсенді қатысуы үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге ұмтылады

және топтық жұмыстағы ынтымақтастықты және басқа оқушылармен өзара әрекеттесуді ынталандырады. Оқу үдерісі оқушылардың пәндік терминологияны меңгеруіне негіз болады. Бұл мақалада ағылшын тілінде өткізілетін пәндер бойынша сабақтарды жоспарлау, дайындау және ұйымдастыру мәселелелері, сонымен қатар мұғалімнің сабақтағы жұмысының вариативтілігі және оның оқушылардың шетел тілін оқуға деген қызығушылығы мен ынтасын қалыптастырумен байланысы қарастырылады. Бұл мақалада шетел (ағылшын) тілінде өткізілетін сабақтарын модернизациялау саласындағы теориялық компоненттер мен тәжірибелік зерттеу бақылаулары ұсынылған. Зерттеудің мақсаты – жалпы білім беретін мектептердегі сабағын жоспарлаудың, дайындаудың және ұйымдастырудың артықшылықтары мен кемшіліктері, сонымен қатар мұғалімдер мен оқушылардың ағылшын тілін оқыту мен оқуға деген көзқарасын анықтау. Зерттеу барысында бақылау, мониторинг және салыстырмалы талдау әдістері, сондай-ақ шет тілін және ESP оқыту әдістемелердің әдеби талдау қолданылды. Мақалада ағылшын тілі пәннің және ағылшын тілінде өткізілетін пәндерінің сабақтарына дайындық және ұйымдастыру сапасын арттыру мақсатында маңызды ұсыныстар берілген.

Тірек сөздер: лингводидактика, оқыту, терминология, лексика, бейін алдындағы, деңгей, оқушылар, әдістеме, вариативтілік

МЕТОДИЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ И ВАРИАТИВНОСТЬ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПРЕДПРОФИЛЬНОГО УРОВНЯ

*Есенгельдинова А.Т.[1], Анафинова М.Л.[2]
*[1]докторант, Евразийский национальный университет
им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан
e-mail: eat.0785@mail.ru
[2]к.ф.н., и.о. профессора, Евразийский национальный
университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан
e-mail: mad-anafinova@mail.ru

Аннотация. Трехъязычное образование в Казахстане направлено на расширение языкового разнообразия и подготовку учащихся к глобальной конкурентоспособности. Эффективная организация учебного процесса в условиях трехъязычия предполагает создание баланса между уровнем владения иностранным (английским) языком учащимися и его усвоением. Учителя стремятся обеспечить равные возможности для активного участия учащихся и поощряют

сотрудничество в групповой работе и взаимодействие с другими обучающимися. Учебный процесс служит основой для овладения учащимися предметной терминологией. В данной статье рассматривается проблема планирования, подготовки и вариативности организации учебного процесса по предметам преподающихся на английском языке (ESP) как фактор лингводидактического подхода формирования терминологического словаря обучающихся предпрофильного уровня. В данной статье представлены теоретические составляющие и практические исследовательские наблюдения в сфере модернизации уроков, преподающихся на иностранном (английском) языке. Целью исследования является выявление преимуществ и недостатков планирования, подготовки и организации учебного процесса в рамках обучения новой терминологии предметов в средних школах, а также определение отношения учителей и учеников к преподаванию и обучению на изучаемом (английском) языке. В исследовании использованы методы наблюдения, мониторинга и сравнительно-сопоставительного анализа, а также литературный анализ по методике преподавания иностранного языка и ESP. В статье даны существенные рекомендации в обучении терминологическому словарю по улучшению качества подготовки и организации учебного процесса занятий английского языка и предметов естественно-научного направления, преподающихся на английском языке.

Ключевые слова: лингводидактика, обучение, терминология, лексика, предпрофильный, уровень, учащиеся, методика, вариативность

Статья поступила 29.07.2023

UDC 372.851
IRSTI 27.01.45
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.022

MODEL OF THE DEVELOPMENT OF ALGORITHMIC COMPETENCE OF STUDENTS AT MATHEMATICS LESSONS THROUGH DIGITAL RESOURCES

*Karassyova L.N.[1], Dzhakupova A.N.[2], Abdoldinova G.T.[3]
*[1]doctoral student, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan
e-mail: lyubakarassyova@mail.ru
[2]doctoral student, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan
e-mail: Aimgul.Djakupova@mail.ru
[3]c.p.s., Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan
e-mail: abdoldinova@mail.ru

Abstract. The article deals with the issues of teaching mathematics in a secondary school. Based on the researches of native and foreign teachers, the concept of algorithmic competence of students and its development through information and communication technologies is considered here and it's based on the researches of native and foreign teachers.

A brief review of scientific papers is also given, the authors of which conduct research in the field of education aimed at developing the algorithmic competence of students in teaching mathematics. The main purpose of the study is to show the importance of developing the algorithmic competence of students with the help of information and communication technologies (ICT). The concept of an interactive geometric environment Geogebra and Desmos graphics calculator ar also considered. It is proposed the educational and thematic planning of the program, named "Designing activities for the development of algorithmic competence of students in mathematics lessons through ICT". The use of this program in the learning process at school can largely have a positive impact on increasing the level of algorithmic competence of students. During the experiment, information was obtained about the level of development of algorithmic competence among students. The data indicate the need to organize work on the application of this program. The results indicate the effectiveness of the proposed program. There are conclusions about the features of the application interactive geometric environment GeoGebra and Desmos graphing calculator.

Key words: algorithmic competence, algorithm, learning process, interactive geometric environment Geogebra, Desmos Graphing Calculator, Construction Problems, school education, mathematics

Basic provisions

In the conditions of active modernization of the education system, the structure and content of general education are being improved. Within the framework of this reform, a special role belongs to modern information technologies. At this stage, this is not a tribute to fashion, but a real necessity. Modern students grow up in a new information space. They learn the basics of computer literacy before they learn to write and read. They are becoming increasingly difficult to surprise with the help of old tricks and teaching methods. As a result, students may lose interest in studying academic disciplines, which cannot but disturb the teacher [1].

Currently, there remains a need to create pedagogical conditions and technologies that ensure the formation of skills to apply knowledge in non-standard situations. There is also an active search for new ways and means to form and develop initiative, flexibility of thinking, independence, the ability to transfer knowledge into the field of practical activity.

Algorithmic thinking skills can be considered one of the necessary skills for everyone in our time. People and society live at a time when they cannot escape the use of information and communication technologies (ICTs). Therefore, they should be ICT literate.

Introduction

Algorithmic competence is a constituent component of competence in the field of information and communication technologies (ICT competence). The concept of "algorithmic competence", presented in the works of L.N. Udovenko, Yu.V. Korchemkina, V.V. Kalitina, M.V. Kondudar can be summarized as the ability to create an algorithm and implement it as a software product.

Algorithmic competence is a set of knowledge of the main algorithms of the course being studied and the ability to use them in solving problems of a certain range, the ability to combine known algorithms and create new ones, the willingness to apply the algorithmization process in various subject areas [2]. In the process of teaching mathematics, the formation of algorithmic competence is dynamic in nature, while observing the principles of "continuity, consistency, continuity and stages."

The analysis of the literature showed that the improvement of the process of teaching students through algorithmization was reflected in the studies of I.N. Antipova, V.A. Dalinger, V.M. Monakhova, Yu.A. Makarenkova, M.P. Lapchik and others L.N. Landa first introduced the definition of an algorithmic approach to learning. The problems of forming the foundations of algorithmic culture were the subject of research by domestic and foreign teachers (E.Zh. Smagulov, A.A. Temerbekova, R. Kaiser, A. Shpek, G. Krummerheuer, S. Kaune, P. Kadunts), who analyzed the educational potential various subject areas - mathematics, physics, chemistry, geography, cultural studies, pedagogy and psychology [3].

The course of school mathematics has quite ample opportunities for the formation, study and application of algorithms, since an algorithmic line is naturally laid in its content. Mathematical material, as it were, forms a meaningful basis for studying the foundations of computer science, that is, it prepares students for the perception of such important concepts of a computer science course as an algorithm and a program.

The student's algorithmic competence is determined by the following criteria: - understanding of the properties and essence of the algorithm; – possession of techniques and means for writing algorithms; – understanding the algorithmic nature of mathematical methods and their applications; - Possession of algorithms used in the school course of mathematics. Work on algorithms helps to develop students' interest in the learning process, students will strive to replace the proposed algorithm with the simplest one, try to justify the expediency of replacement, and this develops creative and constructive thinking.

Algorithmization of learning presupposes a certain unity between the processes of analysis and synthesis, and actively influences the development of creative thinking. Free creativity can exist only on the basis of conscious algorithms.

Thus, the indicators of algorithmic competence are: - students' knowledge of the definition of the concept of "algorithm"; - students' knowledge of existing types of algorithms; - students' knowledge of the properties of algorithms; - the ability of students to create a new algorithm, write it down and check it; - the ability of students to solve basic typical problems using algorithms; - the ability of students to independently find and correct syntactic and semantic errors in the algorithm [4].

Materials and methods

Theoretical and methodological analysis of scientific literature. General didactic teaching methods (methods for the formation of new knowledge and skills, methods of consolidation, methods of control), analysis. Math modeling. Experiment method.

Results

According to T.F. Sergeeva [5], an interactive geometric environment is a pedagogical software tool that allows you to perform various geometric constructions on a computer, consisting of basic geometric objects and their combinations, as well as to set relationships between these objects. At the same time, when changing some objects, the rest change in real time, while maintaining the specified ratios unchanged. For example, the opposite sides of a parallelogram with any movement of its vertices will remain equal and parallel. T.S. Shirikova [6] introduces another name for such interactive programs - systems of dynamic geometry, which are understood as pedagogical software

tools that allow you to perform geometric constructions on a computer in such a way that when one of the geometric objects changes, the rest also change, keeping the relationships set between them unchanged.

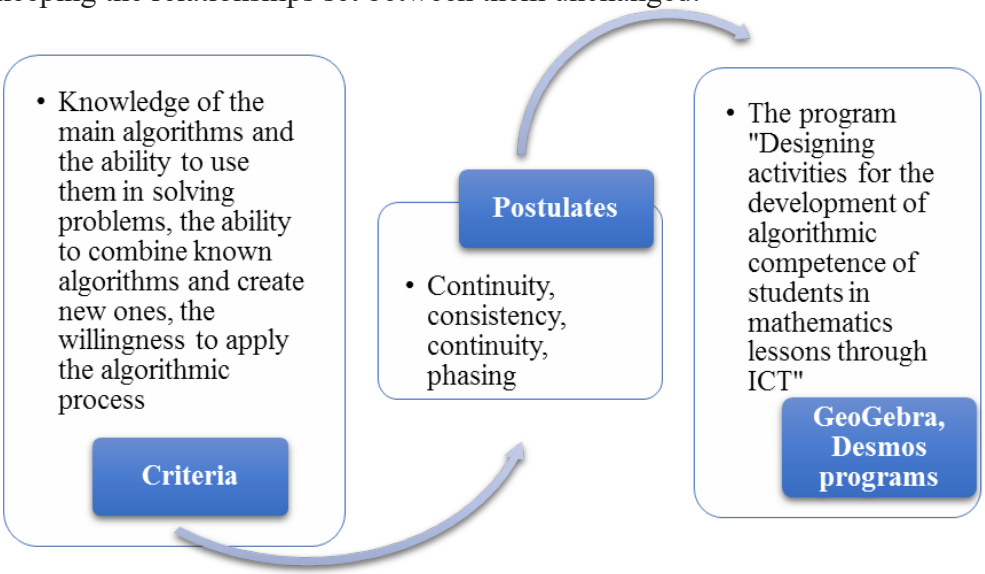

Figure 1 - A model for the development of algorithmic competence of students in mathematics lessons through digital resources.

The main advantage of these programs is the ability to build interactive and dynamic geometric drawings and models.

Dynamic geometric drawings- these are geometric models that contain not just an image, but the entire algorithm on the basis of which this image is built. As a result, the drawing can change when the position of its elements changes, while the relationships between the elements remain unchanged. Therefore, students actually deal not with one geometric figure, but with their combinations.

Interactive geometric drawings- these are drawings that can be changed both by the teacher and the student during and after the completion of the construction, which allows organizing interaction between the teacher and students through such a drawing [7].

Almost any interactive geometric environment allows you to quickly and accurately perform constructions, build models on a plane and in space, as well as conduct research using manual or automatic changes in the position of individual objects or changes in the numerical values of parameters. Of particular popularity among such programs today is the GeoGebra program, which makes it possible to create dynamic drawings, drawings, models for use in teaching geometry, algebra, physics and other subjects. The main idea of this program is an interactive combination of geometric, algebraic and numerical representation. The GeoGebra program allows you to create various structures

from points, rays, vectors, segments and lines, allows you to build graphs of various types of functions, which can then be dynamically changed by varying one or more parameters. It also allows the construction of perpendicular and parallel lines, perpendicular bisectors and bisectors of angles, circles, tangents. In this program, you can measure angles, determine the lengths of segments, areas of polygons and closed curves. Thus, thanks to the capabilities of the GeoGebra program, it is useful to use it for studying the properties of geometric objects, visually solving problems, "discovering" and proving theorems, conducting research, etc.

At the stage of obtaining new knowledge and at the stage of control, mathematics teachers can use the Desmos Internet service. It is an advanced graphing calculator that is written in HTML.5 and implemented as a browser application, and can also work as a mobile application for tablets and smartphones. This makes it possible for almost every participant in the educational process to experiment right in the classroom. Desmos does not require installation on a computer, only a browser is required. Simplicity and intuitive interface allow using the Desmos service in different age groups. The environment allows you to perform various graphic constructions: from the simplest in grades 5-6 to solving problems with parameters in preparation for state exams in grades 9-11 [8].

In grades 7 and 8, when studying the graph of a linear and quadratic function, it is very convenient to use this service to study the influence of the parameters included in the formula on the location of the graph relative to the coordinate axes and on the relative position of the graphs. Graphs are built in seconds, and on one screen you can build an unlimited number of them and choose your own color for each. For example, in grade 7, you can conduct a research mini-project "The influence of parameters k and b on the location of the graph of a linear function y=kx+b", and in grade 8 - "The influence of parameters a, b, c on the location of the parabola". To do this, the class is divided into groups and each receives its own part of the task, builds several graphs, analyzes them, puts forward a hypothesis, confirms or refutes it, draws conclusions and introduces classmates to their work. To get started with Desmos.

Discussion

Having experience in a comprehensive school, we have created a program for studying algebra and geometry in the 7th grade, using information and communication technologies, which is designed to review some topics of these subjects once a week, that is, 36 hours a year.

In order to develop the algorithmic competence of students in mathematics lessons through ICT, the objectives of the program were determined:

- to develop interest and positive motivation for studying algebra and geometry at the initial stage;

- to expand and deepen students' ideas about the techniques and methods for solving mathematical problems;
- formation of the skill of working with the dynamic mathematical program Geogebra, the Desmos graphical calculator;
- development of the ability to self-control and concentration, the ability to properly manage the allotted time.

The object of the study is the educational process in a secondary school.

The subject of the study is the ways of forming algorithmic knowledge and skills of students.

The applied form of work is individual, pair, in small groups with the use of the mathematical program GeoGebra, the graphical calculator Desmos allows you to achieve your goals. The class is held once a week.

Age category: from 12 to 13 years old (students of the 7th grade)

Schoolchildren begin to study algebra and geometry at the age of 12-13. This is a transitional age from childhood to early adolescence. During the transitional period, the human brain is enriched with many associative functions. Gradually, a change in thinking takes place: in its concrete-visual content, characteristic of a child of early school age, under the influence of training, the prerequisites for the formation of concepts are created. The teenager begins to use reasoning to clarify cause-and-effect relationships; there is a desire to explain, substantiate, prove. By the end of the transition period, the role of abstract thinking increases significantly, and the readiness for theoretical reasoning increases [9]. It is in the 7th grade that the subject basis is laid for the subsequent study of algebra and geometry. That's why,

The GeoGebra program has a fairly high functionality and capabilities, but at the same time it has a fairly simple, convenient and intuitive interface, which allows it to be used in the educational process, both by a teacher in the classroom and independently by students at home.

One of the problems that students face when solving problems and proving theorems is the construction of drawings: geometric shapes, their elements, combinations of various geometric objects, additional constructions, etc. Quite often, students formally approach the construction of geometric drawings and drawings.

To teach students the correct and meaningful construction of geometric drawings, the GeoGebra program can help, in which, as in a notebook, it is impossible to formally approach the construction of geometric objects. The construction of each drawing, drawing or model in GeoGebra has a clear algorithm and procedure, which contributes to the formation of students' understanding of the construction of various geometric shapes, their elements and combinations [10].

To do this, we have developed algorithms for constructing drawings for geometric shapes and their objects, for basic theorems and some tasks from a school textbook. First, students build geometric drawings according to ready-

made proposed algorithms, then they are offered construction algorithms, in which errors are either made, or some stages of construction are omitted. And when students already have experience in building, they are offered tasks for which they must build the drawings on their own.

In the process of mastering each module of the program by students, it is envisaged to conduct pair, group practical work, tests that allow for ongoing and thematic control of students' knowledge and skills. At the end of the study of the program, final practical work is carried out.

The program contains four modules, compiled on the basis of the course of algebra and geometry of the 7th grade of a general education school.

In the first module (10 hours), building skills, methods of defining and examining functions are worked out. The second module (8 hours) contains the section "Triangles", which deals with the types of triangles, its elements and signs of equality. The lessons of the third module (8 hours) are aimed at considering the relative position of lines. The fourth module (10 hours) includes the topic "Circumference" and geometric constructions. Each module ends with individual practical work. Such forms of control are used as: Google Classroom questionnaire, Aktiviti class Applet, mutual control, Teacher Desmos practical work. For the convenience of using the programs, there are active links: GeoGebra Classic, https://www.desmos.com/calculator?lang=ru

Schematically and partially the program is shown in Table 1.

Table 1 - Educational and thematic planning of the program "Designing activities for the development of algorithmic competence of students in mathematics lessons through ICT"

lesson number	*Subject*	*Kind of activity*	*Target*	*form of control*
*Module 1*Function. Function graph. (10h)				
1	Introduction: purpose and content programs, forms of control.	Frontal work, presentation of the program	Introduce students to the purpose and content of the program, briefly talk about the program Geogebra, and Desmos graphics calculator.	Google Classroom questioning
6.7	Function of the form y=ax2, graphs of the function and its properties.	Work in the program GeoGebra Classic (work in a small group)	plot the function y=ax2 (a≠0) and know its properties;	Active class Applet, Practical work

*Module 2.*Triangles. (8h)				
eleven	Triangle and its types.	Working in a graphical calculatorhttps://www.desmos.com/calculator?lang=ru (pair work)	distinguish types of triangles; know the elements of an equilateral, isosceles and right triangle;	Teacher Desmos mutual control
12	Medians, bisectors, heights of a triangle	Working in a graphical calculatorhttps://www.desmos.com/calculator?lang=ru (Individually)	know the definition of median, bisector, height, triangle and depict them;	Teacher Desmos Practical work
*Module 3*Mutual arrangement of straight lines. (8h.)				
20	The sum of the angles of a triangle.	Work in the programGeoGebra Classic (Individually)	apply the theorem on the sum of the interior angles of a triangle and its consequences when solving problems;	Active class training apparatus
23	Signs of equality of right triangles.	Work in the programGeoGebra Classic (Individually)	apply the signs of equality of right-angled triangles in solving problems;	Active class training apparatus
*Module 4*Circle. Geometric constructions. (10h)				
29	Mutual arrangement of a straight line and a circle.	Working in a graphical calculatorhttps://www.desmos.com/calculator?lang=ru (work in a small group)	analyze cases of mutual arrangement of a straight line and a circle;	Teacher Desmos Practical work
34.35	Building tasks.	Working in a graphical calculatorhttps://www.desmos.com/calculator?lang=ru (work in a small group)	build an angle equal to the given one, the bisector of the angle, divide the segment in half; build a perpendicular bisector to a segment, a line perpendicular to a given line; build a triangle according to given elements;	Teacher Desmos Practical work
36	Final practical work.	Working in a graphical calculatorhttps://www.desmos.com/calculator?lang=ru (Individually)	Check the ZUN of students	Teacher Desmos Practical work, test

Table 2 shows an example of constructing an equilateral triangle. This task also focuses on the sequence of actions and the application of a ready-

made algorithm; when solving it, students demonstrate:

– knowledge of the concept of a rectangle, the properties of a rectangle
- the ability to write linear algorithms,
- the ability to apply the algorithm.

Table 2 - Construction of an equilateral triangle

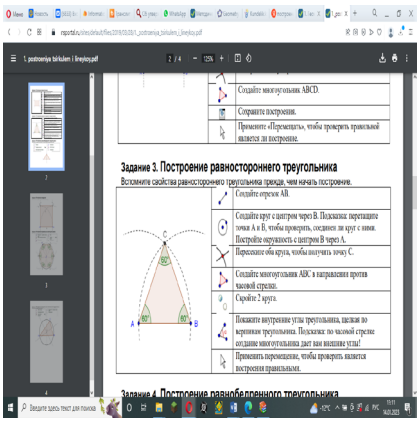		Create a segment AB.
		Create a circle centered at B. Hint: drag points A and B to check if the circle is connected to them. Construct a circle with center B through A.
		Intersect the two circles to get point C.
		Create a polygon ABC in a counterclockwise direction.
		Hide 2 circles.
		Show the interior angles of the triangle by clicking on the vertices of the triangle. Hint: Clockwise creating a polygon gives you the outer corners.
		Apply displacement to check if the build is correct.

Conclusion

The study led to several important conclusions:

The use of the GeoGebra program and the Desmos graphical calculator in the lessons allows you to: optimize the learning process, using time more rationally at various stages of the lesson; implement a differentiated approach to teaching; carry out individual work using personal computers; reduce emotional stress in the lesson, introducing an element of the game into it, expand the horizons of students; contributes to the development of cognitive activity of students. Predicted effects from the use of this technology: it is possible to increase interest in the subject being studied among poorly performing students; increasing the level of self-esteem; development of self-control skills; motivation to discover and study new things in the field of information technology, the desire to share their knowledge with comrades.

In geometry lessons using the interactive geometric environment GeoGebra and Desmos graphing calculator it is possible to form in students the ability to solve problems, since the program allows not only to build

arbitrary geometric shapes, but also shapes with specific data and parameters. For example, with specific side lengths, angles, perimeter or area of a figure, etc. In this case, two goals are realized: visualization of the solution of the problem and application of theorems or their consequences, which are not in the textbook.

Developed using the GeoGebra program and Desmos graphing calculator dynamic models, drawings can be used in the classroom when motivating learning new material, consolidating, solving problems. At the same time, the teacher can use both pre-created models and, together with students, build and explore them step by step. Also, students can independently build dynamic drawings in class (if possible) or as part of homework, solve problems with their help, "discover" and prove theorems, and conduct computer experiments.

Consequently, the competent use of the possibilities of modern information technologies in mathematics lessons performs the following functions: enhances the positive motivation for learning, increases the activity of students' cognitive activity; allows you to conduct lessons at a high aesthetic and emotional level; provides visibility, attraction of a large amount of didactic material; - increases the amount of work performed in the lesson by 1.5–2 times; provides a high degree of differentiation of training (almost individualization); - expands the possibility of independent activity; forms the skills of a truly research activity; - provides access to various reference systems, electronic libraries, other information resources; ensures the formation of the competence of schoolchildren.

Using the GeoGebra interactive geometry environment and Desmos graphing calculator you can not only visualize the process of teaching geometry, make it more visual and interesting, but also prove theorems and solve problems, put forward hypotheses, confirm or disprove them, conduct computer experiments, etc. The use of such dynamic drawings in the educational process forms an algorithmic style of thinking among students, stimulates them to search for research educational and cognitive activities.

REFERENCES

[1] Калжанова Г.М. Модернизация системы образования в Казахстане. //Проблемы и перспективы развития образования: материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2016 г.). – Краснодар: Новация, 2016. – 94с.

[2] Шкерина Л.В. Измерение и оценивание уровня сформированности профессиональных компетенций студентов – будущих учителей математики: учебное пособие. – Красноярск, 2014.

[3] Y. Smagulov, I. Yessengabylov. Factors in the productive use of information and communication technologies by mathematics teachers // Copyright. - 2021 World Institute for Engineering and Technology Education (WIETE), ABN: 50 135 362 319 Last updated: 21 Nov 2021

[4] Темербекова А. А. Методика обучения математике: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /А.А. Темербекова, И.В. Чугунова, Г.А. Байгонакова. – ГорноАлтайск: РИО ГАГУ, 2013. – 352 с.

[5] Сергеева Т.Ф. Основы динамической геометрии / Т.Ф. Сергеева, М.В. Шабанова, С.И. Гроздев. – Москва: АСОУ, 2016. – 152 с.

[6] Ширикова Т.С. Методика обучения учащихся основной школы доказательству теорем при изучении геометрии с использованием GeoGebra. – Архангельск: САФУ им. М.В. Ломоносова, 2014. – 250 с.

[7] Абраменкова Ю.В. Особенности применения интерактивной среды GeoGebra при изучении геометрии в основной школе. Научная электронная библиотека «КиберЛенинка»: сайт. Москва, 2013. – Режим доступа: URL: https://cyberleninka.ru/ [Дата обращения 17.12.2022]

[8] Desmos — замечательный инструмент для учителей математики. — Режим доступа: URL: http://didaktor.ru/ [Дата обращения 11.12.2022]

[9] Балыкбаев Т.О., Алдибаева Т.А. Развитие школьного математического образования Республики Казахстан в условиях реализации компетентностного подхода. Научная электронная библиотека «КиберЛенинка»: сайт. Москва, 2013. – Режим досупа: URL: https://cyberleninka.ru/ [Дата обращения 04.01.2023]

[10] Абдолдинова Г.Т., Бекиш У.А. Формирование и развитие мыслительных способностей студентов посредством содержания элективного курса. //Педагогика современности, 2019. - № 1. - С. 21-24.

REFERENCES

[1] Kalzhanova G. M. Modernizacija sistemy obrazovanija v Kazahstane. Problemy i perspektivy razvitija obrazovanija: materialy VIII Mezhdunar. nauch. konf. (Modernization of the education system in Kazakhstan. Problems and prospects for the development of education: materials of the VIII Intern. scientific conf.) (g. Krasnodar, fevral' 2016 g.). – Krasnodar: Novacija, 2016. – iv, 94s. [in Rus.]

[2] Shkerina L.V. Izmerenie i ocenivanie urovnja sformirovannosti professional'nyh kompetencij studentov – budushhih uchitelej matematiki: uchebnoe posobie (Measuring and evaluating the level of formation of professional competencies of students - future teachers of mathematics: textbook). – Krasnojarsk, 2014. [in Rus.]

[3] Y.Smagulov, I.Yessengabylov. Factors in the productive use of information and communication technologies by mathematics teachers // Copyright © 2021 World Institute for Engineering and Technology Education (WIETE), ABN: 50 135 362 319 Last updated: 21 Nov 2021

[4] Temerbekova A. A. Metodika obuchenija matematike: ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. Zavedenij (Methods of teaching mathematics: textbook. allowance for students. higher textbook establishments) / A.A. Temerbekova, I.V. Chugunova, G.A. Bajgonakova. – GornoAltajsk: RIO GAGU, 2013. – 352 s. [in Rus.]

[5] Sergeeva T.F. Osnovy dinamicheskoj geometrii (Fundamentals of Dynamic Geometry) /T.F. Sergeeva, M.V. Shabanova, S.I. Grozdev. – Moskva: ASOU, 2016. – 152 s. [in Rus.]

[6] Shirikova T.S. Metodika obuchenija uchashhihsja osnovnoj shkoly dokazatel'stvu teorem pri izuchenii geometrii s ispol'zovaniem GeoGebra (Methodology for teaching elementary school students to prove theorems when studying geometry using GeoGebra). – Arhangel'sk: SAFU im. M.V. Lomonosova, 2014. – 250 s. [in Rus.]

[7] Abramenkova Ju.V. Osobennosti primenenija interaktivnoj sredy GeoGebra pri izuchenii geometrii v osnovnoj shkole. Nauchnaja jelektronnaja biblioteka «KiberLeninka»: sajt (Features of the use of the interactive environment GeoGebra in the study of geometry in primary school. Scientific electronic library "CyberLeninka": site). Moskva, 2013. – Rezhim dostupa: URL: https://cyberleninka.ru/ [data obrashhenija 17.12.2022] [in Rus.]

[8] Desmos – zamechatel'nyj instrument dlja uchitelej matematiki (Desmos is a great tool for math teachers). – Rezhim dostupa: URL: http://didaktor.ru/ [data obrashhenija 11.12.2022] [in Rus.]

[9] Balykbaev T.O., Aldibaeva T.A. Razvitie shkol'nogo matematicheskogo obrazovanija Respubliki Kazahstan v uslovijah realizacii kompetentnostnogo podhoda. Nauchnaja jelektronnaja biblioteka «KiberLeninka»: sajt (Development of school mathematical education in the Republic of Kazakhstan in the context of the implementation of the competence-based approach. Scientific electronic library "CyberLeninka": site). Moskva, 2013. – Rezhim dostupa: URL: https://cyberleninka.ru/ [data obrashhenija 04.01.2023] [in Rus.]

[10] Abdoldinova G.T., Bekish,U.A. Formirovanie i razvitie myslitelnyh sposobnostei studentsov posredstvom soderzhaniaj elektivnogo kursa (Formation and development of mental abilities of students through the content of the elective course). //Pedagogika modernity, 2019, № 1. S. 21-24 [in Rus.]

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЛГОРИТМИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТІН ЦИФРЛЫҚ РЕСУРС АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ МОДЕЛІ

*Карасёва Л.Н.[1], Джакупова А.Н.[2], Абдолдинова Г.Т.[3]
*[1]докторант, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
e-mail: lyubakarassyova@mail.ru
[2]докторант, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
e-mail: Aimgul.Djakupova@mail.ru
[3]п.ғ.к., Қазақ технология және бизнес университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: abdoldinova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада жалпы білім беретін мектепте математиканы оқыту мәселелері қарастырылған. Отандық және шетелдік мұғалімдердің зерттеулері негізінде оқушылардың алгоритмдік құзыреті және оны ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы дамыту тұжырымдамасы қарастырылған.

Сондай-ақ авторлары математиканы оқытуда оқушылардың алгоритмдік құзыретін дамытуға бағытталған білім беру саласында зерттеулер жүргізетін ғылыми еңбектерге қысқаша шолу жасалды. Зерттеудің негізгі мақсаты – ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) көмегімен оқушылардың алгоритмдік құзыретін дамытудың маңыздылығын көрсету. Сонымен қатар Geogebra интерактивті геометриялық ортасы және Desmos графикалық калькуляторы туралы түсінік қарастырылады. «АКТ арқылы математика сабағында оқушылардың алгоритмдік құзыретін дамыту бойынша іс-шараларды жобалау» бағдарламасының оқу-тақырыптық жоспары ұсынылды. Бұл бағдарламаны мектептегі оқу үрдісінде қолдану оқушылардың алгоритмдік құзыреті деңгейін арттыруға көп жағдайда оң әсерін тигізуі мүмкін. Эксперимент барысында оқушылардың алгоритмдік құзыретің даму деңгейі туралы ақпарат алынды. Алынған мәліметтер осы бағдарламаны қолдану бойынша жұмысты ұйымдастыру қажеттілігін көрсетеді. Нәтижелер ұсынылған бағдарламаның тиімділігін көрсетеді. Geogebra интерактивті геометриялық ортасын және Desmos графикалық калькуляторын қолдану ерекшеліктері туралы қорытындылар жасалады.

Тірек сөздер: алгоритмдік құзыреттілік, алгоритм, оқу процесі, Geogebra интерактивті геометриялық ортасы, Desmos графикалық калькуляторы, құрастыру тапсырмалары, мектептегі білім, математика

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ АЛГОРИТМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ПОСРЕДСТВОМ ЦИФРОВЫХ РЕСУРСОВ

*Карасёва Л.Н.[1], Джакупова А.Н.[2], Абдолдинова Г.Т.[3]
*[1]докторант, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
Кокшетау, Казахстан
e-mail: lyubakarassyova@mail.ru
[2]докторант, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова
Кокшетау, Казахстан
e-mail: Aimgul.Djakupova@mail.ru
[3]к.п.н., Казахский университет технологии и бизнеса,
Астана, Казахстан
e-mail: abdoldinova@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы преподавания математики в общеобразовательной школе. На основе исследований отечественных и зарубежных педагогов, рассматривается понятие алгоритмическая компетенция учащихся и ее развитие посредством информационно-коммуникационных технологий.

Также приведен краткий обзор научных работ, авторы которых проводят исследования в области образования, направленные на развитие алгоритмической компетенции учащихся при обучении математике. Основная цель исследования – показать важность развития алгоритмической компетенции учащихся с помощью информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Также рассмотрено понятие интерактивной геометрической среды Geogebra и графического калькулятора Desmos. Предложено учебно-тематическое планирование программы «Проектирование деятельности по развитию алгоритмической компетенции учащихся на уроках математики посредством ИКТ». Использование данной программы в процессе обучения в школе во многом может оказать положительное влияние на повышение уровня алгоритмической компетенции учащихся. В ходе эксперимента были получены сведения об уровне развития алгоритмической компетенции у учеников. Полученные данные указывают на необходимость организовать работу по применению данной программы. Результаты указывают на эффективность предложенной программы. Сделаны выводы об особенностях применения интерактивной геометрической среды GeoGebra и графического калькулятора Desmos.

Ключевые слова: алгоритмическая компетенция, алгоритм, процесс обучения, интерактивная геометрическая среда Geogebra, графический калькулятор Desmos, задачи на построение, школьное образование, математика

Статья поступила 01.07.2023

ӘОЖ 371.1
ҒТАХР 14.31.09
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.023

«MINDMAPPING» ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Әлмұханбет Ш.Б.[1], *Есназар А.Ж.[2], Молдабек Қ.[3]
[1]докторант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,Шымкент, Қазақстан
e-mail: sholpaalmu@gmail.com
*[2]PhD, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: asel.esnazar@mail.ru
[3]п.ғ.д., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: moldabek@gmail.com

Аңдатпа. Зерттеуіміздің өзектілігін айқындау мақсатында бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты мен «Педагог» кәсіптік стандартында қарастырылған сыни ойлау, шығармашылық ойлау дағдылары мен жаңа инновациялық идеяларды құруға бағытталған процесстер талданды. Білім беру процесінде бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ойы мен ойлау дағдысын қалыптастыру мәселесі өзекті болып табылады. Өйткені, білім беру стандартында көрсетілген шығармашылық ойлау, сыни ойлау, позитивті ойлау дағдылары бастауыш сынып оқушы тұлғасының үйлесімді дамуына мүмкіндік береді. Осы орайда, мақаланың мақсаты - білім беру жүйесін жүзеге асыруда ойлауды дамытатын «Mindmapping» технологиясының маңыздылығын қарастыру. Осы мақсатқа жету үшін «Mindmapping» технологиясының түрлері: ақыл-ой картасы, ментальды карта, білім карталары қарастырылап, ақпаратты толық саралауға, жоспар құруға, жоба әзірлеуге, жаңа идеяларды ұсынуға толық мүмкіндік береді. Мақалада «Mindmapping» технологиясы - ойлауды дамытатын аналитикалық құрал ретінде қарастырылады. Мақала авторлары зерттеу мәселесін қарастырған отандық ғалымдар мен шетелдік психолог ғалымдардың еңбектеріне, «ақыл-ой картасына» берген анықтамаларына контент-талдау жүргізді. Т.Бьюзеннің ақыл-ой картасын құруда ұсынған ережелері, тиімді тұстары мен нақты сұрақтары негізге алынды. Оқу процесінде «Mindmapping» технологиясының маңыздылығын айқындау мақсатында З.Космодемьянсая атындағы №23 мектеп-лицейінің 4 сыныптың 58 оқушысымен тәжірибелік-эксперимент жұмыстары жүргізіліп, эксперименттің анықтау және бақылау кезеңдерінің салыстырмалы нәтижелері талданды. Сондай-ақ, қалыптастырушы кезеңде

жүргізілген ақыл-ой картасын құруға негізделген бірнеше тапсырмалар ұсынылды. Зерттеу нәтижесінде тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың бақылау кезеңінде алынған нәтижелер бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын қалыптастыруда ақыл-ой карталарын құруға бағытталған тапсырмалардың тиімділігі дәлелденді.

Тірек сөздер: Mindmapping технологиясы, ойлау, ақыл-ой картасы, шығармашылық ойлау, есте сақтау, ақпаратты талдау, жаңа идея, байланыс, эксперимент, бастауыш сынып

Кіріспе

Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының 2-тарау, 7 бабында: «сын тұрғысынан, шығармашыл және позитивті ойлау дағдыларын дамыту қажеттілігі» айқындалады [1]. Бұл бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын қалыптастырудың маңыздылығын көрсетеді.

Осы орайда, «Педагог» кәсіптік стандартында: «инновациялық процесс – білім беру жүйесінде инновацияларды құруға, игеруге, пайдалануға және таратуға бағытталған кешенді қызмет» деп түсініктеме береді [2]. Олай болса, білім беру процесінде инновациялық жағдаяттарды құру және ендіру мұғалімнің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Олай болса, оқу процесінде жаңа идеяларды құруға бағытталған, ойлауды дамытатын технологияларды, әдіс-тәсілдерді қарастырудың қажеттілігі туындайды. Бұл тұста, «Mindmapping» технологиясы (ақыл-ой картасы) - ойлауды дамытатын құрал ретінде қарастырылады. Олай деуге негіз бар, себебі бұл аналикалық құрал кез-келген мәселені первспективалық тұрғыда көруге мүмкіндік береді.

Негізгі ережелер

Бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын қалыптастырудың теориялық және әдістемелік негіздерін А.Жапбаров [3], Д.Рахымбек [4], А.Ж.Есназар [5], Л.М.Искакова [6], Ш.Ш. Онтуганова [7] және шетелдік ғалымдар З.А.Зак [8], Д.Халперн [9], А.Кинг [10], Т.Бюзен [11] және т.б. зерттеді.

А.Жапбаров ой арқылы тіл дамыту мәселесін қарастыра отырып, ойлауды дамытуда логикалық амал-тәсілдердің орнын ерекше айқандап берді. Оның пайымдауынша, «логика - ойлауды оның қызметі мен құрылымын, оны құрайтын элементтерді, яғни түрлі қалыптары, сондай-ақ, олардың арасындағы байланыстар мен қатынастар тұрғысынан қарастырады» [3]. Демек, бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысы ұғым, пайымдау, ой тұжырымы арқылы қалыптасады деген сөз.

А.Ж.Есназар ойлау мен сөйлеуді бір-бірімен байланысты процесс ретінде қарастырады. Автор оқушының ойлау мен сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мақсатында төмендегідей компоненттерді игерудің қажеттілігін атап өтті:

- біріншіден, талдау, жинақтау, салыстыру операцияларын қолдана білу;
- екіншіден, ойды анық, тиянақты, түсінікті етіп жеткізуге дағдылану;
- үшіншіден, ойлауды дамыту үшін тілдік дағдыларды, яғни айтылым, оқылым, тыңдалым, жазылым дағдыларын игеру [5].

Ал, бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын логикалық амал-тәсілдер арқылы дамыту жолдарын Ш.Ш.Онтуганова қарастырды. Оның пікірінше, ойды дамыту үшін: біріншілен - логикалық білім қажет; екіншіден - ұғымды меңгеру қажет; үшіншіден - ой өрісін дамытуға деген көзқарасын тиянақтау қажет [7]. Демек, ойды дамытуда және білімді игеруде қолданылатын логикалық амал-тәсілдерді тиімді қолдану арқылы жақсы нәтижеге жететінін сөз етеді.

Сондай-ақ, сұрақ қою арқылы оқушының ойлау дағдысын қалыптастыруға болады деген тұжырымды зерттеген А.Кингтің зерттеулеріне тоқталсақ. Автордың ойынша, оқушының қойған сұрағынан ой-өрісінің деңгейін анықтауға болады, яғни «ойлай алатын адам сұрақ та қоя алады» дейді [10]. Яғни, білім беру процесінде диалог құру кезінде сұрақ қою арқылы мәселені шешу жолдарын қарастыруға болады. Ендеше, диалог барысында сұрақтың дұрыс және мағыналы қойылуы оқушының ойлауын дамытатын құрал ретінде қарастырылады. Осыған орай, автор өзінің зерттеуінің нәтижесінде оқушының ойлау дағдысын қалыптастыруға септігін тигізетін сұрақтардың тізімін әзірлейді. Бұл сұрақтарға жауап іздеу арқылы оқушы терең ойланып, сараптап жауап беруге дағдыланады. Біз де тәжірибе барысында сұрақтарды түрлендіріп, оқу процесінде қолданып, оның тиімділігін байқадық.

Оқу әрекетінде жаңа дағдыны игеруге, жаңа нәрсені меңгеруге, ақыл-ой мен есте сақтау қабілетін арттыруда ойлау процесін белсенді түрде жатықтыруға толық мүмкіндігі бар. Осы тұста, Т.Бьюзен «Mindmapping» технологиясын (ақыл-ой картасын) игерудің маңызы зор [11]. Автордың ойынша, ақыл-ой қартасы ақпаратты толық саралауға, жоспар құруға, жоба ұсынуға толық мүмкіндік береді. Ақыл-ой картасы ассоциативті логиканың арқасында бірден мәселенің мән-жайына көшеді. Бұл бізге үлкен суретті көруге мүмкіндік беріп қана қоймай, мәселені егжей-тегжейлі назар аударуға және перспективалық тұрғыда талдауды қамтамасыз етеді. Олай болса, бұл технологияның бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын қалыптастырудағы маңыздылығына тоқталатын боламыз.

Материалдар мен әдістер

Бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын қалыптастыру мәселесін зерттеу кезеңінде нормативтік құжаттарға, шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулеріне талдау жүргізілді. Сонымен қатар, тәжірибелік эксперименттің нәтижелері салыстырмалы талдау, жүйелеу әдістері арқылы талданды. Олай болса, ғалымдардың «ақыл-ой картасына» берген анықтамаларына тоқталып кетсек:

- негізгі категория орталық кескінмен ұсынылатын диаграмма, ал кіші категориялар үлкен тармақтармен ұсынылған (Budd, 2004);
- белсенді оқыту стратегиясы емес, оқытуды жеңілдететін инновациялық әдіс (Rosciano, 2015);
- өзара байланысты тұжырымдамалар желісінің сызықтық емес визуалды көрінісі (Дэвис, 2011; О ' Коннелл, 2014);
- идеялар мен тұжырымдамаларды ұсынудың графикалық тәсілі (Прибади және Сусилана, 2021);
- белгілі бір мәселені шешу үшін тиісті идеяларды түсіру арқылы білімдерін пайдалануға және жүйелеуге көмектеседі (Керн мен Буш, 2006);
- оқушыларға ақпаратты есте сақтауға, сыни тұрғыдан ойлауға және мәселелерді шешуге көмектеседі (Noonan, 2013);
- мағынаны қалыптастыру үшін бір ұғымды екіншісімен байланыстыратын адам миының жұмысына негізделген (Ku et al., 2014) [12]. Сонымен қатар, Т.Даламагастың мақаласында: «ақыл-ой карталары - бұл ұғымдардың, идеялардың, жазбалардың, тапсырмалардың визуалды көрінісі, ол иерархиялық сипаттама немесе ағаш тәрізді форматқа ие» деп анықтама береді [13]. Автордың пайымдауынша, ғылыми материалдарды жинақтауда және оны жүйелеуде қолданатын тиімді әдіс деп түсіндіреді.

Олай болса, ақыл-ой картасы мен дәстүрлі жүйедегі конспектінің ерекшеліктерін қарастырайық (кесте 1):

Кесте 1 - Ақыл-ой картасы мен дәстүрлі жүйедегі конспектінің ерекшеліктері

Конспект	Ақыл-ой картасы
1	2
Сызықтық	Көпқырлы
Бір түсті	Көптүсті
Ауызша	Кілт сөздер мен суреттер
Тізімдер	Байланыс
Дәйекті	Жоспарлы
Шектеу	Қиялға ерік беру
Жүйесіз	Аналитикалық

Бұл кестеде көріп отырғанымыздай ақыл-ой картаның өзіндік ерекшеліктері бағалы деп танимыз.

Ақыл-ой картасын құрудың ережелері: бос қағазды көлденеңінен орналастыру; парақтың ортасына негізгі тақырыпты бейнелейтін суретті қою; кем дегенде үш түсті қолдану; кескіндерді, таңбаларды, өлшемдерді пайдалану; кілт сөздерді жазу; әр сөзді немесе суретті жеке бағыттарға жазу; бағыттарды орталық кескіннен шеңбер бойымен орналастыру; байланыстырушы сызықтардарды қолдану.

Ақыл-ой картасы көпқырлы қызметтерді атқарады. Оның бірі уақытты басқаруда тиімді құрал болып табылады. Ұзақ мерзімді перспективалық жоспарларды құруда ақыл-ой картасының маңызы зор деп білеміз. Яғни, апта, ай бойынша жоспарлау, негізгі реттеуші идеяларды бөліп көрсету, маңызды оқиғалары айқын көрсету, әр жоба бойынша басымдық беруге мүмкіндік береді.

Психолог Дж.Миллердің зертеуінше, оқушының қысқа мерзімді есте сақтау қабілеті шамамен жеті ақпаратты ғана сақтай алады, ал ұзақ мерзімді есте сақтау қабілетіне ену үшін тағы да бір рет қайталау керек. Яғни, ақпаратты бір мәліметпен байланыстыра отырып сақтау қажет. Бұл жағдайда ақпаратты жақсы есте сақтауға, оны визуализациялауға және оқу процесін игеруде ақыл-ой картасы есте сақтау процесіне ықпал етеді. «Картаны жасауға неғұрлым көп уақыт жұмсасаңыз, соғұрлым ақпарат сіздің жадыңызда басылады», - дейді Миллер [14]. Мұнда шешімдерді табу, мәліметтерді есте сақтау, нәтижеге жету үшін ақпаратты талдау арқылы ойлау процесі жүзеге асады.

М.Касперски жобаларды басқаруда ақыл-ой картасын құрудың маңыздылығын көрсетеді. Оның пікірінше, танымдық қабілеттері дамыған білім алушыларға күрделі ұғымдарды түсіндіруде септігін тигізіп, маңызды сәттерді есте сақтауға және жаңа идеяларды ашуға мүмкіндік береді [11,б.80]. Автордың пайымдауынша, жай ұғымнан бастап ғылыми курсқа дейін түсіндіру кезінде картаның тиімді тұстары көп деп бағалайды.

Осы орайда, Т.Бьюзен ұсынған ақыл-ой карталарын құрудың тиімді тұстастарын ерекше атап өтсек:

Бірінші - ақыл-ой картасы белгілі бір мәселе бойынша толық шолу ұсынады және ақпаратты есте сақтауда тиімді құрал болып табылады;

Екінші - ойлау дағдысын қалыптастыратын құрал. Оның ішінде шығармашылық ойлауды ынталандыруға, жаңа идеялар мен ассоциацияларды қалыптастыруға мүмкіндік береді;

Үшінші - оқыту процесіне дәрістерді жинақтауға және оқу процесінің негізгі аспектілерін бөліп көрсетуге және есте сақтауға болады;

Төртінші - зейінді шоғырлануды қажет етеді. Белгілі бір тақырыпқа назар аударып, нәтижесінде тиімді шешімдер пайда болады;

Бесінші - саяхат, отбасылық мереке, іс-шараларды, перспективалық жоспарларды ұйымдастыруға болады;

Алтыншы - көпшілік алдында сөйлеуге дағдыландырады;

Жетінші - қатысымдық қатынасты, яғни бағыттарды талдауды қажет етеді;

Сегізінші - оқыту процесін жоспарлауды ұйымдастырады [11].

Сондай-ақ, бұл технология шығармашылық ойлау дағдысын қалыптастырады. Шығармашылық ойлау - ойлаудың бейнесі болып табылады. Оның күшті жақтары оқушы жаңаны ойлап табуға төселеді. Демек, жаңа идеяларды ұсынады; жаңа перспективалық жоспар ұсынады; жаңа стандартты емес шешімдерді ұсынады.

Осы тұста, С.Фишер мен А.Барабаштың зерттеуінде шығармашылық ойлау XXI ғасырдағы ең маңызды дағдыларының бірі ретінде сипаттайды. Демек, шығармашылық ойлау білім алушылардың өзіндік рефлексиясы, тәуелсіз шешім қабылдау, қызығушылық пен мотивация, ойдан жаңа идея шығару тәрізді бөліктерге бөліп қарастырады [14]. Іс жүзінде шығармашылыққа бағытталған әрекеттерді іске асыру ақыл-ой картасы арқылы жүзеге асырылады.

Ал, Х.Лин компьютердің қызметін атқаратын ақыл-ой картасын жасады. Оның жасаған картасын ғалымдар шедеврге теңеп бағасын берді. Ендеше, ғалым адамның миы мен компьютер арасында ұқсастық жасады [15]. Жалпы, ақыл-ой картасын жасау барысында мынадай сұрақтар негізге алынуы қажет: нақты орталық тұжырым бар ма? тұжырымды айқын көрсететін сурет бар ма? әр тармақта сөз бар ма? әр түрлі түстер қолданылған ба? сурет тартымды ма? Олай болса, осы сұрақтардың төңірегінде талданатын тақырыпты нақты анықтап, парақтың орталығын таңдаймыз. Орталықтан негізгі тармақтар бөлініп шығады, біріншісі - тәсіл болуы мүмкін, екіншісі - дереккөздер болуы мүмкін; үшіншісі - дәлелдеме, пікір, факторлар болуы мүмкін; төртіншісі - бағалау әдістері; бесіншісі - нәтиже, ұсыныс берілу мүмкін. Осылайша әр бағыттың атауын тақырыптың идеясына сәйкес ауыстырып, жүйелеуге болады. Бұл бағыттағы жұмыстар оқушының ойлау дағдысын қалыптастыратыны сөзсіз деп білеміз.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеуге З.Космодемьянсая атындағы №23 мектеп-лицейінің 4 «В» сыныбының 28 оқушысы (бақылау сыныбы), «Г» сыныбының 30 оқушысы (тәжірибелік сынып) қатысты. Оқушыларға арнайы әзірленген авторлық

тапсырма ұсынылып, олардың ойлау дағдысының деңгейі анықталды. Авторлық тапсырманың мақсаты: бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдысын зерттеу. Оқушыға мәтін беріледі, мәтіндегі ақпараттарды талдау, жинақтау, салыстыруға бағытталған арнайы тапсырмалар ұсынылған. Ойлау тәсілдерін анықтауға бағытталған тапсырмалардың орындау нәтижесі төмендегі кестеден көруге болады (кесте 2).

Кесте 2 - Ойлау дағдыларының деңгейі (анықтау кезеңі)

Бағалау/ деңгейлері	Бақылау сыныбы n=28			Тәжірибелік сынып n=30		
	жоғары	орта	төмен	жоғары	орта	төмен
Ойлау тәсілдері	7,2% (2)	39,3% (11)	53,5% (15)	10% (3)	30% (9)	60% (19)

Тапсырмаларды орындау нәтижесі төмендегі диаграммада берілген (сурет 1).

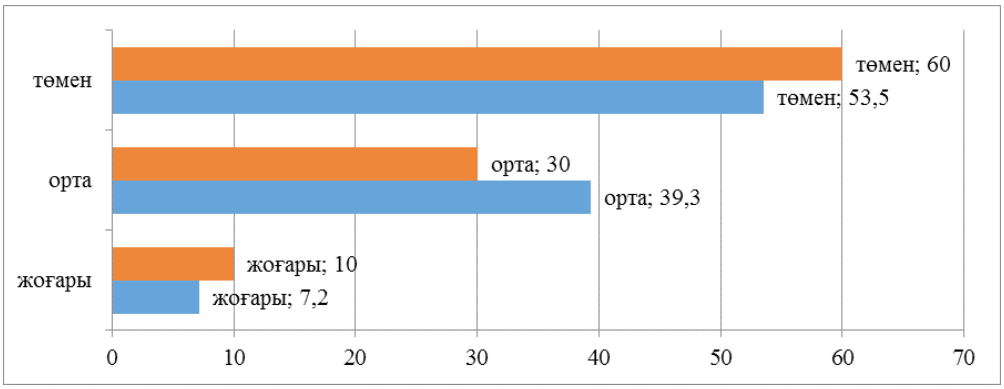

Сурет 1 - Ойлау дағдысының деңгейі (анықтау кезеңі)

Алынған нәтижелерді талдайтын болсақ, анықтау кезеңінде бақылау сыныбынан жоғарғы нәтижені 2 оқушы (7,2 пайызды), орташа нәтижені 11 оқушы (39,3 пайызды), төменгі нәтижені 15 оқушы (53,5 пайызды) көрсетті. Ал, тәжірибелік сыныптан жоғарғы нәтижені 3 оқушы (10 пайызды), орташа нәтижені (30 пайызды), төменгі нәтижені (60 пайызды) көрсетті. Ендеше, екі сыныптың арасында аса көп айырмашылық жоқ. Олай болса, нәтижені көріп отырғанымыздай бастауыш сынып оқушылардың ойлау дағдыларын қалыптастырудың қажеттілігі туындайды.

Ендеше, бұл бағытта біз тәжірибелік сыныптың оқушыларымен оқу процесінде «Mindmapping» технологиясын қолданатын боламыз.

Жалпы, бұл технология оқушының ойын жан-жақты дамытуға, ақпаратты еркін түрде талдауға, жаңа идеяларды ұсынуға, сыни тұрғыда ойлауға, стандартты емес шешімдерді табуға мүмкіндік беретінін тәжірибе барысында байқадық.

Біз 4 сыныптың III тоқсанының оқу процесінде бұл технологияның бірнеше түрлерін қолдандық. Мәселен: ассоциативті карта, ментальды карта, ақыл-ой картасы, білім картасы және т.б. Технология ойды ғана емес таным процесінің кез-келген түрін дамытуды қамтиды. Әсіресе күрделі материалдарды есте сақтауға ыңғайлы, сондай-ақ зейінді болуды қажет етеді. Қалыптастыру экспериментінде жүргізілген бірнеше тапсырмалардың түрлеріне тоқталып өтейік.

Мәселен, тәжірибе барысында оқушыға жазғы демалысты қалай өткізесің? деген сұрақтың төңірегінде ақыл-ой картасын құру тапсырмасы берілді. Әр тармақ танымдық, спорттық, саяхат және т.б. бағыттардан тұрады. Оқушылардың жасаған ақыл-ой карталарын салыстыру әдісін қолдану арқылы талдайтын боламыз. Бірі кейіпкердің жақсы жақтарын көре білсе, екіншісі ұнамсыз жақтарын сипаттай білді.

Екінші тапсырма ақыл-ой картасын құру арқылы өлең құрастыруға болады. Оқушыға бірнеше сөздерді ұсынамыз: гүл, махаббат, арман, жұмбақ, құм, күн, аспан, жапырақ, бұлт, ұйқы, пышақ және т.б. осы сөздердің біріне ақыл-ой картасын жаса деген тапсырма ұсынылды. Картаны жасауда біз барлық бетті пайдалану үшін мүмкіндігінше көп бағыттарын сызуымыз қажет. Әр түрлі түстерді, сөздерді, суреттерді таңдау арқылы оқушының қиялын да оятамыз. Осы кілт сөздерді қолдану арқылы оқушы өлең құрастырады. Ақыл-ой картасын құру кезінде әр түрлі түстерді қолданып, көңілді суреттер салу оқушы үшін қызықты болды.

Келесі тапсырмаға көшетін болсақ оқушыға ақпараттық мәтін ұсынылды, оқушы мәтіннің басты кейіпкерлеріне талдау жасайтын болады. Мәселен, ақыл-ой қартамыздың аты «Әліби», оның бірінші бағыты кейіпкердің сезімі бейнеленеді; екінші бағыты кейіпкердің ұнамды және ұнамсыз жақтары сипатталады; үшінші бағыты кейіпкердің қызығушылығы; төртінші бағыты кейіпкердің мінезінің бітістері көрсетіледі. Осылайша Әліби есімді басты кейіпкердің бойындағы қасиеттері толық талданады. Бұл технологияны оқу процесінде қолдану арқылы оқушының оқуға деген талпынысы да арта түсті десек қателеспейміз.

Тәжірибе барысында ақыл-ой карталарын әзірлеу техникасы оқушыларға зейін мен ақпаратты толық түсіну деңгейін арттыруға, ақпаратты есте сақтауға, өзін сенімді сезінуге мүмкіндік бергендігін

көрсетеді. Жалпы, ақыл-ой картасы - бұл ойлау процесінің көрінісі. Яғни, мидың қалай жұмыс істейтінін көрсетеді. Бұл картаны құру барысында оқушы неге? қалай? қашан? қайда? деген сұрақтарды негізге ала отырып, білімнің шыңына жетуге талпынады.

Тұжырымдай келе, қалыптастырушы экспериментте жүргізілген жұмыстардан кейін біз анықтау экспериментінде ұсынылған тапсырманы оқушыларға қайта ұсынып, бақылау және тәжірибелік сыныбының экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі салыстырмалы талдауы төмендегідей нәтижені көрсетті (кесте 3).

Кесте 3 - Ойлау дағдыларының деңгейі (бақылау кезеңі)

Бағалау деңгейлері	Бақылау сыныбы		Тәжірибелік сынып	
	Экспер.дейін n=28	Экспер.кейін n=28	Экспер.дейін n=30	Экспер. кейін n=30
1	2	3	4	5
жоғары	7,2% (2)	10,7% (3)	10% (5)	23,3% (7)
орта	39,3% (11)	46,4% (13)	30% (12)	53,3% (16)
төмен	53,5% (15)	42,9% (12)	60% (19)	23,4% (7)

Нәтижелер диаграмма түрде төменде көрсетілген

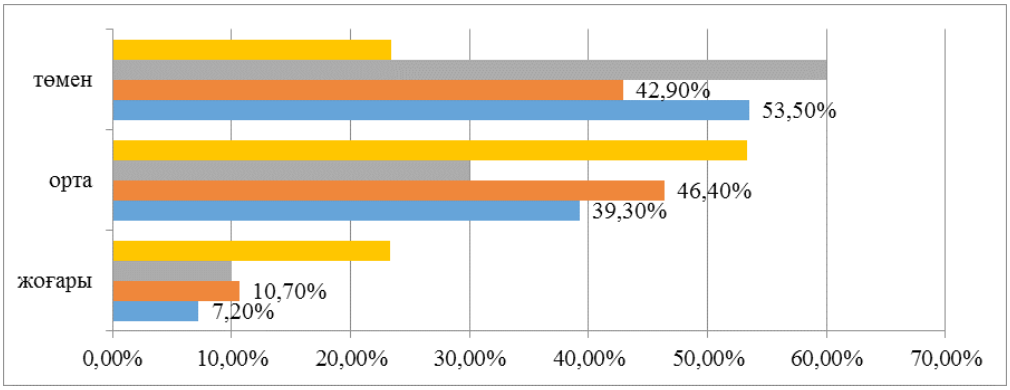

Сурет 2 - Ойлау дағдыларының деңгейі (бақылау кезеңі)

Суретте көріп отырғанымыздай тәжірибелік сыныптың жоғары және орта деңгейлерінің пайыздық көрсеткіші едәуір артқандығын, ал төменгі деңгейдің пайыздық көрсеткіші төмендегенін байқауға болады. Яғни, тәжірибелік сыныпта жоғары нәтижеге 7 оқушыға, орташа нәтижеге 16

оқушыға дейін артқанын, төменгі нәтижеге 7 оқушыға дейін азайғанын байқаймыз. Ал, бақылау сыныбының пайыздық көрсеткішінің жоғары деңгейі - 10,7 пайызға және орта деңгейі 46,4 пайызға артып, төменгі деңгейі 42,9 пайызға дейін азайған. Ендеше, оқу процесінде бұл «mindmapping» технологиясының түрлерін бастауыш сынып оқушыларының ойлау дағдыларын қалыптастыруда қолданудың тиімділігі дәлелденді деуге негіз бар. Себебі, оқушылардың ойлау дағдылары ақыл-ой картасының негізінде қалыптасты.

Қорытынды

Қорыта келе, зерттеуіміздің өзектілігін айқындау мақсатында білім беру стандарты мен «Педагог» кәсіптік стандартында қарастырылған сыни ойлау, шығармашылық ойлау, позитивті ойлау дағдылары мен жаңа инновациялық идеяларды құруға бағытталған процесстер талданып, бұл процесті жүзеге асыруда ойлауды дамытатын «Mindmapping» технологиясының маңыздылығы айқындалды. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ойы мен ойлау дағдысын қалыптастыру мәселесін зерттеген отандық ғалымдар мен шетелдік психолог, ментор, ғалымдардың еңбектеріне, ғалымдардың ақыл-ой картасына берген анықтамаларына контент-талдау жүргізілді. Ақыл-ой картасын құруда Т.Бьюзеннің ұсынған ережелері, күшті жақтары және тиімді сұрақтары нақтыланды. Оқу процесінде «Mindmapping» технологиясының маңыздылығын айқындау мақсатында 4 сынып оқушыларымен тәжірибелік-эксперимент жұмыстары жүргізілді. Демек, эксперименттік-тәжірибелік жұмыстың бақылау кезеңінде алынған нәтижелер көрсеткендей, ақыл-ой карталарын жасау арқылы ойлау деңгейлерін тексеру тапсырмаларында басымдық танытатын тәжірибелік сыныбының дамуына біз ұсынған тапсырмалардың тиімділігі дәлелденді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. – Кіру режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33108467 [Қаралған күні 14.05.2023]

[2] «Педагог» кәсіптік стандарты 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы. – – Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149 [Қаралған күні 14.05.2023]

[3] Жапбаров А., Онтуганова Ш.Ш. Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру // Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің Хабаршысы. – Алматы, 2021. – №2(86). – Б. 31-41.

[4] Рахымбек Д. Оқушылардың логика-методологиялық білімдерін жетілдіру. – Алматы, 1998. - 255 б.

[5] Есназар А.Ж. Пәнаралық байланыста бастауыш сынып оқушыларының ойлау мен сөйлеу дағдыларын қалыптастыру: филос. док. (PhD) ... дис. – Алматы, 2022. – 151 б.

[6] Искакова Л.М. Сыни ойлау негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зияткерлігін дамыту: филос. док. ғыл. ... дис. – Алматы, 2022. – 195 б.

[7] Онтуганова Ш. Логикалық амал-тәсілдер арқылы бастауыш мектеп оқушыларының ойы мен тілін дамыта оқыту: филос. док. (PhD) ... дис. – Алматы, 2023. – 207 б.

[8] Зак З.А. Интеллектика. 1-3 класс. Рабочая тетрадь для развития мыслительных возможностей. - Москва, 2007. - 100 с.

[9] Халперн Д. Психология критического мышления. Питер, 2000. – 512 с.

[10] Туреханова Г.Б., Абдрахманова Н.К. Тиімді сұрақтар арқылы оқушылардың ойлау қабілеттерін дамыту. – Астана, 2016. – 44 б.

[11] Тони Бьюзен. Интеллект-карты. Полное руководство по мощному инструменту мышления: Манн, Иванов и Фербер. - Москва, 2019. - 113 с.

[12] The Use of Mind Mapping Technique in Descriptive Writing Among Primary School Students. - 2023. - №13 (4), pp. 321-238

[13] Dalamagas, T., Farmakakis, T., Maragkakis, M. et al. FreePub: Collecting and Organizing Scienti*c Material Using Mindmaps. - Nat Prec, 2010. Access mode: URL: https://doi.org/10.1038/npre.2010.5432.1 [Date of access: 16.07.2023].

[14] Fischer, S., Barabasch, A. Conceptualizations and implementation of creativity in higher vocational teacher education – a qualitative study of lecturers // Empirical Res Voc Ed Train. 2023. - №15, pp. 2-16. Access mode: URL: https://doi.org/10.1186/s40461-023-00144-y [Date of access: 16.07.2023].

[15] Haakon F., Honray L. Honray Lin The Untapped Promise of Digital Mind Maps // CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. - Texas, 2012. - pp. 285-297

REFERENCES

[1] Mektepke deiıngı tärbie men oqytudyñ, bastauyş, negızgı orta, jalpy orta, tehnikalyq jäne käsıptık, orta bılımnen keiıngı bılım berudıñ memlekettık jalpyğa mındettı standarty 2022 jylğy 3 tamyzdağy № 348 būiryğy (State mandatory standard of preschool education and training, primary, basic secondary, general secondary, technical and professional, post-secondary education Order No. 348 of August 3, 2022.). - Kirw rejïmi: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33108467 [Qaralğan küni 14.05.2023] [in Kaz.]

[2] «Pedagog» käsıptık standarty 2022 jylğy 15 jeltoqsandağy № 500 būiryğy (Professional standard "teacher" Order No. 500 dated December 15, 2022.). Kirw rejïmi: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149 [Qaralğan küni 14.05.2023] [in Kaz.]

[3] Japbarov A., Ontuganova Ş.Ş. Bastauyş synyp oquşylarynyñ logikalyq oilau dağdylaryn qalyptastyru (Formation of logical thinking skills in primary school students) //Qazaq ūlttyq qyzdar pedagogikalyq universitetınıñ Habarşysy. – Almaty, 2021. – №2(86). – B. 31-41[in Kaz.]

[4] Rahymbek D. Oquşylardyñ logika-metodologialyq bılımderın jetıldıru (Improving students ' logical and methodological knowledge) – Almaty, 1998. - 255 b. [in Kaz.]

[5] Esnazar A.J. Pänaralyq bailanysta bastauyş synyp oquşylarynyñ oilau men söileu dağdylaryn qalyptastyru (Formation of thinking and speech skills of Primary School students in interdisciplinary communication): filos. dok. (PhD) ... dis. – Almaty, 2022. – 151 b. [in Kaz.]

[6] İskakova L.M. Syni oilau negızında bolaşaq bastauyş synyp mūğalımderınıñ ziatkerlıgın damytu (Development of the intelligence of future primary school teachers on the basis of critical thinking): filos. dok. ğyl. ... dis. – Almaty, 2022. – 195 b. [in Kaz.]

[7] Ontuganova Ş. Logikalyq amal-täsılder arqyly bastauyş mektep oquşylarynyñ oiy men tılın damyta oqytu (Developing the thought and language of Primary School students through logical methods): filos. dok. (PhD)...dis. – Almaty, 2023. – 207 b. [in Kaz.]

[8] Zak Z.A.İntelektika. 1-3 klas. Rabochaia teträd dlä razvitia myslitelnyh vozmojnostei (Intelligence. Grade 1-3. Workbook for the development of mental capabilities) - Moskva, 2007. - 100 s. [in Rus.]

[9] Halpern D.Psihologia kriticheskogo myşlenia (Psychology of critical thinking) -Piter, 2000. – 512 s. [in Rus.]

[10] Turehanova G.B., Abdrahmanova N.K. Tıımdı sūraqtar arqyly oquşylardyñ oilau qabıletterın damytu (Develop students ' thinking through effective questions) – Astana, 2016. – 44 b. [in Kaz.]

[11] Toni Büzen. İntelekt-karty Polnoe rukovodstvo po moşnomu instrumentu myşlenia (Intelligence cards. A Complete Guide to a Powerful Thinking Tool): Mann, İvanov i Ferber. - Moskva, 2019. - 113 s. [in Rus.]

[12] The Use of Mind Mapping Technique in Descriptive Writing Among Primary School Students. - 2023. - №13 (4), pp. 321-238

[13] Dalamagas, T., Farmakakis, T., Maragkakis, M.et al.FreePub: Collecting and Organizing Scienti*c Material Using Mindmaps. - Nat Prec, 2010. Access mode: URL: https://doi.org/10.1038/npre.2010.5432.1 [Date of access: 16.07.2023].

[14] Fischer, S., Barabasch, A. Conceptualizations and implementation of creativity in higher vocational teacher education – a qualitative study of lecturers //Empirical Res Voc Ed Train. 2023. - №15, pp. 2-16. Access

mode: URL: https://doi.org/10.1186/s40461-023-00144-y [Date of access: 16.07.2023].

[15] Haakon F., Honray L. Honray Lin The Untapped Promise of Digital Mind Maps //CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. - Texas, 2012. - pp. 285-297

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИИ «MINDMAPPING»

Альмуханбет Ш.Б.[1] * Есназар А.Ж.[2], Молдабек К.[3]
[1]докторант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан
e-mail: asholpan@mail.ru
*[2] PhD, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан
e-mail: asel.esnazar@mail.ru
[3]д.п.н., профессор, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан
e-mail: moldabek@gmail.com

Аннотация. В целях определения актуальности нашего исследования проанализированы навыки критического мышления, творческого мышления и процессы, направленные на создание новых инновационных идей, предусмотренных государственным общеобязательным стандартом начального образования и профессиональным стандартом «Педагог». Проблема формирования умственных и мыслительных навыков младших школьников в образовательном процессе является актуальной. Ведь навыки творческого мышления, критического мышления, позитивного мышления, выраженные в образовательном стандарте, позволяют гармонично развиваться личности младшего школьника. В этой связи цель статьи - рассмотреть важность технологии «Mindmapping», которая развивает мышление при реализации системы образования. Для достижения этой цели рассмотрены типы технологий «Mindmapping»: интеллектуальная карта, менальная карта, карты знаний, которые позволяют полностью дифференцировать информацию, строить планы, разрабатывать проекты, предлагать новые идеи. В статье рассматривается технология «Mindmapping» - аналитический инструмент, развивающий мышление. Авторы статьи провели контент-анализ работ отечественных ученых и зарубежных ученых-психологов, которые рассматривали проблему исследования, их определения «ментальной карты». За основу были взяты положения, эффективные моменты и конкретные вопросы, предложенные Т.Бьюзеном при составлении ментальной карты. В целях определения значимости технологии «Mindmapping» в учебном процессе

была проведена опытно-экспериментальная работа с 58 учащимися 4 класса школы-лицея №23 им. З.Космодемьянсая, проанализированы сравнительные результаты констатирующего и контрольного этапов эксперимента. Также было предложено несколько заданий, основанных на построении ментальной карты, проведенной на формирующем этапе. Результаты, полученные в результате исследования на контрольном этапе опытно-экспериментальной работы, доказали эффективность заданий, направленных на построение ментальных карт в формировании навыков мышления младших школьников.

Ключевые слова: технология Mindmapping, мышление, ментальная карта, творческое мышление, память, анализ информации, новая идея, ассоциация, эксперимент, начальная школа

FORMATION OF THINKING SKILLS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN WITH THE HELP OF "MINDMAPPING" TECHNOLOGY

Almukhanbet Sh.B [1], *Yesnazar A.[2], Moldabek K.[3]
[1]doctoral student, South Kazakhstan state pedagogical university,
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: asholpan@mail.ru
*[2]PhD, South Kazakhstan state pedagogical university,
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: asel.esnazar@mail.ru
[3]d.p.s., professor, South Kazakhstan state pedagogical university,
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: moldabek@gmail.com

Abstract. In order to determine the relevance of our research, the skills of critical thinking, creative thinking and processes aimed at creating new innovative ideas provided for by the state mandatory standard of primary education and the professional standard "Teacher" are analyzed. The problem of formation of mental and thinking skills of younger schoolchildren in the educational process is relevant. After all, the skills of creative thinking, critical thinking, positive thinking, expressed in the educational standard, allow the younger student's personality to develop harmoniously. In this regard, the purpose of the article is to consider the importance of the "Mindmapping" technology, which develops thinking in the implementation of the education system. To achieve this goal, the types of "Mindmapping" technologies are considered: an intellectual map, a mental map, knowledge maps that allow you to fully differentiate information, make plans, develop projects, and offer new ideas. The article discusses the technology of "Mindmapping" - an analytical tool that develops thinking. The authors of the article conducted a content analysis of the works of domestic scientists and foreign scientists-

psychologists who considered the problem of research, their definition of the "mental map". The provisions, effective points and specific questions proposed by T. Buzen when drawing up the mental map were taken as a basis. In order to determine the importance of the "Mindmapping" technology in the educational process, experimental work was carried out with 58 students of the 4th grade of the Lyceum No. 23 named after him. Z.The comparative results of the ascertaining and control stages of the experiment are analyzed. Several tasks based on the construction of a mental map carried out at the formative stage were also proposed. The results obtained as a result of the study at the control stage of experimental work proved the effectiveness of tasks aimed at building mental maps in the formation of thinking skills of younger schoolchildren.

Key words: Mindmapping technology, thinking, mental map, creative thinking, memory, information analysis, new idea, association, experiment, elementary school

Статья поступила 30.10.2023

ӘОЖ 378.18
ҒТАХР 14.25.09
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.024

«ДҮНИЕТАНУ» ПӘНІ БОЙЫНША ОҚУ ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Каирова А.Т.[1], Туребаева К.Ж.[2], Ольховая Т.А.[3]
*[1]докторант, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:kairova.akerke@mail.ru
[2]п.ғ.д., профессор, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
e-mail:turebaeva_kj@mail.ru
[3]п.ғ.д., профессор, Орынбор мемлекеттік университеті, Орынбор, Ресей
e-mail: tatjana.olhovaja@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының патриоттық мәдениетін қалыптастыруда « патриоттық мәдениет » ұғымына философиялық талдау жасау арқылы зерттеу міндеттері бойынша ғалымдардың еңбектеріне сүйеніп, адам және қоғам үшін маңызды құндылықтар жүйесі туралы баяндалған.

Оқу әрекетін ұйымдастыруда патриоттық мәдениетті қалыптастыруға мәдени құндылықтар жүйесі түрткі бола алады. Мәдениет «адам әлемін» сипаттайды, құндылықтар мен нормаларды, нанымдар мен рәсімдерді, білім мен дағдыларды, әдет-ғұрыптарды, тіл мен өнерді қамтиды және білім беру жүйесінде де алатын орны ерекше болғандықтан тұлға бойында құндылықтар жүйесін қалыптастыру ұстаздың абыройлы міндеті.

Қазақ халқының мәдениетіне тән құндылықтарды жандандыру, еліміздегі әртүрлі ұлттарды біріктіре отырып, шоғырландырушы рөл атқара алатын құндылықтар жүйесін қалыптастыру үшін оқу процесін ұйымдастыру тәсілдемесінде, оқу әрекетін белгілі бір құндылықтар тұрғысынан ұйымдастыру және жүзеге асыру арқылы нәтижелерге қол жеткізуге болады. Ғылыми әдебиеттерге шолу жасау арқылы патриотизм мен мәдениет құрылымдарының детерминизмі, патриоттық мәдениеттің құрылымында когнитивті, құндылық және эмоционалды компоненттерін анықтап, зерттеу барысында оқушылардың патриоттық мәдениетінің құрылымы жүйелі тұлғалық құндылық ретінде анықтаған.

Бастауыш сынып оқушыларының патриоттық мәдениетін қалыптастырудағы маңызды міндеті - әрбір адам өзінің патриоттық міндетін түсінуі және тұлғаның қоғамға, халыққа, Отанға деген адалдық пен сүйіспеншіліктің жоғары деңгейі патриотизмді нығайтуда адамның рухани мәдениетін дамыту мен тәрбиелеу арқылы әр адамның бойында рухани әлемінен орын алатын патриоттық мәдениет қалыптасу керек. Осыған орай, ғалымдадың пікіріне сүйене отрып, оқушылардың патриоттық мәдениетін өзара байланыста және дамуда болатын компоненттерді қамтитын құрылымы бар жүйелі тұлғалық құндылық ретінде қарастырған.

Тірек сөздер: модернизация, құндылық, патриотизм, мәдениет, патриоттық мәдениет, детерминизм принципі, аксиология, бастауыш сынып оқушылары

Кіріспе және негізгі ережелер

Қазіргі қоғамда болып жатқан модернизация үдерісі жаңа үдерістердің қалыптасуына септігін тигізіп жатыр, кезінде қалыптасқан кеңестік дәуірдің ыдырауынан кейін елдің әлеуметтік-мәдени өмірінің барлық салаларында қуатты өзгерістер бір жағынан, маргиналдану - адамды мәдениеттің түбірлік негіздерінен алшақтату, екінші жағынан - ұлттық патриоттық фонында қандай да бір ұлт оқшауланған кезде, ұлттық мәдениеттің құндылық-нормативтік модельдерінің айқын теңгерімсіздігі болған кезде өзін-өзі сәйкестендіру, құндылықты қайта бағдарлау жағдайында, нәтижесінде мүлдем басқа құндылық бағдарлары мен дүниетанымдық көзқарастары бар жастардың жаңа тобы өсті.

Зерттеушілер арасында осы жаңа көзқарастарды анықтауда сараптамалық бағалаудың бірлігі болмаса да (кейбіреулер жоғары мәдени және рухани құндылықтарға деген қажеттіліктің жоқтығын, мәдениет туралы білімге құлдырауын, тарихқа, ұлттық дәстүрлерге немқұрайлы қарауды айтады), ал басқалары қазіргі заманғы әлеуметтік - мәдени өмірдің әртүрлі аспектілері, мінез – құлық стереотиптерінің өзгеруіне де әкеледі деп есептейді[1]. Осыған байланысты біздің мәдениетімізге тән құндылықтарды жандандыруға негіз бола отырып, әртүрлі ұрпақтарды біріктіре отырып, шоғырландырушы рөл атқара алатын құндылықтарды қалыптастыру қажеттілігі туындайды.

Материалдар мен әдістер

Бастауыш сынып оқушыларының патриоттық мәдениетін қалыптастыру құрылымын жасақтауда басатуыш сынып бойынша «Дүниетану» пәніен оқу бағдарламасын және білім беруді дамыту тұжырымдаларын негізге ала отырып, педагогикалық, психологиялық, философиялық әдебиеттерге шолу жасап, саралауды жөн көрдік. Бастауыш мектеп оқушыларының патриоттық мәдениетін қалыптастыруға оқу процесінде имитацияланған немесе нақты жағдайларда жасалған патриоттық бағыттағы әрекеттердің моральдық принципін ашатын, рефлексияға қабілетті болатындай оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыру ықпал етеді және рефлексияның өзі мектеп оқушыларының патриоттық мәдениетінің құрамдас бөлігінің мазмұнын құрайтын құндылықтар туралы білім негізінде жүзеге асырылады[2]. Осыған орай, біздің зерттеуіміздегі өзекті мәселелердің бірі – жас ұрпақтың патриоттық мәдениетін қалыптастырудың құрылымын анықтау барысында зерттеу әдістері бойынша, қойылған міндеттерді шешу және қорытынды болжамдарды тексеру үшін сәйкес келетін қосымша зерттеу әдістерінің кешені қолданылды: философиялық, этикалық, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау.

Нәтижелер мен талқылау

Адамзат қоғамдастығының мәдениеті, қалыптасуы, негізгі қырлары туралы білімі уақыт талабына сай дамуы оның деңгейіне байланысты, осыған орай білім беру саласының функциялары пән саласы бойынша білімді саналы түрде меңгерту үшін әдістемелік әлеуетті нығайтуға бағытталған. Бастауыш сынып бойынша «Дүниетану» пәніен оқу бағдарламасының мазмұнында нақты пән бойынша оқу мақсаттарына сай білім, білік, дағдыларын қалыптастыру, тұлғаның жеке қасиеттерін дамыту, пәнді оқыту барысында қоршаған ортаға, қоғамға жауапкершілігін арттыру үшін құндылықтардың маңыздылығы туралы түсінік берілген, яғни біз өз зерттеуімізде осы құндылық негізінде бастауыш сынып оқушысының «патриоттық мәдениет (құндылық)» қалыптастырудың бағыттарын қарастырамыз.

Бастауыш сыныптағы «Дүниетану» пәнін оқытудағы құндылықтық – бағдарлық тәсілдемедесінде берілген анықтамада құндылықтардың мәні адамдық қасиеттерге, мінез – құлық ережелеріне, қоғамда сәтті әрекет ету үшін қажет нормаларды игеруге және тұлғаны уәждеудің маңызды факторы ретінде сипатаған[3]. Пәннің оқыту мақсатында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды тұлға бойында қалыптастыруды қарастырған. Демек, біздің зерттеуімдегі құндылық негізінде қарастырып отырған «патриоттық мәдениет» әлеуметтік іс-әрекет мәдениетінің бөлігі болып көрінеді, оның ерекше түрі, оны қоғамды қорғау саласындағы адамдардың өзара әрекеттесу тәсілі ретінде қарастыруға болады. Осы орайда «патриоттық мәдениет» ұғымының мәнін зерттеген С. Н. Филипченконың көзқарасы тұрғысынан, «патриотизмдегі мәдениет», ал екінші жағынан, «патриоттық мәдениетті (құндылықты)» білдіреді. С. Н. Филипченконың мәдениет пен патриотизмнің өзара байланысы туралы идеяларын түсіну «мәдениет» ұғымы «патриотизм» ұғымына қарағанда кеңірек және бай екенін көрсетеді. Патриотизм мәдениеттің элементі ретінде әрекет етеді. Философиялық тұрғыдан алғанда, мәдениет «формадан» басқа ештеңе емес, патриотизм – «мазмұн». «Мазмұн» философиялық категория ретінде, өзара байланысты құрамдас элементтер, қасиеттер мен процестер жүйесін көрсетеді [4]. Мәдениет пен патриотизм осылайша «диалектикалық өзара байланысты құбылыстар» болып табылады. «Патриотизмнің аксиологиялық сипаты оны мәдениеттің өзіндік құндылығы ретінде анықтайды. Сонымен бірге мәдени құндылықтар патриоттық сезімдерді қалыптастыруға түрткі болады», - дейді С. Н. Филипченко[5].

Біз, өз зерттеуімізде өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуде мәдениетті қарастырудың философиялық-тарихи, философиялық - антропологиялық тәсілдері маңызды рөл атқарады деп санаймыз, осы тәсілдер контекстінде мәдениет адамның интеллектуалды, адамгершілік, эстетикалық жетілуін білдіреді. Сонымен қатар, мәдениет адам табиғатын білдіруге көмектеседі, өзін, қоршаған әлем туралы түсінігін, оған деген көзқарасын білдіру үшін адам білімнің, өнердің, моральдық нормалардың, рәсімдердің, дәстүрлердің және адамдар өмірінің басқа да атрибуттарының бүкіл жиынтығын жасайды[6]. Ғалымдар әдебиетте мәдениеттің құндылық сияқты элементіне назар аударады, мәселен орыс философы, экзистенциалист Н.А. Бердяев: «Мәдениет пен мәдени құндылықтар, адамның шығармашылық әрекетімен жасалады, бұл адам - ғасырдың данышпандық табиғатын көрсетеді. Адам мәдениетке орасан зор сыйлықтар салды» – деп пікір білдірсе, С. Н. Филипченко мәдениеттің екі жағы бар: материалдық және құндылық – деп өз ойын тұжырымдаған. С. Н. Филипченконың пікіріне сүйене отырып, біз мәдени құндылықтарды идеал, үлгі, адамның тиісті іс - әрекетінің стандарты ретінде қарастырамыз. Мәдени құндылықтар белгілі бір жағдайда тиісті әрекет әдісін таңдауға

көмектесетін нақты нұсқаулық ретінде қызмет етеді, бұл құндылықтар іс - әрекеттің мотивтері түрінде болады және оның аясында адам жағдайды қабылдайды және белгілі бір жағдайда қалай шешім шығару керектігін таңдайды. Мәдени құндылықтар адам мен қоғам үшін маңызды, рухани, асқақ, адамгершілікті бейнелейді және тұлғаның құндылық бағдарын анықтайды. Мәдени құндылықтар оқушыларға болашақты жоспарлауға, мақсаттарды, бағдарларды анықтауға және үйлесімді дамыған, парасатты тұлғаларды қалыптастырудың бір жолы - мәдениет.

Жоғарыда келтірілген ғалымдардың «патиротизм», «мәдениет» ұғымдарын саралай келе, «мәдениет» және «патриотизм» диалектикалық өзара байланысты құбылыстар екеніне көз жеткіздік. «Патриоттық мәдениет» «мәдениет» және «патриотизм» ұғымдарының тоғысында орналасқан. Детерминизм принципіне сәйкес мәдениет пен патриотизм өзара байланысты, яғни философиялық және әдіснамалық заңдылықтарға сүйеніп нақтылай аламыз. Мәдениет - бұл өзара байланыс бар білім, құндылықтар, әрекеттер, әрекеттер жиынтығы. Білім адамның іс-әрекетін анықтайды, құндылықтар іс-әрекеттің мазмұнды жағын анықтайды, жеке тұлғаның белсенділігін тудыратын іс-әрекеттің мотивтері түрінде болады және құндылықтардың мазмұнына сәйкес келетін іс-әрекеттің бағытын анықтайды. Құндылықтар критерийі бойынша оқушылар болашақты – өз Отанын сүйетін, елдің жалпыұлттық мүдделерін қорғай алатын адамдар қоғамын жобалайды. Мәдениет пен патриотизм элементтерінің детерминизмі патриоттық мәдениеттің құрылымында когнитивті, құндылық және эмоционалды компоненттері түрінде көрінеді (сурет. 1).

Сурет 1 - Патриотизм мен мәдениет құрылымдарының детерминизмі

Біздің ойымызша, бірқатар философиялық мәселелерге байланысты патриоттық мәдениеттің құрылымы мен мәні туралы мәселе өзекті болып табылады. Біз патриоттық мәдениет феноменіне бет бұрдық, өйткені патриотизм қоғамдық сананың ерекше мазмұнын құрамайды, оны адамның ішкі мәдениетін қалыптастыру нәтижесінде патриоттық сезімін ояту, атап айтқанда мәдениетті сүйіспеншіліктің ең жоғары деңгейі ретінде қарастырып, жас ұрпақтың жеке қасиеттері, мінез – құлық стильдерін қалыптастыру және жүзеге асыру мақсатында оның маңыздылығына мән берілді. Осы орайда, отандық ғалым А.Айталының; « Қоғамдық сананың дамуының өз заңдылықтары бар, бүгіннен ертеңге өзгере салмайды, өткенді ұмыту мүмкін емес, сана ауыстыра салатын техникалық құрал емес , сондықтан жеке адам да, қоғам да, ғалымдар да басынан өткізеді» - деп тұжырымдаған. Бүгінгі жағдайда патриотизм - бұл қоғамдық сананың элементі ғана емес, ол дәуірдің рухани климатының квинтэссенциясы сияқты. Еліміздегі жаңартылған үдерістер патриоттық және құқықтық идеологияның өзара іс-қимылын қозғады. Қазіргі заманғы құқықтық сана патриоттық емес, әсіресе антипатриотикалық әрекеттер санын күрт азайтты[7]. Осы аталған мәселелерді ескеріп, зерттеудің өзектілігі – рухани-адамгершілік дамуының аса маңызды факторы болып табылатын жас ұрпақтың бойында құндылық негізінде «патриоттық мәдениетін» қалыптастыру.

«Патриоттық мәдениет» ұғымын зерделеу барысында біз бұл аз зерттелген мәселе екеніне көз жеткіздік және оны зарттеген ғалымдардың еңбектерін, мәселен; оқушылардың патриоттық мәдениетін қалыптастыруды Верещагина Н.И, ал болашақ педагогтардың, курсанттардың патриоттық мәдениетін қалыптастыру В. В. Сергеева, С. Н. Филипченко және әскери қызметкерлер - М. А. Мазур, В.А. Ружа қарастырған. Осы аталған ғалымдардың еңбектеріндегі патриоттық мәдениетті қалыптастырудың құрылымына жүгінсек олар «когнитивті, аффективті, мінез-құлық (конативті) компоненттерін» қарастырған. Зерттеу барысында оқушылардың патриоттық мәдениетінің құрылымы жүйелі тұлғалық құндылық ретінде анықтап, оның құрылымдық компоненттерінің мазмұны негіздеуді қолға алдық. Адам қоғами пенде болғандықтан оның сүйіспеншілігі өз халқына, еліне, Отанына да болу керек. Ендеше когнитивті компонент, яғни патриотизмнің компоненттері туралы ғалымдардың пікірлерін қарастыра отырып, оқушылардың патриоттық мәдениетінің құрылымына экстраполяциялануы мүмкін. Бұл, біріншіден, когнитивті компонент (білім жүйесін, патриотизм, Отан тарихы, ел қорғаушылары және т. б. туралы идеяларды қалыптастыру), екіншіден, аффективті (туған жерге, Отанға деген сүйіспеншілік, тарихы мен мәдениеті, өз халқының дәстүрлеріне және т. б. жағымды эмоционалды қатынасты қалыптастыру); үшіншіден, мінез-құлық (оқушылардың отбасының, мектептің, елінің игілігі үшін іс - әрекеттер, жасау қабілетін

дамыту, яғни патриоттық бағыттағы іс-шараларға белсенді және саналы түрде қатысу қажеттілігі) [8].

Патриотизмнің мінез-құлық компонентін көптеген зерттеушілер атап өтті, мәселен болашақ педагогтардың патриоттық мәдениетін зерттеген отандық ғалым В. В. Сергеева және Отан қорғаушылардың патриоттық мәдениетін зерттеуші ресейлік ғалымдар С. Н. Филипченко, М. А. Мазур, В.А. Ружа өз еңбектерінде, Отанның пайдасына нақты іс - әрекеттерді жүзеге асыру қажеттілігін қамтыса, оқушы өз міндеттерін адал атқара отырып, сыныптастарына, жолдастарына, қарттарына, ардагерлеріне көмектесіп, патриоттық бағыттағы түрлі іс-шараларға қатыса отырып, Отанға барынша пайда әкеле алады деп атап кеткен. Курсанттардың патриоттық мәдениетін зерттеуші ғалым ресейлік ғалым С. Н. Филипченко когнитивтік компонентті патриоттық парызы, мемлекеттік идеология, саясат, жалпыадамзаттық құндылықтар ретінде қарастырса, М.А.Мазур ұлтық мақтаныш, Отанға деген сүйіспеншілік, ар – намыс, парыз ретінде «Отан мен анттың, әскери борыштың адалдығы, ар-намыс, қадір-қасиет нормаларын сақтау, тарихи және мәдени мұраны құрметтеу- деп пікір білдірген[9]. Біз осы ғалымдардың пікіріне сүйене отрып, оқушылардың патриоттық мәдениетін өзара байланыста және дамуда болатын компоненттерді қамтитын құрылымы бар жүйелі тұлғалық құндылық ретінде қарастырдық, ол төмендегі сызба арқылы бейнеленген:

Сурет 2 - Бастауыш сынып оқушыларының патриоттық мәдениетінің құрылымы

Бастауыш сынып оқушыларын «Дүниетану» пәні бойынша оқу әрекетін ұйымдастыруда патриоттық мәдениеттің өзегі - құндылықтар

(борыш, қадір - қасиет, Отанға деген сүйіспеншілік, ар – намыс және т.б.) болып табылады, олар іс әрекеттің мотивтері түрінде бола отырып, сыныптың, мектептің, елдің игілігіне бағытталған, адамдардың қоғамдық мойындауы мен құрметін тудыратын іс - әрекеттерді және адам - патриотқа лайық әрекеттерді сипаттайды. Біз осы жеке білім берудің жеке компоненті ретінде эмоционалды компоненті бөліп көрсетпейтінімізді ескереміз. Бұл бастауыш сынып оқушыларының, Отан тарихы туралы білімдерін қалыптастыру кезінде де, құндылықтармен таныстыру кезінде де, іс - әрекеттер мен әрекеттерді жүзеге асыру кезінде де сезімдер бөлек орын алмайтындығымен түсіндіріледі, себебі сезімдер оқушының барлық іс-әрекеттеріне байланысты енеді[10].

Когнитивті компонент: Отан тарихы, батырлық, Отан қорғаушылар және олардың даңқтары, халықтардың дәстүрлері туралы білімді қалыптастырса, құндылық компоненті: мектеп оқушыларының патриоттық мәдениетінің құндылық компонентінің мазмұны адалдық, жақсылық, парыз, қадір - қасиет, Отанға деген сүйіспеншілік, жауапкершілік, патриоттық сезім, табиғат, ар - ождан, өзіне деген талапшылдық, құрмет, адалдық, ар-намыс сияқты құндылықтарды құрайды[11].

Біздің ойымызша, оқушылардың патриоттық мәдениетін қалыптастыру кезінде жауапкершілікке тәрбиелеу маңызды рөл атқарады. Жауапкершілік сезімі, әсіресе, сұрақ қоятын оқушының іс - әрекетін бағыттап, басшылыққа алуы керек: білім алушылар тәртіпті, нормаларды, ережелер мен талаптарды сақтай отырып, тапсырмаларды орындауда жауапкершілікке жатады. Тапсырманы орындау барысында мұғалім оқушыларға өз іс - әрекеттерін, рефлексияларын бақылауға, есеп беруге және не істеуге болатынын және не істемейтінін түсінуге көмектеседі. Оқу бағдарламасының мазмұнында да осы жауапкершілікті сезіну, өзін - өзі көрсету және өзін-өзі жүзеге асыру, әлеуметтік тану қажеттілігі және т.б. құндылықтарды қарастырған. Мектеп оқушыларының патриоттық мәдениетінің құндылық компонентінің мазмұнына біз мына: мектеп оқушыларының ұрпақтар сабақтастығын сақтауы, өз елінің өткеніне, дәстүрлеріне, мемлекеттік рәміздеріне, тарихи және мәдени мұраларына, ел қорғаушыларына құрмет көрсету, соғыс және еңбек ардагерлеріне құрмет көрсету, мерекелерге белсенді қатысу, жобаларда, акцияларда, патриоттық бағыттағы іс-шараларда тапсырмаларды орындау, қадір-қасиеті, айналасындағыларға қолдан келгенше көмек көрсету, ұжымға, қоғамға, елге игілік үшін өмірлік жағдайларда адамгершілік таңдауды жүзеге асыру, Отанға қызмет етуге, әскерде қызмет етуге дайындық тәрізді іс-әрекеттерді жүзеге асыруды қолға алдық.

Қорытынды

Біз өз зертеуімізді қорытындылай келе, патриоттық мәдениет - қоғамға, халыққа, Отанға деген адалдық пен сүйіспеншіліктің ең

жоғары деңгейі. Өскелең ұрпақты өз Отанының тарихына құрметпен қарау рухында тәрбиелеу жолдарының бірі - жеке тұлғаның әлеуметтік мәдениетінің бөлігі ретінде патриоттық мәдениетті қалыптастыру болып табылады, оның ішінде жалпы ұлттық рухани құндылықтарды қабылдау негізінде өзін елінің азаматы ретінде сезіну және моральдық құндылықтар, еліне деген сенім, патриоттық сезім мен азаматтық ынтымақтастықты дамыту болып табылады. «Дүниетану» пәнінің мақсатына сай оқу әрекетін ұйымдастыруда ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде «патриоттық мәдениет» әлеуметтік мәдениеттің бір бөлігі ретінде тарихи тәжірибе жинақтаған сайын дамиды және патриоттық сана мен адамдардың мінез-құлқының жаңа және дәстүрлі элементтерінің үйлесуіне негізделген жағдайда, дәл осы қасиет қоғамға жетістіктерді жинақтауға және қоршаған ортаның өзгеруіне бейімделу қабілетін жақсартуға мүмкіндік береді. Оқушылардың патриоттық мәдениетін қалыптастыру – ұлттық бірегейлікті сақтаудың, адамдарды негізгі құндылықтар негізінде біріктірудің тікелей жолы.

ӘДЕБИЕТ

[1] Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 - сыныптары үшін «Дүниетану» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы. Кіру режимі: URL: https://wku.edu.kz/images/usm/bastauysh/dynietanu.pdf .[Қаралған күні: 30.08.2023]

[2] Ғабитов Т. Мәдени - философиялық энциклопедия: энциклопедия . – Алматы, 2019. – 344 б.

[3] Филипченко С. Н. Формирование патриотической культуры студентов //Известия Саратовского университета. Сер. Философия. Психология. Педагогика – 2011. - № 11. – С. 106–109.

[4] Масалимова А. Культурная антропология: учебник. – Алматы, 2009. – 187 с.

[5] Арын Е. Орысша - қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика . – Павлодар, 2006. – 482 б.

[6] Сергеева В. В. Модель формирования патриотической культуры будущих педагогов и технология ее реализации в педагогическом вузе // Мир науки, культуры, образования – 2012. – № 6(37). – С. 262–265.

[7] Айталы А. Рухани жаңғыру – ұлттық құндылықтарға сүйіну, ұлтсыздыққа күйіну //Егемен Қазақстан, - 2019. - № 66. – 7 б.

[8] Ружа В. А. Патриотическая культура и ее измерения //Современные исследования социальных проблем – 2012. – № 6(14). – С. 72–74.

[9] Ефименко Н. А. Патриотическая культура как категория философско – культурологического знания //Культурная жизнь Юга России – 2011. – № 2(40). – С. 98–99

[10] Мазур В. А. Психолого-педагогический анализ сущности понятия «патриотическая культура». - Режим доступа: URL: https://www.elibrary.ru/contents.asp?id=33849403 [Дата обращения: 14.09.2023]

[11] Верещагина Н. И. Модель формирования патриотической культуры школьников. - Режим доступа: URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=30764279 [Дата обращения: 18.09.2023]

REFERENCES

[1] Bastauyş bılım beru deñgeiınıñ 1-4-synyptary üşın «Dünietanu» pänı boiynşa ülgılık oqu bağdarlamasy (Standard curriculum on the subject» World Studies « for grades 1-4 of the level of primary education). - Kiru rezhimi: URL: https://wku.edu.kz/images/usm/bastauysh/dynietanu.pdf [Qaralğan küni: 30.08.2023]. [in Kaz]

[2] Ğabitov T. Mädeni - filosofialyq ensiklopedia: ensiklopedia (Cultural and philosophical encyclopedia: encyclopedia). – Almaty, 2019.– 344 b. [in Kaz]

[3] Filipchenko S. N. Formirovanie patrioticheskoi kul'tury studentov) Formation of patriotic culture of students) //Izvestiya Saratovskogo universiteta. Ser. Filosofiya. Psikhologiya. Pedagogika– 2011. - № 11. – S. 106–109. [in Rus]

[4] Masalimova A. Kul'turnaya antropologiya: uchebnik (Cultural anthropology: textbook) – Almaty, 2009. – 187 s. [in Rus]

[5] Aryn E. Orysşa - qazaqşa tüsındırme sözdık: Pedagogika (Russian-Kazakh Explanatory Dictionary: pedagogy). – Pavlodar, 2006. – 482 b. [in Kaz]

[6] Sergeeva V. V. Model' formirovaniya patrioticheskoi kul'tury budushchikh pedagogov i tekhnologiya ee realizatsii v pedagogicheskom vuze (Model of formation of patriotic culture of future teachers and technology of implementation in the Pedagogical University) //Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya – 2012. – № 6(37). – S. 262–265. [in Rus]

[7] Aitaly A. Ruhani jañğyru – ūlttyq qūndylyqtarğa süiınu, ūltsyzdyqqa küiınu (Ruhani zhangyru-love for national values, sorrow for nationality) // Egemen Qazaqstan, - 2019. - № 66 – 7 b. [in Kaz]

[8] Ruzha V. A. Patrioticheskaya kul'tura i ee izmereniya (Patriotic culture and its dimensions) //Sovremennye issledovaniya sotsial'nykh problem. – 2012. – № 6(14). – S. 72–74. [in Rus]

[9] Efimenko N. A. Patrioticheskaya kul'tura kak kategoriya filosofsko – kul'turologicheskogo znaniya (Patriotic culture as a category of philosophical and culturological knowledge) //Kul'turnaya zhizn' Yuga Rossii– 2011. – № 2(40). – S. 98–99. [in Rus]

[10] Mazur V. A. Psikhologo-pedagogicheskii analiz sushchnosti ponyatiya «patrioticheskaya kul'tura» (Psychological and pedagogical analysis of the essence of the concept of "patriotic culture") – Rezhim dostupa: URL: https://www.elibrary.ru/contents.asp?id=33849403. [Data obrashcheniya: 14.09.2023] [in Rus]

[11] Vereshchagina N. I. Model' formirovaniya patrioticheskoi kul'tury shkol'nikov. (Model of formation of patriotic culture of schoolchildren). – Rezhim dostupa: URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=30764279 [Data obrashcheniya: 18.09.2023] [in Rus]

ФОРМИРОВАНИЕ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНИКОВ МЛАДШИХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ПРЕДМЕТУ «ПОЗНАНИЕ МИРА»

*Каирова А.Т. [1], Туребаева К.Ж.[2], Ольховая Т.А.[3]
*[1]докторант, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, Актобе, Казахстан
e-mail:kairova.akerke@mail.ru
[2]д.п.н., профессор, Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова, Актобе,Казахстан
e-mail:turebaeva_kj@mail.ru
[3]д.п.н., профессор, Оренбургский государственный университет, Оренбург, Россия
e-mail: tatjana.olhovaja@mail.ru

Аннотация. В данной статье, на основе работ ученых по исследовательским задачам, описывается система ценностей важных для человека и общества, путем проведения философского анализа понятия «патриотическая культура» в формировании патриотической культуры учащихся младших классов.

При организации образовательной деятельности система культурных ценностей может мотивировать формирование патриотической культуры. Культура описывает «человеческий мир», включает в себя ценности и нормы, верования и ритуалы, знания и умения, обычаи, язык и искусство, и поскольку она занимает особое место в системе образования, почетной обязанностью учителя является сформировать систему ценностей у человека.

Достичь результатов можно, организовав и реализовав образовательную деятельность с точки зрения определенных ценностей, чтобы возродить ценности, характерные для культуры казахского народа, которая может сыграть консолидирующую роль учитывая много национальность нашей страны. Путем обзора научной литературы выявлена детерминированность структур патриотизма и культуры,

когнитивного, ценностного и эмоционального компонентов структуры патриотической культуры, а также в ходе исследования определена структура патриотической культуры обучающихся как системной личностной ценности.

Важной задачей формирования патриотической культуры учащихся младших классов является дать каждому понять свой патриотический долг и показать, что человек обладает высоким уровнем лояльности и любви к обществу, людям, Родине. Для укрепления патриотизма необходимо формирование патриотической культуры, которая имеет место в духовном мире каждого человека через развитие и воспитание духовной культуры человека. В связи с этим, обасновываясь на мнениях различных ученых, мы рассматривали патриотическую культуру школьника, как системную личностную ценность, имеющую структуру, включающую в себя взаимосвязанные и развивающиеся компоненты.

Ключевые слова: модернизация, ценность, патриотизм, культура, патриотическая культура, принцип детерминизма, аксиология, учащиеся начальных классов

DEVELOPING THE PATRIOTIC CULTURE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE SUBJECT «KNOWLEDGE OF THE WORLD»

*Kairova A. T.[1], Turebaeva K. Zh.[2], Olkhovaya T. A.[3]
*[1]doctoral student, Aktobe Regional University named after K.Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan
e-mail:kairova.akerke@mail.ru
[2]d.p.s., professor, Aktobe Regional University named after K.Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan
e-mail:turebaeva_kj@mail.ru
[3]d.p.s., professor, Orenburg State University, Orenburg , Russia
e-mail: tatjana.olhovaja@mail.ru

Abstract. This article, based on the works of scientists on research tasks, describes a system of values important to man and society by conducting a philosophical analysis of the concept of "patriotic culture" in the formation of patriotic culture of elementary school students.

When organizing educational activities, the system of cultural values can motivate the formation of patriotic culture. Culture describes the "human world", includes values and norms, beliefs and rituals, knowledge and skills, customs, language and art, and since it occupies a special place in the education system, it is the teacher's honorable duty to form a system of values in a person.

It is possible to achieve results by organizing and implementing educational activities from the point of view of certain values in order to revive the values characteristic of the culture of the Kazakh people, which can play a

consolidating role given the many nationalities of our country. By reviewing the scientific literature, the determinism of the structures of patriotism and culture, cognitive, value and emotional components of the structure of patriotic culture was revealed, and the structure of the patriotic culture of students as a systemic personal value was determined during the study.

An important task of forming the patriotic culture of elementary school students is to make everyone understand their patriotic duty and show that a person has a high level of loyalty and love for society, people, and the Motherland. To strengthen patriotism, it is necessary to form a patriotic culture, which takes place in the spiritual world of each person through the development and upbringing of a person's spiritual culture. In this regard, basing on the opinions of various scientists, we considered the patriotic culture of the student as a systemic personal value having a structure that includes interrelated and developing components.

Key words: modernization, value, patriotism, culture, patriotic culture, the principle of determinism, axiology, primary school students

Статья поступила 03.10.2023

ӘОЖ 371.485
ҒТАХР 14.07.03
https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.025

ҮШТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

*Сансызбаева Д.Б.[1] , Әліпбек А.З.[2]
*[1]докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: dinnar-a@mail.ru
[2]п.ғ.к., доцент м.а. Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: alipbek_ardak@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақала үштілді білім беру жағдайында оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастырудың мәні мен мазмұны және мүмкіндіктері мен маңыздылығы жайындағы өзекті мәселеге арналады. Аталмыш мәселенің өзектілігін айқындау мақсатында үш тілді білім беру, құзыреттілік, мәдениетаралық құзыреттілік ұғымдарының зерттелу жай-күйіне педагогикалық-психологиялық, әлеуметтік тұрғыдан қарастырылған отандық және шетелдік ғалым-зерттеушілердің

еңбектеріне жан-жақты талдаулар жасай отырып, авторлар өздерінің жеке анықтамаларын келтірген.

Үш тілді білім беру тұжырымдамасы арқылы өскелең ұрпақты әмбебап, жаһандық құндылықтарға баулуға және әлемдік кеңістік пен көрші мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас және коммуникативті құзыреттіліктерді қалыптастыруға болатындығы туралы теориялық және әдістемелік талдаулар қарастырылған.

Мақала шеңберінде жалпы білім беретін мектептерде үштілді білім беруді мақсатты, жүйелі тұрғыдан ұйымдастыру арқылы оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруды практикамен ұштастырып, тәжірибелік жұмыстармен тығыз байланысты екендігі айтылады. Авторлар тәжірибе барысында тесттер, сауалнамалар, сұхбаттар, әңгімелесулер, оқушылардың сабақтардағы жұмысына тікелей мониторинг жасау, жазбаша жұмыстар және психологиялық жаттығулар мен әдістемелерді кеңінен қолданып және мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру жұмыстарының тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар жасаған.

Тірек сөздер: үштілді білім беру, оқушы, мәдениет, құзыреттілік, мәдениетаралық, қарым-қатынас, қалыптастыру, әдіс-тәсілдер

Негізгі ережелер

Зерттеу мақсатына байланысты үштілді білім беру жағдайында оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің мәні мен мазмұнын ашу үшін үш тілді білім беру, құзыреттілік, мәдениетаралық құзыреттілік ұғымдарын қарастыруды ұйғардық.

Үштілді білім беру мәселесі көптеген қазақстандық ғалым зерттеушілер еңбектерінде жан-жақты әр қырынан қарастырылуда. Мәселен,

- оқушыларға үш тілді білім беруді шетел тілі теориясы бойынша оқытудың теориялық және әдістемелік бағыттары С.С. Құнанбаева [1];
- үш тілді білім беру жүйесінің теориялық негіздері Б.А. Жетпісбаева [2];
- жалпы білім беретін мектептерде үш тілді білім берудің тиімділігін дамыту Д.Э. Гаипов [3], С.Ж. Берденова [4], А.Н. Жорабекова [5];
- жастардың коммуникативтік және мәдениетаралық құзыреттіліктерін көп тілді білім беру арқылы жетілдіру Э.Д. Сүлейменова [6], П.А.Құдабаева, К.М.Беркімбаев [7], Есимгалиева Т.М. [8];
- ЖОО-да болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру К.С.Құдайбергенова [9], Б.Т. Кенжебеков [10], О.К. Оразбаева [11], А.К. Аманова [12] және т.б.

Жоғарыда қарастырылған ғалым-педагогтардың еңбектеріндегі көзқарастарды басшылыққа ала отырып, зерттеу мақсатына сәйкес үш тілді білім беру ұғымын жүйелеп көрсетуді жөн көрдік. Мәселен,

- ЮНЕСКО-ның негізгі құжатында үш тілді білім беру – білім беруде әр халықтың өзіндік ұлттық ана тілі мен дүниежүзілік қолданыстағы халықаралық тілді пайдалану, үш тілділікті басқа халықтарға да қол жетімді болу құралы және мәдениетаралық коммуникативтік дағдылардың құрамдас бөлігі [13].

- үштілді білім беру – екі және одан да көп тілде сол халықтардың мәдениеті, көзқарасы, сана-сезімі мен салт-дәстүрі жайында білім беру [14].

- үштілді білім беру – белгілі бір мақсатқа сәйкес ұйымдастырылған үш тілді бағытта оқыту процесі. Сондай-ақ, жас ұрпақты жан-жақты жетілген көптілді тұлға ретінде қалыптастыруда бір мезгілде көптілді меңгеру туралы тілдік білім, ептілік пен дағды және тіл мен мәдениетке деген эмоционалды құндылықты қарым-қатынасты білдіреді [2].

- үш тілді білім беру – оқу-тәрбие жүйесінде білім алушыларға екі немесе одан да көп тілде білім беру процесі [15].

- үш тілді білім беру – үш және одан да көп тілді ортаны үйрету және меңгерту негізінде көптілді тұлғаны қалыптастыру процесі [16].

Жаһандану кеңістігіндегі үш тілді білім беру жағдайы мен даму өзгерістеріне талдау жасауда шетелдік ғалым Граймз өз еңбектерінде әлемдік тілдің 60 мыңға жуық түрінің бар екендігін қарастырады [17].

Сонымен қатар, Датчер, Таккердің еңбектерінде оқушыларға үш тілді білімді үйретдің мынадай маңызды міндеттері нақтыланады:

- үштілді үйретудің басты мақсаты – білім алушының сана-сезімін дамыту үшін өз ана тілін жан-жақты білуге, үйренуге мүмкіндіктер тудыру қажет;

- білім беру саласындағы соңғы талаптар мен сұраныстарына сай көп тілді беру бағдарламалары мен тұжырымдамаларын ата-аналар мен қоғамның өзара бірлікте қолдауы;

- мұғалімдер үштілді білу керек. Бұл мақсат – мұғалімнің өз тілінде, яғни ана тілінде және шет тілдерінде пәндерді жүргізу үшін тілдік құзыреттіліктің жоғары деңгейде дамыған болуын көрсетеді;

- мұғалімдердің тілдік құзыретілік деңгейін анықтайтын жоғары кәсіби білімі болуы шарт және оны ұдайы үздіксіз арттырып отыру қажет;

-мұғалімдер өзінің кәсіби педагогикалық іс-әрекетінде тілдік құзыреттілікке қатысты заманауи инновациялық бағдарламаларды жүйелі қолдану[18].

Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігіне сәйкес, құзыреттілік ұғымы құзыр сөзінің туындысы ретінде кез келген іс-әрекетті және тапсырманы орындаудағы қабілеттілік немесе бір нәрсені жасай алу қабілеттілігі деген мағынаны білдіреді [14].

Қазақ Ұлттық энциклопедясында: құзыреттілік – белгілі бір ұйымның заңды өкілдерінің нақты іс-әрекеттері, құқықтары мен мақсат-міндеттері жиынтығы деп қарастырылады [19].

Н.К. Кабардов, Е.В. Арцишевская еңбектерінде құзыреттілік ұғымының жеке тәсілдері қарастырылады. Белгілі ғалымдардың құзыреттілік, қабілет деген ұғымдарға берген түсініктемелеріне салыстыру әдістерін қолдана отырып, талдау жасалады. Сонымен қатар, зерттеуші ғалымдардың анықтамасына сәйкес, құзыреттілік – жеке адамның мінез-құлқының ерекшелігі, белсенділігі, іс-әрекеттің белгілі бір түрін білуге, үйренуге қажетті дағдылар жиынтығы және меңгеру мен үйретудің нәтижесі деп түсінік беріледі [20].

М.А. Холоднаяның еңбектерінде: құзыреттілік – нақты кәсіби іс-әрекет аймағында оңтайлы шешім шығаруға ықпал ететін арнайы ерекше салалық білім түрі болып табылады, деп анықталады [21].

Л.М. Митина, құзыреттілік дегенді жеке адамның өзін-өзі дамыту мақсатына сай бағытталған тәжірибесіне, қарым-қатынасына және тағы басқа іс-әрекетіне қажетті білім, білік, дағдылардың тәсілдері деп аныұтайды [22].

А.Ф. Присяжнаяның түсінігінде, құзыреттілік – нақты қызмет ететін саласы бойынша жеке адам қабілеттіліктерінің диффренциалды және интегративті қасиеттер жиынтығы болып табылады [23].

Ғалымдардың еңбектерінде мәдениетаралық құзыреттілік ұғымына да бірқатар анықтамалар беріледі:

- *Мәдениетаралық құзыреттілік – бұл* үйренушінің өзге халықтың мәдениетін толлеранттылықпен қарым-қатынас жасау қабіліттілігін қалыптастырады, шынайы түрде басқа халықтың мәдениетін түсінуі, қабылдауы, өмір салтындағы ережелер, дағдылар мен мінез-құлықтарын үйренуі. Осы арқылы әлемдік мәдениетті дұрыс түсініп, қабылдап қана қоймайды, өз халқының мәдениетін, тілін, дәстүрін дамытуға ықпал етеді (Костомаров В.Г.) [24].

- Мәдениетаралық құзыреттілік – жеке адамның жергілікті және өзге де халықтардың кәсіби және әлеуметтік салалық білімдері туралы оң көзқарастары, мәдени құндылықтары, өз халқының басқа халықтар арасындағы ұқсастықтары мен айырмашылықтарын айқындайтын тұлғаның этноәлеуметтік-мәдени негізделген интегративті сапасы [25].

- *Мәдениетаралық құзыреттілік* – әрбір елдің қалыптасқан өмір салты мен ұстанатын дәстүрлері, діни бағыттағы ілімімен қатар, сонымен бірге оның мәдениеті, өмір салты, мінез-құлқы туралы сөйлесе білуді де көздейді (Нурлыбекова А.Б.) [26].

- *Мәдениетаралық құзыреттілік* – жеке адамның мәдениетаралық қарым-қатынастарға деген дайындығы, біліктілігі, жергілікті және өзге де елдердің маңызды жақтарын білу (тіл, дәстүр, құндылықтар, өнер және мінез-құлық) коммуникативті қарым-қатынас қабілеттілігінде көрінетін, оңтайлы әртүрлі ұлттардың тұлғааралық өзара байланысын анықтайтын тұлғалық қасиеттері болып табылады (Карабаева А.А.) [27].

Жоғарыда қарастырылған ғалым-зерттеушілердің анықта-

маларының бәрін қолдауға болады, өйткені олар өздерінің зерттеу пәніне қарай негізделген. Біз де зерттеу пәнімізге қарай өз анықтамамызды береміз. Біздің пайымдауымызша, үштілді білім беру – жас өскіннің әлемдік білім аймағына еркін қатыса алатын, аймақтық және халықаралық ғылым мен білім тәжірибелерін игере алатын, жеке қызығушылықтары мен коммуникативті қабілеттері арқылы үш тілді білім, ептілік, дағдыларды дамытуды көздейтін көп мәдениетті тұлғаны қалыптастыру процесі.

Мәдениетаралық құзыреттілік – тұлғаның басқа ұлт өкілдерінің тілін, салт-дәстүрін, мәдениеті мен ұлттық құндылықтары туралы білім, ептілік және дағдылар жиынтығы. *Құзыреттілік* – тұлғаның нақты ғылыми салада белгілі бір әрекеттерді орындай алуда көрініс беретін білімі, біліктілігі мен дағдысы.

Кіріспе

Соңғы жылдары үштілді білім беру мәселесі еліміздің әлеуметтік-экономикалық әлеуетін нығайтудың және өркениетті елдер қатарына кірудің бірден-бір жолы болып табылады. Осыған байланысты үштілділік тұжырымдамасы – үздік дамыған елдер арасында тең құқықты, бәсекеге қабілетті Қазақстанның қалыптасуы мен дамуына бағытталған ұлттық идеологияның бір бөлігі болып табылады.

Оқушыларға үш тілді білім беру – жалпы білім беретін мектептерде оқу-тәрбие процесін мақсатты-бағытта ұйымдастырылды. Үштілді білім беру жағдайында оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру еліміздің жалпы білім беретін мектептерінде эксперименталдық тәжірибеден сынақтан өтті. Онда мынадай мәселелерге баса назар аударылды:

- дамушы өзін-өзі ұйымдастыратын жүйелерде көптілді оқытушы кадрларды даярлауға қатаң тәсілдерді қолдану;
- өңірлік жағдайларды ескере отырып, мемлекеттік білім беру кеңістігін дамытудың ұзақ мерзімді және орта мерзімді бағдарламаларына негізделген модель негізінде кадр саясатын болжау;
- білім беру практикасы мен кадр саясаты субъектілерінің қызметін интеграциялаудың ерекше шарттарын ескере отырып, республиканың үздіксіз және кәсіптік-педагогикалық білім беру жүйесінің қызметіндегі проблемаларды болжамды талдауға және нақты, жеке міндеттерді шешу жолдарын анықтауға және жасауға бағдарлану және т.б.[28].

Материалдар мен әдістер

Қазіргі таңда үштілді білім беру – уақыт талабы болып табылады. Үштілді білім беру арқылы өскелең ұрпақты әмбебап, жаһандық құндылықтарға баулуға, әлемдік кеңістік пен көрші мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас және коммуникативті құзыреттіліктерді қалыптастыруға болады. үш тілді білім беру – адамдар арасындағы келісім мен түсіністік

мәселесін шешуге көмектеседі. Еліміздің азаматтарын парасатты, жан-жақты жетілген тұлға ретінде қалыптастыру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны озық әлемдік ойлаумен ұштастыра отырып, терең, әрі жан-жақты білім беру қажет.

Мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруда басшылыққа алатын үш тілді білім беру принципі – оқушылардың мәдениетаралық қарым-қатынаста көп тілді білім, ептілік, дағдыны жүйелі игерту процесі.

Оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруда оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін оқыту әдістерінің бірі коммуникативті әдіс болып табылады. Коммуникативті әдіс, ең алдымен, сөйлеу мен тыңдауға бағытталған коммуникативті тәжірибені дамытуға бағытталған. Бұл әдіс арқылы оқушылардың тілді меңгерудегі және мәдениетаралық ынтымақтастықтағы мазасыздық жағдайдың алдын алуға бағытталған. Бұл әдістеменің мақсаты – ойын әдістері арқылы жағдаяттарды шешуге, бірлесіп жұмыс істеуге немесе жұптасуға бағытталады.

Ғалым-зерттеуші Е.И. Пассовтың еңбектерінде оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған қарым-қатынас әдісінің бірқатар ұстанымдарын анықтады:

- ауызша сөйлеу бағыты (сөздік құралдардың көмегімен жүзеге асатын қарым-қатынас);
- нақты іс-әрекеттік (коммуникативті және интерактивтік қарым-қатынастың көмегімен жүзеге асыру);
- жағдаяттық (оқу үдерісін рөлдік ұйымдастыру);
- инновациялық (қарым-қатынас пәнін, объектісін, субъектілерін және шарттарын және т. б. өзгерту);
- қарым-қатынастың жеке бағдары (оқушылардың, сыныптардың жеке мүдделерін есепке алу);
- модельдеу (зерттеу мақсатына сай елдің мәдениеті мен тілдік жүйесін модель түрінде ұсыну) [29].

Жұмыс барысында біз зерттеу мақсатына сәйкес, оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруға байланысты мәдениетарлық құзыреттіліктер тренингін жүргіздік. Бұл тренингтің мақсаты – қарым-қатынаста жеке адамның тұлғалық және кәсіби дамуындағы мәдениетаралық құзыреттіліктерін қалыптастыру әрқашанда өзекті болып табылады. Мәдениетаралық құзыреттілік мәселесі отандық және шетелдік ғалым-зерттеушілердің еңбектерінен орын алады. Мәдениетаралық құзыреттілік – жеке адам өмірінің барлық салаларында және әлеуметтік топтарда маңызды орынға ие. Адам мәдениетсіз, қарым-қатынассыз тұлғалық бағытта дами алмайды.

Мәдениетаралық құзыреттіліктің құрылымы қарым-қатынастың негізгі мазмұнын анықтайды. Мәселен, ақпарат беру, өзара әрекеттесу, бірін-бірі тану. Ақпаратты беру, тасымалдау – қарым-қатынастың

коммуникативті жағын, өзара белсенді әрекеттесу – қарым-қатынастың интерактивті жағын, бірін-бірі тану – қатынастың перцептивті жағын айқындайды. Мәдениетаралық қарым-қатынаста тұлғалардың бір-бірімен тығыз, қоян-қолтық араласуы, басқалар сізді түсінуі үшін өз ойларыңызды сауатты жеткізе білу өте маңызды.

Нәтижелер

Тренингтің мақсаты: оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру.

Міндеттері:

- мәдениетаралық қарым-қатынаста оқушылардың бойында сендіру дағдыларын қалыптастыру;
- мәдениетаралық қарым-қатынаста оқушылардың көзқарасын қорғайтын дәлелді мәліметтерді анықтау;
- мәдениетаралық қарым-қатынаста оқушылардың бір-бірімен ортақ тіл таба білу қабілетін дамыту;
- мәдениетаралық қарым-қатынаста тілдің анықтығы, мазмұны, ырғағының маңыздылығын атап өту;
- мәдениетаралық қарым-қатынаста тиімді тәсілдерін үйрету;
- басқа ұлттар мәдениетіндегі вербальды емес қарым-қатынастың құралдары мен белгілерін тану.

Қатысушыларға қойылатын талаптар:

- Тренинг мектеп оқушыларына арналған.
- Қатысушылар саны 10-16 адамнан аспау керек.
- Оқушылардың дайындық деңгейі – ыңғайлы аяқ киім.

Тәжірибелі-эксперимент жұмысының мақсаты – үштілді білім беру жағдайында оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру моделінің тиімділігін тексеруге бағытталды.

Тәжірибелі-эксперимент жұмысының анықтау кезеңінде оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігінің алғашқы деңгейі арнайы диагностикалық әдістер (тесттер, сауалнамалар, жалпы ақпарат және т.б.) арқылы тексерілді. *Диагностикалық кезеңінің негізгі мақсаты* – мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруға байланысты оқушылардың білімін, ептіліктері мен дағдыларын тексеруге бағытталды. Қазіргі педагогикалық экспериментте оқушылармен сұхбаттасу, сауалнамалар жүргізу, бағдарламалық құжаттық ақпаратты саралау және педагогикалық болжамды объективті және негізделген түрде тексеруге арналған зерттеу әдістері пайдаланылды. Мысал үшін бірнеше әдіске тоқтала кеттік. Мәселен:

Бір сөз арқылы түсіндіру жаттығуы (20 минут). Мақсаты: оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру процесіндегі сөздің мазмұны, анықтығы және дауыс ырғағының маңыздылығын

анықтау.

Қажетті құралдар: түрлі ұлт өкілдерінің вербальды емес қарым-қатынасын анықтайтын құралдар мен белгілері көрсетілген плакаттар мен ағаш тақтайшалар.

Жүртшылықтың назарын аудару жаттығуы (10 минут). Бұл жаттығудың мақсаты – тілдік емес коммуникациялық құралдарды тиімді пайдалану.

Коммуникацияның негізгі заңдары жаттығуы (20 минут). Бұл әдістеменің негізгі мақсаты – тілдік емес коммуникация, сыныптағы өзара пікірлесу, топтық қисынды ойлау дағдыларын дамыту.

Менің қарым-қатынасымдағы қиындықтар әдістемесі (20 минут). Бұл әдістеме коммуникативті қарым-қатынаста туындайтын қарама-қайшылықтар мен кедергілерді анықтауды көздейді.

Жабдық: ақ парақ, қарындаш.

Мәдениетаралық қарым-қатынаста бір-бірінің пікірін тыңдай білу әдістемесі (25 минут). Бұл әдістеменің мақсаты – оқушыларға жеке басындағы проблемалар және оның психикалық күйлерін төмендететін нәрселер туралы анық, әрі жан-жақты айту; оқушылардың тұлғалық қасиеттеріне нақты не көмек беретінін анықтау. Тыңдау және түсінудің әдіс-тәсілдерін нақтылау. Қорытындылау, ұсыныстар айту.

Талқылау

Практикалық жұмыстар барысында сыныптағы оқушыларға түрлі психологиялық әдістемелер қолданылды, оқушылар әдістемені қабылдау барысында өздерін еркін ұстауға тырысты. Алайда, сыныптағы бірқатар оқушылар коммуникативті қарым-қатынаста айтылған сөздеріне басқаларды иландыра алмай, мазасызданып тұрған тұстары байқалды. Бұл көріністер (қазақ тілді емес сыныптар) басқа тілді сыныптарда байқалды, өйткені мұнда бірнеше ұлт өкілдері оқитын еді. Бірқатар оқушылар өзге тілді мәдениет өкілдерімен сәлемдесудің, яғни хал-жағдай сұрасу мен тілектестік, жанашырлық сезіммен бөлісудің тілдік емес құралдарын толық меңгермегендігін көрсетті.

Жүргізілген практикалық әдістемелер сыныптағы оқушылардың тұлғааралық сенімділігін арттыруға, мәдениетаралық қарым-қатынасты маңызды жақтарын толық түсінуге ықпалын тигізеді деп есептейміз. Сонымен, практикалық жұмыстардың басты нәтижелері жеке бағдарланған тәсілмен мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру тәжірибесіне сүйене отырып, оқушылардың жеке қызығушылықтары мен тілді үйренуге алдын-ала дайындығын анықтау қажет екенін көрсетті. Бұл мәліметтер оқытушыға сынып құруда, оқу бағдарламасын анықтауда

көмектеседі.

Тәжірибелі-эксперимент жұмысы бағдарламасына сәйкес оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруды ұйымдастыруға байланысты әдістемелік нұсқаулар дайындалды. Сондай-ақ, оқушылардың ағылшын тілі бойынша өткізілетін өздік жұмысында заманауи технологияларды қолдану нысандары, әдістері мен қабылдағыштары іріктеліп, тәжірибеге енгізілді. Мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру бойынша білім, іскерлік пен дағдыларын айқындау мақсатында бірқатар әдістер (тестілеу; сауалнамалар, сұхбаттар, әңгімелесулер, оқушылардың сабақтардағы жұмысына тікелей мониторинг жасау, жазбаша жұмыстар) жүргізілді.

Тәжірибелі-эксперимент жұмысы анықтау, қалыптастыру, бақылау кезеңдеріне сәйкес ұйымдастырылды. Оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру бойынша тәжірибелі-эксперимент жұмыстарын жүргізу үшін материалдар дайындалды, құрылған жалпы білім беретін мектептерде семинарлар мен кездесулер ұйымдастырылды, онда эксперимент үшін пайдаланылатын оқу құралдарының мазмұны нақтыланды.

Қорытынды

Үштілді білім беру жағдайында оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастырудың мүмкіндіктері тақырыбында философиялық, әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық әдебиеттерді талдау мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

- үштілді білім беру мәселесі көптеген отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде зерттеу пәніне қарай жан-жақты қарастырылады;
- үштілді білім беру, мәдениетаралық құзыреттілік, құзыреттілік ұғымдарына жеке авторлық анықтамалар беріледі;
- мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудағы үштілділік қағидасының мәні – оқушыларға бір немесе одан да көп тілдерді үйрету арқылы олардың бойында мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруды көздейтіні жайлы баяндалады;
- тәжірибелі-эксперимент жұмысы барысында оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында қолданылған диагностикалау әдістері (тесттер, сауалнамалар, сұхбаттар, әңгімелесулер, оқушылардың сабақтардағы жұмысына тікелей мониторинг жасау, жазбаша жұмыстар) өзінің тиімділігін дәлелдейді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Құнанбаева С.С. Заманауи шет тілінен білім берудің теориясы мен тәжірибесі. – Алматы, 2010. -340 б.

[2] Жетпісбаева Б.А. Көптілдік білім берудің теоретикалық-әдістемелік негіздері. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2009.

[3] Гаипов Д.Э. Қазақ-түрік лицейлерінде ағылшын тілін оқытудың үлгісін жасау арқылы көптілді білім берудің ұтымдылығын арттыру: пед. ғыл.канд.13.00.01. – Астана, 2007.

[4] Берденова С.Ж. Формирование коммуникативной компетенции полиязычной личности учащихся 5 класса общеобразовательных школ Казахстана с русским языком обучения: дис. ... канд. пед.наук. 13.00.02. – Алматы, 2006.

[5] Жорабекова А.Н. Формирование профессиональных компетенций будущего учителя на основе полилингвального подхода: диссерт. PhD философия докт. – Туркестан, 2015.

[6] Сулейменова Э.Д. Языковые процессы и политика. – Алматы: Казахский университет, 2011. – 117 с.

[7] Құдабаева П.А., Беркимбаев К.М. Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы Podcast, Case Study, Framing технологиялары. Оқу-әдістемелік құралы. – Түркістан, 2017. – 82 б.

[8] Есимгалиева Т.М. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру: PhD философия докт. диссерт. – Алматы, 2022. – 194 б.

[9] Құдайбергенова К.С. Құзырлылық білім сапасының критерий: әдіснамасы және ғылыми теориялық негізі. Монография. – Алматы. 2008. – 328 б.

[10] Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед.ғыл.докт.... автореф.: 21.05.05. – Қарағанды: Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ, 2005. – 40 б.

[11] Оразбаева К.О. Жаһандану жағдайында болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: PhD философия докт. диссерт. – Алматы, 2016. – 40 б.

[12] Аманова А.К. Болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: PhD философия докт. диссерт. – Астана, 2017. -143 б.

[13] ЮНЕСКО-ның тұжырымдамасы. Образование в многоязычном мире: Установочный документ ЮНЕСКО. – Париж, 2003. – 38 с.

[14] Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2007. – 232 б.

[15] Садыкова А.Н. Уроки жесткой конкуренции: Юнион Консалтинг Групп, 2007.

REFERENCES

[1] Qunanbaeva S.S. Zamanawï şet tilinen bilim berwdiñ teorïyası men täjirïbesi (Theory and practice of modern foreign language education). – Almatı, 2010. -340 b. [in Kaz]

[2] Jetpisbaeva B.A. Köptildik bilim berwdiñ teoretïkalıq-ädistemelik negizderi (Theoretical and methodological foundations of multilingual education). – Qarağandı: QarMW baspası, 2009. [in Kaz]

[3] Gaïpov D.É. Qazaq-türik lïceylerinde ağılşın tilin oqıtwdıñ ülgisin jasaw arqılı köptildi bilim berwdiñ utımdılığın arttırw: ped.ğıl.kand.13.00.01 (Increasing the rationality of multilingual education by creating a model of teaching English in Kazakh-Turkish lyceums: ped.gil.kand.13.00.01.). – Astana, 2007. [in Kaz]

[4] Berdenova S.J. Formïrovanïe kommwnïkatïvnoy kompetencïï polïyazıçnoy lïçnostï wçaşçïxsya 5 klassa obşçeobrazovatelnıx şkol Kazaxstana s rwsskïm yazıkom obwçenïya: dïs. ... kand. ped.nawk. 13.00.02 (Formation of communicative competence of multilingual personality of students of 5th class of general education schools of Kazakhstan with Russian language: dissertation. ... sugar. ped. science. 13.00.02.). – Almatı, 2006. [in Rus.]

[5] Jorabekova A.N. Formïrovanïe professïonalnıx kompetencïy bwdwşçego wçïtelya na osnove polïlïngvalnogo podxoda: dïssert. PhD fïlosofïya dokt (Formation of professional competences of the future teacher based on the polylingual approach: dissertation. PhD, Doctor of Philosophy). – Twrkestan, 2015. [in Rus.]

[6] Swleymenova É.D. Yazıkovıe processı ï polïtïka (Language processes and politics). – Almatı: Kazaxskïy wnïversïtet, 2011. – 117 s. [in Rus.]

[7] Qudabaeva P.A., Berkïmbaev K.M. Mädenïetaralıq kommwnïkatïvtik quzırettilikti qalıptastırwdağı Podcast, Case Study, Framing texnologïyalapı. Oqw-ädistemelik quralı (Podcast, Case Study, Framing technology in formation of intercultural communicative competence. Educational and methodological tool). – Türkistan, 2017. – 82 b. [in Kaz]

[8] Esïmgalïeva T.M. Bolaşaq pedagog-psïxologtardıñ käsibï quzırettiligin köptildi bilim berw jağdayında qalıptastırw: PhD fïlosofïya dokt. Dïssert (Formation of professional competence of future pedagogues-psychologists in the conditions of multilingual education: Ph.D. dissertation). – Almatı, 2022. – 194 b. [in Kaz]

[9] Qudaybergenova K.S. Quzırlılıq bilim sapasınıñ krïterïy: ädisnaması jäne ğılımï teorïyalıq negizi (Competence is a criterion of the quality of education: methodology and scientific theoretical basis). Monografïya. – Almatı. 2008. – 328 b. [in Kaz]

[10] Kenjebekov B.T. Joğarı oqw ornı jüyesinde bolaşaq mamandardıñ kəsibï quzırettiligin qalıptastırw: ped.ğıl.dokt....avtoref.: 21.05.05 (Formation of professional competence of future specialists in the system of higher educational institution: pedagogic doctor...author reference: 21.05.05). –

Qarağandı: E.A. Böketov atındağı QarMW, 2005. – 40 b. [in Kaz]

[11] Orazbaeva K.O. Jahandanw jağdayında bolaşaq muğalimderdiñ käsibï quzırettiligin qalıptastırw: PhD fïlosofïya dokt. Dïssert (Formation of professional competence of future teachers in the conditions of globalization: Ph.D. dissertation). – Almatı, 2016. – 40 b. [in Kaz]

[12] Amanova A.K. Bolaşaq pedagog-psïxolog mamandarınıñ käsibï quzirettiligin qalıptastırwdıñ pedagogïkalıq şarttarı: PhD fïlosofïya dokt. Dïssert (Pedagogical conditions for the formation of professional competence of future pedagogic-psychological specialists: PhD philosophy doctor. dissertation). – Astana, 2017. -143 b. [in Kaz]

[13] YuNESKO-nıñ tujırımdaması. Obrazovanïe v mnogoyazıçnom mïre: Wstanovoçnıy dokwment YuNESKO (Education in a multilingual world: UNESCO founding document). – Parïj, 2003. – 38 s.

[14] Qazaq tili termïnderiniñ salalıq ğılımï tüsindirme sözdigi: Pedagogïka jäne psïxologïya (Field scientific explanatory dictionary of Kazakh language terms: Pedagogy and psychology). – Almatı: «Mektep» baspası, 2007. – 232 b. [in Kaz]

[15] Sadıkova A.N. Wrokï jestkoy konkwrencïï (Uroki Fierce Competition): Yunïon Konsaltïng Grwpp, 2007. [in Rus.]

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Сансызбаева Д.Б[1] Алипбек А.З.[2]
*[1]докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: dinnar-a@mail.ru
[2]к.п.н., и.о. доцента Южно-Казахстанский педагогический университет им. Озбекали Жанибекова, Шымкент, Казахстан
e-mail: alipbek_ardak@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена вопросам о значении, содержании и возможностях формирования межкультурной компетентности учащихся в условиях трехъязычного образования. Для обоснования актуальности названной проблемы в рамках статьи рассмотрены ключевые дефеницции: трехъязычное образование, компетентность, межкультурная компетентность, а также с психолого-педагогических позиций проанализированы точки зрения ученых и исследователей в контексте заявленной проблемы и дано авторское определение.

Изложенный в статье теоретико-методологический анализ раскрывает идею о возможности привития современной молодежи универсальных, глобальных ценностей и формировании коммуникативных компетенций в условиях общения с представителями мирового пространства и соседних

культур посредством трехъязычного образования.

Научно-практическое значение статьи прослеживается через рекомендации авторов по совершенствованию тестов, анкетирования, собеседований, бесед, непосредственного контроля за письменными работами и психологическими упражнениями обучающихся, направленных на формирование их межкультурной компетентности.

Ключевые слова: трехъязычное образование, ученичество, культура, компетентность, межкультурность, общение, формирование, методы и приемы

OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE CONTEXT OF TRILINGUAL EDUCATION

*Sansyzbaeva Д.Б.[1] , Alipbek A.Z.[2]
*[1]doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinnar-a@mail.ru
[2]PhD, Acting Associate Professor, Ozbekaly Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan
e-mail: alipbek_ardak@mail.ru

Abstract. The article is devoted to questions about the meaning, content and possibilities of developing intercultural competence of students in the context of trilingual education. To substantiate the relevance of this problem, the article examines key definitions: trilingual education, competence, intercultural competence, as well as from a psychological and pedagogical point of view, the points of view of scientists and researchers in the context of the stated problem are analyzed and the author's definition is given.

The theoretical and methodological analysis presented in the article reveals the idea of the possibility of instilling universal, global values in modern youth and the formation of communicative competencies in the conditions of communication with representatives of the world space and neighboring cultures through trilingual education.

The scientific and practical significance of the article can be traced through the authors' recommendations for improving tests, questionnaires, interviews, conversations, direct control over written work and psychological exercises of students aimed at developing their intercultural competence.

Key words: trilingual education, apprenticeship, culture, competence, interculturality, communication, formation, methods and techniques

Статья поступила 14.11.2023

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
of Ablai khan KazUIRandWL
Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

4 (71) 2023
ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

e-mail: pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

Отпечатано в издательстве “Полилингва”
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 27.12.2023 г.
Формат 70х90 1/8. Объем 46,25 п.л. Заказ № 3371.
Тираж 300 экз. Гарнитура «Times New Roman»

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
e-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru